

ARCHIVO FACULTATIVO DE ARTILLERIA.

Indice por orden { alfabético... *A*
 { de materias... *60*

Estante... *23*

Tabla... *6*

No *42*

BIBLIOTECA CENTRAL

Inscripción... { *Folio*
 { *Número*

Clasificación... { *División*
 { *Subdivisión*

Colocación (V.) { *Estante*
 { *Tabla* *6*
 { *Número* *15*

MUSEO DE LITERATURA MILITAR

ESTADO MAYOR

SERVICIO HISTORICO

EL EJERCITO ESPAÑOL

Inscripción

Clasificación

Colocación

Sala

Estante *3*

Tabla *1*

Núm. *1542*

- 1 -

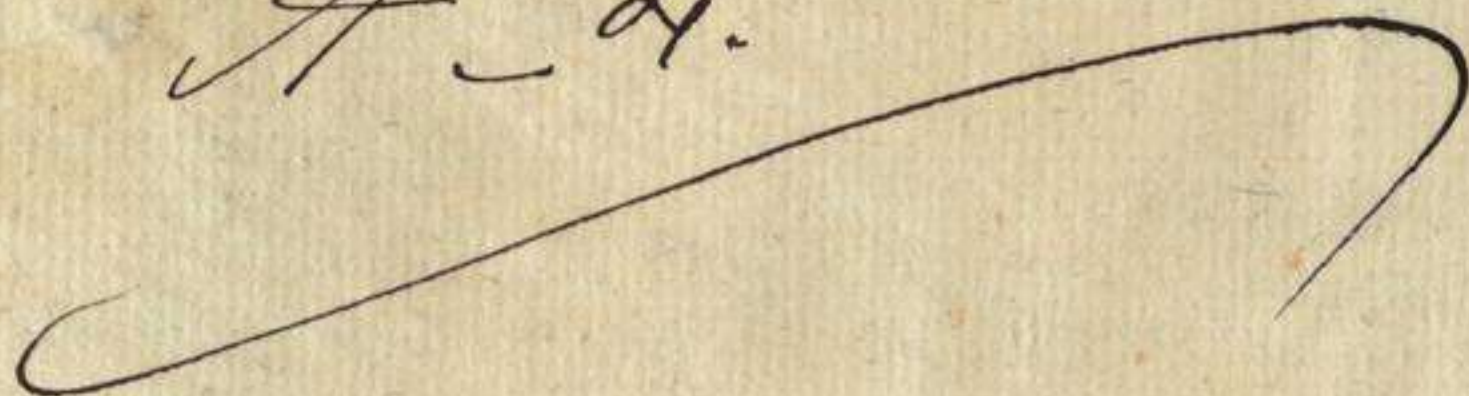
1542

1

ML-R-10-A

A. J.

Aristotelis Politica ab

IACOBO LODOICO STREBAEO

*nomine Ioannis Bertrandi Senatoris Iudicisq[ue] sapientif-
simi conuersa.*

PARISIIS,

*Ex officina Michaëlis Vascosani, in uia quæ est
ad diuum Iacobum, sub Fontis insigni.*

M. D. XLII.

1.542

Cum priuilegio.

PRIVILEGIUM IN HANC SEN-
tentiam à Propr. Parisiensi impetratum.

Cautum est edicto Proprætoris Parisiensis, ne cui Aristotelis Politica ab Iacobo Lodoico Strebæo nomine Ioannis Bertrandi Senatoris conuersa à Græco, triennio proximo imprimere liceat, aut alibi impressa uenalia proponere, præterquam ipsi Vascosano. Qui secus fecerit, libri impressi, aut inter promercales habiti, publicabuntur, & multa illi arbitrio Iudicis irrogabitur. Parisiis decimo Calendas Nouembris, M. D. XLII.

I. I. De Mesmes.

ARISTOTELIS POLITICA AB IACOBO LODOICO STREBÆO, NOMINE IOANNIS BERTRANDI SENATORIS IUDICISQUE SAPIENTISSIMI CONVERSA. Præfatio.

Acturus operæ precium uideor, æquissime Curiaæ præses, si breuiter exponam quibus rebus adductus, libros Aristotelis de ciuiliū rerum scientia à Græco tandem conuerterim. Iam ab illo tempore quum mihi daret operam adolescens optimus atq; nobilissimus Gabriel Venator Eburonicum pontifex, & alias philosophiæ partes, & hanc maximè iuueni discendam proponerem, sæpius offensus interpretū non ignoratione modò, & inscitia rerum, sed etiam infantia ac impuritate loquendi, tum alia philosophorū principis opera de moribus, tum hoc politicum, uertere, latinèq; reddere cupiebam. Non ita multò post in urbem Pictonum legum iurisq; studio florentem profectus, quum uersarer inter homines eruditos, & amore disciplinæ ciuilis ardentis, inueni permultos qui ad illud me uehementer hortarentur, & sponte currentem uelut calcaribus urgerent. Postea reuersus Lutetiam Parisiorum, quū pomeridianis scholis præcipere philosophiam cœpisssem, maiore desiderio Græca uertendi flagrabam, ut sapientiæ studiosis esset aliquid si non eleganter & ornatè, at latine saltem proprièq; redditum, & expressum. Posteaquã domum tuam ueni accitus in numerum tuorum, etsi, quemadmodum prius, & incommodo ualetudinis, & angustijs temporis excluder, irrupi tamen, & quod ocium dabatur, in hoc negocium conuerti, cum ut meo & hortatorum studio satisfacere, tum

AA ij

ut aliquid à nobis non indignum tuo nomine uicissim caperes, quo tui quoq; posthac longius ætate prouecti lubentius uterentur. Non habui quicquã antiquius, nihil prius mihi faciendum putavi, quàm ut hoc quicquid est interpretationis, studiosis, & maxime tibi, ut uidebam, cupienti, conficerem. Hæc igitur, si non prima, at certè princeps omnium causa. Habes cur hoc negocium susceperim. quid autem effecerim, aut efficere conatus sim, paucis, si ita uidetur, accipe. Quũ Leonardus Aretinus, & Faber Stapulensis hunc proximè secutus, (de ueteri interprete utriusq; linguæ ignorantissimo, qui D. Thomam nimium credulũ miserè fefellit, nihil, ubi de literatis uiris agitur, esse dicendum puto) omnibus in libris, siue negligentia, siue rei difficultate, in errorem depulsi, ab Aristotelis sententia uiãq; deflexissent, ego non ingenio & arte, sed labore & diligentia fretus, locos plus mille deprauatos restitui atque correxi. Qui sint, & ubi sint, etiamsi taceam, facile uidebunt ij qui diligenter animaduernerint quibus in rebus ab utroque non temere dissentio. Quod si quinquaginta modò paulo difficiliores emendassem, & illos nomine negligentiae aut inscitiae, aut potius utriusq;, suspectos imperitiis, qui barbaris & indoctis nimum tribuunt, reddidissim, nõ inutilis & frustra susceptus uideretur hic labor. At apud eos omnia ferè plena sunt aut solæcismo, aut improprio sermone, aut distorto genere loquendi, aut historie inuersione, aut laborant antiquitatum ignorantia, cõsuetudinum deprauatione, rerum imperitiis, impudentia, audacia, temeritate. Quid? non desino mirari, quid sit in causa, cur tam multi etiam nõ indocti id hominum genus ferant ad cælũ, quum multo plus mali quàm boni pariat ista rerum uerborumque confusio. Hinc alitur fœda
ac impura

ac impura barbaries, hinc insolens absurdus inauditúsq; sermo
spargitur in uulgus, & abusu longo sensim repit in omnium
linguam. hinc oritur nescio quod balbutiendi genus tam alienū
ueteri lingua, ut nemo nisi balbus, quid uelit intelligat. His alia
deteriora sunt, falsa persuasio doctrinæ, inanis arrogantia, ef-
frenata garrulitas, philosophandi ratio peruersa, contemptus
excultæ disciplinæ, insanus amor artis leuissimæ, quam qui im-
biberūt, uana ac futilia persequuntur, grauiataq; seuera præ-
tereunt: ignota pro notis, incerta pro certis, falsa pro ueris,
praua pro rectis habet: & quod ignorāt, ut consultò reliquisse
uideantur, facile, obuium, dilucidum, perspicuum esse dicunt: ut
sæpe Faber locos Aristotelis penitus abditos & retrusos, præ-
teruolat ut apertos peruiósq;, & in enumerandis propositioni-
bus rationibúsq;, ineptissimo quodã artificio remoratur lecto-
rem. Vtiles fuerunt, inquit: totis uiribus contenderunt, ut in lu-
cem proferrent quæ in occulto latebant, & ad Peripateticorū
philosophiam nobis aditum patefacerent. Si prodesse uoluerūt,
laudo uoluntatem. Quòd difficilia & ardua sunt aggressi, ma-
gnifacio conatum. Siquã nobis aperuere uiam, ego uel in pri-
mis habeo gratiam. Quòd autem contempserunt eos qui bonã
sapientiæ partem uerbis latinis & compositis tradiderunt, Lu-
cretium, Cornelium Celsum, Ciceronem, Senecam, Plinium, &
ab eorum lectione reuocarunt iuuentutem, q̄ omnia penè bar-
barè & uastè locuti sunt, etiam quum uerborum nulla inopia
cogerētur, q̄ historias & antiquitates aspernati, fabulas ac no-
ua commenta secuti, monumenta ueterum planè intelligere &
alijs explicare se posse crediderūt, nullo modo probare possum:
nec illud probādum, tam multa uitia admittere, qui sibi rerum
cognitionem insolenter arrogant: Subtiliores antiquis uideri

uelle: quã munierunt illi uiam, relinquere, & immoderata licẽ-
tia degenerare à patribus, atq; ueteris sapientiæ loco inducere
nõ dico philosophiam nouã, sed ineptè loquacem amentis animi
delirationẽ. Veteres illos qui primi de natura, de medicina, de
moribus aliquid ediderunt, rerũque magnarum fontes poste-
ritati demonstrarunt, propterea quòd aut ab Aristotele aut à
Galeno, qui per eos multũ profecerant, in aliquam errati suspi-
cionem disceptationemque uocati sunt, contemnimus: istos qui
quæ sapienter & eleganter erant tradita, modis omnibus con-
taminarunt, admiramur, extollimus, ut deos suspicimus: & si
quis id facere nolit, ingratus, improbus, rudis & inscius habe-
tur. Iudicent alij quod uisum fuerit, ego semper ita iudicauì,
tam incultos homines & temerarios obfuisse maxime studio-
sis literarum, & indignos fuisse qui Aristotelis summi uiri di-
uina scripta uel conuerterent, uel interpretarentur. Nullus
adhuc, qui græca non intellexit, ex istis scire potuit quid sibi
uellent hi libri de instituendis ciuitatibus & regendis. Itaque
summopere contendi ut ea restituerem, quæ mihi deprauata
uidebantur: feci q; diligentia, ut locos ferè mille ducentos emen-
darem, unde Aretinus ille & Iacobus Stapulensis non uiden-
tes impressa sui ducis uestigia, aberrassent. Exemplaria græca
quæ uenerunt in manus, correxi. nullum enim mendis librario-
rum uacabat. Partem locorum notauì: partem quæ deprehendi
facilè potest, adscribendam libello minime duxi. Præterea fa-
ciendum erat, ut omnia uerbis latinis, proprijs, & compositis
exprimerentur, ne barbarata ac inusitata sceditatem, impropria
obscuritatem, incondita confusionem gignerent. Adhibendũsq;
fuit aliquis ornatus, non ille pulcherrimus quo sunt usi uel ora-
tores amplissimi, uel sophistæ in exornationibus & panegyri-
cis (nec

cis (nec enim res ipsa, nec simplex ratio uertēdi ferebat) sed ille philosophorū uerecundus, summissus, castus, nec sententijs nec uerbis popularibus instructus: cuius est nō insigniter exornare, sed nudum & horridulū tegere corpus, & apta quadā mediocritate uestire. Hæc omnia fecerim necne, iudicent ij quibus est orationis & faciendæ & ornandæ scientia: quæ ut in me esse posset, magno studio mihi iam multis annis est elaboratum. Hic si quod maxime uolui, perfeci, nemo legēdis nostris latina dediscet, & explicata sermone dilucido facilē comprehendet. Quæcūque in græco mihi uidebantur ambigua (non autē pauca uidebātur) ita reddidi, ut omnis tolleretur ambiguitas. quod ut facerē, persæpe quæ suppresserat breuitas, expressi, & integra manente sententia, uerba dilataui. In quo non est cur aliquis dicat perperā factū, quia additū est de meo. Nihil additum, sed quod sub breui cōplexu uerbum quodāmodo latebat, in lucem datum, & ordine collocatum est. Nonnunquā uni duo uel plura reddidimus eiusdem rei uerba, non ut hoc modo uita-retur amphibologia, sed ut paulo facilior & aptior excurre-ret oratio. Interdū loco uerborū quibus aliud referēdi uis est, id quod referebatur, aut explicandæ sententiæ causa, aut ora-tionis explendæ, sedere malui. quod interpreti non malo licere puto. Sed quid plura? Inuitus quidem feci, ut hæc de scriptis aliorū meisque dicerē: sed uidebam non defuturos qui dicerēt me solū uerba mutasse, nihil omnino rei dedisse, quique in me-dia face scriptorum pessimorum diu uersati, puriores literas aspernarentur. Vtrosque monitos uolui, nō esse cur tam rudes tamq; desidiosos interpretes magnificiāt, & ætate posteriorū cōtēnāt industriā. Quicquid in hac re mihi cōfectū, hoc qua- lecūque est, tuo nomine diuulgādum esse existimaui, propterea

quòd si more maiorum libelli nostri aut patronū adoptāt, aut
(ut ait M. Tullius) quasi munusculum leuidense mittuntur, hic
neque patrociniū fidelius quàm tuum, neq; uirū digniorem cui
generis huius munera afferātur, inuenire posset. Neminē (quod
sciam) reperiet usquā politicū magis, atque sciētiae ciuilibus aman-
torem, & qui maiore studio literatos omnes, & munus è lite-
ris, amplectatur. Si quærit hominem mansuetū, mitem, molestia-
rum patientem, qui nulli noceat, utilitati cōmuni seruiat, quoniā
is maximè natus est ad societate cōmunitatēque generis huma-
ni, de qua nunc agitur, non uideo quē nomine comitatis, clemen-
tiæ, benignitatis, consociationis humanæ, tibi præferre possit. Si
tractari cupit ab eo cui uis est innata iuris, qui ius & æquita-
tem uincula ciuitatis obseruat, nullum cognoui (me dii ament)
cui natura sit ad æquū bonūmq; propēsior, callido uersutōque
iuri magis inimica. Principio ostendere uolet alios esse natura
liberos, alios uerò seruos, & eum propriè ciuem habendum, qui
sit ingenio liberali, minimèque seruili. eris in promptu quem po-
nat exemplum, cui nec abiectus & humilis est animus, nec ex-
ternarū rerum cupidus, nec adulationi, blāditijs, dolo, malitiæ,
leuitati, inconstantia, cupiditati, cæterisq; rebus seruilibus, sed
ueritati, fidei, grauitati, constantia, moderationi, magnis hone-
stisq; rebus deditus. Deinde quia ciuilibus ratio iubet ciues inge-
nuos, splendidos, liberales esse, & nihil est (Cicerone teste) tam
angusti animi tamq; parui, quàm amare diuitias, nihil honestius
magnificentiusq; quàm pecuniā contēnere si non habeas, si ha-
beas, ad beneficiā liberalitatēque conferre: audies hunc li-
bellum uituperantē sordidos quæstus, nūmariā auiditatem, &
infinitā lucri & prædæ cupiditatē. Tum cōuersus ad te (pau-
lo audacius loquar) tuo quasi recreabitur aspectu, qui nihil
auarè

auarè comparasti, nihil cupidius emisti, nihil ad augendam rem familiarè illiberaliter accepisti, qui detestaris iudex nūmarios iudices, qui quod alij uidentur suo iure capere, cōdonas, aut potius abnuis & recusas, qui nō habes uenalem iurisdictionem, quique maximū tuæ gentis ornamentū, tuos illos Bertrādos, in quorū familia singulari prudentia ac integritate conspicua ius ciuile uelut hæreditariū diu floruit & hodie floret, & à quibus sanctè, incorruptè & integrè semper, ut multi locupletissimi testes cōfirmant, explicatū est atq; dictū, non æquiparas solum peritia iuris & æquitate, sed etiam sapiētia uincis, & inexpugnabili animi cōstantia & firmitate, cui uilis est pecunia, uilior auara nundinatio, multo fœdissima in exigendo suppressendōque nūmo impudētia, cui domus est miserorū perfugiū, ciuitatis oraculū, bonorū liberale & splendidū hospitium. Quū tales igitur & tātos politici philosophi desiderēt ciues, hæc politica nusquā lubentius quàm apud te quiescēt. Postea quum ciuilis hæc præceptio multos & philosophos & legūlatores qui de rep. scripserūt, recensabit, tu nec ignarus legū, nec hæsitans in maiorū institutis, nec rudis in iure ciuili, utpote qui puer magna cū laude in schola iurisconsultorū leges explicabas, adolescētulus ut senes, causas agebas, iuuenis de summis rebus consiliū dabas plenū prudētiae & fidelitatis, & hoc nomine apud acutissimū uirū Antoniū Pratēssem Galliae nostræ Cācellariū, & Antoniū Burgensem hominē sapiētissimū qui illi successit, magno semper eras in precio & in honore: quū scriptores inq̄ recēsebit, tu pro summa tua exercitatione sapiētiaq; cōtinuo iudicabis quid quisq; recte, qd prauè cēsuerit, & quod hæc pars expetit, nō modò lector eris, sed optimus & æquissimus estimator. Iam sequetur illa de optimo ciue inter multos dispares,

de optima republica inter uarias rerū publicarū species, disputa-
tatio. hisce de rebus ubi cōmodius agetur, quàm apud optimum
ciuē, cui nō minus est boni uiri, q̄ ciuis probati uirtus? prudētia
dico, iustitiā, animi magnitudinē, moderationē, in imperio seue-
ritatē comitate mixtā, in uita priuata magistratus & legū ob-
seruationē, seditiōis odiū, pacis & cōcordiæ amorē, diligen-
tiā in agēdis rebus, beneuolentiā in ciues, charitatē in rēp. curā
ciuitatis, summū religionis deorūque cultū. Hic noster ciuis
amplissimus ostēdit altā mentē in capiēdis dādīs; cū de re sin-
gularū tum de regno Galliaē cōsilijs, iustitiā in iure dicēdo, for-
titudinē in subeūdis periculis & quum in Germaniā morte ho-
minis iure dānati cōmotā, & quū in ciuitates Allobrogū belli
incēdijs ardētes ab rege Frācisco cū imperio missus est: sed &
alibi persæpe inter maleficos infensos animum præstitit uirilē.
Exercuit tēperantiā paucitate uerborū, tenui cibo potūq; leui
somno, ioco raro & tēpestiuo, ludo parcioꝛe, mediocritate cul-
tus, moderatione lætitiæ, ægritudinis, cupiditatis, & aliarum
perturbationū quæ animū aut grauius cōcitant, aut nimiū re-
mittūt. Quū priuatus ageret, iā magnus inter patronos nō mo-
dò iura legēs; non uiolabat ut improbi ciues, sed æquitatis &
legū defensor erat acerrimus. Nūc quū tot gerat magistratus,
quot nullus alius ordinis eiusdē, sic imperiū tēperat, ut illo ne-
mo sit grauior, nemo dulcior. Nā dignitate seruata omnes hu-
manissimè excipit, omnes patiēter audit, quoscūq; potest adiu-
tat, omniū dolore iusto cōmouetur, aliena quàm sua negocia di-
ligētius curat, & (quod imperantē maximè decet) omnibus est
æquus, sibi propemodū iniquus. Ac in eo uiro tanta uerecūdia
est, ut quæ facilè & honestè impetraret bona, sibi suisq; pete-
re uereatur. Hoc multi improbāt, tamen ab ea uirtute Romani

Fabritios

Fabritios, Curios, Mūmios cōmēdāt, & Aristoteles in hoc opere eā laudat, neq; rēp. bene habere existimat, in qua qui principatū obtinēt, utilitati suæ non cōmuni dant operā, sed illā quæ talibus uiris qualē uerē dicimus hūc nostrū, cōstat, cuius omnis cura solet in hoc uersari, ut controuersias dirimat, similtates & seditiones auferat, ciuibus, reip. religioni, pietatīq; seruiat. Quæ diximus adhuc his libris cōtineri, tibi quidē certē mirū in modū congruūt: cætera ad rerum publicarū subtiliorē diuisionem pertinēt, ad legumlatorū prouisionē, ad ea quæ labe factāt statū rerū, & quæ illū seruāt incolumē, ad distribuēdos magistratus ac gerendos, ad opportunitates loci, pacis, & belli, ad uirorum, mulierum, puerorūque disciplinam. Quæ si tibi congruentia & apta non sunt, cui possint accommodari, nō uideo. Ecquis hæc lubentius accuratiūsq; lectitabit? Ecquis acutius introsspiciet? Ecquis iustius omnia perpēdet? Quòd si usu opus est, experiētiāque, quis est diutius ac pluribus in rebus exercitatus? quis in rep. minus rudis? Et si quis est usus horum, quæ ab antiquis diligenter excerpta, artificiose digesta, & à principe philosophorum non aucta modò, sed etiam grauiter ornata sunt: quis hodie senator aut iudex maiorem habet utēdi facultatem, quàm is cui locus est in interiore consilio regis, locus inter præsides ac principes Curia Lutetiana, primum nomen in obeundo munere delegatæ iurisdictionis, tribunal in conuentu Britonū, cuius authoritas & existimatio, quod pluris est quàm omnia, multum ualet apud Gallia proceres, nobiles, sacrorum antistites, atque insigne illustriū uirorum genus? Quæ quū ita sunt, hoc munusculū, si nō meo labore, at certē philosophi auctoritate cōmendatū, tibi maxime aptum & congruens esse puto. Feci igitur ut in tuo nomine appareret, quo nec mihi charius,

nec ad huiusmodi munus aptius ullum reperiēbam. Quòd au-
tem decimam fortè uel duodecimam tuarum laudum partem le-
uiter attigimus, ne tua frons pudoris ingenui plena, ne summa
tua uerecundia molestè ferat. Nullus impedimento esse debet
nec potest, quo minus uirtus honestàsque laudetur. Mihi sanè nō
iniuria uitio daretur, si quem tot amplissimi uiri laude ferunt,
ego penè solus occasione data silētio præterissem. Scio, & cer-
tò scio, non defuturos qui me grauius arguendum putent, quòd
materiã laudis tam uberem, tam copiosam, tenuiter, inornatè,
aridè ieiunèque tractarim. Sed cogitent me spacijs iniquis ex-
clusum fuisse, & ante oculos semper habuisse os illud uerecun-
dum, quod non solùm blanditias & assentationes (à quibus &
ipse uehementer abhorreo) sed etiam notam uerámque laudem
ferre non posset. Cur hosce libros è græco tandè conuerte-
rim, quantum laboris atque diligentiae adhibuerim, & quam-
obrem tuo nomine utendum mihi duxerim, paucis, ut par erat,
exposui. Ne longior oratio te multis curis impeditum, & alios
ad rem properantes moretur, iam præfandi cogor & prolu-
dendi facere finem.

ARISTOTELIS POLITICON LI-

ber primus Iacobo Lodoico Strebæo interprete.

V V M videamus omnem ciuitatem Cap. i.

esse quandam societatem, & omnem societatem propter bonum quoddam fuisse constitutam, (Nam propter id quod bonum videtur, omnes agunt omnia) perspicuum est omnium societatum communionem bonum veluti scopum signumque propositum petere, & illarum principem ac cæteras omnes continentem (ea est quæ dicitur ciuitas atque communitio ciuilis) illud bonum velle, quod summum præcipuumque est, atque omnium præstantissimum. Quicumque igitur existimant eundem esse, eodemque fungi munere, qui remp. qui regnum, qui domum, qui mancipia regit, male certe quidem sentiunt ac loquuntur. Hos enim non administrandi specie, sed eorum qui parent, multitudine & paucitate differre arbitrantur: ut eorum sententia, paucorum sit dominus, plurium oconomus, complurium rex, aut reip. gubernator: quasi verò nullum discrimen habeant magna domus, & parua resp. & a rege non differat reip. magistratus, sed qui populo sic præfectus est ut solum præsit, regia potestate sit præditus: qui verò pro rationibus discipline ciuilis & eiusmodi scientiæ partim imperat, partim obtemperat, moderator sit reip. & temperator. Ista quidem vera non sunt. Quod dicimus, haud erit obscurum si rationem spectabimus, & quæ viam monstrauit, doctri-

A

nam subsequemur. Vt enim in aliis rebus perspiciendis compositum & concretum, donec ventum sit ad simplicia ac singula, quoniam minimæ sunt totius particulæ, distribuere & partiri necesse est, sic perspicua nobis erit ciuitas, si ex quibus conficitur partibus contēplemur, atque de membris eius potius agamus, quid inter se differant, recipiantne aliquid artis atque præceptionis ea quæ dicta sunt. Siquis igitur ab initio res vt nascuntur & coalescunt, animaduertit, vt in aliis sic & in his hoc modo contemplādo cuiusmodi sint, optime cognouerit. Principio necesse est illos copulare, quorum alter sine alterius ope esse nō potest, vt fœminam & marem ad sobolem procreandam, & id quidem præter cōsiliū, atque rationis arbitrium. In illis enim quemadmodum in ceteris animantibus & stirpibus, naturale desiderium est aliud simile sibi relinquēdi, vt imperantem & iussa capeſsentem salutis gratia. Nam qui mente & sentiendi acumine prospicere potest, ille natura principatū, natura dominatum obtinet: qui viribus corporis in exequendis cōsiliū mandatis valet, ille iure nature paret ac seruit. Quamobrem domino & seruo eadem res utilis est. Itaque natura distincta est a seruo fœmina. Neque enim natura tale quippiam facit, quæadmodum ærarii fabri gladium delphicum per inopiam, at singula generat ad singulos vsus. Sic enim optime perficiuntur, & ad suum finem referētur instrumenta, si non multis rebus sed vni tantum subseruiant. Sed apud barbaros fœmina & seruus eundem habent ordinē, propterea

propterea quòd populi rudes & feri neminem habēt qui natura sit dominus, sed eorum societas ac communio ex feruis vtriusque sexus congregetur. quapropter inquit poeta, Græcos barbaris imperare oportere, quasi natura sit idem esse barbarum atque feruum. Ex his igitur duabus cōmunionibus prima cōstituitur domus. Recte igitur Hesiodus poeta dixit,

Primùm ædes, mulierq; & bos habeatur arator.

Est enim bos loco ferui pauperibus. Societas igitur in vtilitatem & vitam cottidianam à natura constituta, domus est. Hoc vinculo iunctos homines Charōdas ὁμοσπύς vocat, nos sodales & conuictores appellare possumus. Epimenides autem Cretēsis ὁμοκάπυς dicit: quos quoniam eodem tecto eodēque domicilio tenentur, contubernales nominamus. Ex pluribus autē domibus prima societas non ad vsum cottidianum collecta, vicus est. Est enim vicus multitudo suadente vel maxime natura ab domo deducta, & ex iis conflata quos nonnulli collacteos & filios ac filias atque nepotes appellitant. Quamobrem principio ciuitates a regibus gubernabantur, & nunc etiam gentes ab iis qui regio parebant imperio satæ, regibus obtēperant. Omnis enim domus à viro maximo natu tāquam rege administratur, itemq; propinqui & sanguine coniuncti, qui domo crescente coaluerūt in vicum. Illud est quod ait Homerus,

Ius reddit quisque virorum

Vxori & natis.

Hoc modo prisci sparsas separatāsque domos habe-

bāt. Et deos eadē de causa inquit omnes à rege gubernari, propterea quòd vt huius tempestatis homines, sic etiā prisci regum imperio regebātur. Vt enim mortales suā atq; deorū formā similem esse putant, quasi diis humana sit figura, sic etiā illorū more agere se, & eadem vti viuendi consuetudine arbitrantur.

Cap. 2.

EX pluribus autem vicis perfecta communio, ciuitas est, ea quæ tangit extremum (sic loquar) omnis rei necessariæ punctum, & id quod sibi satis est habet: quæ statuitur quidem ad viuendum, constituta verò facit ad bene viuēdū. Est igitur natura ciuitas omnis, quoniam & primæ communionis, quarum finis est siue ciuitas, naturaliter copulantur. Natura quidem siue rei cuiusq; perfectio, finis eius est. Qualis est enim res omnis genita atq; perfecta, talē dicimus illius esse naturā, vt hominis, equi, domus. Præterea illud est in re optimum, cuius gratia fit, & in quo ipsa conquiescit. optimum autē, id habere sibi, quod satis est. Hæc igitur communionum finis atque natura. Ex his ergo planum fit naturaliter iungi ciuitatem, atque hominē suapte natura animal esse ciuile, natūq; societati. Quod si quis propter suam naturā non fortunā summotus a ciuitate & hominum frequētia viuit, is aut vitiosus est & nequā, aut certè melior homine atq; præstantior, vt ille ab Homero conuicio affectus,

Exlex, cui defunt tribus & domus.

Eiusmodi naturæ coniuncta belli cupiditas, quippe quæ communionis iugo non aliter atque quarundā volucrū, soluta est. Itaq; sine controuersia ciuilis ani-

mans

mans est homo, nec vlla apis nec vllum animal gre-
gale tam cupit vitæ communitatē. Nihil (in ore mul-
torum est sententia) temere natura facit. Ex animan-
tibus homo solus habet loquendi facultatem. Vox
quidem certe, quum tristitiæ atque lætitiæ sit indicatiū,
in cæteris animantibus inest. Eò enim venit eorum
natura, vt triste atque iucundum sentiant, & hæc, al-
terum alteri, significant. at sermo valet ad explican-
dum tum quod prodest, tum quod obest, itemque &
quod est iustum, & quod iniustum. Nam proprium
est hominum præter cæteras animantes, boni & ma-
li, iusti & iniusti, atque aliorum, si qua sunt rationis
huius, habere sensum. Hominum autem communio
ciuitatē & domum constituit. Naturaque prior est
ciuitas quàm domus & singuli nostrū. Etenim totū
prius esse parte sua necesse est, quoniam si totū suf-
tuleris, non erit neque pes, neque manus, nisi forte
maneat nomē ratione mutata, vt quum quis lapideā
manum dicit. Nam quæ corrupta fuerit, eodem mo-
do manus dicetur. Omnia sane officio definita sunt
ac facultate. Ideoque si neque actionem neque vim
quam prius habebant, retinent, non éadem, sed ho-
monyma sunt dicenda. Certum est igitur ciuitatem
singulis hominibus esse natura priorem, quia si quis
vnus ab aliis segregatus, sibi satis esse non poterit, is
non aliter cum ciuitate quàm partes aliæ cū toto cō-
feretur. Qui vero cum aliis versari nequit, aut qui
nullius eget, eò quòd ipse sibi satis est multus, ille qui-
dem nulla pars est ciuitatis, quam obrem aut fera, aut

A iii

deus habendus. Omnes igitur naturaliter hanc expectant societatem. Quam qui primus constituit, ingentium fuit author bonorum. Nam sicut homo finem suæ perfectionis affectus, animal est omnium optimum, ita quoque a lege seductus & ab iudicio, omnium cæterorum pessimum. Nihil enim immitius atq; scæuius est, quàm quæ tenet arma iniustitia. homo autem innata prudentia atque virtute armatus est, quæ nullo negotio in usus contrarios vertuntur. Quapropter homine, qui virtute careat, nihil est nefariū magis & immane, nihil in re veneria & esca deterius. Iustitia res ciuilis est. Iudiciū enim quo dirimuntur controuersia, est ciuitatis ordo. Iudicium de iure & eo quod est iustum, sententia.

Cap. 3. POSTEA QUAM aperte demonstratum est, quibus ex partibus ciuitas est constituta, de ratione regendæ domus & œconomia, priore loco dicendum videtur. Nam ciuitas omnis ex domibus componitur. œconomia partes eæ sunt, ex quibus rursus domus ipsa conficitur. Domus autem perfecta seruis & liberis constat. Et quoniam in minimis quid in quaque re primum sit, quærere debemus, & primæ ac minimæ partes domus sunt dominus & seruus, vir & uxor, pater & liberi, de tribus his, quæ sit & qualis esse debeat vnaquæque, via rationis inquirendum. Vna est herilis, altera affinitate iuncta, cui non est inditum proprium nomen, tertia, patria dicatur vel paterna. Sint hæ tres quas diximus partes. Est etiam pars alia, quæ rei quærendæ sciëntia nominatur. hæc aliis œconomia

nomia ac tota ratio patris familias, aliis pars huius amplissima videtur. Cuiusmodi sit, erit nobis suo loco disputandū. Principio de domino & seruo loquamur, vt & ad vsus necessarios comparanda cognoscamus, & experiamur, an præter hanc cognitionem, aliquid melius rectiusque apprehendere & tenere possimus, quàm quæ nunc opinione hominū continentur. Sunt enim qui dominatum & herilis imperii rationem scientiam esse quandā existimant, & (vt in principio diximus) eādē esse œconomicā, herilē, ciuilē, regiāq; disciplinā arbitrātur. Sūt & qui domini in seruitia potestatem præter naturā esse cōtendūt, gētium lege aliū seruū, aliū esse liberū, hūc & illū iure naturæ minime differre, iccirco eiusmodi dominatū propterea quòd per vim irruerit in hominū mores, iniustū & iniquū videri. Quū igitur quæ sita res, & opū facultas sit pars domus, ars & ratio qua acquiruntur opes, pars œconomix iudicāda. Nā sine rebus necessariis haud fieri potest vt viuamus, & bene viuamus. vt enim artibus ad certū finē destinatis propria, vt cōficiatur opus, instrumenta adhiberi necesse est, sic etiā adhibenda vis instrumentorum quæ res priuatorum & œconomia desiderat. Ex instrumentis alia sunt inanima, alia viua & animata, vt nauigii gubernatori clauus est inanime, proræ moderator, animatum. In artibus enim is qui subministrat, speciē gerit instrumenti. Haud secus vnum aliquod bonorum patris familias, instrumentum est in vsu vitæ. Omnes illius fortunæ, instrumentorum multitudo. Seruus autem

A iiii

in fortunis eius animata res, atq; minister omnis quasi instrumentum est antecedens ac promouens instrumenta. Etenim si omne instrumentum, aut iussum, aut præsentiens, peragere opus suum posset, vt aiunt Dædali statuas, aut Vulcani tripodas, quos poeta canit diuinum certamen iniuisse per se, hoc modo pectines vltro texerēt, & pleetra cithara canerēt, haudquaquam opus haberent neque architecti ministris, neque domini seruis. Igitur illa quæ dicuntur instrumenta, sunt effectiois, & a græcis *ποιητικά* nominantur. Quod vero possidemus, actionis est, & iccirco *πρακτικόν* dicitur ab illis. A pectine quidē præter eius vsum, aliud quiddam proficiscitur, à veste & à lectica nihil aliud quàm vsum. Ad hæc, quoniã specie differunt actio & effectio, & vtraque suis instrumentis eget, necesse est ipsa quoque instrumenta idem habere discrimē. Vita porro est actio, nō effectio. Quã obrem seruus est administer eorum quæ pertinent ad actionem. Id autem quod possidetur bonorum, sic est domini sui, quemadmodum particula totius esse dicitur. Nam particula non alterius est modò particula, sed omnino alterius, hoc est re ipsa ac nomine. Sic habent & hominis facultates. Dominus igitur, serui dūtaxat est dominus, non est in serui potestate. Seruus non solum domini seruus, verumetiam illius omnino subiit potestatem. Ex his planum fit, quam seruus habeat vim atque naturã. Quisquis est homo nō sui natura, sed alieni iuris, ille iure naturæ seruus: Qui tametsi homo est, quatenus tamen possidetur ab alio, non est

non est homo, sed mancipium & instrumentum ad agendum, quod a toto separari potest. Postea videndum, naturá ne feruus aliquis sit, an non: aliquém ne feruire iustum sit, ac magis optádum: an vero feruitus omnis contra ius naturale fuerit introducta. Nec est ardua atque difficilis hæc quæstio, si ratione nitamur, & ea quæ bona sunt atque vtilia discamus. Etenim imperare, & imperanti parêre, nō modò necessaria, sed etiam vtilia sunt, & expetenda. Et statim principio nascendi quædam videntur esse distincta, alia ad imperandum nata, alia ad obtemperandum. Multæque sunt species ac formæ & eorum qui tenēt principatum, & eorum qui alieno subiiciuntur imperio. Sempérque melius est imperiũ, cui quæ parêt, meliora sunt atq; præstantiora, vt illud quod habetur in hominem, quàm quod in belluam. Nam quod exercetur a præstantioribus, illud est officium præstantius. Et certe vbi aliud regit, aliud regitur, munus est ac officium. In omnibus quę multis ex partibus coalescunt, & in vnum quiddam commune rediguntur, siue continua aut coniuncta sunt membra, siue diuisa atque deiuncta, perspicuum est & quid teneat imperium, & quid ab eo regatur. Istud rerum natura indidit rebus animatis. Quinetiam rebus inanimis est aliqua ratio principatus, vt est concentus eius & cōcordiæ quam *ἀρμονία* græci vocant. Sed hæc forte nimis alienæ sunt contemplationis. Prima compositio-
ne animal ex corpore & anima cōcretum est, ex quibus altera lege naturæ compos est imperii, alterum

illius subiectum potestati. Id autem quod est naturale, nō in deprauatis atque corruptis, sed in iis quæ naturam seruant integram, videre par est. homo igitur optima corporis & animæ cōstitutione, in quo aperte inuiolata natura demonstratur, ad hanc obseruationem eligendus. Improbiorum quidem, aut male affectorū corpus, propterea quòd vitio laborant, atq; præter naturam se habent, animæ imperare sæpenu-mero videbitur. Est igitur, vti dicimus, animal in quo maxime imperium & herile & ciuile videre possis. Animus enim in corpus, qualem in seruū dominus, habet potestatem, mens autem in appetitum, ciuile & regium exercet imperium. In quibus nemini dubiū est esse naturale atque vtile animum imperare corpori, mentem atque rationem ei particulæ moderari, quæ perturbatione mouetur & affectu: æqualitatem, aut præposterum imperium omnibus esse perniciosum. Eadem ratio in homine & aliis animantibus iterum spectanda. Mansueta feris meliora sunt natura. His omnibus, vt ab homine regantur, magis est expectandum, quoniam hoc pacto seruantur. Similiter etiā natura marem a fœmina distinxit, illum meliorem, hanc deterio-rem: illum principem, hanc morigeram esse iussit. In omnibus hominibus eandem esse rationem necesse est. Inter quos igitur tantum est dignitatis interuallum, quantum inter animum & corpus, inter hominem & bestiam, ii simili naturæ lege sunt constituti. Quorum opera atque actio ab vsu corporis petitur, nec melius quicquam profiscitur ab illis, ii quidem

quidem certe iure naturæ ferui, quibus, haud aliter atque iis quæ diximus, hoc imperio dirigi melius est ac vtilius. Natura profecto feruus, qui ideo est in alterius potestate, quòd ei solum natura concedit, vt alterius esse possit, quique rationis sic est particeps, vt illam sentiat, nō habeat apud se. Nam cæteris animantibus nullus est rationis sensus, affectibus sensuumque motibus obediunt. Cæterum vsus vtilitas ve quæ percipitur vtrinque, non magnum habet discrimen. Etenim tam ferui quàm bestix mansuetæ ad res corpori necessarias ferunt opẽ. Vult igitur hanc natura varietatem, ac dissimilia gignit corpora liberorũ atque feruorum. hæc enim robusta facit ad vsum necessarium, illa recta quidem, sed inutilia ad operas generis huius, vtilia ad ciuile viuendi genus, quod diuisum est in opportunam tum belli, tum pacis moderationem. Sæpe tamen accidit contrarium, alios habere corpora liberorum, alios animis ingenuis præditos esse. Certe nemo dubitat quin fateantur omnes non indignum esse, reliquos iis seruire, qui quantum imagines deorum, tantum vel vna forma corporis antecellunt. Quod si in corpore istud est verum, multo iustius idem in animo confirmasse. Sed non vt corporis, ita animi quoq; pulchritudinem videre facile est. Alios igitur esse natura liberos, alios feruos, quibus seruitus est vtilis & iusta, planum fecimus.

QVI contraria affirmant, illos etiam vere dicere Cap. 4.
minimo negotio cognoscas. Nam duobus modis seruitus dicitur, & feruus. Aliquis enim lege feruus est

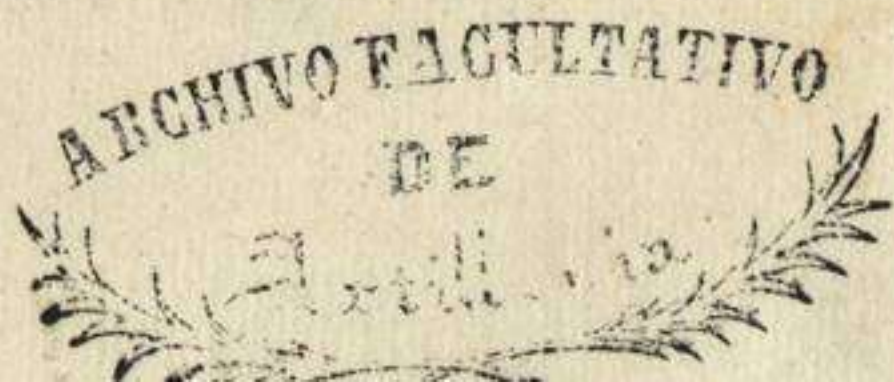
ac seruit. Lex est quædam sanctio communis & consensio qua iubentur apprehensa bello, esse in eorum potestate, qui apprehenderunt. Hoc ius plerique legulatores iniquæ rogationis accusant: quippe graue fore & periculofum, si viribus superior, qui vim afferre potest, seruitute & imperio premat eum cui vim attulerit. In hac opinione sunt & sapientium nonnulli, sed & altera sapientes habet assertores. Ex eo dubitatio sentiendique varietas exoritur, quod virtus cui quodammodo suppetunt omnia, vim afferre maxime potest, & semper id quod vincit, plus habere boni cuiusdam videtur. hinc enim succreuit opinio, vim sine virtute esse non posse, de iure tandem solum natam esse dubitationem, quandoquidem aliis beneuolentia ius esse, aliis idipsum iustum videtur, imperare validiores. Quum dissentaneæ sint atque discordes hæ sententiæ, altera quæ censet non oportere id quod virtute præstantius est, imperium obtinere, nihil habet neque firmum, neque credibile. Nam qui sic iudicant, propterea quod lex quoddam ius est, iure aliquo niti sibi videntur, iccirco bellicam seruitutem affirmant esse iustam. Simulque non affirmant, quoniam interdum accidit causam bellorum non esse iustam, & illorum nemo tam abhorret a veritate, ut confirmet eum esse seruum, qui dignior est quam qui seruire debeat. Alioquin accidet optimè natos, & animi summe generosi existimationem adeptos, si forte capti veneant, seruos esse, atque numero mancipiorum teneri. Quapropter hos non seruos quidem, sed barbaros appellare volunt.

lunt. Verùm quum istud inquirunt, ostendunt se nihil aliud quærere, quàm quod principio diximus, naturæ lege seruum. Tales esse quosdam & eos quidem vbiq; seruos, alios vero nusquam, fateri necesse est. Eodem modo & de ingenuitate nobilitatèque dicendum: qua qui præditi sunt, non apud ipsos modò, verùm etiam apud alios omneis existimant ingenuos. Barbaris non alibi quàm domi nobilitatem concedunt: quasi aliud sit absolutè nobile, ingenuum, ac liberum, aliud nec absolutè, nec simpliciter. In eam sententiam loquitur apud Theodecten Helena,

Cuius parens vterque magnus prodiit

E stirpe diuùm, nunquis ancillam vocet?

Quod eorum verba demonstrant, non alia re quàm virtute & vitio seruum atq; liberum, nobile, & obscuro loco natum definiunt. Existimant enim vt ex hominibus hominem, ex bestiis bestiam, sic & è bonis bonum gigni. Id certè frequenter natura cupit, sed enim perficere non potest. Demonstratum est igitur aliquid rationis habere dubitationē, & alios esse natura seruos, alios verò liberos. Explicatum est etiam nonnihil simile & in quibusdam inueniri, quorū vni seruitus, alteri dominatus est vtilis. Ius est autem & oportet aliud obtemperare, aliud exercere quod vtriusque naturæ conueniat, imperium. Haud secus aliud seruire par est, aliud eam quæ vtrique natura sit ex vsu, habere domini potestatem. Quod male & repugnante iure naturæ inuertitur, vtrique inutiliter

& incommode cedit. Idem certè parti quod toti, idè corpori quod animæ conducit. Seruus quædam pars est domini sui, ac veluti membrū corporis animatū, pars inquam seposita, & à corpore disiuncta. Seruo igitur & domino, si quam natura dedit conditionem teneant, mutua est vtilitas & amicitia: contrà iis qui nō hoc pacto, sed lege & vi copulati sunt, incommoda & inimicitia. Quæ diximus, aperte demonstrant id esse falsum quod dixere quidā, herilis & ciuilis aliorumq; principatum eandem esse rationem. Principatus alius est hominū natura liberorum, alius seruorum. Quūque domus omnis ab vno regatur, imperium domesticum monarchia & vnius principatus est, in impares: magistratus autem ciuitatis, in liberos ac pares. Dominus igitur & seruus & liber nō scientia, sed vnde nomen habent insita qualitate distinguuntur. Cæterum scientiam & herilem & seruilem reperias: Seruile, cuiusmodi Syracusis quidam instituit. Is enim in ea ciuitate accepta mercede pueros vulgaria triuialiāque ministeria docebat, in quibus plerunque nonnullam inuenias disciplinā, qualis est culinaria, ac eiusmodi alia ministerii genera. Nam quædam ministeria sunt honoratiora, quædam magis necessaria, & iuxta prouerbum

Est herus hero, seruúsque seruo dignior.

Atqui omnes eiusmodi scientiæ seruiles sunt, & illiberales. Est autem domini sciētia, qua scit vti seruis. Nec enim quòd illos possideat, sed quòd eis vtatur, est dominus. Nihil magnum & graue continet hæc scientia.

scientia. Quæ seruum scire facere oportet, ea dominus scire iubere debet. Hoc igitur quicquid est honoris, alteri demãdatur ab iis qui id sine suo malo facere possunt, & ii se ad reip. administrationẽ vel ad studium sapientiæ conferunt. Alia scientia est qua parantur opes, quæ neutra istarum comprehenditur. Generis huius est bellica quæ iure exercetur, & venatoria. Hoc modo de seruo & domino sit explicata quæstio.

Q V V M seruus sit pars aliqua fortunarum patri- Cap. 5.
 triffamilias, illo modo de tota ratione facultatum & arte rei comparãdæ disseramus, quem ceu ducem in explicanda ea parte secuti sumus. Primum igitur dubitet quispiam, anne sciẽtia cõficiendæ pecuniæ (pecuniam dico bona tum mobilia tũ immobilia) sit eadẽ quæ œconomica, an œconomica pars, an eius administra. Quòd si est administra, illine subseruiat quem admodum pectinaria textoriæ, an vt æraria statuarię. Nec enim versantur in eodem genere ministrãdi, sed illa suggerit instrumenta, hæc materiam suppeditat. Materiã dico id quod subiicitur, & ex quo opus efficitur, vt sunt vellera textori, æs statuarũ artificii. Certe non est eadem ars œconomica, & ea quæ versatur in re quærẽda. Huius est rem quærere, illius vti quærere. Quænam alia rebus domesticis vtetur præter œconomicam? An vero sit illius pars, an alia species, hoc quidem non sine dubitatione est. Nam si eius est qui rem censumque procurat, videre vnde res & facultates suppetet, hæc quidem facultates & opes mul-

tas continent partes. Itaque primum quæri potest an agri colendi, & in vniuersum an alimenti curandi & obtinendi ratio, sit aliqua pars scientiæ quæ parandæ rei dat operam? an aliud quoddam genus? Enimvero multæ sunt alimenti species, ideóque multa & bestiarum & hominum vitæ genera. Nõ enim fieri potest vt sine alimento viuat animal. itaque differentiæ nutriendi vitam animantium fecere diuersam. Bestiarum igitur quædam sunt gregales, quædam solitaria, vt hoc aut illud viuendi genus conducit in earum victum. Hinc fit vt aliæ animantibus, aliæ fructibus, aliæ omnibus vescantur. Itaque ad viuendi tranquillitatem facilitatémque, & ad id quod sectantur, explendum desiderium, natura multa vitæ genera distinxit. Quòd igitur nõ idem cuique naturaliter est suaue, sed aliis alia placent, vita differunt illæ quibus animal, & illæ quibus fructus est esca. Sic quoque res est hominum. Multæ quidem & variæ sunt illis differentiæ vitæ. Ignauissimi, pecuarii sunt atque pastores, quoniam sine labore vitam ducentes ociosam, ab animantibus placidis alimentum percipiunt. At quoniam pecus ad inueniēda pabula mutare locum necesse est, ipsi quoque non aliter atque si viuentem exercerent agriculturam, subsequi coguntur. Sunt qui victitant præda, nec omnes eadem, sed exempli gratia quidam rapto, quidam piscatu, qui stagna ac paludes atque flumina aut mare, quod similiter piscatoribus peruium est, accolunt. Quidam sibi victum parant aucupio, vel bestiarum agrestium venatu. Sed maxima pars hominum è terra

ē terra fructibusque mitibus viuit. Tot igitur ferme sunt genera vitæ, quot habent natiuam rei comparandæ facultatem. Non autem per commutationem & numariam negociationem sibi alimentum quærunt vita pastoralis, terræ cultrix, raptoria, piscatoria, venatoria. Sunt qui duas ex his pluresve miscent, & vitam plurimis rebus egentem, qua deficit implentes, vt sibi fat habeat multa, suauiter iucundèque viuunt, vt nonnulli pastorem simul atque raptoriam, alii georgicam venatoriámque. Haud aliter & in aliis viuendi generibus pro necessitatis imperio se habent. Talis igitur ratio victus habendi, omnibus animalibus quemadmodum statim à primo satu inchoatis, sic etiam perfectis à natura data videtur. Etenim quædam animantia initio tantum vnà cum foetu pariunt alimentum, vt satis multum sit quoad id quod genitum est, sibi ipsi victum cōparare possit, vt quæ vel ouū pariunt, vel foetum nec ouum nec animal edunt. Quæcunque animantem pariunt, ad aliquod tempus habent in se alimentum suæ stirpi, naturam gerēs eius quod lac nominatur. Existimādum quoque sine dubitatione & perfectis suppetere cibum, stirpēsque animantium causa, cæteras animantes hominū gratia viuere: cicures, vt & vsui sint, & cibo: feras, si nō omnes, plurimas tamē, vt victui & aliis adiumētis, vt ex his vestis aliaq; instrumēta fiant. Si natura igitur nihil imperfectum, nihil temere facit, necesse est illam propter homines ista omnia procreasse. Quapropter ars bellica natura ad acquirendi scientiam quodammodo perti-

B

nebit. Nam & venatoria, pars illius est, qua & in bestias utendum, & in eos homines qui imperio ferendo nati, parere nolunt, quia natura iustum est hoc & æquum bellum. Una igitur species artis eius quæ parat opes naturaliter, œconomica pars est. Illius beneficio aut rem esse partam opus est, aut ipsam quærere, ut suppetant eæ res, quæ colligi & aceruari solent ad vitam necessariæ, ac vtilis ad ciuitatis aut domus societatem, ex quibus veræ sunt diuitiæ. Certè sic quæsitæ rei modus, qui satis est ad bene viuendum, non persequitur infinitum, ut inquit Solon carmine,

Nullus opum modus est, quem certum imponat
auarus.

Statuitur interdum perspicuus, ut cæteris artibus, quia nullius artis instrumentum neque multitudine neque magnitudine infinitum. Diuitiæ autem instrumentorum multitudo est priuatorum atque publicorum. Esse igitur naturalem quærendæ rei scientiam & iis qui in re sua familiari, & iis qui in republica versantur, & cur ita sit, planum fecimus.

Cap. 6.

SCIENTIA quæ in cõparandis opibus versatur, aliud continet genus quod pecuniarium potissimum vocant, & iusta appellationis huius est causa. Propter id genus nullus videtur esse modus habendi, nullus finis acquirendi. quod quidè & illud de quo ante dictum est, propter viciniã atque affinitatẽ, quasi vnum & idem esse plures arbitratur. Verum enim neque est idem, neque hoc ab illo procul distat. Alterum quidem natura, alterum non illa, sed experientia quadam

quædam potius & arte constat. de quo dicturi hinc
sumamus exordiū. Duplex est vsus cuiusque rei que
a domino possidetur, vterque per se quidem, at non
eodem modo per se, sed alter est rei proprius, alter
haudquaquam proprius, vt calceamenti, vnus, quo
pedibus circūdatur: vnus, quo rebus aliis commuta-
tur. Hi calcei duo sunt vsus. Etenim qui calceatus e-
genti commutat illum pecunia vel alimento, calceo
quia calceus est vtitur: sed quia non commutandi
gratia factus est, haud propriū seruat illius vsus. Sic
est in aliis rebus quæ possidentur. Omnibus in rebus
permutationis est vsus, qui primum cepit initium à
naturaligenere bonorum, propterea quòd homines
quædam redundantiora, quædam minora quàm que
opus essent, haberent. Ex quo planum fit artem pe-
cuniariam vel numulariam minimè pertinere ad eã
œconomicam negociationem, quæ profluxit è natu-
ra. Nam quantum satis erat indigentibus, tãtum pro-
mouenda fuit commutatio. Itaque in communione
prima, hoc est in societate domus, perspicuum est illa
nihil opus esse, sed tum demum habere locum, quum
auctior est atque numerosior communio. In societa-
te maiore quidam omnia habebant communia, qui-
dam plurima tenebant propria ac separata, quæ pro
necessitatibus vitæ erant necessariò permutanda, quæ-
admodum etiam nunc multæ barbarorū gentes vti-
lia duntaxat permutant vtilibus, vt pro vino frumẽ-
tum & id genus alia tradunt & accipiunt. Istiusmodi
experientia mutandi neque præter naturam est, nec

vlla species artis eius quæ pecuniaria ac numularia vocatur. Non enim rem auget familiarem, sed implet id quod deest, vt tantum habeatur, quantum natura desiderat. Ex commutatione tamen, quia ratio suadebat, pecuniaria fuit introducta. Quum enim longinquiores populi sibi mutuò ferrent opem, & inueherent ea quibus egebant, exportarent illa quibus abundabant, numi necessariò quæsitus est vsus, propterea quòd haudquaquã portatu facile, quicquid vitæ necessarium voluit esse natura. Quamobrem ad res cõmutandas instituerunt de communi consilio dare & accipere aliquid vtile quidem per se, cuius etiam perfacilis ac maximè tractabilis vsus esset ad vitam, quod genus est ferrum & argentum, & siquid est eiusmodi. Hoc primùm simpliciter magnitudine & pondere definitum: ad extremum ne pondus & mensurã examinare cogeretur, formam addiderunt & effigiẽ. Figura quidem & character impressus est, vt signum quantitatis esset. Numo iam ex necessaria commutatione comparato, species altera pecuniariæ suborta est, cauponatrix ac quæstuarialia, quæ principio fortè simpliciter exercebatur, deinde crescẽte experiẽtia facta peritior artis inuenit vnde & quomodo cõmutã plurimum faceret lucrum. Quamobrem scientia cõficiendæ pecuniæ maximè in numo posita videtur, & eius officiũ putatur dispicere posse vnde magna vis conficietur pecuniarum, quippe quæ diuitiarum existimatur effectrix atque numorũ. Diuitias enim mortales sæpe statuunt magnam vim copiãque numo-

rum,

rum, propterea quòd opinantur in ea re versari artē faciundæ pecuniæ, atque scientiam numulariam. Est quando rursus vana res atque nugalis, & naturæ iure nulla omnino videtur numus: & ista, si sola est, numularia siue lex, siue consuetudo: quoniam si qui vultur hoc more, mutant illum, neq; vlllo precio dignus, neque ad res vitæ necessarias utilis est numus, ac sæpenumero diues illius eget alimento necessario. atqui vanæ & inutiles sunt istiusmodi diuitiæ, quibus abundans homo fame perit, vt interiisse Midam illū aiunt in fabulis, quoniam vt auarus atque infatiabilis optauerat, omnia quæ apponebantur ipsi, aurea fiebant. Iccirco alias quærunt opes, & aliud habendæ rei genus. & rectè quidem quærunt. Est alia ratio parandæ rei, & alius diuitiarū modus è natura. Et hæc species est œconomica, illa verò cauponatrix ac quaestuarialia, quæ sicut versatur in numis, ita pecunias cōficit, non quidē omnibus modis, sed per mutationem pecuniarum, quia numus est principium mutationis & finis. Nullus autem positus est terminus iis diuitiis quæ ab hoc negociandi genere comparantur. Nam quemadmodum medicina sine fine sanare contendit, & artes omnes quoniã id cui sunt destinatæ, efficere maximè desiderant, nullum sui finis modum constituunt, (tametsi quæ præcurrunt ad assequendum finem, propterea quòd omnibus illis finis est extrema meta, non ita sine modo protrahuntur) sic & hoc negociandi genus nullum sui finis terminum sistit. Finis eius diuitiæ sunt, quæ numularia possessione conti-

nentur. Itaque œconomice, non item pecuniarie de-
 finitus est terminus. Non hoc œconomica suscepit,
 nullum augēde rei facere finem. Quapropter huius
 instituto necessarius esse videtur omnium facultatū
 terminus: quanquam in hac rerum tractatione video
 accidere contrarium. Nullus eorum qui versantur in
 quæstu pecuniarum, modum finemque imponit au-
 gēdo. Id efficit huius artis & illius ratio finitima. Nā
 eiusdem rei mutatur vsus, quum sit vterque scientiæ
 rei quærendæ. Vt ēdi gratia numus comparatur, sed
 nō eodē modo semper. Oeconomice negociationis
 alius est finis: numulariæ, incrementum pecuniarum.
 Propter hanc viciniam quibusdam videtur hoc esse
 œconomice officium, & manent in ea opinione, vt
 existiment opus esse numarium bonum vel seruare
 vel augere in infinitū. Causa affectionis huius est stu-
 dium viuendi, non autem bene viuendi. Quum igitur
 illa habendi cupiditas nullum statuatur finem, ex
 quibus pecuniæ conficiuntur, infinita mortales ap-
 petunt. Qui verò bene viuere affectant, etiam fortu-
 nas immensas, quò fruatur illis corpus, inquirunt.
 Quum igitur illis bene viuendi facultas in possessio-
 ne bonorum esse videatur, omne studium & omnem
 exercitationem ad sectandum lucrum conferunt. Ex
 quo species altera scientiæ rei comparandæ prodiit.
 Nam quum bonis vltra modum fruatur, aut frui cu-
 piant, artem quærunt vnde immoderata fruendi ra-
 tio conficiatur. Quòd si per artem quæ bona quærit,
 illæso iure naturæ nequeant id sibi parare, hoc ex-
 periuntur

periuntur alia ratione vitiosa, ac crimini obnoxia, videntes omni virtute præter naturam. Non enim fortitudinis est pecunias exhibere, sed fiduciam bonam ac interritum animi robur: neque scientiæ militaris atque medicæ, sed illius victoriam, huius sanitatem. Isti verò ad quæstum & pecuniam conuersi, quasi sit hic finis, omnibus abutuntur, quum oporteat omnia ad suum finem referri. De scientia habendæ rei minimè necessaria, quænam sit, & quo vitio pellente illius usum percipimus, & de altera necessaria, quæ œconomica atque naturalis in alimēto quærendo versatur, non vt illa superior, infinita, sed termino definita, hætenus dictum est.

QVINETIAM planum factum est id quod Cap. 7.
 ab initio in dubium vocabatur, an eius qui domum, qui ciuitatem administrat, sit ars rei comparandæ, nec ne? an id esse, in quo versatur ea sciētia, sit necesse? Vt enim scientia ciuilis homines non efficit, sed iis vtitur quos accepit a natura, sic & alimētum naturale supeditare opus est aut terrã, aut mare, aut aliud quicquam. Vt autem quæ fuerint inde sumpta, debeant administrari, ex officio videre debet œconomus. Nã neque artis est texendi facere lanas, sed ipsis vti, atque cognoscere qualis sit vtilis & commoda, aut inutilis & incōmoda. Dubitet etiam quispiam, quare habendæ pecuniæ scientia, non item medicina particula sit œconomix? tametsi opus est curare valetudinem familiæ, quemadmodum victum aut aliud quicquã necessarium habere. Quum verò sit quodãmodo œco-

nomi, & imperantis, valetudini prospicere, quodammodo nō sit, at medici: haud fecus est œconomi quodammodo adhibere curā pecuniarum, quodammodo non eius est, sed artis illius quæ pecuniam subministrat. Sed vti dictum est, id maximè in quo versatur œconomus, vt antè sit natura est necesse. Naturæ quidem munus, illi quod genitum est, alimētum dare: quoniam vnicuique victus est id quod ex eo restat vnde procreatur. Quocirca naturalis est omnibus habendi ratio, quæ de fructibus manat & animantibus. Quū sit, vt diximus, ars habendæ rei duplex, vna cauponatrix & numularia, altera œconomica, hæc necessaria, & quæ laudatur, illa mutatrix, & quæ iure improbatur (nec enim è natura, sed è mutuis hominū permutationibus est) optimo iure laborat odio negociatio fœneratorū, quia ab ipso numo quæstū petit, nō id propter quod inuentus est, quippe qui gratia mutādi fuerit inductus. Etenim fœnus auget numū, vnde etiā cepit hoc nomē. Similia porrò sunt ea quæ pariūtur, gignētibus: in fœnore numus paritur à numo. Quāobrè vel maximè præter naturā est illa quæstus faciēdi ratio. Quoniā satis copiose quæ sunt cognitionis explicauimus, operæpreciū est ea quæ sunt vsus, sermone permeare. Omnia certè quæ sunt generis huius, liberalē & ingenuā habēt cōtēplationē, experiētiā verò necessariā. Sciētia negociandi rei quæ cōparandæ partes ac plenum vtilitatis officiū est, opū cognitione & experiētia præstare, atque peritia calere quæ maximè sint vtilis, & vbi, & quomodo: exempli gratia

pli gratia quales equi sint habendi, aut boues, aut oves, atque similiter reliquæ animantes, debet œconomus experiens & peritus esse, vsûque cognoscere quæ animantia collata cum aliis valde sunt vtilia, & quæ quibus locis maximè præstant. alia quidè in aliis regionibus vberiora nascuntur, atque fœliciora. Aut habenda peritia agri colendi, huiusq; rursum & nudi & confiti, necnon apes curandi, cæterasque animantes natatiles aut volucres, ex quibus œconomia potest iuuari. Hæ sunt igitur præcipuæ & primæ partes eius artis quærendi facultates, quæ maximè naturalis est, domusq; propria. Sciëntiæ cõmutatricis amplissima pars, mercatura. Partes huius tres, nauigatio, vectio quæ plaustro fit aut iumento, parastasis, id est mercatus qui non longinqua petit, at propius exercetur. Differunt hæ species, propterea quòd aliæ tutiores, magisque summotæ à periculo, aliæ vberiores fructum referunt. Altera pars commutationis, fœneratio. Tertia, opera quæstuarum, siue operæ locatio. huiusce duæ formæ, altera artium sordidarum, vt quæ perficiunt opus ignis adiuuamento. altera non artificiosarum operarum, quæ solo corpore vtilitatem ferunt. Quarta species sciëntiæ rei parandæ medium inter hanc & primam locum tenet: habet enim partem sciëntiæ acquirendi naturalis, partem illius quæ mutationem facit. Rem quærit e terra, atque ex iis quæ nascuntur ex illa, non fructibus quidem, sed rebus nobis vtilibus, cuiusmodi est cædua materia, ac res omnis metallica. Hæc autem multa rursus genera cõ-

plectitur: multæ quidem species eorum quæ fodiuntur è terra metallorum. De singulis horum in vniuersum verba fecimus in præsentia. Particulatim subtiliter disputare, vtile quidẽ foret ad agendum, & operas collocandas: verum graue & onerosum hac in re commorari. Ex iis quas artes œconomicae & iliberales exercēt, operis, plurimi sunt artificii, in quibus est minimum fortunę. Illæ perquam sordidę, quibus maximè vitiatur corpora atque corrumpuntur. Maximè seruales, quæ plurimos corporis vsus exigunt. Ignobilissimæ, quibus minimum virtutis opus est. Hisce de rebus quum scripta quidam reliquerint, vt Chares Parius, & Apollodorus Lēnius de colēdo agro tum nudo tum confito, similiter alii de cæteris rebus, præcepta colligant ex illis atque cognoscant in quibus istud est curæ. Præterea colligenda sunt quæ passim narrantur acquirendi genera, vnde quibusdã rem augere studentibus ex animi sententia successit. Sunt hæc omnia lucrum sectantibus vtilia, quale est illud Thalys Milesii, (Excogitata quidem res est ad opes augendas non inutilis, sed illi propter hominis sapientiam attribuunt. Et accidit hic quæstus, quippe qui vni cuidam ab vniuersa multitudine colligitur) Quum à suis propterea quòd pauper esset, obiurgaretur, quasi inutilis esset illi philosophia, ferunt hyeme prouidisse astrorum scientia, olearum vbertatem futurã: paucis auctũ pecuniis, arrhabones dedisse olearum omniũ quæ in agro Milesio colebãtur & Chio, paruo coëmisse, quippe quas pluris nemo liceretur.

Quum

Quum temporis opportunitas venisset, multis oleū quærentibus, eodem tempore & repente quæadmodum volebat, vendidisse, magnamq; pecuniarum vim coegisse, & ostendisse facile esse philosophis ditari si velint, sed illos huic rei studium non applicare. Thales itaq; dicitur hoc modo vim sapientiæ demonstrasse. Est, vti diximus, augendæ rei genus, quod vni ab vniuersa multitudine conflatur, quum monopolii ius aliquis sibi quæsiuit, effecitque vt esset penes vnū se certæ rei vendendæ potestas. Quamobrè quædam ciuitates quum pecuniis egent, hoc genus vsurpant, rerumque venalium monopolium fanciunt. In Sicilia quidã cui pecunia domi esset, omne ferrū coëmit è ferrariis officinis. Postea quū mercatores venissent, venditis que habuerant, vendidit solus, non ita longè progressus vltra precii modum: attamen expensis talentis quinquaginta, centum recepit. Quum sensisset illum Dionysius, edixit vt pecunias quidem asportaret, ne tamen postea Syracusis maneret: vt qui inuenisset quæstus tyranni rebus inutiles. Eadem lucri faciendi ratione Thales & iste viderunt. Excogitarunt enim, & solertia quadam inuenerunt, quo pacto soli ex omnibus rem venderent. Ista cognoscere prodest & illis qui rempublicam administrant, quoniã multæ ciuitates quantum domus, & amplius, pecuniæ confectione & huiusmodi quæstibus egent. Inde fit vt nonnulli qui officio publico funguntur, hæc solùm administrant.

QVVM sint tres œconomicae partes, vna heri. Cap. 8.

lis, de qua prius habitus est sermo, vna patria aut pater-
 terna, tertia affinis, harum iure paterfamilias vxori &
 vtriusque sexus stirpi non vt feruis, sed liberis impe-
 rat, alio tamen & alio imperandi modo: vxori quidē
 imperio ciuili, stirpi autem regio principatu. Natura-
 liter enim mas principatu dignior est quā foemina,
 nisi forte præter naturam sint constituti: itēque se-
 nior, & integritatem magnitudinis & ætatis consecu-
 tus, quā iunior & is qui nondum suæ perfectionis
 attigit punctum. Verū in plurimis magistratibus
 ciuitatis mutatur is qui imperat, & qui subiicitur im-
 perio, quia vult esse pari iure ex æquitate naturæ, nec
 vlla differētiæ varietate distingui. attamen quū magi-
 stratum gerit hic, & priuatus ille paret, ratio poscit
 vt discrimen sit in habitu, & verbis, & honoribus, vt
 ostendit Amasis in ea quam de pelui, aut si mauis, de
 folio in quo pedes lauabātur, habuit orationem. Nō
 ita maris & foeminæ cōmutatur imperium, sed omni
 tempore vno & eodem modo viro subiicitur vxor.
 Patris in liberos est regia potestas. Nam parens quōd
 & amicus & natu maior est, præficitur, quæ species
 est regiæ potestatis. Scitē igitur Homerus Iouem, qui
 omnium rex esset deorū & hominum, vocabulo pa-
 tris appellauit, hoc modo locutus,

Parens hominūmque deūmque.

Natura quidem antecellere, idem tamen genere esse
 debet rex, quod seniori in iunioem, parenti in libe-
 ros datum est. Perspicuum est igitur œconomiā plus
 adhibere diligentię curandis hominibus, quā rebus

inanimis

inanimis, & plus operæ dare hominum virtuti, quàm viribus rerum quas appellamus diuitias: maiorémque liberorum quàm seruorum versare curam. De seruis igitur dubitare primùm licet, seruine præter virtutes instrumentarias & administras sit alia quædam præstantior, vt temperantia, fortitudo, iustitia, & aliorum generis eius habituum quispiam: an nulla sit omniũ, præter ea ministeria quæ corpore præstantur? Rationes vtrinque pugnant, vnde oritur ista dubitatio, Si qua liberaliore virtute præditi sint, quidnam different à liberis? Si nulla, quum sint homines, quum sint mentis atque rationis participes, videtur absurdum. Eadè ferè de muliere & puero quæstio est, an & horum sunt virtutes? debétne mulier esse téperata, & fortis, & iusta? Cadítne in puerũ proteruitas & téperantia, an non? Et in vniuersum de iis quorũ alterum præfici, alterum subiici natura voluit, quærédum videtur vtrum eadem est vtriusque virtus, an varia atque diuersa. Etenim si probitatis ambos oportet esse participes, quid est causæ cur hic omnino sine vlla mutatione princeps, ille imperio subditus esse natura debeat? Nec fieri potest vt eò differāt, quòd alter magis aut minus excellat. Imperium ferre, & imperare, specie differunt, non ité magis & minus excellere. Quòd si vni modò non alteri virtus est habenda, mirum videbitur. Nam si qui tenet principatum, non erit temperans & iustus, quo pacto pulchrè & honestè rectoris explebit officiũ? Si qui gubernatur ab eo, carebit his virtutibus, quomodo bene dirigetur? Certè si

proiectus erit in libidines, siq; relicta fortitudine, vitioso & ignauo timore contrahetur, nihil faciet officio boni viri & honestati cōsentaneum. Non obscurum est igitur ambos oportere virtutis esse participes, sed illius differentias esse, quemadmodum & illorum quæ naturaliter alieno subdita sunt imperio. Istud breuiter explicetur in animo, in quo natura pars imperat, pars regitur ab illa: quarum variam dicimus esse virtutē, vt mentis quæ ratione prædita est, & appetitus qui rationis est expers. Certum est. eodē modo & in aliis rem esse. Itaque plura atque differentia sunt, quæ naturæ lege regūt & regūtur. Aliter enim liber imperat seruo, aliter mas foemine, aliter vir puerro. Omnibus insunt animæ particulæ, sed nō sine differentia atque varietate. Seruus omnino rationem deliberandi non habet. Mulier habet quidem, sed irritam. Habet etiam puer, sed immaturā & imperfectam. Haud aliter & in iis virtutibus quæ morales vocantur, rem esse necesse est. Existimandū omneis participes illarum esse oportere, non vt eundem parēmodum ve modum capiant, sed quantum cuiusque poscit officium. Quapropter is cui cessit imperium, moralem virtutē debet habere perfectam, quia simpliciter gerit officium præfecti, qui habet statuēdi iubendique potestatem. Ratio autem princeps, cui decernēdi potestas & imperandi. Aliis verò singulis tantum virtutis est habendum, quantum pertinet ad illorum munus & officium. Palam est igitur, omnium quos diximus, moralem esse virtutem, neque eādē mulieris & viri

tempe-

temperantiam, neque fortitudinem, neque iustitiam, ut Socrates existimabat. Alia fortitudo ad imperandum, alia ad subministrandū. Similis est in aliis differentia. Apertè videtur istud ab iis qui particulatim diligentius virtutes inspiciunt. Qui in vniuerso genere loquuntur, & inquirunt virtutem esse animum bene habere, aut agere rectè, aut tale quicquã, se ipsi decipiunt. Qui autè virtutes numerant, ut Gorgias, longe melius dicunt quàm qui sic definiunt in vniuersum. Itaque non secus de omnibus est iudicandum, atque poeta de muliere pronunciauit,

Silentium affert mulieri decus:

At non item virum exornat.

Quum puer suæ perfectionis haud attigit metã, certè virtus illius non est ea qua se ipse regat, sed qua perfecto ætate viro ducique obtemperet. Non igitur ad ipsum, verùm ad alium, quemadmodum illa serui ad dominum, refertur. Statuimus autem ad necessaria ministeria vtilem & idoneum seruum. Itaque perspicuum est illum parua indigere virtute, nempe tanta, ut neque per intemperantiam & proteruitatem, neque per fortitudinis inopiam & laborum metum suo desit officio. Dubitet quispiam, si verum quod modo dictum est, an & artifices debeant habere virtutem? frequenter enim quòd se abiiciunt in libidines, munera ac opera sua relinquunt: an hoc plurimum differt? Nam seruus est in communionem vitæ, artifex longius ab ea summotus, ad quem tantum pertinet virtutis, quantum seruitutis. Habet fordidus artifex

distinctam & assignatam quandam seruitutem. Præ-
 terea seruus est natura. Nullus autem futor, nullus
 alius artifex naturalis. Planū est igitur eiusmodi vir-
 tutis authorē esse oportere dominum seruo, nō aliū
 quempiam, cui sit herilis quædam ratio docendi præ-
 cipiendique de seruitiorum officiis: ideóque perperā
 dicūt, qui seruos ratione priuant, & inquit eos nō
 alio vti sensu, quàm iubentis potestate. Admonendi
 magis a domino serui, quàm à ductore pueri. Sed de
 his explicata sit hoc modo disputatio. De viro & v-
 xore, de liberis & patre, de horū virtutibus, qua simul
 cōsuetudine versari, quid honestū & inhonestū, quo-
 modo bonum persequi, malum fugere debeant, in li-
 bris de administrationibus ciuitatum differere con-
 gruens est. Quum domus omnis sit pars ciuitatis, &
 quæ nunc dicebamus, sint mēbra domus, quumq; vir-
 tutē partis ad eam quæ totius est, spectare oporteat:
 necesse est illos qui reip. rationem habent, erudire li-
 beros & vxores, si ciuitatis interest vt proba sit, ac
 bonis moribus conspicua: & pueros & mulieres stu-
 dio virtutis atque probitate nō carere. Interesse pro-
 fectò necesse est. Mulieres enim dimidia pars est libe-
 rorum: ex pueris sufficiūtur ciues reip. Hisce de re-
 bus quū sit ita disputatū, dicendūq; sit in aliis libris
 de iis quæ supersunt, relicto sermone præfenti vt ad
 extremū finemq; perducto, aliunde exorsi de re pro-
 posita differamus, primūque videamus quas alii de
 optimo reip. statu dixere sententias.

ARISTOT.

ARISTOTELIS POLITICON

Liber secundus.

VI A nostrum est institutum ratio- Cap. 1.
 ne inquirere de cōmunionē ciuili, &
 de optimo reipublicæ statu, in quo ci-
 ues possunt quammaxime ex animi
 sententia viuere, operepreciū est (vt
 tam rectū q̄ utile ponatur sub oculos) alias inspicere
 mēte respublicas, quibus vtūtur nonnullæ ciuitates
 bonis legibus, vt aiūt, institutæ: præterea si quas alias
 viri sapiētes sermone descripserūt, quæ bene habere
 videantur. Quòd siquid aliud etiamnum præter eas
 quæ sunt institutæ, querimus, nequis existimet velle
 nos omnino cuiquã more sophistarū nebulas & va-
 nitatē offundere, sed quòd malè habēt eæ quæ nunc
 sunt respub. ideo rationis inisse viam, & hãc doctri-
 nam adiecisse volumus videri. Principio sumēdum
 exordiū ab eo quod est huiusce cōtemplationis ini-
 tium. Necessē est omnia aut omniū ciuium esse cō-
 munia, aut nulla, aut partim cōmunia, partim pro-
 pria. Quia respublica cōmunio quædã est, facile est
 cognoscere fieri non posse, vt in respub. nihil sit cō-
 mune. Primum opus est locum esse communē, quia
 locus est vnius ciuitatis æqualitas, & ciues ciuitatis
 vnius participes. Vtrum si futurum est vt ciuitas sit
 frequēs ac bene colatur, præstat omnia cōmunicari
 quæ possunt esse cōmunia, an quædã priuatim, quæ-
 dam cōmuniter haberi? Nã fieri potest vt ciues inter

C

se cōmunes habeāt liberos & vxores, & fortunę facultates, quēadmodū in rep. Platonis, vbi Socrates ait cōmunes esse oportere liberos & vxores, & bonorū possessiones. Meliūsne in iis rebus hanc nostrā seruare legē, an illā in Platonica ciuitate descriptam? Sanè iste mulierū cōmunis vsus gignit plures alias difficultates atq; molestias vitæ, non solum sermonū altercationes: & illa causa propter quā Socrates affirmat istiusmodi ferendā esse legem, nō videtur rationibus esse deducta. Præterea eiusmodi constitutio nullo modo potest ad eū peruenire finem quem dicit (nā in sermone paulò antè dixit) esse oportere ciuitati. Quomodo verò distribuenda sunt quæ vult esse cōmunia, ab eo neq; definitum, neq; explicatum. Quum de fine loquor, hunc dico, omnem ciuitatem esse vnā, quam optimum, quam maxime expetendum Socrati videri. Suscipit hāc hypothesin, hoc est, proponit hunc scopū, & illum statuit suæ reipublicæ finem. Atqui perspicuum est, si progrediatur ad vnitatem, & vna magis magisq; sit, futurū esse vt ne ciuitas quidē sit Natura ciuitas est multitudo: quæ si magis vna fiat, domus erit ex ciuitate, & homo vnus ex domo. Dicemus enim domum esse magis vnā quàm ciuitatem, & hominem vnum quàm domum. Quamobrem si quis istud efficere possit, faciundum tamen non erit, quoniam si faxit, tollet ciuitatem. Non ex pluribus modò constat hominibus ciuitas, verumetiam ex specie differentibus. Ex similibus minimè coalescit. Nec est eadem ratio ciuitatis, & multitudi-

multitudinis eius quæ in mutuâ conspirauit opem, simulque pugnat vt exercitus. Quãtitate iuuat hæc multitudo, quanuis specie non differat. Auxilii gratia pugnantorũ manus adiũgitur: vt si pondus, dum quãtitas illius augetur, plus atq; plus trahat. Eadem quoq; ratione differet ciuitas à natione, si modò natio nõ sit dispersa vikatim multitudo, sed passim vaga sicut Arcades. At illi specie differunt, ex quibus vnã fieri ciuitatẽ necesse est. Quo fit vt æquabilitas alterna, iusq; par vicissim redditũ, ciuitates cõseruet. id quod antè in libris de morali virtute dictum est. Hoc certè quidẽ habere liberos ac pares necesse est: quia fieri non potest vt omnes vnã gerãt magistratum, sed pauci, aut in annũ, aut in aliud tẽpus à potestate definitum. Hoc pacto fit vt imperet omnes, vt si coriarii alternis essent fabri, & fabri coriarii, non iidẽ semper aut coriarii, aut fabri. Quum melius sit, vt artifices, sic & communionem ciuilem nõ immutare vices: nemini dubiũ est quin si fieri posset, præstaret eosdem semper gerere magistratũ. Apud quos fieri nequit, propterea quòd omnes sunt natura pares, simul iustum est (siue bonũ siue malum administrare rempublicã) omnes publici muneris esse participes, & apud illos imitari pares, & obtẽperare vicissim, non aliter quàm quum principio pares erant. Partim illorum imperant, partim ferunt imperiũ vicissim, velut alii facti. Eodem modo qui munere publico funguntur, alii gerunt alios magistratus. Ex iis quæ diximus, planum fit non esse cur ita ciuitas fiat

vna, quemadmodū nonnulli dicunt, & quod ab illis dictum est quammaximū esse bonum ciuitatibus, id perimere & tollere ciuitates, tametsi vnaqueq; res ab eo quod bonū sibi est, conseruatur. Aliter ostenditur perspiciuē, nō fatius esse, velle nimis æquare, & vt ita dicā, nemiū vnā facere ciuitatē. Domus enim facilius sibi satis est, q̄ vnus homo, & ciuitas quā domus. Iā vult ciuitas esse, tū quum vsuuenit quod satis est, habere sibi multitudinis cōmunionē. Itaq; si magis expetendum, quod promptius quantum sat est habet: optabilius certē quod minus q̄ quod magis est vnū.

Cap. 2. A T verò nec si istud est optimū q̄ maxime vnā esse cōmunionē, demōstrari videtur ex ciuiū sermone, si dicant omnes pariter, meū & non meum. Hoc quidē signū indicare summē atq; perfectē vnā esse ciuitatē, existimat Socrates. Verū in duos sensus hoc dici potest, omnes. Si dicēt omnes, quia singuli, fortē melius efficietur quod efficere vult Socrates. Nā singuli dicēt vnū & eundē esse filiū suum, eādē esse coniugē suā. De bonis & de singulis rebus quæ pluribus accōmodātur, eodē modo. Qui verò cōmunibus nūc vtūtur vxoribus ac liberis, non dicent hoc modo, sed vniuersi, non singuli. Similiter bona dicēt sua nō singuli, sed omnes & vniuersi. Haud dubiē igitur vtitur falsa ratione Socrates quū dicit, omnes. Ex eiusmodi verbo fallax ratiocinatio. Hoc verbi omnes, & vtraq; & imparia, & paria, propterea quòd in duos sensus trahitur, í sermonibus etiā cōtētiosos parit syllogismos. Ergo quū idē verbū dicit omnes,

vno

vno quidē modo probū, sed designās quod fieri nō potest: altero verò nihil eius proposito cōsentaneū. Ad hęc quod dicitur ab eo, aliud patitur incōmodū. Etenim minimè curā diligentiaq; reperit id quod est cōmune plurimorū, quoniam priorū mortalibus summa cura est, cōmuniū minor q̄ rei ad vnū aliquē pertinētis. In alienis & cōmunibus homines, ac si alius curet, multo sunt negligētiores: haud fecus atq; fieri solet in ministeriis, vbi interdum plures ministri deterius ministrant, q̄ pauciores. Cuiq; ciuium mille sunt filii, & hi non vt alicui vni, sed quilibet eorum cuiq; ciuiū similiter est filius. Itaq; ciues omnes eodē modo stirpē negligent. Præterea quisq; de ciue bene vel malè agente, quotuscunque sit numero, sic dicit meus est, vt, meus est cuiusdā vel vnus: hoc modo loquens de vnoquoq; mille ciuiū, aut quot illa constat ciuitas. dicit inquā dubius, quia incertum cui nā acciderit natā esse stirpē, & saluā esse natam. Itāne verò melius est singulos meū dicere, quum vnū aliquē de duobus decēve millibus appellant, an dicendū potius vt nunc in ciuitatibus meum dicūt, hic filiū, ille vnū & eundē fratrem, alius patruelē, aut alio nomine propinquitatis è sanguine, aut affinitatis atq; familiaritatis primū ipsius, deinde suorū? Iā aliū vocat φρατὴρ, vt eū qui conuētus est eiusdē & sodalitatis, & vnus ex tertia parte tribus dicta phratria: aut φυλέτις, id est tribulē, & hominē suæ tribus. Melius profecto esse patruelē, q̄ isto modo filiū. Enimuero fieri nō potest vt suspicio vitetur, quin aliqui suspicē-

tur quosdam suos esse fratres, aut liberos, aut patres, quosdam esse matres. Ex iis similitudinibus quas habent liberi cū parentibus, necesse est esse qui vtrinque sumant probationes. Quod aiunt vsuuenire quidam ex iis qui terre ambitus inquirunt, & in his describendis elaborant, esse quibusdā superioris Libyæ viris foeminas cōmunes, attamen progeniē natā similitudinū coniectura diuidi. Sunt & quedā animantiū ceterarum foeminae, cuiusmodi sunt equæ & iuence, quæ patribus similes admodum partus edunt, vt equa illa Pharfali vocata Iusta. Præterea qui instruunt hanc cōmunionē, haud facilè vitabunt incōmoda, cuiusmodi sunt verbera, cædes, siue imprudēter siue consultò inferētur, pugnas, cōuicia, quorū nullū sic admitti in patres, matres, propinquos fas est, vt in alienos. Hæc autē sepius accidere est necesse quā suos non agnoscut, q̄ quum propinquos habent notos: & vbi sunt cōmissa, ab agnoscentibus celebrari possunt expiationes legitime, ab ignorātibus nulla. Hoc quoq; absurdū, eum qui voluit esse cōmunes filios, coitū solū amantibus eripuisse, non amorē & alios vsus prohibuisse, quos si pater in filiū, frater in fratrem exercet, omnium indecentissimū est, quū vel inhonestus amor inter eos sine vllō vsu sit turpissimus. Sed & hoc absurdum, coitum abstulisse non alia de causa, quā quòd æquo vehementior ex illo nascitur voluptas: nihil referre arbitrari, sit'ne pater, an filius, an cum fratre frater. Videtur vtilius ciuitati, communes esse vxores & liberos agricolis quā custodibus, quoniā

in illa confusione communitatis minus erit firma amicitia, qualis videtur esse necessaria iis qui subiecti sunt imperio, vt magistratibus pareant, vt ne rebus nouis studeant. Adde quòd ex ea lege necesse est euenire id quod omnino contrarium est ac repugnat iis bonis, quorum bene constitutæ leges authores & effectrices esse debent, & illi propter quod sic existimat Socrates ferendã esse legem de liberum & mulierum communitate. Existimamus enim amicitiam esse maximum bonum ciuitatibus: quæ si esset, minimè seditione laboraremus. Et vnã esse ciuitatem maximè probat Socrates, quod & videtur, & inquit ille, opus esse amicitia: vt scimus in sermonibus amatoris Aristophanẽ dicere, quosdã amantes, propterea quòd vehemèter amant, cupere coniungi & ita cõpingi, vt qui duo sunt, coalescant in vnũ: vbi certè necesse est aut vtrunq; aut vnũ esse corruptũ. At in ciuitate propter istã Socraticam cõmunionem necesse est amicitia esse fluxam & infirmã, & patrẽ minimè dicere, meus est filius: & filium, pater meus. Vt enim parua res dulcis, si cõmixta fuerit aqua multa, sensũ mouere nequit in temperatura: sic euenit, vt mutua familiaritatis quæ sequitur hæc nomina, curam non sentiant, quum in istiusmodi republica minimè necessarium sit aut patrẽ sentire curã & amorem velut filiorum, aut filiũ velut patris, aut velut fratris fratrem. Duo sunt enim quæ curã maximè iniiciunt hominibus & amorem, id quod est proprium, id quod speciatim diligitur. quorum neutrum consequi pos-

sunt ii qui remp. sic administrant. Enimuero illud caput legis de liberis vt nascuntur transferendis, aliis quidem ex agricolis & artificibus ad custodes, aliis ex custodibus ad rusticos & artifices, haud parum turbat, nec expedire promptum est quonã fiet istud modo. Nam fieri non potest, quin ii qui transferunt atque tradunt, sciãt quos quibus tradũt. Ad hæc necesse est quę dudum dicta sunt à nobis, in traductione ista facilius accidere, vt verbera, amores, neces. Non enim qui traditi sunt aliis ciuibus, custodes vnde sunt translati, postea vocant fratres, & filios, & patres, & matres: nec rursus qui sunt apud custodes ad alios ciues remittendi, vt flagitia propter cognationem cõmittere vereantur. De liberorũ & vxorum communitate hoc modo sit tractata quæstio.

Cap. 3. HIS est proxima de fortunis atq; facultatibus inquisitio, quomodo sint ab illis instruẽdæ, qui optimã condituri vel administraturi sunt rempub. vtrũne cõmunes, an non, debeãt esse rerũ possessiones? Hoc quidẽ (dico quod ad bonorũ facultates attinet) inuestigare possis seorsum à legibus de liberis vxoribusq; descriptis. An'ne, si tam liberi q̃ vxores separatim, vt nunc ab omnibus, haberẽtur, tum rerũ possessiones, tum vsus esse cõmunes præstat, vt fundos esse proprios quidem, fructus verò in commune ferri, & cõmuniter absumi, vt apud quasdã nationes: an contrariũ, terram & eius culturam esse cõmunẽ, fructus autẽ diuidi in proprios vsus: quemadmodũ nõnulli barbarorum ad vitę societate facere dicuntur: an & fundos

fundos & fructus esse cōmunes? Certè si alii quàm ciues colerent agrū, alius esset modus, alia ratio cōmunicādi faciliior. Quū verò sibi ipsi laborēt agricola, bonorū diuisio permultas excitabit indignationes, & contentiones acerbis. Nam si in vtēdis bonis & in laboribus nequaquā sunt pares, necesse est crimina accusationēsq; suboriri, & ab iis qui pauciora capiunt, plura labore perficiunt, eos argui qui pluribus fruuntur, pauciora elaborant. Conuictus & societas in omnibus rebus humanis quidem, sed in his maximè difficilis est ac molesta. Indicāt eorū societates, qui simul peregrinantur, ex quibus ferè plurimi dissentiant, ac de rebus vilibus & paruis inter se cōtrariè altercātur. Nos etiam maximè cum ministris illis irati contēdimus, quibus perſæpe in vulgaribus operis & obuiis vtimur. Itaq; bonorum societas & cōmunio, & has & alias id genus habet molestias. Ea quæ nunc est ratio possidēdi, si moribus & iussu legum bonarum excolatur, multo præstantior est atq; tranquillior. Obtinebit ex vtroq; bonum, ex vtroq; bonum dico, & illud quod percipitur ex cōmunionē facultatū, & quod habetur ex illarū proprietate. Res quodāmodo debēt esse cōmunes, proprię tamē toto genere & simpliciter. Etenim curę studiaq; diuisa nō pariēt hinc & inde criminationes, sed vnoquoque ciuiū suæ rei incūbēte, & propriū curāte, magis accrescent: res autē beneficio virtutis in vsus aliorū conferetur, vt est in prouerbio, Amicorū omnia cōmunia. Ad hūc modū hodie in quibusdā ciuitatibus

subscriptū probatūq; est propriè cōmuniterq; possidendi genus. nec enim esse non potest, maximè in illis quæ bene reguntur, & œconomia florent. Ex iis igitur quæ dicimus, quædam fiunt, quædã fieri possunt. Propriam quisq; rem possidens, alia dat amicis vtenda, aliis vtitur communibus, vt Sparta seruis vtuntur alter alterius, quasi proprios esse diceres, necnon equis & canibus, atq; etiam viaticis si regionem peragrãtes egent. Perspicuum est igitur, fatius esse res habere proprias, vsu facere communes. Quomodo autem constituentur eiusmodi, proprium est legislatoris officium videre. Vix etiã dici potest quãtum intersit ad voluptatẽ opinio, propriumq;. Non enim temere & sine causa quisq; sibi ipse charus est, verumenimvero id homini à natura datum. Siquis est diligens sui & εὐλαβὴς, iure vituperatur. non est hoc charum esse sibi, verùm amare se plus æquo, vt auarus improbatur non quòd amat pecuniam, sed quòd nimis amat. Nam diuitiarũ nõnihil (vt nemo non fateatur) amant omnes. Atverò beneficium gratiãque conferre, & amicis & hospitibus aut sociis opitulari iucundissimum, quod tum fit quum propriae sunt facultates. Hæc quidẽ certè non eueniunt iis qui nimis in vnum redigunt ciuitatem. Et præter hæc planè tollunt actiones duarum virtutum: vnam temperantię in vxoribus, honestũ profectò moderationis opus, ab ea quę aliena est, abstinere: alterã liberalitatis in fortunæ bonis. nec enĩ manifestè cognoscetur qui sit liberalis, nec vllam perficiet actionem liberalem,

liberalem, propterea quòd in vfu rerũ nostrarũ liberalitatis est opus. Præ se fert igitur hilarem vultum & humanitatem istiusmodi legumlatio, quã qui audit, alacer promptusque recipit, existimans miram quandam fore omnibus in omnes amicitiam: ac multo magis quispiam de ciuitatum præsentibus incommodis queratur, perinde atq; accidant ex eo quia nõ sunt communes opum facultates, dico lites & controuersias de pactis, cõuentis, & falsi testimonii iudicia, & adulatorias opulentorũ obseruationes: quorum nullum accidit eò quòd nõ sunt bona communia, sed quòd nequitia regnat & improbitas. Nam videmus illos qui res habent communes, & inita societate sua communicant, multo magis dissidere, q̃ qui singulatim & propriè rem tenent. Sed paucos ex iis qui inierunt bonorum societatem, videmus esse discordes, si comparamus cum eorum multitudine qui propriè suas habent res. Adde quòd non iustum modò narrare quot vacabunt malis, sed etiam quot bonis carebunt ii qui sua communicarunt. Videtur autem nullo modo consistere posse eiusmodi vita. Causa quæ Socratem à vero deiecit, & impulit in errorem, fuit (vt verisimile est) hypothesis & scopus ab eo perperam cõstitutus. Debet quidem esse quodammodo vna tum domus, tum ciuitas, nõ omnino tamẽ. Est enim quòd si processerit, nõ erit ciuitas. Est etiã quòd si fuerit perducta, ciuitas erit quidẽ, sed parũ aberit quin nõ sit, deterior facta ciuitas: veluti si quis aptum ex vocum discrimine concetum redige-

ret in parem sonorum intentionem, aut si numerum qui *ἑνθμὸς* appellatur, quo voces aut corpora pulchre & aptè cum dissimilitudine mouentur, reuocaret in vnã & eandem gressus motusq; formam. At ciuitas quum sit multitudo, (vt ante dictum est) institutione disciplinæ cõmunis & vna faciunda. Et si quis introducturus est rationem disciplinæ, propterea quòd statuit illius virtute bene moratam fore ciuitatem, absurdũ est eum sic arbitrari, non bonis moribus, sapientia, legibus, sed talibus institutis qualia sunt Lacedæmone de rebus possidẽdis, & Cretæ de sodalitatibus quas legislator voluit esse communes, rempublicã moderari & dirigere se posse. Nec istud est ignorandũ, oportere ad ea quæ de re ciuili reperia sunt, aduertere mentem longo tempore & annis multis, in quibus clam esse nõ potuit an bene habuerint ac honeste. Nam ferè omnia sunt inuenta quidem, sed alia collecta non sunt & coacta, aliis non vtuntur ii qui norũt. Quod si quis in ea rep. quæ instituitur à Socrate, perspiciat officia atque functiones, ex iis quæ diu obseruauerit, planum maximè fiet illi, perperam constitui. Non enim Socrates poterit constituere ciuitatem, nisi diuidat ac distinguat officia, alia in sodalitates, alia in tribus, alia in phratrias, quæ tribuum sunt tertiæ partes, in certos cõuentus, & quædã sacra, ac reip. tempora separata. Nihil igitur accidet ea lege cautum, nisi vt agrum non exerceant custodes: quod & hoc tempore Lacedæmonii facere conantur. Enimuero qui modus & quæ ratio

totius

totius reip. futura sit iis qui res habebunt communes, neque Socrates verbis exposuit, nec explicare promptum est. Etenim multitudo ciuitatis ferè specie differentes continet ciues, de quibus nihil est ab eo definitum, an & agricolæ communes facultates, an singulatim proprias, deinde vxorés ne & liberos proprios, an communes habere debeant. Nam si omnia sine vlllo discrimine erunt omnium communia, quid ab illis custodibus hi different agricolæ? aut quid amplius accipient ii qui sustinent atque tuentur eorum imperium? aut cur artem militarè ciuilemque docti, sustinent imperium, nisi acutè tale quiddam cõminiscantur ac excogitent, quale Cretéses? Illi quidem quum seruis cætera eadè, quæ sibi, permisissent, tantùm prohibuerunt exercitationes campi, & armorum ius negauerunt. Si verò non secus atque in aliis ciuitatibus & apud illos Socraticos ciues erunt officia, quis erit communitatis modus? In vna ciuitate duas esse ciuitates, & eas inter se cõtrarias, est necesse. alios enim facit custodes vti propugnatores, alios agricolas & artifices, & alios ciues. Accusationes autem & controuersia, & alia quæcunque incommoda ciuitatibus esse dicit, erunt omnia & iis quos instituit: etsi cõfirmat hoc fore, vt disciplina florète paucis egeant legum sanctionibus, vt quæ ad res urbanas & forenses, & alias consimiles pertinent, in quo tantùm custodibus disciplinam attribuit. Quinetiã facit agricolas suarũ rerum dominos, qui stipèdium pensionemque persoluant. at verisimile est illos multo

acerbiores fore, & spiritu elato pleniores, quàm sint bello capti quidam, & in seruitutem redacti. Notias Lacedæmonii, Penestias Theffali, Dulias alii suos appellât. At enim sint ne quæ de liberis, mulieribus, fortunis instituit, æquè necessaria, an nō, nihil adhuc explicatum fuit atque definitum, nec etiam de reliquis finitimis & cohærentibus, qualis erit eiusmodi resp. quæ disciplina, quæ leges. Nec tamen inueniri facile est, nec parui refert cuiusmodi sint leges ad seruandam custodum communionem. At verò si mulieres faciet cōmunes, & proprias iubebit esse facultates: quis ita res domesticas & familiares administrabit vt rusticas viri? Quis eas curabit, si tam facultates agriculturalium quàm vxores erunt communes? Absurdum & illud, ex bestiis, ad quas œconomia minimè pertinet, ducere similitudinem, qua probet mulieres & viros iisdem studiis iisdem exercitationibus assuescere oportere. Nec tutum est institui magistratus vt constituit Socrates. Præficit qui semper iidem magistratum gerant. Id autem seditionis est causa vel apud eos qui nihil obtinuerunt dignitatis, multo magis certè apud animosos viros & bellicosos. Semper eosdem ab eo præficiendos esse perspicuum est. Illud aurum diuinitus infusum, non aliis modò, mox illis ad animorum perfectionem, sed eisdem semper est admixtum. Dicit enim, quū gignuntur homines, aliis continuò aurum, aliis argentum misceri, æs & ferrū temperari iis qui artifices & agricolæ sunt futuri. Ad hæc auferens custodū foelicitatem, dicit esse

se

se legislatoris, totam ciuitatem efficere beatam. At fieri non potest vt tota sit beata, nisi aut plurimæ, aut omnes, aut aliquæ partes sint fœlices ac beatæ. Non iisdem accidit fœlicitas, quibus integritas illa quæ omnibus suis partibus constat. Integritas toti quidem, sed nulli partium potest inesse. Fieri nõ potest vt insit in toto & in nulla parte fœlicitas. Etenim si custodes non sunt beati, quinam fœlices alii? non enim artifices, nec eorum qui sordidas operas dant, multitudo. Ergo respublica de qua differuit Socrates, & has & alias nihilo minores habet difficultates.

S E D & in legibus quæ postea scriptæ sunt, non ita longè recedit ab ista reipub. constitutione. Quã-
 obrẽ melius est inuestigare pauca de illa quæ describitur inter eas respublica. Nam in altero sermone de reipub. Socrates de paucis admodum rebus sententiam tulit, de vxoribus & liberis, de communitate, quo pacto habere se debet in constitutione facultatum atque reipublicæ. Diuidit in duas partes habitatorum multitudinem. vnã facit agricolarum, alteram propugnatorum, tertiam ducit ex his, quæ consilia tractet, & primas habeat in administranda ciuitate. Cæterum de rusticis & artificibus, an aliquem an nullum fusciperet, vt illi, magistratum, & an hos quoque armorum ius habere oporteret, atque vnà bellum gerere necne, nihil decreuit Socrates: sed mulieres vnà bellum gerere, & eandem quam custodes, capere disciplinam debere existimat. Cætera sermonibus extra rem petitis atque verbis de cu-

Cap. 4.

stodum disciplina, qualis ea deberet esse, compleuit orationem. At eorum sermonum qui de legibus habentur, maxima pars legibus constat, pauca de re-pub. dixit. Quumque vult illam ciuitatibus facere communiorem, paulatim circumagit rursus in aliam nouamque re-pub. Variat quidem in mulierum & fortunarum communiione, cætera eadem primæ tribuit & secundæ suæ reipublicæ. Nam disciplinam eandem atque vitam dat iis qui se abstinēt & absunt ab operis vnde vitæ necessitatibus occurrunt. Et in vtraque rep. de sodalitatibus eodem modo pronunciat, nisi quòd in hac dicit esse oportere mulierum sodalitates, & illam censet numero mille hominum qui ius habeant armorum, hanc verò quinque millium. Omnes igitur sermones eius habent aliquid superuacaneum, fallaci apparatu subornatum, rerum nouarum appetens, inquirendi cupidum, & quæstionibus molestum. Omnia pulchrè sint ab eo constituta: forte re perficere, quod verbo statuit, est difficile. Nam quod attinet ad eam multitudinem de qua modò dictum est, nec obscurum nec ignorandum, tam multis hominibus fore opus agro Babylonio, aut alio quodam infinito, ex quo quinque virorum ociosorum millia, & vnà cum illis alia mulierum atque ministrorum turba multiplicatior, alentur. Certè hypothesin atque materiam differendi pro animi arbitrio sumere licet, attamen quod fieri non potest, subiicere non licet. In ferendis legibus vt dicitur, duo sunt videnda legumlatori, & locus, &

& homines. Nec male præterea quis addiderit vicinos finitimósque locos, si ciuitati ducenda vita ciuilis. Non enim modò opus est his vti bellicis armis ciuitatem, quæ vtilia sunt ac idonea si continentur intra proprium solum, verumetiam iis quæ commode gerantur in externos locos. Quòd si quis non recipit eiusmodi vitam ciuitatis neque propriam neque communem, nihilominus tamen ciues debent esse formidolosi & terribiles hostibus, non modò venientibus in suos fines, sed etiam exeuntibus. Videndum etiam qui modus & quæ debeat esse quantitas facultatum, ànne melius sit apertius & clarius exprimendo rem aliter definire. Tanta, inquit, debet esse res, vt temperate viuatur: perinde atque si quis dixerit, vt bene viuatur. Istud in vniuerso genere dictum, latius patet. Adde quòd licet modicè & temperatè quidem, miserè tamen viuere. Melior est igitur hæc definiendi ratio, Tanta debet esse res, vt temperatè viuatur atque liberaliter. Si dicetur vtrunque separatim, hoc luxuriam, illud miseriam comitari videbitur. Nam habitus hi soli sunt virtutes quæ versantur in vsu bonorum, vt fortunæ bonis mansuete vel fortiter vti nõ possumus, temperate & liberaliter possumus. Hos igitur vsus esse fortunarũ necesse est, hoc est temperatos & liberales. Absurdũ quoq; istud, Socratè qui bonorũ possessiones æquat, de ciuiũ multitudine nihil constituere, sed relinquere indefinitã liberorũ procreatio-

D

nē, quasi foetus (quātūuis multus sit nascentiū numerus) per eas quæ steriles erunt, foeminas, satis æquabiliter rediturus sit in parē multitudinē, quandoquidē istud hodie ciuitatibus vsuuenire videtur. Sed hoc non eadem examinatione & diligentia pensitandum est in illis, & his ciuitatibus. Nūc enim quoniā bona diuidūtur in quantamlibet multitudinē, nullus eget. Sed tum quū diuisa nō sunt, necesse est eos qui adiūgūtur, siue sint multitudine pauciores siue plures, nihil habere. Potius igitur existimabit aliquis esse definiendum prolis quā rei modum, ne vltra numerū certum generent ciues. Eum numerum constituere debet legumlator prospiciens fortuitos euentus, si quos accidat ex natis obire mortem: prospiciēs item alterius partis in gignendis liberis sterilitatem. Hoc quum prætermittitur, vt in permultis ciuitatibus, inopiā ciuibus esse causam necesse est. Inopia autem seditionem maleficiūmque gignit. Phidon igitur Corinthius legūlator antiquissimus, etsi primū in fortitione partes magnitudine impares habuissent omnes, putauit tamen domos pares, æqualemq; numerum ciuium manere debere. in istis autem Socraticis legibus contrarium promulgatur. Sed hisce de rebus postea dicēdum erit, qua ratione melius eas statui posse iudicamus. Porro autem iis legibus de quibus agitur, omissa sunt ea quæ pertinent ad magistratus, quo pacto different ab iis qui priuati ferūt imperium. Dicit enim, quemadmodum ex alia fit lana stamen

na stamen, ex alia subtegmen, sic & magistratus à priuatis differre oportere. Et quum diuitias omneis augeri vsque ad incrementum quincuplum permittat, quamobrem non permittetur idem in solo terræ ad aliquem vsque modum? Videndum etiam cuiusmodi sit ædium partitio, an sit inutilis œconomię. binas enim singulis ædes attribuit, eásque separatim fitas partitus est. Verùm graue est duas habitare domos, atque difficile. Cæterùm tota eius constitutio non eò tendit vt sit democratia, id est imperium popolare, neq; oligarchia, hoc est paucorũ principatus, sed harum media, quam vocant rempub. Illis enim constat qui bellica gerunt arma. Itaque si remp. instituit eam quæ inter ciuitates aliorum maximè sit cõmunis, probe fortasse dixit. Si constituit eam quæ sit optima post illam suam primam, improbe. Nam Lacedæmoniorum remp. aut aliam quãdam optimorũ principatu florentiorem qui laudet magis, forte non deerit. Sunt qui dicunt optimam remp. omni rerũ publicarũ genere mixtam esse oportere. Iccirco laude ferunt illam Spartiatarum, quoniam nonnulli affirmant eam constare oligarchia, monarchia atq; democratia: & aiunt regnum esse monarchiam, senatũ oligarchiam: & quoniam ex plebe leguntur ephori, in illorum magistratu putant esse democratiam. alii vero ephororum tribunatũ dicunt esse dominationẽ & tyrannidem, democratiam tamen reperiri in sodalitatibus, & alio victu cottidiano. In iis autem legibus

quas vulgavit Plato, dictum est, optimum reip. genus ex democratia & tyrannide cōstare debere, quas aut nullo modo resp. aut omniū deterrimas statuat prudens. Quòd igitur ex pluribus cōposita resp. præstantior est, meliorem sententiã ferunt, qui plura genera commiscent. Deinde ista Socratica resp. nihil habere monarchiæ, sed illa quæ sunt in oligarchia atque democratia, videtur, magisq; declinare contendit ad imperiū paucorum: id quod planum fit ex magistratuū creatione. hoc vtriusq; commune est, ex delectis creari forte magistratus. Istud item pertinet ad imperium paucorum, esse necessario ditioribus ius habendi cōcionem, & creandi magistratus, aut aliud quicquam publicum curandi, ceteros præteriri: hoc item, moliri plures ex diuitibus publici muneris honore donari, & amplissimos magistratus ex amplissimo cēsu legi. Inclinat etiam ad paucorum potentiam consilii curiæque delectum. In legendo senatu ex singulis classibus nonagenis viris, omnes quidem suffragium ferunt necessario, sed ex primo censu, deinde rursus totidem leguntur ex secundo, quot antea de primo. Postea totidem ex tertio, deinceps totidē ex quarto, classē ve quarta, præterquam quòd necesse non est ciues ex tertia quartave classe suffragium ferre, sed illos tantummodo qui sunt ex primo & secundo censu. Post hæc tandem ait parem ex singulis classibus numerū esse declarandum. Verū quoniam tertii & quarti dare suffragium non coguntur, plures erunt ex amplif-

Hic depravatos esse codices græcos facile cognosces ex sexto dialogo Platonis de legibus. restituo hoc modo, ἔτα πάλιν ἴσως ἐκ τοῦ δευτέρου, ἔτ' ἐκ τῶν τρίτων, ἔτ' ἐκ τῶν τετάρτων, ἢ τῶν τετάρτων, πάλιν ἢ ἔτα πάλιν ἴσως

simis.

simis censibus & potentiores. Itaque non oportere optimū reip. genus ex democratia ac monarchia constituere, planum fiet ex iis quæ dicentur a nobis, quū dabitur de eiusmodi rep. disputandi locus. Porro in creatione magistratum non caret hoc periculo, ex electis legi quosdam. Nam si qui nō ita multi numero cōiurare velint, semper ad eorum volūtatem creabuntur magistratus. Sic igitur habet illa resp. Socratis exposita in sermone de legibus.

ναγκες ἢ τοῖς
ἐν τῶν τρίτων,
ἢ τετάρτων, ἀλλὰ
μόνοις ἐπὶ τὰ
ναγκες τοῖς πρώ-
τοις καὶ τοῖς δευ-
τέροις.

S V N T & aliæ quædam respUBLICÆ cum indo-
ctorū tum sapientium, & eorū qui remp. administra-
runt, omnesq; propius accedūt ad eas quæ cōditæ ste-
terūt, & ad eas quæ administrātur hoc tēpore, quàm
istæ duæ sermone Socratis institutæ. Alius nemo de
liberis & vxoribus cōmunibus, de mulierū sodalitati-
bus res nouas induxit, at potius à rebus necessariis o-
mnes ducūt exordium. Quibusdā videtur esse maxi-
mum bonū ciuitatis, rerum possessiones bene cōsti-
tutas esse, propterea quòd omnes (vt aiunt) de his se-
ditiones & discordiæ mouētur. iccirco Phaleas Car-
thaginiensis hoc intulit quū tractaret initia suæ reip.
Dicit enim pares esse oportere ciuium facultates: nec
istud factu difficile putabat statim initio quum vrbes
extruūtur: quū vero cōditæ habitātur, operosum ma-
gis atq; difficile. attamē breui tēpore equari posse hoc
pacto, si diuites dēt, nō accipiāt dotes: cōtrā pauperes
nō dēt, sed accipiāt. Plato quū scriberet leges, cēsuit
esse permittēdū res inæquabiliter augeri ad certū vf-

Cap. 5.

D iii

que modum, quem sic, vt ante dictū est, statuit, nulli ciuiū licere rem quincuplo auctiorē minimo censu possidere. Qui condūt eiusmodi leges, ignorare non debēt, id quod nunc vidētur ignorare, numerū liberorū ab iis esse statuendū, qui certum iubēt esse fortunarū modū. Nam si liberorū numerus superet facultatū magnitudinē, necesse erit legē solui & abrogari. & vt nulla sit abrogatio, malū tamē & improbū multos ex diuitibus tennes pauperesq; fieri. Est enim difficile, spoliatos bonis per iniuriā, rebus nouis non studere. Quapropter ad seruandā ciuilem communitatem, vim habet quandā æquabilitas fortunarum. id quod veterū quidā vidētur intellexisse, vt & Solō legem tulit, & apud alios est lex, quæ vetat ne quantū velit quis, tantum possideat agri. Non alia ratione leges prohibēt ne quis sua bona diuedat, vt apud Locros est lex de non vendundis bonis, nisi venditor ostenderit euidentem sibi accidisse calamitatem. Præterea iubet seruari relictas à maioribus hæreditates, ne quis patrimoniū dilapidet. Hoc legis apud Leucadios abrogatū, nimium popularem fecit eorū remp. quia postea non cōtingebat è censibus lege definitis in honores conscendere. Cæterū contingit venire ciues in æqualitatē bonorum, sed hæc aut esse nimium multa, vt deliciis corrūpantur homines: aut nimium pauca, vt parce, tenuiter fordidēque viuant. Certum est igitur haud satis à legumlatore æquatas fuisse bonorum possessiones: sed ratione mentis medium petendum

tendum, & mediocritatis est capiunda coniectura. Iam si quis moderatas opes constituerit omnibus, nihil hoc modo remp. adiuuerit. Satius est adhibere modum cupiditatibus, quam fortunę bonis. Nec temperare cupiditates eorum licet, qui non quantum sat est disciplina informantur à legibus. At forte dicat Phaleas hæc se dicere. Putat enim duas esse res istas in ciuitatibus æquandas, rerum possessionem, atq; disciplinam. At qualis futura sit ea disciplina, dicendum erat. Vna & eandem esse disciplinam, nihil adiuuat remp. Vna & eadem esse potest, sed ea, per quam nihil magis cupient quam abundare plus æquo aut pecuniis, aut honore, aut pecunia simul & honore. Adde quod seditionibus agitantur ciues non modò propter imparẽ facultatum, verum etiam magistratum & honorum portionem. In hoc & in illo ratio contraria. Nam vulgus est in dissensione propter inæqualitatem bonorum, nobiles vero & potentes discordias mouet de honoribus si distribuuntur ex æquo. vnde inquit poeta,

Improbis atq; probis studiose incubit honori.
Non autem solum propter res vitæ necessarias homines iniuriam afferunt, quarum putat esse remedium parum bonorum distributionem, ne quæ propter frigus aut famem bonis exuat: verum etiam iniuria lædunt, vt oblectatione atq; lætitiis fruatur, nihilq; desideret eorum quæ opinantur esse bona. Certe si desiderio necessariorum maiore teneantur, tum vt medeantur cupiditati, ius violant. Non igitur modo propter necessariorum desiderium in-

iurii sunt, sed etiam si quibus carere possunt appetāt, ut sine vlla molestiarum & dolorum acerbitate delectentur voluptatibus. Quod igitur horum trium remedium? Necessaria petentibus, modicę facultates, & ex labore quęstus: immodica appetentibus, temperātia: quod ad tertium attinet, si qui per se & sine aliorum confortione delectari velint, non habent vnde medelam petant, nisi à philosophiæ contemplatione: cæteræ voluptates hominum confociatione indigēt. Quum ius violent maximè non propter vitæ necessitates, sed quia sequuntur immodicas rationes appetendi, ut non ideo tyranni fiunt, ut non algeant, (iccirco magni exhibentur honores non ei qui furem, sed qui tyrannum interfecerit) certè reipublicę quam instituit Phaleas, ratio tantum prodest ad arcendas paruas læsiones & iniurias. Iam multa sancire vult, quibus institutis ciues, quātum ad ipsos attinet, pulchrè rempublicam administrare possint. At etiam constituere oportet illa quibus administrant rem suam aduersum finitimos & omnes externos. Necessè quidem certè rempublicā ad bellicam virtutē constitutam esse, de qua ille ne verbum quidem locutus est. Nihil quoque dixit de opibus aduersus externos, quas esse satis multas non ad vsus ciuiles modo, verum etiam ad externa pericula necesse est. Quocirca non debet esse tanta facultatum copia, nec opes illæ, quas finitimi potentiorésque cupient, earum domini infestos & irruētes arcere non poterunt: neque rursum

sum tam parua res, vt nequeant bellum hostium neque parium neque similia sustinere. Hac de re quidem nihil decreuit ille. Nec illud debet ignorare legumlator, quæ vis opum salubris est & expetenda reipublice. Optimus forte modus ita finietur, tatum esse debere, vt propter earum luxuriam atque redundantiam potentioribus non expediat inferre bellum: immo sic parui fieri, quasi tantam non habeant rem, quantus erit belli sumptus: vt Eubulus, quum Autophradates obsessurus esset Atarnæa, iussit illum cogitare quanto locum illum tempore expugnaturus esset, atque animo perpendere temporis eius sumptum: accepto minore precio velle iam Atarnæa relinquere. Quibus dictis Autophradatem, vbi secum rem aestimasset, à proposito obsidionis auocauit. Vtile igitur est, pares ciuibus esse fortunas, ne seditiones moueant inter se. Sed (vt vera dicam) non ita hæc magna res est. Etenim proceres & gratiosi istud ægre ferant, vt non idonei qui tantum paria capebant, ex quo sæpe videntur irruere, & seditiones mouere. Præterea res est infatiabilis hominum deprauata cupiditas. principio satis esse dicunt obolos duos solum, hoc est drachmæ tertiam partem, siue scrupulum vnum. quod si iam sit istud in re ipsorum, semper vt egentes maius appetent atque maius, quoad in infinitum progressi fuerint. Natura cupiditatis infinita, ad quam explendam vulgus hominum viuit. harum igitur rerum principium temperandum potius, quam

æquandæ bonorum possessiones, vt homines boni & æqui natura, sic instituantur a reipublicæ conditore, vt nolint habere plus æquo, improbi & iniqui non possint: quod erit, si pauciores sint, & nulla afficiantur iniuria. Sed ne de illa quidem rerum adæquatione bene pronūciauit, quoniam solū bona soli exæquat. Sunt quoque seruorum & pecudum & numi diuitiæ, nec paucum id quod supellectilis nomine vocatur instrumentum. An igitur omnium horum æquabilitas quærenda? an alia quædam cōstitutio moderata? an quæ mobilia sunt, quæque solo continentur, omnia vt occupentur sine lege, permittendū? Videtur Phaleas ex iis quas tulit legibus, exiguam instituere ciuitatem, quoniam omnes in illa artifices erūt publici, seruique reipublicæ, nec suggerent vllam ciuitatis expletionem. At si qui publicas & communes dant operas, debent esse publici, debent & hoc habere se modo, id est, sufficere ciuitati supplementum, quemadmodum Epidamni, & vt olim Diophātus constituit Athenis. Ex his igitur ferè cognoscas siquid Phaleas in sua reipublica præclarè aut perperam dixerit.

Cap. 6.

HIPPODAMVS autem Milesius Euryphontis filius, qui partitionem ciuitatum, & tam rerum quàm hominum diuisionem inuenit, & Piræea incidit, quum esset alioqui in genere vitæ propter ambitionem redundantior, sic vt quibusdam videretur luxuriosius viuere, & capillorum promissione, & ornamento

ornamento sumptuoso, atque etiam vestis ornatu frugalis quidem, sed non hyeme solùm, verum etiam temporibus æstiuis calidè, tamen is quum vellet esse totius naturæ studiosus ac doctus, primus ex iis qui remp. non administrarunt, aggressus est aliquid de optimo reip. statu dicere. Instituebat ciuitatē quæ hominum millibus decem numero constaret, & treis in partes distribuere. vnā partem faciebat artifices, vnā aratores & agricolas, tertiam quæ arma teneret, atq; bellicis rebus operam daret: diuidebatque in treis partes locum soli, in sacram, publicam, priuatā. vnde legitima sacra diis facerent, sacram. ex qua alerentur qui ius haberent armorum, publicam. quam subigerent agricolæ, priuatam. Existimabat idē treis esse legum species tantūm, quia sunt tria numero de quibus controuersia mouentur, & iura dicuntur, iniuria, damnum, cædes. Lege statuebat vnum iudiciū summū, & ex senibus electis authoritatis primæ consiliū, quò reuocari causas omneis oporteret de quibus male iudicatum videretur. Sententias in iudiciis ex calculorum iactu & illa suffragiorum latione pronunciari nequaquam bonum esse ducebat, sed vnūquenque iudicum ferre tabellam, in qua si reum simpliciter condemnaret, scriberet sententiā. si absolueret simpliciter, vacuā ac puram mitteret. si partim dānaret, partim absolueret, illud definiret, scriptoq; distingueret. Non existimabat id bene esse, quod nūc lege sancitū est, quia lex Atheniēsiū cogit peierare iu-

dices, quum aut hæc aut illa pronunciare, hoc est aut damnare aut absoluere iubet. De iis qui inuenirent aliquid vtile ciuitati, legem ferebat, qua præmio donarentur. Liberis eorum qui bello mortem oppeterent, ex publico dari alimētum iubebat, quoniam lex eiusmodi apud alios nondum fuerat lata, quæ nūc Athenis & in aliis ciuitatibus seruatur. Magistratus omnibus à populo creati, (nomine populi treis partes complectebatur in quas diuiferat ciuitatem) qui lecti magistratus gererēt, eos publica negocia, & res peregrinorum pupillorumq; curare volebat. Hæc ferè in Hippodami cōstitutione sunt amplissima, ac commemoratione dignissima. Sed in dubitationē vocet aliquis primam diuisionē multitudinis ciuium: Artifices enim, & agricolæ, & qui ius habent armorū, sunt omnes ciues, atq; reip. participes. Agricolæ non habēt arma, artifices nec agrum nec arma: itaque parū abest quin sint eorū serui quibus est ius armorū. Nec etiam fieri potest vt omnium participes honorū hi duo sint ordines: quia necesse est ex propugnatoribus belli duces, & ciuium custodes, & vt summatim dicam, summos constitui magistratus. Quòd si in nullam suscipiantur publici muneris partem, quū fiet vt sint amantes studiosique reipublicæ? Et eos penes quos arma sunt, ambabus his partibus esse potentiores est necesse, non autem facile est illos præstare viribus, si multi non sunt & frequentes. Quòd si hoc erit, quid opus est cæteros in partem reip. vocari, & habere

habere ius creandi magistratus? Deinde agricolæ quid erunt vtilis ciuitati? Artificibus quidem opus est. omnis enim ciuitas artificibus eget, & hæc pars quemadmodum fit in aliis ciuitatibus, ex artiū quæstu vitam tolerare potest, atq; durare. Si bello destinatis alimentum suppeditarent agricolæ, non sine ratione ciuitatis essent pars. at in hac republica proprium obtinent agrum, & illum in proprios vsus colent. Ad hæc si agrum communem vnde alimentum bellatores capient, arabunt & colent ipsi, non erit alius ordo bellatorum, alius agricolarum: at alium vult esse legislator. Dicet aliquis, Nec qui terram in vsus proprios subigunt, nec pugnatore, sed alii quidam exercebunt agrum communem. Erit igitur hæc quarta pars ciuitatis sic aliena à republica, vt nihil accipiat illius. Enimuero si quis faciet eosdem, & qui proprium & qui communem colunt agrum: tum erit fructuum pœnuria, ex quibus singuli cultis agris binas alent domos. Quid ita non statim ex eadem terra, & ex iisdem agris sorte distributis, & sibi alimentum percipient, & bellatoribus exhibebunt? Sanè hæc omnia sunt turbulenta. Nec illa de ferenda iudiciali sententia lex est probanda, quæ segregat ac diuidit iudices, eosque iudicare scripta simpliciter sententia, atque iudicem arbitrum fieri, bonum ducit. Hoc autem in arbitrio & in aliis pluribus fieri potest. Conferunt enim capita arbitri, colloquuntur, & inter se de sententia ferenda consultant. Non id fit in

iudiciis, sed his contrarium multi legumlatores instituunt, ne iudices verba faciant inter se, & conferant sententiam. Deinde quomodo non erit turbulenta atque litigiosa sententia, si iudex censeat aliquid debere inficiatorem, verum non tantum quantum petitor? Petitor enim putat illum unde petit, sibi debere viginti minas: iudex vnus adiudicat decem minas, hic plus, ille minus, alius quinque, alius quatuor: & hoc scilicet modo sententias diuident: alii totum, alii nihil deberi iudicabunt. Quis erit modus numerandi discernendique sententias? Præterea nemo iudicem peierare cogit simpliciter absoluentem, vel simpliciter damnantem, si modò iuste & sine vllò dolo malo litem intenderit accusator aut petitor. Non qui absoluit, iudicat illum unde petitur, nihil debere, sed viginti minas nevtiquam debere. At ille iam peierat qui illum damnat, existimans viginti minas non debere. Nec tutum est sancire legem de iis qui inueniunt aliquid vtile civitati, qua sit necesse aliquod precium & præmium dari, sed tantum audientibus ostēdit hilarem vultum, aspectumque iucundum, cæterum calumnias, & si res ita tulerit, motus atque tumultus reipublicæ minatur. Eadem lex incidit in aliud problema, & in aliam mentis inquisitionem. Sunt enim qui dubitant perniciosum ne sit an vtile, non immutare patrias leges, si qua melior alia sit inuenta. Non igitur est facile statim quam diximus probare legem, si leges patriæ mouere

re

re non conducit. Nam fieri potest vt aliqui tanquam bonum commune suadeant legum aut reipublicæ dissolutionem. Quod autem mentionem fecimus de legum mutatione, pauca præterea de ea re disputare præstat. Dubia res est, vt diximus, & melius esse mutare potest videri. Hoc enim in aliis scientiis profuit, vt Medicina præter instituta maiorum mutata, & Gymnastica, & in vniuersum omnes artes atque disciplinæ. Quum sit igitur vna illarum statuenda scientia ciuilis, necesse est in hac eandem quam cæteris fuisse rationem, & vt illas, sic & hanc esse mutatam. Signum proditum in iis quæ legum iussu fecere maiores: & antiquas leges nimis simplices, rudes & barbaricas esse diceres. Circumferebant gladios ensesque Græci, & emebant alter ab altero vxores. Et cætera quæcunque ab antiquis alicubi sancita sunt legibus, rudia penitus, simplicia, & imperite condita sunt: vt Cumæ de cæde lex est, si qui postulat aliū cædis, multos producat testes è suis cognatis, reum, id est eum qui vocatus est in ius, cædis crimine teneri. Omnino quærunt omnes non quod patriæ, sed quod sibi esse bonum opinantur. Et probabile est primos homines, siue è terra geniti, siue à calamitate atque læthali peste salui fuerint, similes horum qui sibi quàm patriæ bene esse malunt, nescio quomodo imperitos & intelligendi rudes fuisse, qualem terræ progeniem dicunt. Itaque videtur absurdum in illorum decretis permanere. Præterea status ciuitatis non est me-

lior si leges scriptæ manent immotæ. Nam quemadmodum aliis in artibus, sic & in constitutione ciuili fieri non potest vt omnia scribantur accurate. Necessè est enim vt scribantur vniuerse: actiones autem in singulis versantur. Ex his igitur planum fit & aliquas & aliquando mutandas esse leges. Inspicientibus alteram partem, multæ cautionis esse videbitur leges patrias mouere. Si mutantur, paruum quidem erit id quod maioris accesserit boni, contrà malum ac improbum, consuetudinem facilitatémque inducere leges abrogandi. Haud dubie nonnulla & legumlatorum & magistratum vitia atque errata sunt ferenda. Non enim quisquam mutatis legibus tantum proderit, quantum more introducto non obediendi magistratibus; nocebit. Illa similitudo quæ ex artium mutatione sumebatur, est captio. Simile non est artem mutare, atque legem, propterea quòd lex ad suadendum nullam habet vim nisi quam accipit à more & consuetudine: mos non inducitur nisi temporis diuturnitate. Ex iis igitur quæ stabiles sunt & imperant, legibus, in alias nouas facilè transire, non aliud est quàm legis infirmare virtutem. Ad hæc si nouandæ sunt, vtrum ab omnibus, & in omni republica, an non? Vtrum à quouis, an à quibusdam? hæc enim magnam habent differentiam, magnúmque discrimen. Nunc itaque missam faciamus hanc indagacionem, alias quærit temporis opportunitates.

DE

DE rep. Lacedæmoniorū, de Cretenſi, & ferè de Cap. 7.
adminiſtrationibus aliorū duę ſunt quæſtiones: vna,
ſit'ne quicquā bene an perperam lege ſancitū, habita-
ratione optimæ conſtitutionis? Altera, Sítne aliquid
diſſentaneū & contrariè ſubiectū, ſi ad inſtitutū mo-
dūmque refertur eius quæ ab illis proponitur rei
publicæ? Nullus eſt porro qui non fateatur eam ci-
uitatem quæ res ſuas bene ſit adminiſtratura, habe-
re oportere neceſſaria tranquillè, quietè, & oppor-
tunè. At quo pacto ſit hæc ſecuritas & hoc ocium,
facile non eſt animo concipere. Nam Theſſalorum
penēſtia, hoc eſt captiuorum turba in ſeruitutem re-
daçta, ſæpenumero illos adorta eſt. Non aliter &
Lacedæmonioſi qui ab illis vocantur *ἄλωπες*. Non
enim deſinunt moliri perniciem velut inſidiantes il-
lorum rebus aduerſis. Nihil dum Cretenſibus tale
accidit. Id fortè cauſæ eſt, nulla ex finitimis ciuita-
tibus, etſi bella gerunt inter ſe, auxilium dat ſerui-
tiis deſciſcentibus, ac dominos relinquere cupienti-
bus, propterea quòd illa adiuuare non eſt vtile vici-
nis, qui & habeant ipſi ſeruos eiufmodi, quos *περιόι-
κτες*, id eſt accolæ vocant. At omnes finitimi erant La-
conibus inimici, Argiui & Meſſenii & Arcades. Sta-
tim initio ſerui deſciuerunt à Theſſalis propterea
quòd bellum gerebāt aduerſum finitimos Achæos,
& Perrhæbos, atque Magnetes. Quòd ſi nullum a-
liud faceſſant negocium, tamen res operoſa curaque
difficilis videtur inuenire rationem quam ſeruare
debeat ciuitas ad illos tractandos, & in ſua conſue-

tudine retinendos. Nam quum tractantur indulgentius, tum insolescunt, & contumeliosi ac improbi fiunt, dignosque se putant qui tam multis fruantur bonis, quam ciues ii quorum patiuntur imperium. Quum autem vexantur & afflictantur, atque acerbè vitant, moliuntur insidias, & quibus feruiunt, illos odio persequuntur. Planum est igitur Lacedæmonios non inuenire optimum reipublicæ statum, quibus impendet hoc ab ilotia negocium. Ad hæc immodica libertas & licentia Spartanis mulieribus concessa nocet, impedimēto est quò minus id quod proposuit, conficiat respublica, bonisq; legibus instituat ciuitas. Vt enim vir est pars domus, & vxor, sic quoq; sine dubitatione existimandum ciuitatem propè in duas diuisam esse partes, in virorum multitudinem, & mulierum. Quamobrè in quibus rebus publicis ratio vitæ muliebris est male constituta, putandum est quod illic accidit, dimidium ciuitatis lege solutum viuere. Quum legislator patientem laborum durisq; rebus infractam vellet esse totam ciuitatē, in viris haud dubie quod cupiebat effecit, in mulieribus autem perficere non curauit. Viuunt enim proterue & delicate, & in omnem libidinem intemperantiámque soluuntur. Itaq; in eiusmodi republica necesse est in precio diuitias haberi, maxime si sub imperio muliebri sint viri, vt sunt multæ nationes militiæ deditæ ac bellicosæ. Excipiuntur Celtæ, & si qui sunt alii qui palàm cum maribus consuetudinē probarunt. Certe qui primus fabulam dixit, haud temere &

re & præter rationem videtur Martem cum Venere iunxisse. Omnes enim Martii viri aut masculorum aut mulierum consuetudine facile capiuntur. In Laconibus igitur inerat hoc malum, nec pauca à mulieribus in illorum gerebantur imperio. Etenim quid differt mulieres imperare, & eos penes quos est imperium, à mulieribus gubernari? Eadem sanè ratio. Quum vero audacia non ad ea quæ plerunq; versantur in vita & vsu domestico, sit utilis, sed si prodest, ad bellum sit utilis: in ea re Laconum vxores perniciosæ maximè fuerunt. Ostenderunt in hostili Thebanorum impressione. Nihil enim (vt aliis in ciuitatibus) utiles fuerunt, sed maiorem quàm hostes turbam dederunt. Nec sine ratione licentia mulierum videtur ab initio Laconibus accidisse. Nam tempore longo rei militaris gratia foris agebant apud externos, quum bellum gererent aduersus Argiuos, deinde aduersus Arcadas & Messenios. A bello ocium nacti, quoniam vita militari fuerant præparati & expositi ad res duras perferendas, se legumlatori dabant, & legibus eius obtemperabant. Multas enim partes virtutis habet illa vita. Aiunt autem Lycurgum esse conatum mulieres ducere ad leges: at quoniam detrectabant imperium, ab incepto destitisse. Hæ sunt igitur eorum quæ acciderunt, causæ. Itaque perspicuum est easdem huiusce criminis esse causas. Sed hoc nos, cui sit impetranda aut non impetranda venia, non consideramus: at de eo quod rectè aut prauè factum est, hic agimus. Mores au-

tem mulierum malè constituti (vt ante dictum est) non modò indecorum quiddam afferre per se rei publicæ, verùm etiam compellere ad pecuniæ cupiditatem videntur. Præter illa quæ modo exposita sunt à nobis, reprehendat aliquis ea quæ pepererunt inæqualem bonorum possessionem. Accidit enim quibusdam ciuium, vt nimium multas, aliis autem vt nimium exiguas possiderent opes. Quapropter ad paucos peruenit ager, & id quidem, quòd legibus inconsultò & malè cautum fuerat. Nam fecit Lycurgus vt emere aut vendere facultates inhonestum videretur: rectèq; fecit. Donare verò & testamento relinquere bona sua, concessit iis qui vellent: etsi tam isto quàm illo modo necesse est fortunarum inæqualitatem euenire. Quum plures foeminae apud eos parentibus orbatae, nullo fratre superstite ex asse sint hæredes, & qui ducunt vxores, magnas dent eis dotes, ex quinque partibus totius agri duæ ferè à mulieribus possidentur. Etenim melius erat nullam, aut exiguam, aut certè mediocrem instituisse dotem. Nunc autem patri licet aut tutori dare nuptum cui velit puellam ad quam tota venit hæreditas. Is cui vult dat, etiamsi nullo hærede instituto decefferit. Ergo quum mille & quingentos equites, & eorum qui ferrent arma, tria millia alere posset regio, tandem ne mille quidè numero supersunt. A factis & euentu planum fuit eam cõstitutionem illis perniciosam fuisse. Vnam quidem cladem non sustinuit, sed hominũ paucitate debilitata periit ciuitas.

ciuitas. Aiunt Lacedæmonios temporibus regum priorum, ne, quia diu bella gererent, ad paucos redigerentur, donasse alios ciuitate, & aliquando Spartiatis millia decem accreuisse. Verùm siue sunt hæc vera, siue falsa, fatius est pari distributione fortunarum viris impleri ciuitatem. Sed ne sic erigat se lapsabunda ciuitas, velut in subsidio pugnat lex de liberis procreandis. Legislatores quum velit plurimos esse Spartiatis, impellit ciues & allicit ad gignendos liberos permultos. Apud eos est lex, eum qui treis genuerit filios, immunem esse à custodia ciuitatis: qui quatuor, illi rerum omnium dari vacationem. Atqui perspicuum est, si multi procreentur, & ager ita diuisus est vt ante diximus, esse necessarium multos ad pauperiem deuenire. Sed etiam quæ pertinent ad magistratum Ephorum, male sunt instituta. Is enim magistratus apud eos potens est rerum maximarum, & Ephori ex ordine plebeio creantur omnes. Itaque sæpenumero in hunc dignitatis locum incidunt viri pertenues atque pauperes, qui propter egestatem pecunia corrumpuntur, venalesque sunt. Frequenter antè & nunc in Andriis patefecerunt. Argento corrupti quidam, quantum in ipsis fuit, totam perdiderunt ciuitatem. Et quia nimia erat magistratus eius potestas, & tyrannidi dominationique par, etiam reges cogebantur in eum esse quasi populares, & Ephorum gratiam veneri, vt hac quoque parte respublica læderetur, quoniam quæ fuerat sub optimorum statu, in popula-

rem principatum décidit. Porro magistratus hic continet rempublicam. Etenim plebs acquiescit propterea quòd magistratus amplissimi particeps est. hoc vtile rebus gerendis, siue legislatoris consilio, siue fortunæ casu accidit. Expetendum reipublicæ, si salua manere velit, vt partes ciuitatis id quod sunt esse & manere velint. Eo sunt animo reges Lacedæmoniorum, propter eum quem obtinent honorem: & viri honesti & optimates, quia leguntur in Senatuum (hæc enim dignitas virtutis est præmium) plebs autem propter tribunatum, qui vocatur Ephoreia. ex omnibus enim creatur Ephori. Hic quidem magistratus legi debebat ex omnibus, sed non eo quo nunc legitur modo. Nimium puerilis est apud eos ratio creandi. Præterea iudicandi maximis de rebus est potestas hominibus non eximiis atque sapientibus, sed cuiuslibet fortis aut prudentiæ. Quocirca satius esset iudicare non eos qui suo sensu suâque sententia, verùm qui literis ac legibus vterentur. Cæterùm viuendi ratio qua vtuntur Ephori, non est consentanea proposito ciuitatis, hoc est vitæ duriori quam Lacones perferre decreuerunt. Illa quidem in voluptatibus corporis licentius est dissoluta, aliis in rebus supra modum dura atque aspera, ad eò vt tolerare non possint, sed clàm subterfugiant legum seueritatem, & voluptatibus corporis fruuntur. Neque senatorum potestas est illis bene constituta. Si boni essent & æqui, satisque liberaliter instituti ad probitatem masculâmque virtutem, forte af-

firmare

firmare liceret eos vtilis esse reipublicæ. Quamquam dubium esset, atque ciuitati periculosum, magnis de rebus illos per totam vitam habere decernendi potestatem. Est enim vt corporis, sic & mentis senectus. Quum autem sit eorum disciplina talis, vt legislator ipse non fidat illis, vt hominibus probitatis ambigua, minime tutum est his moribus & artibus iudicia rerum maximarum committi. Qui communiter hunc adepti sunt magistratum, donis & muneribus corrumpi, & quibus visum est, iis multa gratificari publica videntur. Præstaret igitur eos rationem vitæ gesti quæ magistratus reddere: quod ne utiquam faciunt. At Ephorum magistratus volet à cæteris administratoribus reipublicæ rationem gesti honoris reposcere. Nimis amplum est hoc Ephoris munus. Neque hoc pacto dicimus acta sua probare oportere magistratus. Ad hæc quem habet delectum senatorum, quod attinet ad sententiã ferendam, puerilis est ac perleuis. Nec probandum est ab eo peti magistratũ, qui dignus illo iudicandus est. Oportet eum qui dignus est, velit nolit, imperare. Nunc autem legislator id quod in alia rep. facere videtur. Nam ciues ambiciosos quũ redderet, vsus est illis in delectu senatorũ. Nemo imperiũ sibi petit, nisi ambiciosus, & honoris affectator, quũ ex peccatis voluntariis pleraque omnia ferè ab auaritia & ambitione hominibus eueniãt. De regia potestate, meliusne sit in ciuitatibus inesse, an non, sit alius disputandi locus. Enimuero satius est, non quidem vt hoc tempore,

E iiii

sed pro sua quęque regum vita iudicari. Perpicuum est autem ne ipsum quidem legum conditorem existimare se perficere posse vt honesti bonique sint reges. Non ergo fudit illis perinde quasi non sint satis probi viri. quapropter illius instituto Lacedæmonii legatos vnà mittebant inimicos, & in seditione regum salutem ciuitatis positã esse existimabant. Non etiam pulchrè sodalitates, quę Phiditia vocantur, à primo conditore lege sunt institutę. Nam quemadmodum fit in Creta, potius ex publico sodalitiũ celebrari oportebat. Verũ apud Lacones quisque partem cogitur ferre, etiamsi pauperrimi sunt nonnulli, qui nequeunt hunc facere sumptum. Euenit igitur contrã quã legumlator instituit. Vult esse populare conuiuiorum solennium institutum. Minimè verò populare est quod hac iniqua lege sancitum peragitur. Nec enim facile est valde pauperes in numero ciuium & in communione reip. haberi. Apud eos publicum est hoc atque patrium præscriptum, eum qui non potest hunc facere sumptũ, nullam cum ipsis habere reipublicę communitatem. Legem etiam de præfectis classis, qui nauarchi vocantur, quidam reprehenderũt, nec iniuria, quippe quę seditionis est causa. Nam quum reges sint belli duces, præfectura classis perpetua alterum ferè constitutum est regnum. Similiter arguat quis propositũ legumlatoris, quod & Plato in legibus improbauit. Omnis enim quas tulit constitutio legum, ad vnã virtutis partem, ad bellicam scientiã fortitudinemq; refertur.

refertur. Hæc quidem ad vincendum & imperiū obtinendum valet: itaq; salui & incolumes erant quum bellum gerebant: peribant autem rerum potiti: propterea quòd nec in ocio & in tràquillitate pacis vivere sciebāt, nec aliud negociū tractare quod hominis magis est propriū quàm militia, norant. Nec minus peccant in hac re. Putāt ea bona esse, de quibus virtute potius quàm vitio certatur, & id quidē præclare. Quod autem arbitrantur ea esse virtute præstantiora, perperam iudicāt. Nec ratio pecuniæ publicæ cogendæ Spartiatis est bene constituta. Nulla quidem est in ærario & loco publico ciuitatis. quum bella magna suscipere coguntur, egrè cōferunt. Nā quòd illis ager est plurimus, non exquirunt alter ab altero pro ratione census attributa, acciditque vt legumlator induxerit id quod est vtilitati publicæ & priuatæ contrarium. Ciuitatē destituit pecunia. Priuatos auaros fecit. Hucusque de republica Lacedæmoniorum sermo productus sit. Hæc enim sunt quæ præcipuè improbare possis.

AD hanc propè accedit Cretēsium respública, cui Cap. 8. pauca sunt quæ non deterius habent, plura minus splēdidè. Etenim Laconū resp. videtur & fertur in plurimis imitata Cretēsē. Et magna pars rerū veteristarum minus est cōposita ac expolita, q̄ recentiorum. Ferūt Lycurgum, tum quum deposita Charilai regis tutela peregrinatus est, in Creta propter cognationem prælongo tempore mansisse. Erāt enim Lyctii Lacedæmoniorū colonia. Et qui deducti fue-

rant, eam constitutionē legum receperant, qua tunc
 utebantur ii qui infulam tenebāt. Iccirco hodie qui
 Cretēsisibus vectigales seruiūt, legibus vtuntur quē-
 admodū Minos primus instituisse fertur. Insula vi-
 detur ad imperiū Græciæ nata, ac præclarè sita. Nā
 quum circa mare sedes habeant omnes penè Græci,
 toti incumbit mari Creta. Ex vna parte non longè
 distat à Pelopóneso, ex altera ab Asia, & quo Trio-
 pium est ac Rhodus loco. Iccirco maris imperiū te-
 nuit Minos, & insulas alias subegit, alias ícultas in-
 colis frequentauit. Ad extremum quum in Siciliam
 impetū fecisset, vitam finiuit illic ad Caminū. Habet
 autē cōparationē proportionémve institutio Cre-
 tēsis ad Laconicā. Lacedæmoniis colunt agrū serui
 qui vocātur εἰλωπες, Cretensibus accolæ. ποδλοῖκας ap-
 pellāt. Et vtrisque sunt epulæ solēnes, atq; sodalitates,
 quas olim vocabant Lacones non Phiditia, sed quē-
 admodum Cretes, Andria. quo planum fit inde ve-
 nisse Laconum sodalitia. Illinc etiā duxit originem
 Spartanæ reipub. descriptio. Nā Ephori habēt ean-
 dem quam qui in Creta vocantur Cosmi, potestaté,
 nisi quòd Ephori quinque sunt numero, Cosmi decē.
 Atq; senatores senatoribus pares sunt, quos appellāt
 consilium Cretes. Antea locus erat apud eos regiæ
 potestati, deinde sustulerūt illam, ducesq; belli iusse-
 runt esse Cosmos. In comitiis & cōcionibus omnes
 suffragium ferre possunt, nulli tamen alia datur au-
 thoritas, quàm vt author fiat eorum quæ senatores
 & Cosmi decreuerint. Quæ pertinet ad sodalitates,
 Cretēsisibus

Cretēſibus meliora ſunt quàm Lacedæmoniis: propterea quòd Lacedemone præſcriptum ſinguli viri-
tim conferunt: quod ni faciant, lex, vt ante diximus,
vetat eos eſſe reipub. participes. In Creta cõmunius
viuunt. Ex omnibus fructibus quos terra gignit, at-
que pecudibus, itemq; ex vectigalibus publicis quæ
pendūt accolæ dicti *πρόιοίκοι*, pars ex præſcripto in cõ-
mune fertur partim ad deorum ſacra atq; onera pu-
blica ſuſtinēda, partim ad faciendos ſodalitatũ ſum-
ptus. Itaq; omnes & mulieres & pueri & viri alūtur
è publico. Quòd autem vtilis eſt ciborum parſimo-
nia, de illa multa ſapienter legiſlator: necnõ de vxo-
ribus dimittēdis, ne nimiũ multos parerent liberos,
conſtituit, atq; cum maribus cõſuetudinem induxit.
bene an malè induxerit, aliud erit tempus diſputan-
di. Sodalitates autem melius ordinatas eſſe & conſti-
tutas Cretēſibus quàm Laconibus, perſpicuum eſt.
Iam Coſmi q̄ Ephori deterius ordinati. Hoc enim
mali eſt in illorum, quod in horum, magiſtratu, quia
Coſmi (quemadmodũ Ephori) creantur nõ egregii
& præſtantes viri, ſed quiuis vt occurrūt. Cæterũ
quod Laconicam iuuat rempublicam, nõ reperitur
in Cretenſi. Illic quoniam ex omnibus delectus ha-
betur, plebs magiſtratus ampliffimi particeps vult
in ſuo ſtatu rempub. manere. Hic autē nõ ex omni-
bus Coſmos, ſed ex quibuſdã familiis legūt, & ſena-
tores ex iis qui Coſmi fuerunt: de quibus idē dicere
licet, quod de ſenatoribus Laconum. Quòd honoris
geſti rationem non reddūt, & toto vitæ ſpacio præ-

funt, maius est illorū dignitate munus. Nec periculo vacat eos nō ex literis atque legibus scriptis, sed ex suo sensu decernere. Quòd si plebs quanquam nullius particeps magistratus, nullam tamē seditionem mouet, non est hoc bene constitutæ ciuitatis argumentum. Non enim vt Ephori, sic corrumpuntur & munera capiunt Cosmi, quoniam habitant in insula procul ab iis qui alioqui pecuniæ corruptela essent eos subornaturi. Quam autem adhibent huic sceleri medelam Cretes, absurda est, ac imperiosi populi, nō habentis rationē publicę dignitatis. Nam sæpe Cosmos exturbant seditione moti, aut ipsorū collegæ, aut homines priuati. Et Cosmis interim licet abire magistratu. Hæc omnia profectò lege melius agerentur, quàm hominum voluntate. Nec est securus & constans hic canon. Sed omniū deterrima illa status publici perturbatio, quam potentes viri tum quum iudicium subire pœnasq; dare nolunt, excitāt. Quare perspicuum est, vt aliquid sit reipub. in statu Cretesi, non esse tamen rempub. sed vim potius & potentiam. Solent nonnulli potentiores plebē & amicos euocare, monarchiam & vnus imperiū erigere, siue monarchum præficere, seditione contēdere, pugnasq; miscere. Quid interest vtrum sit istiusmodi tumultus atq; discordia ciuilis, an aliquādiu ea ciuitas nō sit, dissoluto vinculo societatis? Quod si qui volunt & possunt in eiusmodi ciuitatem irrumpere, est obuia periculo. Sed (vt suprā demonstratum est) munitione loci seruatur. Procul abegit externos:
iccirco

iccirco qui Cretenſibus accolæ ſeruiunt, non deſciſcunt ab illis. At qui colunt agrū Lacedæmonis Ilo-tes, ſæpe defecerunt. Cretes nullam habent externi principatus communionem: nuperq; externum bellum inuaſit inſulam, quod apertè mōſtrauit q̄ parū haberēt illic virium leges. De ea republica hætenus.

VIDENTVR & Carthaginiēſes rem ſuam Cap. 9.
publicā regere præclarè, & multa præſtantius quàm cæteri populi adminiſtrare, in quibus ſunt quæ maximè accedūt ad inſtituta Lacedæmoniorū. Hæ tres enim reſpublicæ, Cretica, Laconica, Carthaginiēſis, legum morumq; ſimilitudine non ita longè diſtant, ſuntq; cæteris multo præſtantioreſ. Multa habēt bene deſcripta Pœni. Signum & argumētum rei bene conſtitutæ eſt, eum quem continet populū, non diſcedere à præſcriptione publicæ conſtitutionis, nec vllam, quæ magnopere memoranda ſit, in illo ſeditionem coortam fuiſſe, nec vllum extitiſſe qui cæteros dominatione opprimeret. Habet Carthago quæ propter ſimilitudinē cum rebus Lacedæmoniorum comparare poſſis, vt conuiuia ſodalitatum cū Phiditiis, centū & quatuor virūm principatū cū Ephoris, niſi quòd præſtantior eſt illorū dignitas, Ephori creantur nō optimates, ſed vt fors tulit, obuī quiq;. Carthaginiēſes illum ſuum magiſtratum legūt ex optimis quibuſq; & virtutis primæ viris. Reges etiā & Senatū conferre licet cum regibus Lacedæmoniiſ atq; ſenatoribus: & cautius ſibi reges legūt Pœni, nec enim ex eadē familia, nec vt quiuis occurrit,

legunt, sed si qui genere aut ætate præstant, ex iis lectos regno præficiunt viros. Nã in magnarũ rerum præfectura constituti, si humiles pauperes tenuésque sint, non parua afferunt incommoda reipub. & iam ciuitati Lacedæmoniorũ incommodarunt. Permulta autem ex iis quæ propterea quòd modum transgrediuntur, sunt à nobis reprehensa, omnibus quas diximus ciuitatibus communia sunt. Ex iis quæ spectare videtur ad institutum finemq; aristocratia, & ad eam quæ propriè respública nominatur, alia ad statum popularem potius inclinant, alia ad paucorum potentiam. Reges cum Senatu potestatem habent alia ad populum ferendi, alia non ferèdi, si consentiant omnes. Si dissentiant, consiliorum princeps est populus. Quæ ad populum referunt ordines primi, non ei modò exponunt, vt audiat quæ decreuerint principes ciuitatis, sed habet decernendi potestatem: & quod aliis in ciuitatibus non conceditur, contradicere licet ei qui velit, & quæ referuntur, oppugnare. Quòd autè quinqueuiri, penes quos est multarum magnarumq; rerũ potestas, & seipfos, & centumuirũ amplissimum magistratũ legere & creare possunt, quod etiã diuturnius quàm cæteri tenent imperium (nam & designati, & honore functi administrant rempublicã) hoc declinat ad eum principatũ qui oligarchia nominatur. Quòd verò nulla mercede magistratum gerunt, nec sortitione creantur, & siquid est huiuscemodi quod ad vtilitatẽ publicam spectat, quodq; à magistratibus omnia exercetur iudicia

dicia, non ab aliis alia, vt in Lacedemoniorū republica, istud est in aristocratia, & in optimorū statu collocādum. Discedit autē ab aristocratia ad oligarchiā Carthaginiēsium institutū ex quadā sententia profectum quæ multis cōmuniter placet. Non enim solum ex optimorum virtute, sed etiam ex diuitū censu legendos esse magistratus arbitrantur, quoniā putant egentē nequaquā bene imperare, & in trāquil-
 litate manere posse. Quòd si legere magistratus ex censu ad oligarchiam, ex virtute ad aristocratiā pertinet. Hæc est tertia quædam ciuitatis ratio qua Pœnis est cōstituta respublica. Hæc enim duo respiciūt in legēdis magistratibus, summis præsertim, regibus atq; ducibus belli. Existimandum est legislatoris errorem fuisse causam cur ab optimo statu posteriores aberrarint. Principiò maximè necessariū est prouidere quo pacto ciuium præstantissimi non in magistratu modò, sed etiam in vita priuata ocio & tranquillitate frui, & agere honestè possint. Quòd si spectandæ sunt opes, vt pacata trāquillaq; sit respublica, malū est amplissimos honores esse venales, regiū & imperatoriū. Imperatores dico belli duces. Ista lex de cēsu facit vt diuitiæ pluris quàm virtus æstimentur, vtq; tota ciuitas ad studiū pecuniæ conuertatur. Siquid enim principes existimant esse preciosum, eò sequi aliorum ciuium opinionem necesse est. Et in qua rep. non est in summo precio virtus, in ea stabilis esse non potest optimorum potestas. Non est hoc præter rationem. si qui factò sumptu & effusa pecu-

nia magistratum sunt adepti, studere lucro & védere solent. Absurdum quidē, si homo qui pauper est, sed bonus & æquus, lucrum facere volet, deterior alius, vbi pecuniam largitus erit, nolet. Ergo debent imperare, qui virtute præditi possunt optimè imperare. Melius consulisset reip. legislator, si proiecisset eam curam quam de censu & opulētia honorū virorum susceperat, & eorū qui præessent, ocium tranquillitatemq; curasset. Videtur hoc quoq; malū esse, vnum & eundem virum plures gerere magistratus, quod honore extollunt Carthaginiēses, & maximè laudant. Optimè certè vnus vno fungitur munere. Vt fiat istud, legūlatori videndum est, nō iubendum eundem hominem tibiis canere, & corium incidere vel futuriā exercere. Itaq; vbi non est exigua ciuitas, hominū societati accōmodatius est ac popolare magis, plures esse magistratum participes. Hoc (vti diximus) communioni ciuium magis est accommodatum, & melius ac citius vnumquodq; conficitur munus idē. Hoc perspicere licet bellicis in rebus & nauticis. In his vtrifq; per omneis socios (vt ita dicā) percurrit imperādi & parēdi vicissitudo. At quum pauci dominantur in rep. vt ditescāt, ab optimis tum viris tum officiis declinant, semperq; aliquam populi partē emittunt in alias ciuitates. Hoc enim modo remedium adhibent, stabilemq; faciunt rempublicam: quæ si stat, beneficio fortunę stat. Opus est autem ciues non temeritate fortunæ, sed instituētis lege seditionibus vacare. Nunc si qua ingruat aduersa fortuna, &

na, & ex iis qui imperio premuntur, multi secessionē faciant, nullū est ex legibus quietis & concordiaē remedium. Hæc sunt quæ de rep. Lacedæmoniorū, de Cretensi, de Carthaginensi, quæ quidem non immerito claræ sunt, mihi dicenda videbantur.

EX iis qui de republica aliquid ediderūt, quidam Cap. 10. non prodierūt in publicū, nec vllā actionum ciuiliū attigerunt partē, sed vitæ curriculū priuati peregerunt: de quibus ferè omnibus siquid oratione dignū fuit, à nobis habitus est sermo. Alii tulerūt leges, atq; rep. administrarunt, hi in suis, illi in alienis ciuitatibus. Et ex his alii tātūm fuerūt primi authores latoresq; legum, alii etiā reip. conditores, vt Lycurgus & Solon. Hi quidē nō modò leges, sed etiā respublicas condiderūt. De illa quā Lacedæmoniis instituit Lycurgus, à nobis est disputatū. Sūt qui putāt Solonē legumlatorē fuisse præclarū, & multorum studia in se cōuertisse, oligarchiā quæ nimis intemperās esset, sustulisse, à seruitute populū in libertatē vindicasse, democratiā quā in patria videmus, statuisse, ac præclarè multis partibus rep. tēperasse. Ad statū paucorum spectat Areopagitarū cōsiliū, ad optimorū potestatē magistratum delectus, ad imperiū populare iudicia. Credibile est Solonem ea quæ antè fuissent, Areopagi cōsiliū, & magistratuū delectū, non abrogasse: quum ex omnibus iudices legi voluisset, populo dedisse potestatem: quamobrem nō desunt qui hominē accusant, quòd alterum debilitauerit ac dissoluerit, Areopagi cōsiliū, quum omnē ad iudi-

ciū quod fortitione legitur, traduxerit authoritatē. Hoc enim posteaq̄ inualuit, ii qui populi non secus atq; tyranni gratiā venabātur, rēp. in eā quæ nūc est democratiā redegerūt. Arcopagi cōsiliū Ephialtes inhibuit ac Pericles, mercedemq; iudicibus cōstituit Pericles. Et hoc modo vnusquisq; eorū qui populares fuerūt, & vulgus ad res nouas sollicitarūt, promouit & auxit imperiū populi ad eā quæ dominatur hodie democratiā. Videtur istud nō Solonis cōsilio & volūtate, sed casu euētuq; & accessione quadā accidisse. Bello suscepto cōtra Medos, populus, quia fuerat author potentiæ naualis, animos attollere & magnificè de se sentire cœpit. Quūq; viri boni & æqualiter atq; libido populi cuperet, rēpublicā administrarēt, ductores improbos atq; seditiosos accepit. quapropter Solō videtur eā quā maximè necessariā existimauit, populo tradidisse potestātē, vt magistratus crearet, rationēq; honoris gesti reposceret. Nā si populus nō esset eius rei cōpos, inimicus & hostis esset. Magistratus omneis ex nobilibus & opulētis, ex prima classe cuius erat cēsus quingentūm medimnūm, ex viris secūdæ classis qui ζαυῖδ nominātur, & ex tertio cēsu q̄ vocatur equester ordo, constituit. Erat & quartus cēsus vel quarta classis ex iis q̄ seruiles operas mercede locant: quibus nullū magistratus adipiscēdi ius erat. Fuerūt alii q̄ scripsere leges, Zaleucus Locris iis qui ad Zephyrū & ad plagā occidētē vergunt, & Charondas Cataneus suis ciuibus, & aliis ciuitatibus Chalcidicis circa Italiā Siciliāq; positis. Nōnulli

nulli etiã cõducere, hoc est in aliorũ numerũ referre
 cõtẽdũt Onomacritũ, vt q̄ prim⁹ fuerit legũ ferẽdarũ
 peritus, authorq; grauis: & aiũt illũ qui natione Lo-
 crus esset, & artis vaticinãdi peritus populos adiret,
 versatũ esse in Creta atq; exercitatũ, & Thalẽ illius
 sociũ, Thalís auditorẽ Lycurgũ & Zaleucũ, Zaleuci
 Charõdã fuisse. Sed qui ista dicũt, nõ habita ratione
 tẽporis dicunt. Scripsit & leges Thebanis Philolaus
 Corinthius ex genere Bacchiadũm. Is Dioclis qui
 vicerat Olympia, amore captus, posteaq; Diocles ci-
 uitatẽ reliquit exosus amorẽ matris Alciones, cum
 illo profectus est Thebas, & illic vterque discessit è
 vita. Et hodie monstrant illorũ sepulcra, quorũ alte-
 rum ab altero facilẽ videri potest. at vnũ spectabile
 regioni Corinthiorũ, alterũ nõ est in illius cõspectu.
 Aiũt in fabulis, eos iussisse sepulcra sua ita describi,
 Dioclem, propter odiũ quo affectus erat, ne à suo tu-
 mulo terra Corinthia videri posset: Philolaũ cõtrã,
 vt à suo posset. Hãc igitur ob causam habitarunt in
 vrbe Thebanorũ, quibus leges descripsit Philolaus,
 tũ de aliis rebus, tũ de liberis procreandis: quas leges
 quia ferri fãciri seruariq; debẽt, *ἡ τὴν* vocãt. Hoc ab
 eo propriẽ lege sancitũ, vt hẽreditatũ bonorũq; sor-
 te attributorũ numerus seruetur. Charõdã nihil est
 propriũ, nisi falsorũ testium poenã iudicio irrogan-
 dã. De his enim primus habuit quẽstionẽ. Cãterũm
 subtilitate & accurata cõstitutione legũ penetrat al-
 tius, q̄ qui temporibus nostris ferunt leges. Philolai
 propria est facultatũ inæquabilis varietas. Platonis,

vxorum & liberum ac fortunarum commune ius, & communis usus, & mulierum sodalitates. Præterea lex est eius de sobrietate, qua sobrii præesse cõuiuiis iubentur: & alia de militari exercitatione, vult iuuenes vsu longo tantum sinistra quantum dextra manu valere, quia non debet homo vna manu esse utilis, altera inutilis. Sunt quoque leges Dracontis, sed eas tulit iam stante republica. In illis proprium nihil est memoria dignum, nisi in magnitudine poenarum acerbitas & asperitas nimium seuera. Fuit & Pittacus legum non reip. conditor. Huius est propria lex, quæ iubet ebrios, si percusserint, maiorem luere poenam, quam sobrios. Quod enim plures improbi sunt & flagitium committunt ebrii quam sobrii, noluit intueri veniam quæ data potius est vino sepultis, sed commodum & utilitatem societatis humane. Fuit & Androdamas Rheginus qui leges scripsit Chalcidensibus iis qui sedes habent in Thracia, cuius est lex de cæde, & de puellis quibus opima venerit hereditas. Verum enim vero nihil eius proprium referre licet. Hoc modo respublicas & præcipuas & quorundam sermone descriptas tractauimus, atque contemplati sumus.

ARISTOTELIS POLITICON

Liber tertius.

Cap. I.

VAE sit & qualis vnaquæque resp. intuenti, statim initio de ciuitate inquirendum videtur, atque cognoscendum quidnam ciuitas sit. Nunc enim trahunt in dubitationem, quum dicunt alii

alii quod actū est id egisse ciuitatem, alii non ciuitatē, sed paucorum authoritatē, vel tyrannum. Videmus autem omnē viri ciuilem atq; legūlatoris occupationem incūbere ciuitati. Et respublica est ordo & cōstitutio quædā eorū qui habitant in ciuitate. Quum verò sit cōposita res ciuitas, quemadmodū & aliud totum quidē, sed multis partibus constās, videre facile est antequam de ciuitate differatur, de ciue quæstionem esse tractādā. Nam ciuitas est ciuiū multitudo. Vidēdum igitur quem debeamus appellare ciuem, quidq; sit ciuis, quoniā de ciue sæpe quæstio est, nec omnes eundem ciuem esse consentiunt. Reperias qui in democratia ciuis habeatur, ī oligarchia sæpe nullo sit in ciuium numero. Et ita prætereundi sunt, qui alio quodam modo hanc appellationem, vt ciues non nati sed facti, adipiscuntur. Nec ideo ciuis est quisquam, quòd habitat in ciuitate. Etenim peregrinis & profugis qui in aliena ciuitate viuunt, & seruis est habitandi communitas. Non etiam qui sic vtuntur eodē iure vt iudicium subeant, & litigēt, ciues habendi. Hoc enim conceditur & iis qui postquam symbola, id est tesseras quæ publicè dātur externis hominibus, vt in ciuitatē amicè recipiātur, acceperunt, iudiciorum sunt participes. His enim iura redduntur. Multis igitur locis qui in aliena ciuitate degunt, non si ipsa iura habent communia, perfectè tamen recipiūtur in numerū cōmunionemq; ciuiū. Dicendi tamen quodāmodo ciues, quemadmodum pueros, qui per ætatē nondū sunt nomina professi,

nec in tabulas ciuiū relati, & fenes publicis negociis liberos atq; expeditos & ociofos vocamus ciues, nō oppidō simpliciter, sed addētes aliquid, illos dicimus ciues immaturos & imperfectos, hos ætate cōfectos, & viribus exhaustos, aut aliquid aliud coniūgimus. Non enim refert, quia perspicuum est quod dicitur. Nam quærimus eum qui simpliciter est ciuis, nec habet eiusmodi vitiū quod obiici possit, & emendatione egeat ac correctione, quoniam & de ignominiosis & exulibus dubitatio oriri potest, sint'ne ciues, & hic nodus solui, simpliciter non esse ciues. Verus ciuis haud alia re aptius definiri potest, q̄ cōmunionē iudicādi, gerendiq; magistratus. Magistratuū quidā tēpore eripiuntur, & sic abrogātur, vt bis illos gerere non omnino liceat eidem: aut si liceat, non tamen lege definitis tēporum interuallis. Est aliud genus magistratus, cui nullū tempus est præscriptum atq; definitū: vt quo fungitur iudex & cōcionator. Fortitan dicet aliquis, non si in ea sint dignitate, iccirco participes esse magistratus: quāquam ridiculū erit si quis inficietur eos qui summam habent in ciuitate potestātē, vllum gerere magistratū. At quod obiicitur, ad rem nihil pertineat, quandoquidē de nomine disputatio est. Non habet nomē publica illa potestas in iudice & cōcionatore, quo liceat hunc & illū nominare: appelletur quidē nō definitus magistratus. In ciuibus certē ponimus eos qui fuscipiūt hāc reip. partem. Ciuis igitur, cui vni ex omnibus qui vocantur ciues, hoc maximē cōgruit nomen. is est quem diximus.

diximus. Sed ignorādum non est, eorum quibus res subiectæ specie differūt, & alia prima est, alia secunda, alia proxima: aut nihil omnino, aut vix quicquā, quia sunt eiusmodi, esse cōmune. Res autē publicas differre specie videmus, & alias posteriores, alias priores esse. Eas enim quæ peccarunt, & deteriores factæ sunt, atq; à statu meliore degenerauerūt, rationi cōsentaneum est & æquū, iis esse posteriores, quæ statū in deterius nō mutarūt. Planū faciemus postea quale sit quod dicimus, esse respublicas quæ ī peius exierunt, degenerarūtq;. Quū sint igitur multa rerum publicarū genera, in vnoquoq; aliū esse specie ciuem est necesse. Is ergo qui definitus est à nobis, in democratia potissimū ciuis est: in aliis generibus esse quidem potest, sed nihil est necesse. Nā quibusdā ciuitatibus nō est populus in tribus ad ferēda suffragia distributus, nec habent legitimā concionē, sed vtuntur cōuocata & indicta repētē, quum res noua postulat: nec vniuersi, sed singuli magistratus lites & cōtrouersias dirimūt, vt Lacedæmone de pactis & cōuētis alias alius Ephororū dirimit causas, de cæde senatores, & alias fortasse alius magistratus. Eodē modo Carthagine iura dicūtur. Omnes enim cōtrouersias certi quidā magistratus dirimunt. Sed emēdationem patitur & correctionē superior illa ciuis definitio, vt eiusmodi sit in Atheniēsiūm republica, in aliis tamen nō indefinitus est magistratus cōcionator & iudex, sed ex eo quem gerit honore publico definitus. Horū vel omnibus vel quibusdā datur potestas

consulendi & iudicandi aut de rebus omnibus, aut de aliqua parte rerū. Quis igitur ciuis fit, hæc apertè demonstrant. Qui est ea potestate, vt communione iuris præfici consiliis aut iudiciis possit, illum iam ciuitatis eius in qua ius habet, dicimus esse ciuem. Ciuitas autem est eiusmodi ciuium numerus, vt absolute dicam, ad suppeditandas res omneis quas natura desiderat, satis multus. Sunt qui referunt animum ad vsum & consuetudinem, ciuemq; definiunt eum, qui ex duobus ciuibus est ortus, non ex altero tantum, vt patre vel matre. Alii repetunt altius, vt duos aut treis aut plureis auo priores. Hoc modo quum definiuntur ciues, non arte philosophiæ, sed ciuitatum more & breuiter, sunt qui vocant in quæstionè tertium illum aut quartum, id est auum & proauum, dubitantes quo pacto ciues erunt. Gorgias Leontinus partim fortasse dubitans, partim ironia dissimulantiâque ludens inquit, haud aliter Larissæos esse qui effecti sunt quasi ab artificibus & architectis hominum Larissæorum, quàm mortaria esse quæ facta sunt ab artificibus mortariorum: esse quosdam homines efficientes Larissæorum. sed illud definitionis genus simpliciter id est imperitè traditum est. Nam si participes essent reipublicæ, quæ admodum expositum est nostra definitione, ciues essent primiconditores: vt verò isti definiunt, non sunt. Etenim fieri non potest, vt hoc quod statuunt in definitione, ex ciue patre aut ex ciue matre, primis habitatoribus primisve conditoribus conueniat. At illa fortè

potior

potior est quæstio de iis qui ciuibus ascripti sunt statu reip. mutato, vt quos Athenis post exactos tyrannos Clisthenes ascriptis. multos enim redegit in tribus peregrinos & seruos, qui in aliena ciuitate viuebant, & pecuniam pro cõmunicandi iure pensitabant, μέτοικοι vocantur. Sed quæ de his agitur quæstio, non eò pertinet, vt quinã ciuis sit, quærat, sed iuste an iniuste quis factus est ciuis. Sed & præterea ambigi potest, an si iniuste ciuitatem adeptus est, nõ sit omnino ciuis, perinde quasi idem efficiat & ciuis iniuria factus, & adulterinus. At quoniam videmus magistratum gerere quosdã vitio creatos, quos quidem fatebimur imperare, sed iniuste, & ciuis quodã magistratu definitus est (ciuis est enim, vt diximus, cui magistratus, qualiscunque particeps est) non est dubium quin & istos ciues esse fateri debeamus. Quod autem de iusto & iniusto imperio quæritur, contingit illam quam diximus antea quæstionem. Sunt enim qui in dubium veniunt & quærunt quando ciuitas aliquid egit, quãdo non ciuitas? Vt quum ex oligarchia aut tyrãnide facta est democratia, tum quidam neque pacta dissoluere & stare conuentis, quia non ciuitas sed tyrannus obligari & teneri voluerit, neque alia eiusmodi rata esse volunt, quasi res publicæ quædam non vtilitate publica, sed vi potentiorum & dominatione constent. Siqui igitur in democratia viuunt, quæ in eiusmodi rep. populus iussit, haud secus dicuntur acta ciuitatis illius, ac ea quæ à tyrannide & oligarchia firmantur.

Cap. 2.

AD hunc locum videtur accommodata disputatio quæstionis huius, quónam modo eādē ciuitatem aut non eandem sed aliam esse dicendum sit? Huiusce quidem rei dubiæ manifesta planè inuestigatio in loco & hominibus est. Contingit enim, vt locus & homines distrahantur, & vt hi alium, alium illi teneant locum. Hæc igitur quæstio in illis est collocanda, quæ tranquillius explicantur. Nam quia ciuitas dicitur multis modis, illius nodi facilis est explicatio. Et item quærendum, si in vno homines habitāt loco, quando statuendū sit non plures esse, sed vnā tantūm ciuitatem? Non enim mœnibus definiendū, quia murum vnum Peloponneso circundare licet. Eiusmodi forsitan est Babylon, & quæcunque potius habet circunscriptionem gentis quàm ciuitatis. Babylone capta ferunt non sensisse tertio die ciuiū partem. Sed siquid habet dubitationis hæc res, aliàs commodè videbimus. Non debet ignorare is cui ciuitatis incumbit cura, quanta magnitudo ciuitatis esse debeat, quantusq; numerus, & vtrum vtile sit & expediat vnā esse multitudinē, an plures. Quumq; iidem in eodem loco sedes habent, an dum genus habitantium manebit idem, quanquam semper alii intereunt, alii gignuntur, eadem tamen ciuitas erit dicenda? vt fluuios & fontes eosdē esse dicere solemus, etsi cōtinuè alia succedit aqua, alia antecedit: an propter hanc causam homines iidem, & alia ciuitas dicenda? Certe si communio quædā est ciuitas, est autē ciuium communio, quū alia sit respublica, quæ specie

cie differt à superiore, necesse est non eandem manere ciuitatem videri, vt chorum nunc comicum, nūc tragicum dicimus alium esse, quū sæpenumero sint homines iidem. Similiter omnem cōgregationem & coniunctionem, si alia sit componendi species, aliam dicimus: vt alium concentum quum dorius erit, aliū quum phrygius, etiamsi maneant eadem voces, esse dicemus. Quod si ita est, quum dicimus eandem esse ciuitatem, haud dubie speciem reip. maxime respicere debemus. Nomen autem aliud aut idem vsurpare licet & quum iidem sunt habitatores, & quum alii omnino successerūt. An vero si in aliud reip. genus mutetur ciuitas, iustum sit dissoluere quod debetur necne, alius erit sermo, alia disputatio.

E S T iis quæ modò explicauimus, proxima consideratio, sit'ne statuenda virtus eadem boni viri & probati ciuis, an nō? Atqui si bonum est hanc tractari quæstionem, primū videndum summam, quæ ciuis debeat esse virtus. Vt nautæ cum sociis est cōmunitas, sic & ciui cum ciuibus dicimus esse communitatem. Nautarum (etsi non sunt falcutate similes, alius enim remex, alius gubernator, alius proræ moderator, alius aliud huiusmodi ab officio proprio nomen habet) sine cōtrouersia cuiusque ratio proportionem diligentissime obseruata, propriam ostendet illius virtutem. Et vt quædam singulis propria, sic etiā communis omnibus quadrat. Nam salus nauigii cōmune est omnium munus. Id enim quisque nautarū sibi appetit. Non aliter & ciuium, tametsi dissimiles

Cap. 3.

sunt, officium commune & virtus cōmunis est con-
 seruatio societatis, Societas est respublica. Ciuis igitur
 virtus ad remp. spectat. Quòd si multa sunt rerū
 publicarum genera, certum est fieri nō posse vt pro-
 bati ciuis & veri sit vna virtus eximia atq; perfecta.
 Perspicuum est igitur fieri posse vt ciuis probatus
 non habeat eam virtutem ex qua vir bonus appella-
 tur. Quinetiam aliter eandem licet dubitantes inire
 rationē sumpto ex optima rep. exemplo. Si fieri non
 potest vt in optima ciuitate omnes pariter sint frugi
 & probati, & singuli pro se diligenter suum munus
 obire debent (id enim ex officio est atque virtute) si
 ciues omnes similes esse non possunt, haud erit vna
 virtus ciuis & viri boni. Etenim virtus ciuis probati
 omnibus inesse debet, quia aliter optima ciuitas esse
 non potest: virtus boni viri nequit omnibus inesse,
 nisi in honesta bonaque ciuitate necesse est ciues o-
 mneis bonos esse. Iam quum ciuitas ex dissimilibus
 constet, vt animal statim initio ex anima & corpo-
 re, anima ex ratione & appetitu, domus ex viro &
 vxore, res familiaris ex domino & seruo, & eodem
 modo ciuitas ex his omnibus, ac præterea ex aliis dis-
 similibus constituta sit formis: necesse est non vnā
 esse omnium ciuiū virtutem, vt nec eorum qui cho-
 rum solennem ducunt, præfultoris, & assultoris qui
 præfultori secundus est. Ex his igitur planū fecimus
 non eandem simpliciter esse probati ciuis & viri bo-
 ni virtutem. Erítne cuiusdā probati ciuis & viri bo-
 ni virtus eadem? Dicimus sane virum qui laudate &
 honeste

honeste præest, bonum esse atque prudentem. Necessesse est quidem eum qui remp. capeffit, esse prudentem. Et nonnulli inquit principis aliam continuo esse disciplinam: ut regum filios qui scientiam docentur equestrem atque civilem, aliter atque ceteros erudiri videmus. Et Euripides inquit,

Ne mihi venusta, at quorum ciuitas eget.
 quasi sit aliqua habentis imperium disciplina. Quod si boni principis & viri boni virtus est eadem, & ciuis est etiam cui quis præest, non eadem erit omnino ciuis & viri boni, sed vnius cuiusdam è numero ciuium. Et eam ob rem forsitan Iason dixit, se, si non regnet, regnandi famem pati, quia nesciat priuatus esse. At vero laudabile est imperare & parere posse: & probati ciuis est bene imperare & parere posse. Si igitur virtutem boni viri statuimus principem & primariam, virtutem ciuis & principem & morigeram, non ambeque similiter erunt laudanda. Quod igitur interdum & is qui imperat, & is qui paret, vtraque quidem, sed non eadem vterque, & quæ sunt imperii, & quæ obediencie, discere debere videtur, ciuis autem vtraque scire, & communiter habere: ex eo quod dicemus, cognoscere licet. Potestas imperantis est domina, qua quidem non est opus eum qui præest, ea cognoscendo facere quæ necessaria dicuntur, sed illis potius vti. Alterum quidem seruile: alterum dico, operas administras nauare posse. Plura autem seruorum genera esse dicimus, quoniam plures sunt operæ seruiles, quarum vni parti incumbunt ii qui dicuntur à græcis *χρῆστῆς*. hi sunt, ut & nomen ostendit,

qui sibi manibus victum quæritant, in quibus est artifex omnis fordidus, vt qui camino & igni suū molitur opus. quapropter apud quosdā isti sordidi artifices olim, antè etiam quàm in extremam tribū reducti essent, in nullam admittebantur magistratuum communionem. Quæ pertinent igitur ad illorū officium qui ab alio reguntur, non ita discere debet vir bonus, neque is qui reip. incumbit, neque ciuis bonus, nisi id ipse suæ vtilitatis gratia aliquando faxit. Iam nō euenit in ciuili magistratu, vt alius sit dominus, alius seruus, sed est imperium quoddam inter similes genere & homines liberos. hoc esse imperiū ciuile dicimus: quod eum qui præest, tum didicisse oportet, quum ab alio regeretur: vt artem ducendi turmas equitum, quum meruit sub hipparcho. scientiam stratagematum, quum arte militari ductus est, quum centum viris, quum vigintiquinque præfuit. Hoc ergo præclare dicitur, Neminem bene imperare posse, qui non antè paruerit. Sed imperātis & obtemperātis est alia virtus: & ciuis bonus scire & posse debet non imperare modò, verum etiam parère. Hæc enim ciuis est virtus, habere notum quo liberi gubernantur imperium, siue imperandum est, siue parendum. Est etiam viri boni vtrunque nosse, etsi species est alia temperantię, atq; iustitię imperatricis. Nam perspicuum est non vnam esse virtutem viri boni liberi quidem, sed alterius imperio subiecti, vt iustitiã, sed species habet, quibus vicissim vtetur quū imperabit, & quum parebit: vt alia viri, alia mulieris temperantia,

temperantia, atque fortitudo. Videretur enim vir timidus, si sic fortis esset, ut mulier fortis. Et mulier aliter atque par est ornata videretur, si quod vir bonus, indueret ornamentum. Nam & œconomia alia viri, alia vxoris. illius enim rem quærere, huius quæsitam seruare, munus est. Sola prudētia imperātis est propria, cæteræ virtutes necessariò communes sunt magistratum atque priuatorum. Virtus eius qui regitur ab alio, non est prudentia, sed vera opinio atque sentētia. Est hic velut tibiæ architectus : qui vero imperat, est ut tibicen, qui tibiis utitur. An sit eadē virtus boni viri quæ ciuis probati, an alia, & quomodo eadem, quomodo alia, ex his planum fecimus. Præterea de ciue nonnulla dubitatio relinquitur, re quidem vera, vtrum ciuis ille, cui ius est cōmune gerendi magistratus? an etiam sordidos artifices in ciuibus collocare debemus? Certè si in ciuium numero statuuntur ii qui magistratum sunt expertes, fieri nō potest ut talis sit omnium ciuium facultas, qualem antea diximus. Hic enim ciuis est, cui ius adipiscendi magistratus. Quòd si nullus eorum ciuis, in qua parte ciuitatis vnusquisque statuendus? non enim externus est, ut qui pensione pecuniæ viuit in aliena ciuitate, nec hospes. An affirmabimus nihil absurdum ex hac ratione afferri? Etenim illorū quos ciues esse diximus, serui atque liberti nulla ciuitatis est pars. Verum est non omneis faciendos esse ciues, sine quibus ciuitas esse non possit. Nam neque pueri sunt eodem modo ciues quo viri: sed hi simpliciter, illi non simplici-

ter, sed ex hypothesi, & (vt ita dicā) ex destinato. Ciues enim sunt, sed immaturi & imperfecti. Fuerunt ciuitates priscis temporibus, vbi sordidi artifices erāt serui aut peregrini: quare & eiusmodi sunt hodie multi. Optima quidem ciuitas non habebit eum ciuem, qui exercet sordidas artes. Quod si & hic ciuis, & virtus ciuis est ea quam diximus, dicemus illā virtutem non esse in omni ciue, nec in capite tantum libero, sed in hominibus liberis, qui officiis necessariis atque seruilibus noluerunt implicari. Qui huiusmodi res necessarias vni ministrant, serui: qui reip, opifices illiberales & mercenarii. Quid hisce de rebus iudicandum sit, ex eo quod iam dicemus, manifestum erit iis qui animum paulūm aduerterint. Istud enim positum sub oculos, id quod à nobis dictū est, perspicuum reddit. Nam quum multæ sint rerum publicarum formæ, multas quoque ciuium species esse necesse est, eorum maximè qui priuati magistratibus obediūt. Itaque in aliqua rep. illiberalis artifex & mercenarius ciues erunt: in quibusdam esse non poterunt, vt si vsquam est qui vocatur optimorum status, aristocratia Græcia appellat, in qua pro virtute & dignitate dantur honores atq; magistratus. Nō enim fieri potest vt qui viuit arte illiberali atque vili, quique operas mercenarias locat, floreat institutione exercitationeq; virtutum. Et vbi pauci dominantur, quia magnis ex censibus participant honores, operarius ciuis esse nō potest, sordidus artifex potest, propterea quòd artificum pleriq; ditescūt. Lex erat Thebis,

Thebis, qui annis decem negociari nō destitisset, ne magistratus adipisceretur. In multis autem publicis rebus ex peregrinis aliquos ad augendū ciuium numerū trahit lex. Sunt etiā ciuitates quædā populari imperio obediētes, ī quibus natus ex ciue matre ciuis est. Eodē modo tractātur à multis nothi, & scribuntur inter ciues. Atqui per inopiā legitimorū ciuiū faciunt eiusmodi ciues. Nam propter hominū paucitatē his legibus vtuntur. Quum illis abundat multitudo, paulatim auferūt è ciuium numero primū ex seruo ancillāve natos, deinde ex mulieribus quibus est ius ciuitatis, editos: & tandē eos solū ciues statuūt quorū parēs vterq; ciuis erat. Ex his aperte colligitur ciuiū multas esse formas, ciuēq; maxime dici, qui est particeps honorū, vt & Homerus cecinit. Sed vbi ius istud veri ciuis occultum est atq; abditū, fit vt qui simul habitant, defraudētur, nec pluris sint q̄ profugus & extorris, qui in omnibus ciuitatis honoribus præteritur. Est enim velut profugus in aliena ciuitate, is qui nō est particeps honorum. An igitur alia, an eadē statuenda sit virtus, qua bonus est vir, & qua ciuis probatus, perspicuū est ex iis quæ diximus. Est ciuitas in qua ciuis idem, qui bonus vir. Est etiam in qua alius. Et ille idem non omnis, sed qui remp. administrat, & dominus aut solus aut cum aliis rei cōmunis curam gerit.

H A E C quum sint explicata, vidēdum quod se- Cap. 4.
quitur, Ponendā ne sit vna resp. an plures. Et si plures, quæ, & quot, & earum differentiæ quæ sint? Est

G

autem respublica constitutio & ordo ciuitatis, & cū aliorū magistratuū, tum omniū maximi descriptio. Quod summā habet authoritatē, vbiq; ciuitatē administrat, & administratio res est publica: verbi gratia in ciuitatibus democraticis dominus est populus, cōtrā in oligarchicis pauci. In his quidem aliud atq; diuersum reip. genus dicimus, in aliis hanc eandē rationē esse dicemus. Subiiciēdū vti fundamentū, principio cuius rei gratia ciuitas sit cōstituta, quotq; sint in homine & societate vitæ imperiorum genera. dicta quidē sunt hæc primis sermonibus, in quibus de œconomia, de herili imperio explicata sententia est, & vt homo sit animal ad cōmunitatē ciuitatis aptū: ideoq; qui nō egent alter alterius ope, nihilominus cupiunt vitæ societate. Verūtamen & cōmunis vtilitas cogit ciuitates & cōgregat, pro ea parte vtilitatis quæ ad vnūquēque attinet ad cōmode viuēdum. Hic igitur est potissimū finis & cōmuniter omnibus, & priuatim singulis. Coeūt & alio nomine, vitæ melioris ergō, quia in singulis pro portione inest aliqua honesti particula, qua ciuile continent societate. Quod si nō aliud q̄ retinere vitā cupiūt, cōgregātur, nisi in asperis rebus & acerbis plus satis tempus vitæ modū superet. Manifestum est q̄ multas acerbitates patiēter ferunt hominū multi viuere cupientes, quasi in vita sit aliqua suauitas atq; delectatio, & dulcedo naturalis. Atvero quos dicimus imperandi modos, diuidere facile est. Nam in disputationibus externis & populariter agitatis, de illis frequēter disputamus. Do-

mini

mini potestas, etsi re vera & ei qui natura seruus, & qui natura dominus est, idem expedit, nihilominus tamen dominatum in rem vtilitatemq; domini conuertit: seruo cōducit interiectu alterius causæ. Nam si interit seruus, saluum esse non potest herile imperium. Quod autem paterfamilias gerit imperiū in liberos & vxorem, totamq; familiam, (id œconomicū vocamus) aut accommodatur eorū vtilitati quibus imperatur, aut imperātis & obtemperantiū cōmuni bono: per se quidem eorum quibus imperatur, vt & alias artes ceu medicā & gymnasticā in vsus eorum qui curantur, exerceri videmus. Sed & alia causa interueniente cedunt in vtilitatē eorū qui præficiūtur curādis corporibus & exercendis. Nihil enim vetat pædotribā, id est eum qui iuuenū corpora & pulchra & valida reddit, interdū vnū esse eorū qui exercētur in campo, quēadmodū semper vnus est nautarū gubernator. Et ita magister campi aut gubernator prospicit eorū bono quibus præest. Quū vero vnus illorum sit ipse, interuenit causa vnde fit particeps securitatis, hic quidē nauta, ille pædotriba vnus ex iis qui exercitatione gymnasii corpora cōfirmant. Ideoq; si ex æquabilitate & similitudine ciuiū cōstituta sit ciuitas, vicissim gerere magistratus oportere existimāt. Prius quidē, quomodo natura cōparatū est, volunt ciuē magistratu functū vicissim ministrare, suoque rursus bono prospicere, quēadmodum antea quū imperaret, alterius vtilitati cōsulebat. Nunc autem qui à natura recedunt, propter emolumēta que

percipiuntur ex bonis communibus, & ex magistratu, continuare semperq; prorogare imperium suum volūt, quasi cōtingat magistratus tum quum morbo laborant, semper esse bona valetudine. Etenim si ita contingeret, honores petere fortasse & persequi possent. Perspicuum est ergo quæcunq; respUBLICÆ inuigilant & prospiciunt vtilitati cōmuni, eas esse vera simpliciq; iustitia rectas: quæcūq; verò solū vtilitatē principū, vti sagittarii scopum, petunt, illas prauas atq; vitiosas esse, & ab iis quæ rectæ steterunt, degenerauisse: vt seruus hero, sic principibus seruiunt. Ciuitas autem est liberorum societas.

Cap. 5.

POSTEA QVAM sunt hæc explicata, proxima disputatio est quot numero & quæ sint respUBLICÆ. Et primū in spiciendæ quæ rectæ, propterea quòd his expositis prauæ egressiones & degeneraciones erunt perspicuæ. Quoniã resp. & administratio ciuitatis eadem res est, & administratio summum tenet in ciuitatibus principatum, necesse est vnū esse penes quē summū sit imperiū, aut paucos, aut multos. Quòd si vnus aut pauci aut multi ad vtilitatē publicā dirigūt imperiū, illas necesse est rectas esse respUBLICAS. Quæ vero deflectūtur in vtilitatē propriā aut vnius, aut paucorū, aut multitudinis, degeneraciones sunt atq; deprauaciones. Aut enim dicendū, qui suscipiūt honores, non esse ciues: aut si id dici nō potest, oportet vtilitatis esse cōmunicationē. Monarchiā quæ respicit vtilitatem publicam, cōsueuimus appellare regiā potestātē, imperiū
paucorum

paucorum quidem, sed vno pluriū: aristocratia, aut quòd optimi tenent principatū, aut quòd qui præsunt, id quod optimū est, procurāt ciuitati, & in eius cōmunionē viuētibus. Quū vero multitudo in rem omniū ciuitatē regit, tum nomine quo res omnes publicæ cōmuniter vocātur, respública nominatur. Id nō sine ratione euenit. Vnū enim aut paucos excellere virtute cōtingit, plures autē accurate & exquisite instructos esse omni virtute difficile, sed maxime cōpositi sunt & apti ad bellicā virtutē, quia vis illa multitudine cōsistit. Iccirco in illa rep. primas habet belli gerendi facultas, & in ea ciues sunt ii quibus est ius armorū. Degenerāt eæ quas diximus, regia potestas in tyrannidē, aristocratia in oligarchiā, resp. in democratiā. Nā tyrānis est monarchia quæ spectat vtilitatem vnius imperātis, oligarchia diuitum, democratia pauperū cōmodis operā dat. Nulla istarum ad bonū commune contendit. Operæ precium est autem paulo pluribus explicare quæ sit istarum vnaquæq; propterea quòd est in singulis aliquid dubium & controuersum. Qui via & arte de singulis rebus philosophatur, nec animum solū ad actionem adiungit, ex officio proprio debet in vnaquaq; re illustrare veritatem, nihil despiciere, nihil prætermittere. Est igitur, vti diximus, tyrannis, monarchia dominatrix societatis ciuium: oligarchia, quum domini sunt reip. quibus diuitiarum suppetunt facultates: democratia contrā, quum tenues & egentes, non qui habēt fortunarum copiam, præsunt. Primum venit in dubita-

tionem cōtrouersiamq; definitio. Nam si plures sint diuites locupletesq; penes quos sit summa rerum, & democratia est quum regit multitudo, & item rursum sicubi accidat egentes & pauperes locupletibus esse pauciores quidē, sed potētiores, dominosq; reip. & aiūt oligarchiā esse vbi parua multitudo imperat: respUBLICÆ nō recte vidētur esse definitæ. At vero si quis adiūcta diuitiis paucitate, paupertati multitudine, sic appellet respUBLICAS, oligarchiam quidē in qua habēt imperiū diuites numero pauci, democratiam vero in qua tenues numero multi, oritur alia dubitatio: Si nulla est alia resp. præter eas quæ nominatæ sunt, quas dicemus esse respUBLICAS de quibus paulo antea mentionē fecimus, & in qua plures diuites, & in qua pauciores sunt pauperes, vtriq; tamē imperii compotes? Certe videtur ratio planum facere, hoc, paucos aut multos esse dominos, paucos in oligarchia, multos ī democratia, nō esse propriū huius aut illius reip. sed accidere, propterea quòd vbiq; diuites sunt pauci, pauperes multi. Ideoq; nō accidit, vt dictæ causæ sint differētia. Paupertas atq; diuitiæ sunt differētia quibus democratia & oligarchia distinguuntur. Necessè est vbi tenēt principatū diuitiarū beneficio siue pauciores siue plures, eā remp. esse oligarchiam: vbi pauperes, democratiam. Sed accidit, vti diximus, illos esse paucos, hos vero multos. Pauci quidem certe diuitiis abundant, omnes tamē & diuites & pauperes communi fruuntur libertate. Quibus causis adducti de republica vtrique contendunt.

Quibus

QVIBVS terminis & finibus oligarchiam Cap. 6.
democratiamq; contineri dicant, quodq; sit ius oligarchicum & democraticum, in primis animaduertendum. Omnes aliquid iuris attingunt, sed non eò procedunt, vt perfectũ ius consequatur. Et aiunt id esse ius, quod nõ omne proprie dicitur, vt par videtur esse ius, & est profecto, nõ omnibus, sed paribus: & impar, est enim, non omnibus quidem, sed imparibus. Sunt qui auferunt istud, nec explicat quibus sit par aut impar: & prauè iudicant. In promptu causa est, de ipsis iudicium fertur. Et fere maxima pars hominum de se suisq; rebus improbe iudicat. Quũ igitur ius par aut impar in duos pluresve cadat, & diuisum sit pari comparatione in æquabilitatem vel inæqualitatem rerum, & eorum quibus redditur, vt ante dictum est in libris de moribus & officiis, in æqualitate rei quæ distribuitur inter eos, conuenit: in æquabilitate eorũ quibus distribuitur, nõ cõuenit, & maxime propter eam quam paulo ante diximus causam, quòd homines de se perperam iudicant. Deinde quòd vtriq; existimant dicere se ius simpliciter & absolute, quoniam aliquid iuris sibi vsurpare possunt: hi quidem si qua in re vt pecunia & copia bonorum sint impares, omni ex parte opinantur se impares esse. illi si qua in re sunt pares, vt pari libertate præditi, omnino se pares autumant. Id autẽ quod maxime proprium est ciuitatis, & summe valet, non loquuntur. Nam si diuitiarum gratia societatem iniuissent, & in vnum conuenissent: quantum rei haberet,

tantum perciperent è fructu ciuitatis. Et ita ratio po-
 tentium qui beneficio census imperant, vires habe-
 re videretur. Non enim æquum videretur, coactis mi-
 nis centū, tantum percipere debere vel primæ sum-
 mæ, vel accessionis, eum qui minam intulisset, quan-
 tum qui omnem reliquam pecuniam dedisset. Quid
 si non modò viuēdi, sed potius bene viuendi gratia
 coierunt in ciuitatem? Nam si viuendi solūm, seruo-
 rum & animātiū mutorum ciuitas esset. Nulla est
 autem, quia serui & bestiaē sunt expertes fœlicitatis,
 & eius vitæ quæ pro voluntate & consilio ducitur.
 Neque ciuitates coaluerunt auxilii bellici causa, ne à
 quoquam afficiantur iniuria: neque propter cōmer-
 cia & vtilitatem quam alius ab alio percipit. etenim
 Tyrrheni & Carthaginiēses, omnēsque populi qui
 sibi mutuò symbola, id est notas aut tesseras quibus
 acceptis ius habent peregrinandi negociandiq; tutò,
 dederunt, vt ciues vnus ciuitatis essent. Sunt illis pa-
 cta conuenta & fœdera de rebus importādis, & sym-
 bola de arcenda iniuria, & tabulæ incisæ de auxilia-
 ribus copiis: sed neque in his constituti sunt commu-
 nes magistratus, sed apud vtrosque diuersi. nec alte-
 ri quales alteros esse oporteat, laborant: neque dant
 operam vt nullus eorum quibus fœdere est deuincta
 fides, sit improbus & iniquus: neque student vt nul-
 lum flagitium committat fœderatus: sed solum cau-
 tum esse volunt, ne vltro citroq; iniuriæ afferantur.
 At de virtute vitioq; ciuium cogitant ii quibus curæ
 sunt bonæ leges. quare perspicuum est ei quæ non
 verbo

verbo sed revera vocatur ciuitas, virtutis habendam esse curam. Nam ciuium societas & cōmunio ad alia tuenda mutuam fert opem, & loco tantum differt ab auxiliis quæ aliunde aduocantur. Et lex est conuentum, & vt Lycophron sophista dixit, quasi sponfor inter ciues iuris vnicuique obtinendi. Sed non potest bonos iustosque facere ciues. Hoc ita esse nemo non videt. Siquis enim contraheret in vnum locos, vt vrbi Megarensium continens esset vrbs Corinthiorum, & vtriusque mœnia se contingerent, non esset tamen vna ciuitas, non, etiamsi connubia iunxissent, quanquam ciuitatibus istud est inter proprias cōmunitates. Sed etiam si qui disiunctas haberent vrbes, sed non tanto interuallo, vt res suas communicare non possent, essentque leges ipsis ne se in dandis accipiendisque rebus iniuria læderent, vt alius esset faber, alius agricola, alius futor, alius alia arte instructus, & hominum milia numero decem non aliud haberent cōmune, quam pacta cōuēta, auxilia belli, & id genus alia, ne sic quidem ciuitas esset. Quapropter? causa non est separatio locorum. Nam si in vnum cogerentur, & hoc modo cōmunitas esset, singuli sua domo priuata quasi vrbe vterentur, & isto fœdere de auxilio dando, sibi tantum in eos à quibus violarentur, ferret opem, ne sic quidem acutè inspicientibus ciuitas esse videretur, si modò non aliter coacti quam separati societatem inirent & consuetudinem. Itaque videre facile est ciuitatem non esse loci cōmunicationem, nec eò coactam vt iniuriæ prohiberetur, & vltro citroque sine

periculo darent & acciperent. Hæc tamen si futura ciuitas est, opus est inesse. Neq; verò si insint omnia, iam ciuitas erit, at tum maximè, quum bene viuēdi gratia domus & familiæ coaluerint, vt nihil desit quo minus expleatur vita, sed quantū sat est habeāt ciues. Verum non istud erit, nisi vnum eūdemq; teneant locum, cōnubiaq; iungāt: quapropter in ciuilem cōmunionē contractæ sunt affinitates, & phratræ, hoc est concilia quædam & conuētacula in tribuum partibus, itemq; sacrificia, & instituta atq; solatia quibus cōmunis vita continetur. Illud est opus amicitia. Voluntas enim aptādi vitam societati, amicitia est. Ergo bene viuere, finis est ciuitatis. Quæ diximus, ad eum finem spectāt. Estq; ciuitas cōmunio familiarum atq; vicorum, quæ vitæ necessaria expleuit, & quātum sat est, habet. Hoc est vt diximus, bene & beatè viuere. Certè bene agēdi, non vna viuēdi gratia statuenda ciuilis cōmunitas. Quamobrem qui permultum boni conferunt in eiusmodi cōmunionem, illis maior pars ciuitatis, quàm qui libertate & genere pares maiorésve sunt, sed impares virtute ciuili, aut iis qui diuitiis superāt, inferiores sunt virtute, debetur. Quæ diximus, planum faciunt, omnes quibus est de rebus publicis cōtrouersia, partem aliquam iuris vsurpare.

Cap. 7. DVBIUM est cui primæ partes ciuitatis deferri debeant, an multitudini, an diuitibus, an æquis bonisq;, an vni omniū præstantissimo, an tyranno. Hæc quidem omnia videntur habere difficile & arduum quiddam.

quiddam. Quid si pauperes propterea quòd plures sunt, & multitudine valent, diuidāt sibi fortunas & bona locupletum? Non istud iniquum? Id certè quidem iure fieri plebi imperāti visum. Quam igitur, si hæc nō est, iniuriam dicere debemus extremā? Rursum si ex omni numero coacto, qui multitudine plures sunt, diuidāt sibi res pauciorum, haud dubie perdant ciuitatem. At verò virtus id in quo est, minimè corrumpit: nec id quod iuris est, affert exitium ciuitati. Itaq; perspicuum, eam legē iustam esse nō posse. Præterea sic omnia acta tyrāni necesse est esse iusta. Nam quia potentior est, non aliter quàm diuitibus multitudo vim affert. An verò pauciores ditioresq; ius imperare? Si igitur & ea quæ multitudo, facerēt illi, & diriperent, atque bona multitudinis auferrent, istudne iustum? an à vi superiore diuersum? Mala certè quidem, & iniusta esse hæc omnia manifestum. At viros bonos & æquos imperare, & rerum dominos esse, ius est. Necesse igitur reliquos omneis, qui magistratibus ciuitatis nunquam donantur, honore & luce reip. carere. honores enim dicimus esse magistratus. quos si iidem semper gerunt, alios omneis in honoribus dandis præteriri semper, erit necesse. At melius vnum optimum probatissimūmq; virū principatum tenere. Sed istuc etiam in angustiis contrahit imperium, propterea quòd plures honoribus carent. Forsitan dicat aliquis principatum omnino homini deberi: non autem legi: quæ si mala est, laborat iis perturbationibus quæ in animum cadūt. Nam si

lex in oligarchiam aut democratiam propensior est, quid differet ab iis quæ in controuersia adduximus? Quæ suprâ demonstrata sunt incommoda, hinc similiter accident. De aliis autem sit alia disputatio. Multitudinē potius quàm optimos quidem sed paucos imperare oportere, posse defendi, & habere aliquā veri similitudinem, & fortasse veritatem putes. Multos enim, quorum quisq; non est bonus & probatus vir, contingit, vbi conuenerint, esse meliores paucis optimis, nō vt singulos quidem, sed vt vniuersos: vt magis abundant cœnæ datis symbolis contribute, q̄ quæ vnius sumptu apparatus fuerūt. Ex multis enim singuli videntur habere particulam virtutis & prudentiæ: & vbi coierūt in vnum, multitudo est perinde atq; vnus homo, cui multi sunt pedes, multæ manus, multiq; sensus. Nec aliter de moribus & sententia iudicandum. Quocirca de re musica ac poëtica rectius multi, quàm vnus aut pauci iudicium ferunt. Ab aliis alia, ab omnibus omnes particulæ cernuntur. Sed sic differunt præstantes & boni viri à singulis imperitæ multitudinis, vt aiunt à deformibus pulchra, & à veris arte picta differre. In vnū sunt coacta, quæ disiuncta separatim præstiterunt. Alioqui separatis aliquid est pulchrius atque formosius, q̄ rei pictæ, vt oculus huius, illius alia pars. An verò in omni populo & in omni multitudine possit hoc discrimē inueniri inter multos numero, & paucos virtute præstantes, nō liquet. Aequè verò manifestū in quibusdam inueniri nullo modo posse. Eadem certè ratio

tio

ratio bestiis accommodari potest. Etenim, ut id verbum ponam, quid differunt à bestiis homines quidam? Sed est multitudo de qua nihil vetat id verè dici quod antè de particulis virtutis & prudètiæ diximus. His igitur rationibus expedire licet eam quam diximus dubitationē, & illi finitimā ac cohærentem, quænam sint cōmittēda potestati hominū liberorū, & multitudini civiū qui sunt ea conditione, ut neq; diuitiis abundēt, neq; vllam virtutis habeant dignitatē. Nec enim tutū est, illis amplissimos magistratus vicissim distribui, propterea quòd per iniustitiā insipiētiāque partim iura violarēt, partim laberentur in errorem. Timēdi tamen si nullo publico munere donātur, si in nullam vocentur reip. partem. Nam si multi sine honore sine re sint in ciuitate, necesse est illā hostibus esse plenam. Superest igitur ut consilii iudicii que sint participes. Quamobrem & Solon & alii quidam legumlatores iubent ut ad comitia, & ad repetendas à magistratibus honoris gesti rationes vocentur. Gerere magistratus singulares, id est quibus vnus præest, vetant. Omnes enim coacti & cōgregati quantum sat est de rebus sentire possunt: quumq; melioribus miscētur, ciuitatibus profunt, ut alimētum impurum puro mixtum vtilius est totū quàm paucum quantitate. Imperfecti verò iudicii est vnusquisq; illorum separatim. Hæc igitur ipsa reip. cōstitutio non sine dubitatione & cōtrouersia est. Prima quidem, Est hominis eius ferre iudicium de eo qui recta medendi ratione vsus est, cuius & mederi, &

ægotantis sanare morbum præsentem. Et is est medicus. Non aliter istud est in aliis peritorum obseruationibus artibusq;. Vt igitur medicus medicis rationem debet reddere, sic & alii viris qui simili sunt peritia vel arte. Medicus est autem & qui medendo manus adhibet, & qui subministratibus præcipit, & in illis tertius arte medica exercitatus. Sūt in omnibus, vt verè dicam, artibus eiusmodi quidam vsu magistro eruditi. Nōsq; iudicium non minus tribuimus exercitatis, q̄ doctis, atq; rem via & arte cognoscētibus. Deinde in habendo delectu eadē ratio videtur. Nam deligere rectè munus est eorū qui planè idoneos cognoscunt: vt qui scientiam dimensionum tenent, geometram: qui res nauticas & artem gubernandi, gubernatorem. Quòd si nonnulli ex imperita multitudo in quibusdā rebus artibusq; tractandis aliquas habēt partes, non tamē iustius quàm qui earum rerum scientiā norunt. Hoc igitur argumēto non est danda multitudini neq; comitorum neq; rationum repositendarum potestas. Sed fortè nō hæc omnia verè dicuntur, si (vt dudum vsurpata ratio monstrat) non sit multitudo nimium seruilis & imperita. Erit vnusquisq; deterior iudex, q̄ qui sciētiam rerum tenēt. At si vniuersi conuenerint, aut meliores aut non deteriores erunt iudices. Adde quòd de quibusdam rebus non is solū qui fecit, optimè iudicat omniū qui eas cognoscunt, etiam si arte carēt, vt de domo ferre sententiam non eius est modò qui fecit illam, sed etiam is qui vtitur, melius iudicat: vtitur

tur

tur autem œconomus. Et temonem melius cognoscit gubernator quàm faber, & dapes conuiuia, non item coquus. Qui sic iudicet, satis forsitan hãc dubitationẽ expedire videatur. Sed est alia quæ cohæret illi. Absurdum fanè videtur istud, maiorum rerũ potestatem esse penes imperitos & improbos, q̃ bonos & æquos. Maxima quidem res est, ab iis qui imperarunt, rationes vitæ poscere, & magistratuum habere delectum, quæ nõnullis in vrbibus (id quod à nobis dictũ est) populo tribuunt. Istorum omniũ concio domina est, etsi parui cẽsus & cuiusuis ætatis homines comitiorum & concionis sunt participes, & consilia tractant, & controuersis dirimẽdis præfunt. At quæsturam gerunt, & militũ copias ducunt, atq; amplissimos adipiscuntur magistratus, ii quibus magnus est census. Sed hũc non secus atq; superiorem scrupulũ eximere licet. Nec ista forsitan à via discedunt. Nec enim iudex, nec consiliarius, nec concionator, sed iudicium & cõsiliũ atq; populus magistratu fungitur. Quos verò diximus singulos, ii sunt horum conuẽtuum particula. Particulam dico consiliarium, & iudicem, & eum cui ferendi suffragii potestas est. Multitudo igitur iure maiora administrat. Ex multis populus & consiliũ iudiciumq; cõstat, & horum omnium maior est census, quàm eorum qui aut singuli præfunt, aut pauci magnos gerũt magistratus. Hęc ergo explicentur & decidãtur hoc modo. Quam verò primo loco diximus quæstionẽ, planum facit non aliud quicquam tantum quãtum bo-

nas leges dominari oportere, magistratum autē siue vnius est hominis, siue multorum, in iis habere potestatem, de quibus exquisitè & accuratè leges agere nō possunt, propterea quòd facile non est omnia generatim & vniuersè explicare. Cuiusmodi verò debeant esse bonæ leges, nondū perspicuum, sed etiamnum manet id de quo ante dubitatum est. Verū enimvero necesse vt quemadmodum respUBLICæ, sic & leges aut malæ sint aut bonæ, iustæ vel iniustæ. Id etiam manifestum est, oportere ad rempublicam leges accommodari. Atqui si ita est, nō est dubiū quin necessario sint iustæ in rebus publicis rectis, in deprauatis autem prauæ & iniustæ.

Cap. 8.

QVVM in omnibus scientiis & artibus bonū sit extremum, certè in omniū principe longè maximū est: princeps autē, ciuilis facultas, in qua ciuile bonū ius est: & ius id, quod vtile cōmunitati. Omnes autē existimāt æquabile quiddā ius esse: & aliqua ex parte rationibus philosophiæ consentiunt, quibus explicatū est ius ciuitatis in libris de ratione morū. Ostendunt enim quid & quibus sit ius, & vt paribus par tribui debeat. Qui verò pares & impares, tenendum, propterea quòd istud habet dubitationē, ciuilemque sapientiā. Dicat forsitan aliquis, propter cuiuscunq; boni præstantiam, etiamsi reliquis in rebus omnibus nullum sit discrimē, nec sint inter se dissimiles, tamē oportere esse inæquabilem magistratum distributionem. differētibus enim aliud diuersumque ius esse, pro cuiusque eorum quibus reddēdum est, dignitate.

Atqui

Atqui si istud verū est, iis qui colore & magnitudine, & quouis alio bono vincent, melior erit cōditio, parsq; maior earū rerū quæ distribuētur in ciuitate. An hoc vitium falsi non abditum est, sed apparet in summo? Perspicuum enim in aliis sciētiis & facultatibus. Nam si tibicines arte similes sunt, nobilioribus genere dāda non est amplior tibiārū cōditio. Nihil doctius inflabūt tibiae: sed ei qui munere canēdi cæteris præstat, maior est instrumentorū exhibēdus honos. Si quod dicitur à nobis, nondū perspicuū est, id postea longius progredientibus dilucidū erit. Siquis excelleret arte tibiārū, multoq; inferior esset nobilitate vel pulchritudine, etsi vtrūq; bonū, nobilitatem dico & pulchritudinē, maius est q̄ ars tibiārum, & id ex proportione & cōparatione multo magis tibicinum artem, q̄ tibicen ille canendi præstātia reliquos superat, tamē illi dādæ quæ excellūt tibiæ. Nā quod plus est diuitiarū nobilitatisq;, eò pertinere debet, vt ratio canendi sit perfectior. at neutra res eò pertinet. Deīde hac ratione omne bonū cū omni bono esset conferendū. Etenī si qua magnitudo vt corporis excelleret, omnino magnitudo cū diuitiis atq; libertate quadā æmulatione certaret. Et ita si plus haberet hic virtutis, minus ille, & maior esset huius virtute illius magnitudo, cōferēda essent omnia. Si enim tāta magnitudo quanta est in vno, superat tantum virtutis quantū in altero est, perspicuum est eundē modum magnitudinis & virtutis æquabilē esse. Quū autem istud esse non possit, manifestū est in rebus ciuilibus

H

ARCHIVO FACULTATIVO
DE
HISTORIA

non propter omnem inæquabilitatem de magistratibus ciues merito contendere. Nam si alii tardi sunt, alii celeres, nõ iccirco par est vt hi plus, illi minus accipiant ciuilium bonorum: sed in gymnificis certaminibus illorum contetio preciũ aufert. At ex quibus constat ciuitas, in iis cõtrouersia oboriri necesse est. Est igitur cur nobiles & liberi & diuites de honore contendant. Ciues enim liberos esse, & ex censu in ærarium pecuniam ferre oportet. Non enim si pauperes tenuésque sint omnes aut serui, constet ciuitas. Atqui si his opus est, non est dubium quin & iustitia atque bellica virtute sit opus, propterea quòd fieri non potest, vt illa si defint, habitetur retineaturq; ciuitas. veruntamen sine prioribus ciuitas esse, sine his pulchre frequentari non potest. Vt sit igitur ciuitas, aut hæc omnia, aut aliqua non iniuria de bono maiore contendunt. Vt autem bene viuatur, disciplina virtúsque, quemadmodũ prius est dictum, optimo iure de ampliore præmio certare possit. Quòd igitur nec ex omnibus æquabilẽ capere partem debent ii qui tantũ in vna aliqua re sunt pares, nec inæquabilem qui in vno sunt impares, necesse est eas res publicas in quibus inest hoc mali, à recta via deflectere. Sed & antea diximus ciues omnibus iure quodãmodo de cõmodis quæ ex ciuitate percipiuntur, contedere, absoluto iure & simplici nõ omnibus. Diuites quidẽ se dignos honore arbitrãtur, quoniã illis est plus loci. Locus autẽ cõmune quidam. præterea in pactis conuentis sæpius plus illorũ

fidei

fidei cōmittitur. Quæstionē afferunt etiam liberi & nobiles, quasi ad eandē propè dignitatem accedant. Potius quidem ciues habendi genere illustriores, q̄ obscuro loco nati. Nobilitati quisque domi exhibet honorem, quia verisimile est ex melioribus prodire meliores. Nobilitas autem, virtus generis est. Nō aliter quoque dicemus & virtutem de principatu iure contendere. Nam virtutē qua societas humana continetur, dicimus esse iustitiam, quam aliæ necessario comitantur omnes. Sed etiam plures ciues si cū paucioribus conferuntur, videntur esse præponendi. et enim potentiores & ditiores melioresq; sunt, quando quidem plures cum paucioribus cōparantur. An igitur si in vna ciuitate essent omnes (dico bonos, & diuites, & nobiles, & aliā præterea ciuiū multitudinem) an inquā si vnā essent, ambigetur quos oporteat imperare, an verò dubium nō erit? Certè in omni republica de qua mentionē fecimus, ambiguū iudicium non est quibus imperādi munus incūbat. Hæc ab illa differt imperantiū discrimine, vt hæc quòd diuitum imperio cōstet, illa quòd virorū bonorum, & eodē modo vnaquæq; reliquarū. Verūtamen si vno & eodē tempore insint hæc ordinū genera, querunt quonā pacto sit explicanda dirimendāq; controuersia, & cui imperiū deferendū. Quòd si omnino pauci numero sunt ii quibus est virtus, quis erit modus explicandæ controuersia? an paucitas cū munere & onere imperādi cōferēda? possint'ne pauci administrare ciuitatē, an tot numero præficiendi, vt ex illis

efficiatur ciuitas? Atq; etiã dubitationis affertur ali-
 quid í eos omneis qui de ciuitatis honoribus certãt.
 Nam qui diuitiis itẽq; genere freti, se dignos arbitrá-
 tur imperio, nullo iure suã causam defendere viden-
 tur: quia siquis vnus rursus omnium ditissimus est,
 vnũ ceteris omnibus præesse debere eodẽ iure aper-
 tẽ ostẽditur. Eodẽ modo siquis nobilitate excelleret,
 vnus imperaret omnibus iis qui libertate freti de im-
 perio contendunt. Sed & ciuitatibus quibus optimi
 præfunt, similis forsan orietur de virtute contentio.
 Nã siquis vnus vir melior esset aliis qui probi in ad-
 ministracione reip. versantur, eodẽ iure ceteris eum
 præesse oporteret. Quũ igitur multitudo, quia pau-
 cis est potẽtior, imperare debeat: si vnus aut vno plu-
 res, sed multitudine pauciores, reliquis essent poten-
 tiores, illi potius q̃ multitudo sũmæ rerũ præessent.
 Sanẽ hæc omnia planũ facere videntur, nullũ ex his
 rectẽ præscriptum esse finẽ propter quem isti volũt
 imperare, & alios omneis à se regi. Certẽ enim í eos
 qui nomine virtutis administracioni reip. præesse vo-
 lunt, itemq; in eos qui diuitiis abundãtes arrogãt sibi
 principatũ, ostẽdere possent verã iustãq; rationem ii
 qui in ciuitatibus numero plures sunt. Nihil quidem
 certẽ prohibet multitudinẽ esse meliorẽ paucis & di-
 tiorem, nõ quum separãtur singuli, sed cogũtur vni-
 uersi. Quapropter ei quæstioni quam agitãt propo-
 nũtq; nõnulli, licet eo quo iã dicitur modo occurre-
 re. Sũt enĩ q̃ in dubitationẽ vocãt, an legũlatori opti-
 mas rectissimasq; ferre leges volẽti, statuẽdũ fancien-
 dumq;

dumq; sit id quod melioribus, an quod pluribus cōducit, si cōtingat id quod diximus, plures esse meliores ditioresq;. Deligēdum profectò id quod æquabiliter est rectū, & peræquè rectum ad totius ciuitatis vtilitatem, cōmunemq; ciuium rempublicā spectat. Ciuis autē, vt rem generatim definiamus, qui particeps est imperandi atq; parendi. Alius est ac alius in vnoquoque genere reipublicæ. Si optimæ ratio ducitur, ciuis est qui potest & vult obedire & imperare, vt bene rectéque viuatur.

S I Q V I S est vnus, aut vno plures (pauciores tamen q̄ vt possint implere ciuitatē) qui præstātia virtutis sic emineant, vt nec aliorū omnium virtus, nec administrandę reip. facultas cum illorū, si plures, aut cum illius, si vnus erit, excellētia cōferri debeat, non iam collocādi sunt hi in partibus ciuitatis. Nā quum virtute ciuiliq; facultate vsq; adeo sint impares, non obtinebunt ius suum si pares habebuntur. Etenim si quis est huiuscemodi, illū inter homines velut deum esse consentaneū est. Ex quo planū fit paribus & genere & facultate leges debere ferri. In viros tam diuinos nulla fertur lex. ipsi quidem sunt lex. Etenim ridiculus esset qui in eos leges ferre conaretur. Dicerent forsitan, quæ leones, habentibus concionē leporibus, & par omnibus tribui oportere decernētibus, respōdisse dixit Antisthenes. Hāc igitur ob causam ciuitates illæ quæ imperio populari administrātur, vsurpant ostracismon, hoc est exilii genus quo viri opibus, gratia, gloria præstantiores, ad tēpus ex-

torres profugere coguntur. Illæ quidē certè æquabilitatē, iusq; par maximè sectari videtur. Itaq; eos qui aut diuitiis, aut multorū amicitia ac necessitudine, aut alia facultate ciuili videtur esse potentiores, scripto in testa suffragio, de ciuitate eiiciunt, & solū uertere exilii causa adigunt. Est in fabulis, propter eiusmodi causam ab Argonautis Hercule relictū, quia quū multo præstātor esset iis qui cū ipso trās fretabāt, nolebat vnā cū aliis agere nauem quam uocarūt Argó. Quocirca qui rationē tyranni & Periādri consilium Thraſybulo datū uituperant, non existimandi sunt omnino rectè improbare. Aiunt enim Periādrum ei qui consilii petēdi causa missus erat, nihil respōdisse, sed spicas cæteris proceriores amputasse, segetēmq; adæquasse. Inde nuncio cur id faceret ignorante, & quod acciderat renūciante, Thraſybulū cognouisse auferēdos esse proceres ciuitatis. Id enim nō modò tyrānis est utile, nec solum tyrāni faciunt, sed etiam regno paucorū atq; populari imperio cōducit, & hic eodē modo cōmittitur. Nā ostracismus quodāmodo vim habet eandē, qui cohibet ac deprimat eminentiores, & profugos & extorres agit. Idē quoq; faciūt in ciuitatibus & nationibus ii qui ui & potētia obtinent principatū, ut Atheniēses in Samiis & Chiis & Lesbiiis. Quoniā perferendis laboribus citius adepti sunt imperiū, deiecerūt eos in humilitatē præter fœdera. Et rex Persarū Medis atq; Babyloniiis, aliisq; q magnificè de se sentiebāt, & propterea quòd aliquādo imperitauissent, animos tollebat, attenuauit opes,

&

& sæpe imminuit imperiũ. Quod dicim⁹ præfidiũ & propugnaculũ, vniuersè ad omneis res publicas etiã rectas pertinet. Nã quæ à via recta deflexerũt, quoniam ad propriũ cõmodum intendũt animũ, hoc faciunt. Enimvero quæ vtilitati publicæ cõsulũt, eandem rationẽ sequũtur. Id etiã apertè videtur in aliis artibus sciẽtiisq;. Nec enĩ pictor animali patiatur esse pedẽ qui cæterorũ membrorũ symmetriã & cõpetentiã superet, etiãsi pulchritudine sit præstãtior: nec is qui nauẽ cõpingit, puppim aut aliã nauigii particulã: nec chori magister eũ qui maiorẽ pulchriorẽq; toto choro vocem mittat, sinet vnã cum aliis cãtare. Quãobrẽ nihil vetat eos qui soli regnant, idẽ sentire quod ciuitates, si modò id faciũt quia eiusmodi imperiũ propriũ ciuitatibus est vtile. Ergo in excellẽtia præstãtiaq; vnius aut paucorũ, nõ abhorret à iure ciuili ratio ostracismi. Satius erat tamẽ prícipio legislatorẽ sic cõstituere remp. vt nihil opus esset exuperantẽ modũ emédatione huiuscemodi corrigere, & si quis positis finibus egressus esset, hoc tãdẽ remediũ adhibere: quod in ciuitatibus nõ est factũ, quia nõ habuerũt rationẽ reip. quicũ sũma necessitudo est, at se ditiosè tumultuoseq; in vsũ traxerũt ostracismos quibus ciues exturbarẽtur è ciuitate. In iis igitur publicis rebus quæ degenerauerũt, nõ est obscurũ ostracismõn vtilitati priuatę conducere, atq; iure niti, nec absoluto simpliciq; iure niti. quod & perspicuũ est. Sed in optima rep. res est perquã dubia, nõ si quis alios superet alio genere bonorũ, vt viriũ & diuitiarũ

necessitudinūq; multarū, sed si quis excellat virtute eximius, quid tū cōstituendū sit. Nō est enim cur dicat aliquis oportere eiusmodi virū eiicere atq; relegare, sed ne æquum quidē esse aliū illi imperare. Nō aliter id fieret atq; si Ioui imperare vellēt ii quibuscū diuisit imperiū. Quod igitur natura cōparatū videtur, superest, vt omnes libēter tā præstāti viro parēre velīt, vtq; similes eius ī ciuitatib⁹ perpetui sint reges.

Cap. 10.

A B iis sermonibus quos habuimus, aliò transire, atq; de regno disputare fortasse bonum est. Dicimus enim hanc esse vnā speciem rerūpublicarū quæ laudabiles rectæq; sunt. Videndumq; vtilēne sit & ciuitati & regioni, vt bene habeat & frequens sit, à rege gubernari, an non, sed aliud reip. genus plus afferat cōmodi. An quibusdam regnū profit, quibusdā minimè profit. Atq; primū explicādum est an regum sit vnum genus, an verò differētia plures. Nec difficile istuc quidem cognoscere, ea dignitate multa genera cōtineri, nec vnā esse rationem omnium regnorum. Nam in Laconū republica regia potestas maximè legibus tēperatur. nō enim habet omnium rerum potestātē: at quum patriæ finibus egressa est, regit ea quæ pertinent ad bellum. Præterea res diuinæ traditæ sunt regibus procurandæ. Ipsa quidē regia potestas est quasi imperium belli summum, & perpetuus rei militaris magistratus. Nec enim vbiq; necis habet potestātē, sed in illa modò parte regnandi lege nititur, suóque vtitur iure, vt olim apud antiquos quū prælii causa exiissent. Homerus ostendit loquens

loquens de Agamemnone, qui in concionibus male audiebat & cohibebatur: idem quū Græci exiissent ad prælium, necandi ius habebat. Hæc igitur ille,

Quē procul à pugna atq; horrendi vulnere ferri
Nauibus in curuis cunctantem videro, præda
Alitibus canibusq; feris laceranda iacebit.

Sunt mihi iura necis.

Hæc igitur vna regni species, perpetuum ius est belli, exercitusq; ducēdi, daturq; aut genere, aut suffragiorum latione. Est & alia præter hanc regni species, quales sunt apud quosdam barbaros regum principatus, quibus est omnibus proxima tyrannicæ potestas. Attamē lege & more patriæ cōstant. Nam quòd sunt barbari seruitutis patientiores quàm Græci, & Asiatici magis quàm quos genuit & aluit Europa, non ægrè ferūt dominationem, & herile imperium. Quamobrem sunt illis tyrannica regna, firma tamē atque tuta, propterea quòd patrium morem legemque seruant: quare custodia regia est, non tyrannica. Ciues enim armis tuentur & custodiunt reges: Tyrannos autem, ab exteris asscitum præsidium. Reges enim ex lege voluntariis, tyranni inuitis ac repugnātibus præfunt. Et ita illi à ciuibus, hi in ciues habent custodiā. Sunt igitur hæ duæ species monarchiæ. Est alia quoque nota veteribus Græcis: Eos qui hoc modo præfunt, vocant æfymnetas, hoc est iuris & iustitiæ custodes. Hæc autem potestas (vt plane breuiterque dicam) tyrannis est electa, atque differt à barbarica, non quò sine lege irrumpat, sed eò solùm quòd

præter morem patrium regnet. Hunc magistratum gerebant alii perpetuò, alii temporibus præscriptis, aut quoad res gerendæ venissent ad exitum, vt quòdam Mitylenæi, quibus præfuerant Antimenides & Alcæus poeta, Pittacū aduersum profugos & exules legerunt. Vt Pittacus lectus sit tyrannus, ostendit Alcæus in scolio quodā, hoc est in ode siue carmine debacchante. Vituperat enim Mitylenæos quòd vniuersi in comitio Pittacum ciuem perniciosum patriæ constituerunt tyrannum, laude ferentes hominem, & magnopere extollentes, tyrannum inquam ciuitatis quæ nulla indignatione moueatur, & infœlicitate grauiq; fortuna laboret. Hæc igitur imperia quia tyrannica, vt seruos dominus, sic & ciues premunt premebantq;, quia suffragio dantur à volūtariis, regia sunt. Quarta regis monarchiæ species floruit heroicis temporibus voluntate ciuium, more patrio, legeq; creata. Nam quòd heroes primi beneficiis augerent populum, aut artium tractatione, aut bellica virtute, aut conciliandis hominibus, aut agro comparando, hi reges non inuitis præficiébãtur, & à quibus hoc erant honore suscepti, habebantur vt patrii, & antiquo iure præditi. Erat penes illos imperium belli, curaq; sacrorum quæcunque nõ erant propria sacerdotum. Præterea ius dicebant, controuersiasq; dirimebant. Idq; faciebant hi iniurati, illi vero iurati. Erat autem iusiurandum in extēta manu sceptrum. Porro autem qui priscis temporibus regnabant, ciuilia negocia & publica & externa assidue regebãt.

Postea

τὰς ἀχόλῃς καὶ
βαρυδαίμονος.
Verba sunt Al
cæi poeta.

Postea quum reges ipsi quædam relinquerent, quædam turba popularis adimeret, nonnullis in ciuitatibus tantum sacra & cerimonix regibus sunt relicta, quandoquidem exercitus extra patriæ fines ducendi potestatem non indignum putabant appellare regiam auctoritatem.

HÆ sunt igitur species regix potestatis numero quatuor. vna floruit temporibus heroicis, quæ voluntarios regebat, & res definitas præscriptasq; tractabat. Rex erat dux belli, & iuris interpretes ac iudex, necnō diuini iuris sacrorumq; princeps. Altera barbarica, quæ dominatio & herilis est potestas ex genere lege suscepta. Alia est quam æsymnetian vocant. ipsa quidē est tyrannis electa. Quarta Laconica. hæc est, vt paucis absoluā, ex genere imperium belli perpetuum. Hoc igitur modo quatuor hæ species differunt. Est & quinta, quum vnus est omniū dominus, vt est in omni gente communique ciuitate, quæ est œconomica arte constituta. Nam sicut œconomica est quoddam regnum domesticum, ita regium imperium est ciuitatis & gentis vnus aut plurium œconomia. Duæ sunt autem regni species, vt vere dicā, de quibus omnis ferè disputatio esse debet: ea quam modò explicauimus, & Laconica. Nam multæ sunt aliæ intermedia. In harum potestate sunt pauciora quàm in pleno regis imperio, plura vero quàm in Laconico regno. Omnis igitur hæc inquisitio in duobus ferè versatur. vnū est, vtilēne ciuitatibus an inutile ductorem exercitus & imperatorem esse perpetuū,

Cap. II.

& eum generéne an propria forte succedere? Alterum, conducit ne vnum esse omnium dominum, an non? Sanè huiusce imperii belli consideratio potius ad legum quàm ad reipublicæ speciẽ pertinet, quoniam in omne genus rerumpublicarum cadere potest: quamobrem omittamus priorem quæstionem. Qui regni modus superest, species est reipublicæ. Itaque de eo disputandum, & si quas habet dubitationes, hoc in loco percurrédæ. Hoc autem quæstionis initium, vtrum melius ab optimo viro, an ab optimis legibus regi? Iis quidem qui bonum ducunt ab rege gubernari, leges explicare solũ genus vniuersum: non singula quæ cottidie accidunt, præscribere videtur. Et ita putant in quavis arte ex scriptis imperare esse dementiæ. Et in Aegypto post quatrimum mouere, hoc est eum qui corpori nocet humorem medicamentis exturbare, medicis licet. Quòd si quis id antè committit, suo periculo committit. Hac ratione planum fit administrationem ex scriptis & legibus, optimam non esse. Attamen illa ratio vniuerse generatimq; scripta, iis qui præsumt, nota esse debet. Potius est enim & cõstantius id cui nullus est omnino affectus, nulla perturbatio, quàm cui innata est atque naturalis. Et quidem certè istud morbi genus in lege non inest, quod omnis animus humanus necessario patitur. Atque forsitan aliquis dicat, hominem istud alio bono compensaturum, quia subtilius & exquisitius de singulis rebus explicabit cõsilium. Perspicuum est igitur legumlatorem esse oportere, &

& leges ab eo ferri, non eas tamē quæ vim obtineāt, quatenus erumpūt ad incommoda reipublicæ. nam quæ de rebus aliis cōditæ sunt, auctoritatem retinere nec abrogari par est. Si fieri non potest, vt de quibusdam lex aut omnino, aut bene iusteq; sententiam ferat, an vnus optimus vir, an vero maior numerus iudicum præesse debet? Nunc enim vbi conuenerūt multi, ius dicunt, consilia tractant, de causis sententiã ferunt: & hæc omnia iudicia nō de toto genere, sed de singulis rebus fiunt. Quisquis est certe qui singulatim reip. confert aliquid, minus præstare posse q̄ multi cōiuncti videtur. Nam & ex multis ciuitas cōstat. Non aliter conuiuium à pluribus collatum melius est ac lautius, quàm vnum atque simplex. Quapropter multorū conuentus rectius subtiliusq; multa decernit, quàm vir vnus, quisquis ille est. Præterea multi difficilius corrumpuntur. vt abūdantior aqua quàm pauca, sic quoque multitudo quàm paucitas hominum difficilius corrumpitur. Vno iudice ab ira aut ab alia animi perturbatione victo, iudiciū depruari & corrūpi necesse est. illic vero difficile est vnà omneis ira commoueri, atq; peccare. Sint homines liberi multi qui nihil agant præter legem, at ea certe statuunt quæ non potuerunt lege comprehendere. Quod si tot & tales reperire non in multis ciuitatibus, sed vbi viri plures sunt & boni & ciues, est facile, an vnus princeps minus corruptela deprauabitur, an potius numero multi qui sunt omnes boni an perspicuū plures fore constātiores? At hi discor-

dant atque dissentiunt. Si vnus modò iudicat, nulla factione distrahitur. Sed huic argumento opponendum, multos, quemadmodum & illum vnum, bono animo præditos esse. Si igitur statuendum est aristocratiam esse multorum, eorumq; omnium bonorū principatum, regnum verò vnius imperium, ciuitates præferre debēt aristocratiam regno, sit, ne sit optimorum principatus cum potentia, si modò legere multos huiusmodi liceat. Hæc forte causa est cur priores regibus paruerint. Rarum atq; difficile erat inuenire viros qui virtute multo cæteris præstatiores essent, tum maxime quum parua colerentur vrbes. Præterea accepto beneficio constituerunt reges: quod est bonorum virorum officium. Quum vero vsuuenit vt multi similiter virtute florerent, nō iam tulerūt regum dominationem, sed commune quiddam sibi quæsierunt, atq; remp. constituerunt. Quū vero in peius ruerent, & è publicis commodis quæstum facerent, hinc oligarchias esse natas probabile est. Fecerunt enim vt essent in precio diuitiæ. Ex dominatione paucorum primùm euaserunt in tyrannidem, ex tyrannide in democratiã. Nam quum propter sordidum quæstum, fœdamq; auaritiæ cupiditatem, semper ad pauciores redigerent imperium, plus atque plus virium multitudini reliquerunt. conspirauit igitur, & aggressa paucos, rem in democratiã redegit. Quum autem (vt accidit) accreuerunt ciuitates, non iam facile est aliam esse quàm popularem remp. Quòd si quis statuatur optimum esse ciuitatibus imperium

imperium regum, vt erunt res filiorum? an & genus regnare debet? At si reges fiant, qualescunque fortuna dederit, resp. accipiet detrimētum. At, inquires, regni caput, cui summa rerum potestas, non tradet filiis imperium. Atqui non est cur magnopere confidas. Nō dare patrem filio, difficile est, & ad eam virtutem pertinet, quæ naturā humanam superat. Sed & de potētia ambigitur, debēt ne is cui regnum cōmissum est, confirmare se viribus hominum, vt cogere possit eos qui parēre nolunt? Quī fit alioquin vt imperium administret? Nam si à lege potestatem accipiat, nec aliquid præter legem sua ipsius voluntate agere conetur, tamen opus est eum stipari potentia, qua tuebitur leges. Non est arduum fortasse explicare quid eiusmodi rex debeat habere. Opus est illi potētia ac viribus, quæ tantæ sint, vt quouis vno & compluribus sit potentior, populi vero multitudine impotentior: vt veteres quum præficerent aliquem ciuitati, quem vocabant aut æsymneten aut tyrannum, custodias illi dabant atque præsidia: & quum Dionysius peteret custodes, sua sit quidam Syracusanis vt tot illi darent, quot sibi dari postularet.

N V N C de eo rege qui omne quod sibi placuit, Cap. 12.]
id agit, disputatio incumbit, & tractanda quæstio videtur. Nam qui lege dicitur rex, nullā (vt diximus) regni speciem cōstituit, propterea quòd in omnibus publicis rebus, vt in democratia atq; aristocratia, esse potest imperium belli perpetuum. Et multi dant vni potestatem dispensationis. Quidam magistratus

est huiusmodi Epidamni & Opunte quidem minore ex parte. Disputandum est igitur de eo quod plenum vocat regis imperium. Illud est quo rex omnia pro animi sententia regit. Et quibusdã videtur id nõ esse naturale, vnum esse principem dominumque omnium ciuium, quandoquidem ex similibus ciuitas constat. Similibus enim ius idem & dignitatem eandem esse natura necesse est. Itaque si imparibus alimentum par aut vestem parem dari corporibus nocet, nocebit eodem modo imparibus par honorum distributio. Nõ aliter ergo oberit paribus impar distributum. Iccirco non magis imperare quàm parere iustũ. Vicissitudo igitur & mutatio regnatoris eodem modo iusta. At id iam lex est, quia ratio temperata siue constitutio lex est. Optabilius igitur legem quàm vnum aliquem ciuium imperare. Hac eadem ratione, si quos viros præesse melius est, ii constituendi sunt custodes & administri legum. Esse quidẽ magistratus est necesse, sed vnum præfici, quum similes sint omnes, dicunt non esse iustum. Enimvero quæ lex definire nõ posse videatur, nec homo cognoscere possit ac explicare. Verum quum prudenter & commode lex magistra præcepit, magistratus adhibet, qui reliqua omnia quæ comprehendi lege non possunt, sententia iustissima definiant, atque dispensent. Præterea corrigendi facit potestatem, quum visum fuerit experientibus aliquid esse melius, quàm quæ lege sunt constituta. Qui igitur legem imperare iubet, iubere videtur & deum & leges imperare.

qui

qui homini mandat imperium, admouet & bestiam. Nam cupiditas quædam velut belua est, & ira peruertit eos qui præfunt, etiamsi optimi sunt viri. Lex est igitur mens nullo perturbata appetitu. Quæ sumitur ab artibus similitudo, videtur esse fallax, propterea quòd ex scriptis mederi corporibus est dementia. Satius est enim iis vti qui artibus sunt præditi, quàm artium scripture. Illi quidem nihil agunt præter rationem amicitia adducti, sed quum sanarunt ægros, accipiunt mercedem. Qui gerunt magistratus ciuitatis, & offensione & gratia moti multa agere consueuerunt. Quod si suspicione laborarēt homines, ne medici ab inimicis quæstuararia mercede corrupti necarent ægros, quærenda potius esset è scriptis medela. At vero qui morbo laborant medici, alios ad se medicos inducunt. Et magistri campi qui corpora iuuentutis exercent, quum exercentur ipsi, alios adhibent magistros, vt qui verum à falso discernere non possunt, propterea quòd iudicant de suis rebus, & animi perturbatione commouentur. Ex iis ergo quæ diximus, planum factum est eos medium quærere, qui ius persequuntur. Lex enim medium. Iam quæ nascuntur è moribus leges, plus habent authoritatis, resque maioris momenti firmant, quàm quæ scripto continentur. Itaque vt homo magistratum gerens sit tutior quàm scriptæ leges, non tamen quàm mos & cõsuetudo, quæ vim legis obtinet. At nec id facile quidem, ab vno rem perspicere. Opus erit igitur vt ei multi subiiciantur

qui gerant & ipsi magistratum. Quid ergo refert an statim initio multi præficiantur, an vnus cui multi postea apponentur? Præterea (quod & ante dictum est) si vir bonus quia reliquos virtute superat, iure præest, duo certe boni sunt vno præstantiores. Illud est quod ait Homerus,

Et duo collecti.

Et apud eundem exoptat Agamemnon,

Consilio bis quinque mihi tales.

Sunt & hodie magistratus qui non aliter atq; iudex, de quibusdam rebus quæ lege neque explicari neq; definiri possunt, habent iudicandi potestatem, quia hisce de rebus lex nec optime præcepisset, nec iudicasset. Nã de quibus potest, nulli dubitatio est quin debeat in illis esse princeps. Sed quum partim rerum comprehendi legibus possint, partim nullo modo possint, dubitatio affertur & quæstio, optabilius ne sit optimam legem, an optimum virum imperare. Nemo enim de iis leges ferre potest, quæ aduocato consilio statuunt homines. Non hic igitur contradicunt nec inficiantur opus esse homine qui hisce de rebus iudicet, quia rectè iudicat quisquis magistratum gerit à lege eruditus. at non vnum modo, sed multos iudicare oportere contendunt. Absurdum & insolens esse videretur, si quis melius duobus oculis videret, & duabus auribus sonos cognosceret, atque duobus pedibus manibusque duabus ageret, quàm plures pluribus. Nam & hodie qui soli regnant, sibi multos oculos, & aures & manus & pedes adiungunt.

iungunt. Quos enim vident illic bono animo & beneuolo esse in magistratum, iis honoris magistratúsque partem aliquam distribuunt. Quòd si non sunt amici, non facient id quod optat monarchus. Si vero sunt illius amici atque imperii, quum par sit ac similis amicus, obsequentur. Hos igitur si putat esse dignos imperio, eadem ratione pares & similes honore dignos existimat. Hæc fere sunt quæ in regiam potestatem afferunt ii qui hac de re disputatione contendunt. At hæc forsitan aliqua ex parte vere dicuntur, ex parte falsó. Est aliquid natum ad dominum ferendum, & aliud ad regem, & aliud ciuile ac iustum commodúmque. Quod est tyrannicum, minime naturale est, nec vlla rerum publicarum quæ corruptæ sunt, & à recta via deiectæ, naturam sequitur. Fiunt ista præter naturam. At ex iis quæ diximus, planum fit neque vtile neque iustum esse inter similes ac pares vnum esse cui sit omnium potestas, neque si leges absint, quia sit ipse tanquam lex, neque si bonus bonis, neque si non bonis non bonus præsit, neque si virtute sit melior cæteris, nisi quodam modo. Qui sit ille modus, est dicendum, & à nobis aliquo pacto prius est dictum. Primum definiendum quid aptum sit ad regem ferendum, quid aristocraticum, quídque politicum. Aptum ad regem ferendum est id populi genus, cui natura dedit æquo animo ferre genus hominum virtute qua ciuitas regatur, eximium. Aristocraticum po-

puli genus, quod suapte natura ferre vult imperantium multitudinem, quodque regi potest libero principatu ab iis qui in administratione civili sunt virtute facile primi. Politicum genus populi, quod ad bellicam virtutem natum coaluit, & parere & imperare potest, lege magistratus & honores pro dignitate iis etiam qui egent, partiente. Quum ergo contingit aut totum genus aut vnum virum cæteris ita virtute præstare, vt illius sit maior quàm aliorum omnium virtus, tum genus illud esse regium, & omnium habere potestatem, & illum vnum esse regem, æquum est. Hoc naturale ius est, non illud solum de quo antea locuti sumus, quod proferre & in medium producere solent ii qui respublicas & aristocraticas & oligarchicas & democraticas instituunt. Omnes enim præstantia censent imperium, sed non eadem præstantia atque excellentia, at illa de qua suprâ verba fecimus. Nec enim virum tam præstantem aut occidere, aut exilio afficere, aut ostracismo relegare decet, nec idoneum putare qui vicissim priuatus obtemperet. Pars natura totum non superat. Id autem viro tam excellenti, si regeretur, accideret. Superest igitur illi suadere, vt non vicissim sed omnino summam rerum teneat. Hoc modo de regia potestate, quas habeat differentias, & an ciuitatibus utilis sit necne, & quibus & quomodo conducat, explicetur quæstio. Quum vero dicamus esse tria genera rerum publicarum quæ rectæ sunt ac probandæ, necesse est eam

quæ

quæ ab optimis administratur, optimam esse. Ea est autem, cui aut vnum omnium, aut genus totum, aut multos reliquis longe antea virtute contigit, aliis vltro imperium ferentibus, aliis imperantibus, ad optatissimum vitæ genus obtinendum. Iam demonstratum est rationibus primis oportere eandem viri boni & ciuis optimæ ciuitatis esse virtutem. Nec dubium est quin eodem modo iisdemque artibus fiat vir bonus, quibus aristocratia & regnum constituitur. Erit igitur eadem ferè disciplina, & mores iidem qui bonum faciant virum, quique forment & eum qui ciuitati imperet, & eum qui regnet. Postquam sunt hæc explicata, iam incunda est disputatio de optimo reip. statu, quomodo fiat constituaturque. Necessè enim est eum qui ea de re dicturus est, quantum res petit, tantum adhibere contemplationis & diligentia quærendi.

ARISTOTELIS POLITICON

Liber quartus.

N omnibus artibus & scientiis quæ Cap. i.
non vnâ modò particulam tractant,
sed in vno aliquo genere sunt perfe-
ctæ, vnus est ac eiusdem facultatis vi-
dere quid cuique generi cohæreat &
consentaneum sit, vt quæ cui sit utilis exercitatio
corpori, & quod optimum sit exercendi genus, (nam
corpori optime nato, & naturæ bonis affluentibus, opti-

nam congruere exercitationem est necesse) & quod ad plurimos aptum, vnum ac idem omnibus. Etenim istud est gymnasticæ, hoc est artis eius. quæ corpora exercet in campo. Iam si quis nec habitum nec scientiam congruam & exquisitam eorum quæ pertinent ad palæstram atque certamen, desideret, nihilominus est magistri campi, & eius qui corpora iuuentutis exercet, hanc instruere facultatem. Hoc item & medicinæ, & arti ædificandæ navis, & parandæ vestis, omnibusque aliis artibus videmus accidere. Perspicuum est igitur esse eiusdem scientiæ videre quæ sit optima respublica, & qualis ea quæ quòd nullo externo tardetur impedimento, maxime habeatur ex animi sententia, & quæ quibus ciuibus accommodata. Vt enim plures optimam adipiscantur, fortasse fieri non potest. Itaque quæ simpliciter & absolute sit optima, & quæ non simpliciter, sed ex rebus subiectis optima, non debet ignorare legislator, & is cui vera administrandæ ciuitatis est ratio. Præterea nosse debet tertiam quæ est ex hypothesi. Oportet enim perspicere posse quam quis proposuerit, quomodo constituatur ab initio, & constituta longissimo tempore conseruetur: verbi gratia si cui ciuitati contigit, vt nec optimam rempublicam administret, quòd illi res necessariæ non suppetunt, nec habeat, quantum ex iis rebus quæ suppetunt fieri potest, bonam, sed deteriore[m] quandam. Præter hæc omnia operæ precium est cognoscere administrandi rationem quæ omnibus maxime ciuitatibus congruit,

congruit, id quod factitant permulti qui suam de re publica proferunt sententiam, qui si de aliis recte loquuntur, de vtilibus certe perperam. Non enim modò optima videnda, sed etiam quæ potest haberi, & item quæ facilior est omnibus ciuitatibus & communior. Nunc autem sunt qui supremam tantum, cui multa rerum copia est opus, quærunt. Alii communio rem aliquam verbis explicat, & eas quæ sunt in vfu, auferentes, aut Laconicam aut aliam nescio quam laudant. At oportet eam induci reipublicæ constitutionem, ad quam recipiendam propter eas quæ adsunt opes, facile ciues adducentur, & poterunt communi societate seruari. Quòd autem non minus est difficile remp. emendare, quàm instituere ab initio & informare, quẽadmodum nihilo facilius est iterũ discere, quàm ab initio discere: iccirco præter illa quæ dicta sunt à nobis, is cui data est ratio & cura ciuitatis, debet (id quod ante dictum est) iis quæ nunc sunt publicis rebus, opem ferre posse: quod facere non potest, si quot sint reipublicæ species ignoret. Nunc autem sunt qui vnã esse democratiam, & oligarchiam vnã putat: id quod minime verum est. Tenendæ sunt igitur rerumpublicarũ differentię, quot sint, quotq; modis componantur: & vnã cũ hac ipsa prudẽtia cognoscẽdæ leges optimæ, & quæ cuique rerumpublicarũ maxime congruant. Leges enim ferri debent & feruntur omnes, vt reipublicæ subserviant, non vt legibus respública. Nam respública est modus & ratio præscripta ciuitatibus, quæ

demonstrat ut distribui debeant magistratus, & in quo summa statuenda sit authoritas, & qui cuiusque societatis finis. Leges autem variae ac separatae, ordinem reip. demonstrant, quarum praescripto magistratus imperare debent, & observare qui praetereunt illas. Perspicuum est igitur tenendas esse differentias, & habendum numerum cuiusque reip. vel ad ferendas leges. Nam fieri nequit, ut omni oligarchiae & omni democratiae leges eadem sint utiles, quandoquidem non una modo neque democratia neque oligarchia est, sed utraque species habet multas.

Cap. 2.

QUONIAM prima ratione atque via de publicis rebus differuimus, tres esse resp. rectas, regnum, aristocratiam, & quam nomine generis vocant remp. tres quoque alias quae degenerant ab illis, tyrannidem a regno, oligarchiam ab aristocratia, democratiam a proprie dicta rep. & de aristocratia regnoque disputatum est, (nam de optima rep. disputare, non aliud est quam de nominibus his habere sermonem) quia vult utraque res virtute, cui suppeditant omnia, consistere: ad haec quoniam prius explicatum est quid inter se differant aristocratia atque regnum, & quando debeat institui regnum: superest ea resp. explicanda, quae nomine communi appellatur: supersunt & aliae, oligarchia atque democratia & tyrannis. Manifestum quidem harum quae in praeuam degenerarunt rerum publicarum, quae nam pessima atque teterrima, quaeque secunda sit, ac proximo genere prauitatis laboret. Necessesse est enim eam quae a prima maximeque diuina cecidit,

cidit, esse deterrimam, atq; regnum aut verbo solùm
 non re esse, aut multa præstantia regnantis & excel-
 lentia consistere, & ita pessimam esse tyrānidem, &
 à republica abesse longissimè: oligarchiam, à qua ari-
 stocratia longo distat interuallo, secūdum occupasse
 prauilocum: democratiā minimè omnium à modo
 recedere. Iam hisce de rebus quidam prius hoc mo-
 do suam tulit sentētiam, qui tamen non idem quod
 nos vidit. Ille quidem iudicauit, omnium quæ æquo
 bonoq; nituntur rerumpublicarum, qualis est utilis
 oligarchia, quales aliæ bonæ, pessimā esse democra-
 tiam, malarum verò omnium optimam. Nos autem
 has omnino à via recta deflexisse confirmamus: nec
 bene recteq; dicitur oligarchiā aliam alia esse melio-
 rem, sed minus malā ac improbā. Sed de huiusmodi
 iudicio sermo in præsens tempus omittatur. Princi-
 pio nobis vtendū est diuisione, & distinguendę sunt
 rerumpublicarum differētia, quandoquidem plures
 sunt democratiæ & oligarchiæ formæ: deinde vidē-
 dum quæ post optimam remp. maximè communis
 est, & quæ cæteris exoptanda magis. & si qua est alia
 præclarè constituta, atq; optimorum statum imitata
 proximè, multisque ciuitatibus congruens, quæ sit:
 postea ex aliis quæ quibus expetenda. Quibusdam
 fortasse democratia, quàm oligarchia, magis est ne-
 cessaria, quibusdam magis hæc quàm illa. Præterea
 quomodo instituere debeat has respublicas, cui in-
 cessit hæc volūtas, democracias inquā speciatim, atq;
 rursus oligarchias. Et tādē quum breuiter horum

omnium, quoad potuerimus, mentionem fecerimus, erit tentanda ac incunda disputatio, quæ res sint corruptrices quæque seruatrices rerum publicarum & communiter vniuersarum, & separatim singularum, & ex quibus maximè causis soleant hæc oriri.

Cap. 3.

C V R multæ sint respublicæ, causa est partium varietas. sunt in omni ciuitate partes numero plures. Primum quidē ciuitates omnes è domibus esse cōcretas videmus, deinde ex hac rursus multitudine alios esse diuites, alios pauperes, alios intermedios: & diuitum atq; pauperum partem arma tractare, partem inermem viuere est necesse. Videmus etiā populi partem agrum colere, partem negociari atq; mercari, partem sordidis artibus operam dare. Suntq; nobilium differentia & ex diuitiis, & ex magnitudine facultatum, cuiusmodi necessariae sunt alendis equis ad bella atq; certamina. nec enim facile possunt alere ii quibus diuitia non suppetunt. Iccirco temporibus priscis quæ ciuitates equestri potentia florebant, à paucis diuitibus regebantur. Vtebantur equis aduersus finitimos hostes, vt Eretrii, & Chalcidenses & Magnetes qui Mæandrum accolunt, & Asiaticorum multi. Iam præter eas quas diuitie pariunt differentias, vna est ex genere, altera ex virtute: & si qua alia huiusmodi pars ciuitatis necessaria videtur, explicata est iis quæ de aristocratia conscripsimus. Illic enim disputauimus quot ex partibus necessariis ciuitas omnis coalescit. Atq; nonnunquam omnes hæ partes sunt reipublicæ participes, aliquando pauciores, interdum plures. Perspicuum

cum igitur respublicas necessario plures esse, atque
 specie differre. Etenim partes ipsę specie differunt in-
 ter se. Sanę respublica est institutio rectionum. Hęc
 autem partiuntur omnes aut pro eorũ potestate qui
 respublica fruuntur, aut pro cõmuni quadam illorum
 æqualitate, potestate, ut pauperũ aut diuitum: com-
 muni æqualitate, ut amborum. Necessesse est igitur tot
 esse respublicas, quot sunt rationes administrandi ex-
 cellẽtia ac præstantia ordinũ & partiũ differẽtia atque
 varietate distinctæ. Sed maximẽ videtur esse duæ qui-
 busdam, ut aiunt in distributione ventorũ alios esse
 aquilonales, alios australes, cæteros non aliud esse quã
 immodicas illorum declinationes. Sic & respubli-
 cæ dicuntur esse duæ, populus, & oligarchia. Nã ari-
 stocratiam speciẽ oligarchiæ faciunt, ut quæ ad pau-
 corum authoritatẽ pertineat. Et eam quæ respubli-
 ca vocatur, democratiam statuunt, non aliter atque de
 vëtis aiunt ad Boream Zephyrũ, ad Notum Eurum
 pertinere. Sic & de musicis concentibus quidam lo-
 quuntur. Illic enim duas species faciunt Doriam &
 Phrygiam, cæteras harmoniæ constitutiones partim
 Dorias, partim Phrygias vocant. Hoc quidem mo-
 do maximẽ diuidendas esse respublicas vulgõ arbi-
 trantur. Verior autem meliõrque diuisio qua sumus
 vsi, duarum vel vnius bene constitutæ deprauatio-
 nes esse quæ restant: has quidem temperati probeque
 moderati concentus, ut dominationes paucorũ con-
 citatæ musicæ, & herilis imperii similiõres: illas ve-
 rõ optimæ reipublicæ, ut rectiones populareis, quæ

perinde languescunt, atq; remissi mollésque modorum numeri.

Cap. 4. NON debemus autem sic statuere democratiam, vt nūc quidam solent imperitè & simpliciter, in qua summam rerum tenet multitudo. Etenim in oligarchiis & vbiq; maior pars imperium habere potest. Nam si essent omnes mille & trecenti, & ex illis mille diuites non paterentur esse imperii participes trecentos pauperes, quanuis liberi essent ac cætera similes, nemo diceret eos in democratia viuere. Eodẽ modo si pauperes essent pauci, & maiorem diuitum numerũ potẽtia vincerent, nullus oligarchiã appellaret, etiã si diuites in nullos honores publicos admitterẽtur. Dicendũ potius tum esse popularẽ statum, quum liberis hominibus imperium creditũ est: oligarchiam, quum diuitibus. Sed accidit illos esse multos, hos verò paucos. Liberi certè quidem multi, diuites autem pauci. Et si qui pro corporum magnitudine distribuere magistratus, vt à quibusdam partiri dicuntur Aethiopes, aut pro forma atq; pulchritudine, tum status paucorum diceretur, propterea quòd non multus est & pulchrorum & magnorum numerus. At verò non satis est has res publicas explicasse tam paucis, sed quum plures sint & populi & oligarchiæ partes, est opus alia distinctione. Nec enim si pauci liberi & ingenui essent, atq; pluribus non liberis imperarent, popularis esset principatus, vt Apolloniæ, quæ est in Ionio, atq; Theræ, in vtraque ciuitate magistratus gerebant ii qui ingenuitate

te

te præstabant, & primi locum obtinuerant coloniæ, tametsi inter multos erant pauci: neq; si diuites multo plures essent, vt Colophone quõdam, iccirco imperiũ populare videretur. illic antequã bellum susceptum esset in Lydos, maior pars ciuium magnas facultates possidebat. Sed est democratia, quum homines liberi & tenues numero plures imperant: oligarchia verò, quum diuites nobiliorésq; pauci. Plures igitur esse respublicas diximus, cùrque sint plures. Sed quoniam plures sunt, quàm quas superiore diuisione distinximus, & quænam sint, & propter quid, repetito superiore principio dicamus. Cõsentimus omni ciuitati nõ vnã modò, sed plures esse partes. Si species animalis tenere vellemus, primùm diuideremus id quod est necesse omne animal habere, vt apta quædã ad sentiendum membra, & quod alimentum conficit, & quod excipit, vt os & ventrem. Præterea quibus mouetur partibus animal vnumquodq;, quandoquidem tot modò species videntur esse membrorũ quæ necessaria sunt: differentiis autem hæc in multas species diuidẽtur: verbi gratia, plura sunt & oris & ventris & sedium sensus genera. Iam si binæ mouentiũ partium differentiarum numerentur, plura animantium genera necessario constituent. nec enim fieri potest, vt animal idem plures oris differentias habeat, nec item aurium plura discrimina. Quum igitur sumptæ fuerint omnes quæ summi possunt binæ coniunctiones, constituẽt animantis formas, nempe totidem quot sunt coniugationes.

earum quæ necessariae sunt animali partiū, sic & earum de quibus locuti sumus rerum publicarū, nobis distribuendæ sunt atq; conferendæ particule. Etenim ciuitates non ex vna, sed ex multis partibus componuntur, vt à nobis sæpenumero dictum est. Vna igitur multitudo est, quæ operã dat alimento, agricolæ vocantur. Altera est quam Græci βαρῶν vocāt, nos opificum plebem nominemus. ea versatur in artibus plebeiis & illiberalibus, quæ si desint, ciuitas in vna sede manere non possit. Ex his artibus aliæ necessariò exercendæ, aliæ aut sunt cupedinariæ, aut vitæ elegantiam ministrant. Tertia est quæ in foro negociatur, eam dico quæ versatur in vèditionibus emptionibusq;, & in mercatura, necnon in arte quadã sordida quæ mercatur à mercatoribus quod statim vèdat. Quarta est eorum qui mercenarias operas locant. Quintum genus armis tuetur ciuitatē, quod nihilo minus est necessariū q̄ superiora quatuor, si ab hostibus qui impetu facto vicerint, ciues nolint seruitute premi. Num fieri potest, vt ciuitas digna suo nomine, verè dicatur serua esse natura? Ciuitas enim sibi satis est, mancipiū non item satis. Quapropter in libris Platonis de rep. ornatè quidem sed imperfecte Socrates, quū dicit ex quatuor maximè necessariis ciuitatē cōfici: hos nominat, textorē, agricolam, coriarium, ædificatorē. Rursus, quòd hi non explent numerum necessariū, addit & fabrū qui metalla tractet, ac instrumēta paret: & pecuarios, qui pecus necessariū curēt: & præter hos mercatorē, & aliū viliorē qui

qui non versatur in externo mercatu, sed in sua ciuitate mercatur à mercatoribus quod statim vendat, *καππλον* Græci vocant. Et hæc omnia conficiunt complentque primam ciuitatem. Quasi verò ciuitas omnis propter res necessarias, ac non propter honestum potius sit constituta, & equè indigeat futoribus & agricolis. Nec antè propugnatores in partibus ciuitatis collocat, quàm agro crescente, & finitimis illum attingentibus vastantibusque instituantur ad bellum. Atvero in quatuor illis quos numerat Socrates, & in iis qui communitate societateque iunguntur, quatuuscumque sit illorum numerus, aliquem esse necesse est qui ius reddat, & de controversiis iudicet. Quòd si anima potius habenda pars est animæ quàm corpus, hi quidem, propugnator, & is cui iustitia iudiciumque committitur, potius collocandi sunt in partibus ciuitatum, quàm qui ad usum necessarium tendunt: quibus adde senatorem siue consiliarium, quod ciuilis intelligentiæ munus est. Et hæc siue separatim à quibusdam geruntur, siue ab iisdem, nihil refert ad hunc sermonem. Sæpe accidit iisdem, vt armentur in bellum, & agrum colant. Si ergo & hæ & illæ statuendæ sunt particulæ ciuitatis, perspicuum est ordinem eorum qui remp. tuentur armis, necessariam ciuitatis esse partem. Septima pars est quæ opibus augendis inferuit, opulentos vocamus. Octaua quæ publicum gerit officium, & magistratus administrat, quandoquidem sine magistratibus ciuitas esse nequit. necesse est igitur esse qui imperare possint, quique aut perpetuo aut vicissim sint

administri ciuitatis. Reliquæ sunt eæ de quibus paulò antè breuiter locuti sumus, partes: vna quæ consilium dat, altera quæ iura litigantibus reddit. Hæc igitur si in ciuitatibus esse, & pulchrè iusteq; fieri debent, necesse est quosdã virtutis ciuilibis esse participes. Alias igitur virtutes & facultates ciuibus iisdem contingere pleriq; censent, vt eisdem esse posse qui bella gerant, & agrũ colant, & artes exerceant, præterea qui consilia regant, quiq; dirimant controuersias. Virtutẽ sibi arrogãt omnes, permultisq; muneribus putant se præesse posse: sed vt iidẽ & diuites & pauperes sint, fieri nõ potest. quamobrem hæ maxime videtur ciuitatis esse partes, locupletes atq; egenes. Iam quoniam sæpius accidit vt hi sint pauci, illi verò multi, partes ciuitatis istæ videntur esse cõtrariæ. Itaque respublicas ex earum præstantia constituunt, & existimant duas esse democratiã & oligarchiã. At enim plures esse, & cur ita, prius est dictũ. Plures autẽ democratiæ ac oligarchiæ species esse dicamus, quod & ex iis quæ diximus, perspicuum est: quia & plebis & eorum qui nobiles dicuntur, species multæ sunt: vt species plebis multæ, vna, agricolæ: altera, artifices: alia, negociatores ii qui in vẽditione & emptione versantur: alia eorũ qui mare frequentant, ex quibus alii bellatores, alii mercatores, alii portitores, alii piscatores. Nã multis in locis horũ omnium frequens est turba, vt multi sunt piscatores Tarenti Bizantiiq; , bellatores Athenis triremibus destinati, mercatores in Aegina ac Chio, portitores í Tenedo.

præter

Præter hos sunt qui manu sibi victum quæritant operarii, & quibus parua res est adeo, vt esse in ocio & quiescere non possint. Sunt & homines liberi nõ ex utroque parente ciue nati. Et si qua species est huiusmodi diuersæ multitudinis, illis adiungito. Nobiliũ differentia, diuitia, clari natales, virtus, eruditio, & his similia quæ differentia causa nominantur. Enimvero democratia quæ prima dicitur, æquabilitate maximè constat. Nam huius democratia lex ius par edicit, ne plus minúsve habeant egentes quàm locupletes, ne alterutra pars alteri præesse velit, sed vt hi & illi sint pares. Nam si libertas maximè locum habet in democratia, vt nõnulli existimant, & equalitas eodẽ modo omnium quibus similiter respública cõmunis est, seruari maxime debet. Quũ vero pluribus populus capitibus cõstet, & primã habeat authoritatẽ id quod visum decretumque est, pluribus eum esse statum popularem necesse est. Hæc igitur vna popularis imperii forma. Est alia in qua magistratus à censibus non ita fufis quidem & copiosis creatur, cui census est lege definitus. huic danda potestas gerendi magistratus, qui iustum cẽsum reiicit vel perdit inuitus, nõ fit reip. particeps. Alia popularis imperii species, quũ ciues omnes quibus nihil obiici potest vitii & impedimenti, ius habent honoris publici, & leges imperant. Et alia democratia, quum in distribuendis honoribus nullius nõ habetur ratio, si modò ciuis sit, atq; imperat lex. Et alia, quum cæteris eodem modo constitutis, nõ lex imperat quidem, sed multitudo: quod tum fit, quum suffragia

ἀντιπῶλον
uerbum est u-
nũ, ab imperito
diuisum.

K

ac populi iussa primas habent, non lex. Id accidit, quia sunt homines populares qui multitudinis gratiam emerentur, & ei se duces præbent. Non enim quæ lege reguntur democratia, habet factiosa turbe duces, sed optimos ciues qui præfunt, & républicam administrant. Vbi vero leges non imperant, illic existunt duces qui auram popularem captant. Porro autem populus qui velut monarchiam obtinet, compositus est vnus è multis, multi quidem principes & domini, non vt singuli, sed vniuersi. Homerus autem cuiusmodi principatum multorum non esse bonum dicit? an hunc de quo loquimur, an eum quem tenent multi vt singuli, nec manifestum est, nec exploratum. Sed populus istiusmodi qui perinde est atque vnus omnium princeps, quia non regitur à lege, vult vnus omnia iubere, & talem vsurpat, qualis est domini in seruum, potestatem. Et ita adulescentes apud eum sunt in precio. ille quidem eam quæ est in monarchia tyrannidem proportionem reddit. iccirco eadem ratio morum. & vtrunque imperium meliores viros seruitute premit: ac populi suffragia iussaque sic sunt vt tyrannorum edicta, popularis que ductores & adulescentes iidem, & qui comparatione proportionemque conferri non improbe possunt. Plurimum enim possunt vtrique, adulescentes apud tyrannos, populares mollis que plebeculae ductores, apud populos legum vinculo solutos. Hi propterea quod omnia referunt ad populum, sunt in causa cur plebs cito dominetur, haud leges. Quia vero populus imperat, & hi popularem quod libitum est opinionem trahunt,

trahunt (illis enim populus adhibet fidem) magni fiunt ac potentes. Iam qui magistratus accusant, & in iudicium vocant, aiunt populum iudicem esse oportere. Is autem lubes eorum causam qui vocantur eò iudicii, cognoscit. Itaque dissoluntur omnes magistratus. Qui dicit igitur istiusmodi dominationem esse popularem confusionem, non remp. non iniuria damnare videatur. Non enim res est publica, vbi non imperant leges. Nam lex omnibus debet imperare: magistratus atq; respublica de singulis quæ lege comprehendi nō possunt, iudicare. Si igitur est vna rerumpublicarum democratia, non dubium est quin istiusmodi cōstitutio in qua suffragiis omnia reguntur, improprie democratia nominetur. Nullū certe suffragiū, aut ex suffragiis plebiscitum, ad vniuersum genus pertinere, & perpetuū communēque esse cōtingit. Hoc igitur modo democratix species explicentur.

S V N T & oligarchix species: vna, quum magistratus ex censu tanto creantur, vt pauperes numero plures ad remp. capeffendam accedere non possint, sed ei modò qui tantum habet rei, quantum lege definitur, ad remp. pateat accessus. Altera, quum censibus ex paruis leguntur ampliores magistratus, & hi quos deesse vident, legunt. Si igitur ex omnibus iis qui præteriti fuerant, delectum faciunt, id potius ad optimorum statum videtur pertinere. si vero ex aliquo ordine definito, illud est dominationis imperiique paucorum. Alia species oligarchix, quum filius in locum patris succedit. Quarta, quum sic est respublica

constituta, vt nunc à nobis explicatum est, non autē lex, sed ii qui præsunt imperant. Hæc species oligarchiæ, & tyrannis species monarchiæ, & illa de qua locuti sumus vltima forma democratiæ, sibi quasi e regione & ex altera parte respondent. huiusmodi oligarchiam græci vocant *λιγαρχία*, nos potentatum nominemus aut potētiam. Quot species habeat oligarchia, quōtque imperium popolare, demonstrauius. Sed est operæ præciū cognoscere multis in locis accidere, vt resp. quæ legibus minimè popularibus regitur, moribus & modo viuendi populariter administratur. Et item contrà, vt apud alios resp. quæ nimiū populari legum institutione vtitur, modo viuendi & moribus ad paucorum statum contendat. Id accidit maxime à rerum publicarum mutatione. Non enim cōtinuo in aliam speciē deflectunt, sed primū acquiescunt, & præsentis rerum statu contenti sunt ii qui ambiunt, si modò paulo superiores sint alius alio, & auctiores. itaq; manent quæ prius erant leges: at vero superiores sunt ac potentiores, qui rerū status immutant. Tot species esse democratiæ atque oligarchiæ ex superiore sermone manifestum est.

Cap. 6. N A M aut omneis quas populi diximus parteis esse in communionē reip. aut alias cōmunitate frui, alias excludi necesse est. Quum igitur pars illa quæ agriculturæ dat operam, & ea quæ rem mediocrem possidet, habent reip. potestatem, regunt eam iussu & imperio legum. quoniam opera ac labore victū quærunt, nec ociosam vitam agere possunt, iccirco legem præficiunt.

præficiunt, atque necessarias conciones aduocant. Cæteri ad remp. accedere possunt, quum implerunt cēsum legibus definitū. Enimuero prorsus omnibus haud licere, ad paucorum statum pertinet. Cui vero non sunt emolumenta & vectigalia, fieri non potest vt ei liceat ducere quietem. Propter has igitur causas hæc vna democratia forma. Est alia species quum populi comitio delectuq; creatur magistratus. Omnibus qui nullum ex genere suo contraxerunt vitium indignum ciuitate & magistratu, ius est capeffendi remp. quum vacare possunt à priuatis negociis, & publicis incumbere. Quapropter in huiusmodi democratia leges imperant, quia nullus est quæstus, nullumq; vectigal. Tertia species, quum omnibus qui liberi sunt, remp. capeffere licet, nõ propter eam quam supra diximus causam. In hac igitur & imperare legē necesse est. Ad extremum ciuitates occupauit species democratia quarta. Quòd enim illæ increuerunt, & abunde suppetunt vectigalia, sunt omnes ciues reip. participes, propterea quòd lōge superat vulgi multitudo. Est illis reip. cōmunitas, & eam regunt, quia à suis negociis vacare possunt, & egentes mercedem percipiunt. Et eiusmodi vulgus ocium maximè ducit. Nihil hoc impedit priuata cura, diuites autem impedit: iccirco frequenter concionis & iudicii conuentu priuantur. Quamobrem non leges, sed tenuium multitudo obtinet principatum. Species democratia tot & tales istæ genuerūt necessitates. Sunt & oligarchie species: prima, quum plures habent rem tenuiorem

quidem, nec admodum copiosam. Cui fortunæ facultatesque sunt, huic faciunt regendi potestatem. Et quia multi sunt participes publicæ administrationis, necesse est non homines sed legem imperare. Nam quòd longius absunt à monarchia, neque tantas habent opes, vt ocio se tradere, & rem familiarem negligere possint, neque tam paruas, vt nutriantur à ciuitate: necesse est vt ne seipfos, sed legem imperare velint. Quòd si diuites sint pauciores quàm priores, bona vero plura, species est oligarchiæ secunda. Nam quia plus possunt, omnia superiora habere volunt. Legunt igitur ex aliis eos qui in administrationem reipublicæ vadunt. Hoc genus legis fanciunt propterea, quòd non ita iam confirmarunt vires, vt sine lege possint imperare. Quòd si pauciores sint, & maioribus diuitis augeantur, tertia species oligarchiæ accrescit, quum occupent ipsi sua authoritate magistratus, & lex iubeat in locum patrum filios succedere. Quum vero iam & opibus & amicorum necessitudinibus multo sunt auctiores, ad monarchiam proxime accedit huiuscemodi potentia, & hominum non legis est imperium. Et hæc oligarchiæ species est quarta, quæ videlicet vltimæ democratiæ formæ quasi ex altera parte respondet.

Cap. 7.

P R A E T E R democratiam & oligarchiam duæ sunt etiam respública: alteram (id quod dictum est) omnes vnã quatuor rerumpublicarum speciem esse dicunt. Quatuor nominant, monarchiam,

narchiam, oligarchiam, democratiam, quartamque aristocratiam, hoc ei nomen est. Sed est quinta quæ nomine appellatur omnium communi. vocant enim rempublicam. at quoniam non ita frequenter inuenitur, ignoratur ab iis qui species rerumpublicarum numerare conantur: quamobrem non plures quàm quatuor vsurpant, vt in libris de republica Plato. Aristocratia sane non improbe dicitur ea quam primis sermonibus explicauimus. Illam quidem solam rempublicam iure appellamus aristocratiam, quæ ciuibus optimis simpliciter & absolute, non aliqua subiectione & interpretatione bonis constat. In ea quidem sola idem bonus est & vir, & ciuis: in aliis autem non simpliciter boni sunt viri, sed in suo reipublicæ genere boni. Verum enimvero nonnullæ sunt quæ differunt ab oligarchia atque ea quæ vocatur respublica, & aristocratia nominantur, Vbi enim non ex diuitibus modo, verum etiam ex optimis legunt magistratus, ea respublica differt ab vtraque, & aristocratica vocatur. Etenim quibus in ciuitatibus non est publica cura virtutis, aliqui sunt tamen qui bene audiunt atque laudantur, & æqui bonique viri videntur esse. Vbi igitur resp. spectat opes & virtutem & populū, vt Carthagine, illa ad optimorum statū non nihil inclinatur. In quibus vero ciuitatibus duo solū spectantur, virtus & populus, vt in ea quæ Lacedæmoniorum est, hæ duæ miscentur, democratia atque virtus. Hæ sunt igitur duæ species aristocratia, præter illam primam quam diximus optimam remp. & tertia

reperitur in qua sunt illæ ciuitates quæ tametsi ad rempublicam nomine communi dictam videntur pertinere, tamen in oligarchiam magis inclinant atque propendent.

Cap. 8.

ὄνομαζομένης
legendum potius
quàm νομο-
ζομένης.

RELIQVVM est vt de ea quæ respública* nominatur, & de tyrannide differamus. Hoc ordine collocauimus hanc deuiam rempublicam, & quas paulo ante diximus aristocracias, quum antea nõ sic instructæ atq; digestæ fuissent. Id fecimus propterea quòd reuera deflexerunt omnes ab optima rectissimaque respública. Deinceps numerantur vnà cum his, quòd vt initio diximus, ab his ipsæ in peius abierunt. Rationi consentaneum est de tyrannide extremo loco fecisse mentionem, quoniam ista minime omnium respública est, & de respública nobis ratio tractanda. Diximus quæ fuerit causa cur hic à nobis seruatus sit ordo, nunc autem explicanda nobis est atque demonstranda respública. Nam posteaquã de imperiis paucorum & populi, explicata sententia est, vis illius magis est conspicua. Est enim respública (vt breuiter, aperte, minimeque subtiliter dicam) oligarchiæ atque democratiæ permixtio. Nam quæ in democratiam sunt propensiores, eas appellare solent respúblicas: quæ ad oligarchiam magis vergunt, aristocracias, propterea quòd disciplina atque nobilitas frequentius comitatur ditiores. Præterea diuites habere videntur illa quorum gratia ius violant homines iniuriosi & iniusti: ex quo fit vt & honestos, & bonos, & nobiles hos appellitent. Quum igitur aristocracia

Deesse videtur
ἐχρη.

stocratia præstantiam summamque authoritatem tribuere velit optimis ciuibus, & affirment improbi imperia paucorum honestis bonisque viris potius committi, existimant fieri non posse quin ciuitas quæ regitur ab optimatibus, uiuat bonis legibus: & quæ malis uiuit legibus, non administretur ab optimatibus: sed fieri, ut improbis legibus uiuat, quæ prauo gubernatur imperio. Porro autem non tum bonis regitur legibus, quum bene latæ sunt atque constitutæ leges, si illis non obtemperetur. Illis igitur parere latis, existimanda est vna ratio bene habentium legum: altera, earum præclara institutio, quarum statur imperio. Licet enim parere male habentibus. Hoc autem duobus modis fieri potest ut legibus pareatur. Aut enim paretur optimis non simpliciter & absolute, sed in hoc aut in illud rei publicæ genus optime quadrantibus, aut simpliciter optimis. Aristocratia autem maxime esse tum videtur, quum pro modo virtutis honores magistratúsque partiuntur. Aristocratia quidem certe finis est virtus, oligarchia vero diuitia, popularis autem imperii libertas. Id autem quod placuerit pluribus, primæ potestatis est in omni re publica. Etenim in oligarchia, & in aristocratia, atque in democratia primas habet id quod maiori placuit eorum parti qui sunt reipublicæ participes. In ciuitatibus igitur permultis vna reipublicæ species nominatur. Nam sola permixtio locupletes ac egentes, opes atque libertatem intuetur pe-

titque. Apud omnes fere populos, diuites honestorum bonorumque tenere locum videntur. Quum vero tria sint quæ de æqualitate reipublicæ contendunt, libertas, diuitiæ, virtus, (nam quartum quæ nobilitas vocatur, duo comitatur, nobilitas enim generis, opulentia vetus est atque virtus) perspicuum est duorum permixtionem locupletum & egentium, rempublicam esse dicendam, trium vero aristocratiam, nõ illam verã ac primam, sed generis huius vnanã. Esse igitur alias reipublice species præter monarchiam democratiamq; ostendimus, planumq; fecimus quales essent, quidq; differrent inter se aristocratiam & respUBLICAM quæ non nihil inclinãt in optimorum statum, & quàm breui interuallo spacioque distarent.

Ca. 9. HIS sermone pertractatis, ex ordine dicamus quo pacto præter democratiam & oligarchiam gignitur illa quæ respUBLICA vocatur, quibusque rationibus constitui debet. Eodem porro sermone planum fiet quibus democratiam & oligarchiam rebus definiunt. Sumenda sunt harum discrimina, deinde ex vtraque illarum, differentiam non aliter quàm symbolum id est particulæ contributæ, capiendæ sunt, atque componendæ. Sunt autem modi tres rationesque componendi atque miscendi. Sumenda sunt enim primùm vtraque discrimina, de quibus ab vtraque respUBLICA sancita lex est, vt de iudicando. Nam in dominationibus paucorum mulctam diuitibus nisi iudicent irrogant, pauperibus autem nullam constituent mercedem. In imperiis popularibus mercedem
egentibus

egentibus certam, multam opulentis nullam decernunt. Hæc vtraq; commune quiddam est ac medium inter illa genera, ideóque ad eam quam vocant remp. pertinet. Ex ambobus enim mixtum est ac temperatum. Hic igitur vnus est coniugationis modus. Alius est quum medium tenetur inter ea que statuunt vtrique & diuites & plebeii, cuiusmodi ius concionis. hi quidem à nullo censu aut profus exiguo, illi vero à copioso veniunt eò potestatis. Neutrum certe quidẽ commune, sed medium quiddam inter vtrunq; censum. Tertium genus est ex duobus institutis, quum pars à lege diuitum paucorum, pars à plebiscito sumitur. verbi gratia, populare censetur forte creari magistratus, & à nullo censu: hoc vero imperii paucorum videtur esse, legi magistratus, & ab aliquo censu. Est igitur status optimorum, atq; reip. ex vtraque republica capere vtrunque, ex oligarchia magistratum delectum, ex democratia nullam census authoritatẽ. hic igitur permiscendi modus. Modus est autem atque perfecta ratio bene mixtæ democratia ac oligarchia, cũ dici potest vnam eandemq; remp. esse democratia oligarchiamq;. Haud dubiè qui id dicunt, hoc animo sunt affecti propterea, quòd hæ bene mixtæ sunt ac tẽperatæ. Eodẽ modo est affectũ mediũ, quãdo quidẽ in illo vtrunq; videtur extremorũ: id quod reip. Lacedæmoniorum accidit, de qua multi perinde quasi democratia sit, dicere conantur, quoniã multa sunt in ea populariter instituta, vt illud primum de alenda pueritia. Non aliter enim diuitum quàm pau-

perum liberi nutriuntur, & erudiuntur eo modo quo possint & pauperum liberi. Nec aliter fit in ætate proxima, nec aliter quum facti sunt viri. Est enim conspicuus diues & pauper. Sic & alimenta sunt omnibus eadem in sodalitatibus. Et talem sibi vestem diuites parant, qualem pauper, quisquis est, sibi parare possit. Præterea ex duobus illorum magistratibus summis alterum plebeii legunt, alterum obtinent. Senatores legunt, tribunatum quem vocant *ἐφόρειαν* obtinet. Alii dicunt eam Lacedæmoniorum rempublicam statum esse paucorum, propterea quòd multa sunt in illa quæ ad oligarchiam spectant, vt magistratus omneis non forte sed delectu creari, & paucis esse potestatem mortis & exilii, & alia huiusmodi multa. Oportet enim in republica bene mixta ac temperata vtrunq; & neutrum videri, & sua ipsius virtute non externa ope, suis viribus suaque constitutione, non exterorum plurium voluntate seruari, (hoc enim præsidio & improba respublica stare potest) sed nec vllam aliam velle rempublicam, nec alias prorsus ciuitatis particulas hæc de qua loquimur, debet. Quo pacto rempublicam statuere oportet, & item quas nominant aristocracias, iam diximus.

Ca. 10.

RELIQVVM est vt de tyrannide dicamus, non quòd de illa sermo sit producendus, sed vt capiat in hac doctrina viæ rationisque partem, quandoquidem & hanc facimus rerumpublicarum partem. De regia potestate nostram disputationibus primis ostendimus sententiam, in quibus maxime inspeximus

mus

mus id quod regnum dicitur, vtrum inutile an vtile ciuitatibus, & quod, & vnde, & quo pacto constitui debet. Tyrannidis autem species duas distinximus, in quibus regiam potestatem spectabamus, propterea quòd earum potestas, & regia, quodammodo vicinæ sunt atque confines, & altera in alteram facilè transit. nam lege creatur hic vterque magistratus. Etenim barbari quidam legunt vnicum omnium principem, cui imperium merum est, plenâque potestas. & olim apud veteres Græcos hoc modo quidã *μονάρχαι* quos *ἄστυνκτας* vocabant, præficiiebantur. Sed hæc imperia non nihil differunt inter se. Erant enim regia, quia lege habebantur, & voluntarios singulariter regebant: tyrannica vero, quòd ciues pro seruis haberet, & omnia pro arbitrio constituerent. Est quoque tertia species tyrannidis, quæ maxime videtur tyrannis esse, & regix potestati quasi ex altera parte respòdet. Huiusmodi tyrannidem esse monarchiam necesse est, quæ suam, non eorum quibus præest, vtilitatem spectans, omnibus & similibus & præstantioribus imperat, nec in ius vocari atque lege corrigi potest: quapropter opprimit inuitos, quia nemo liber volens istiusmodi fert imperiũ. Propter eas igitur quas diximus causas, hac ratione & hoc numero species tyrannidis continentur

QV A E res autem publica sit optima, quòdque Cap. 11.
vitæ genus permultis ciuitatibus mortalibusq; plurimis optimũ, quidã non decernũt ex cõparatione virtutis quæ superat imperitã multitudinẽ, neq; discipli-

nã, cui natura ac ingenio & fœlici copia rerum fortuitarum est opus: neque reipublicã, quã habetur ex animi sententia, sed eius vitã quẽ permultis communicari potest: eiusque reipublicã, cuius plurimã ciuitates participes esse possunt. Etenim quas vocant aristocracias, de quibus modò locuti sumus, partim multis in ciuitatibus vltiores sunt media reipublica, atq; prouectã lãgius: partim vicinã sunt atque finitimã illi reip. quã nomine communi vocatur. De ambabus igitur vti de vna habendus est sermo. Sane de omnibus his iudicare licet ex iisdem principiis. Nã si in libris de moribus recte diximus vitam beatam virtute non impedita consistere, & virtutem esse mediocritatem, necesse est optimam esse vitam mediocrem, si mediocritatis est eius quam assequi nemo nõ potest: atque finitiones & rationes easdem esse reip. quã sunt virtutis vitiique ciuitatis, propterea quòd reipublica vita quãdam ciuitatis est. In omnibus quidem ciuitatibus tria sunt genera ciuium: alii peropulenti, alii prorsus inopes, alii tertii, quibus est intermedia fortuna. Quoniam igitur sine controuersia illud est optimum, quod est medium, atque modo mediocritatẽque temperatum, perspicuum est omnium optimam esse mediam rerum fortuitarum possessionem. Hęc enim rationi velut principi facillime obtemperat. Quod vero supra modum pulchrum est, aut validũ, aut nobilitate generis clarum, aut diuitiis auctum, & contrã quod supra modum inops & egens, aut inualidum, atq; vile & abiectum,

rationem

rationem difficilè profequitur. Illi quidem sunt improbi magis, & immani scelere præditi, hi vero fraudulentis, & vitiis paruis plus æquo inquinati. Iniuriarum autè quædam aperta improbitate, quædam subdola malitia afferuntur. Hi præterea minime magistratus populi & consilia curant ac dirigunt. hoc vtrunque perniciosum ciuitatibus. Ad hæc qui bonis fortunæ, viribus, diuitiis, amicis, & aliis huiuscemodi rebus sunt potentiores, imperium ferre nec volunt nec sciunt. Idque statim malum pueri ex educatione domestica trahunt. Nam propter mollem delicatamque educationem ne in scholis quidem morem gerere solent. Qui vero nimia premuntur inopia, humiliiores sunt, & abiectiores. quamobrem non imperare, sed imperium feruile ferre: illi contrà nullum imperium ferre, sed more dominorum imperare sciunt. hinc ciuitas non ex liberis, sed ex seruis & dominis, illis quidem inuidentibus, his vero spernentibus constituitur. Quæ res longissime distant ab amicitia atque societate ciuili. Est enim ad beneuolentiam & amicitiam apta societas. Quamobrem cum inimicis homines ne viæ quidem societatem inire volunt. Etenim ex paribus similibusque quammaxime constare vult ciuitas. Id autem maximè inest iis qui medium tenent. Necessè est igitur eos ex quibus natura ciuitatem constare dicimus, optime instituere vitam, atque rempublicam administrare. Et hi maxime ciues in vrbibus manent incolumes. Nec enim quemadmodum pau-

peres, aliena cupiunt ipsi, nec horum facultates alii, ut diuitem pauperes, cupiunt. Et quia nec insidiis appetuntur, nec moliuntur insidias, citra periculum discrimenque viuunt. Quamobrem bene Phocylides, qui in ciuitate mediocritatem tenere vellet, est precatus

Mediocribus optima plura.

Perpicuum est igitur optimam esse ciuilem societatem, quæ ex mediis ciuibus est conflata. Et vsuuenit eas ciuitates bene rem suam administrare, in quibus pars mediocritate moderata, numero multa est, ac maxime duas reliquas aut saltem alteram vincit. Nam addita quasi trutinam inclinat & impellit, atque impedimento est quo minus in hanc aut in illam exuperantiam medio contrariam torqueatur. Sunt igitur maxime fœlices atque fortunatæ ciuitates, quas administrant ii quibus sunt opes mediocres, & satis multæ. Vbi enim alii nimium multa, alii vero nihil possident: aut extrema popularis imperii colluies, aut paucorum vis indomita & effrenata, aut tyrannis rem arripit. in causa est vtraq; à medio ad extrema conuersio. Etenim ex democratia iuueniliter exultante & temere prouerti, & ex oligarchia nascitur tyrannis. Ex intermediorũ statu, nec ita longe dissidētium, multo minus. Causam postea in sermonibus de rerum publicarũ mutatione dicemus. At mediam remp. cæteras bonitate superare perspicuũ est, quoniã sola tēpestate seditionũ vacat.

Nam

Nam vbi mediocritas est multa, minimè exoriuntur seditiones diffensionésque ciuiles. Et magnæ ciuitates, propterea quòd medium genus hominum frequens habent, seditione minus agitantur. In paruis autem facile est ciues omneis in duas diuidere partes, sic vt nihil medium relinquatur. Quippe omnes ferè pauperes sunt aut diuites. Atque democratix, quia mediis ciuibus constant, tutiores sunt quàm oligarchix, atque diuturniores. In illis quidem certè plures quàm in his, & illic in distribuendis honoribus ratio mediorum magis habetur. Nam quum sine his, egens & inops plebecula numero superat, malè, infœliciter & temerè rem tractat, nec ita multo post sibi ipsa affert exitium. Quòd autem legumlatores optimi sunt mediis ciues, & inter vtranque fortunam collocati, signum & indicium existimandum, optimam esse rempublicam quæ ciuibus mediis constat. Vnus illorum fuit Solon, quod ipse scriptis carminibus ostendit. Talis fuit & Lycurgus: non enim rex erat. Talis Charondas, & alii penè omnes. Ex his planum fit quamobrem permultæ res publicæ aut à populari multitudine, aut à paucis diuitibus regantur: nempe quia frequenter id est numero paucum, quod in medio confedit. Qui egrediuntur è medio, vtricumque vincant, siue opulenti, siue plebei, nunquam non per se soli rempublicam versant. aut igitur multitudo tenuis, aut diuitum paucitas reipublicæ præest. Ad hæc quum seditiones pugnasque moueant & tumultuentur diui-

L

tes & plebeii, siue his, siue illis ex aduerso certantibus contingat victoria, nec communem nec æqualem constituunt rempublicam, sed victoriæ præmium capiunt immoderatam potentiam, nimirumque in rempublicam dominationem: & hi quidem democratiam, illi verò oligarchiam stabiliunt. Præterea qui tenuerunt Græciæ principatum, quum suam respicerent vtrique rempublicam, hi multitudinis, illi paucorum imperium in ciuitatibus constituerunt, non qui animum ad vtilitatem ciuitatum, sed ad suam conuerterent. Itaque agentibus his causis, aut nunquam, aut raro, & apud paucos media statuitur respublica. Ex iis qui reipublicæ præfuerunt, vir vnus eò adductus est solus, qui hanc reipublicæ formam constitueret præscriberetque. Et iam ciuibus mos est nihil par & æquale velle, sed aut imperium, aut si à potentioribus vincantur, seruitutem quærere. Ex iis quæ diximus, planum factum est quæ sit optima respublica, & quamobrem talis sit existimanda. Ex aliis autem publicis rebus, quandoquidem plures esse populares, plures à paucis occupari dicimus, quæ prima sit collocanda, quæ secunda, & item quæ proxima, quòd alia melior est, alia deterior, posteaquam explicauimus quæ esset optima, non difficile est videre. Necessè est enim quæ ad hanc proximè accedit, esse meliorem: & quæ longiore interuallo à medio summotà est, esse peiorem, nisi siquis fortè ex hypothese iudicet. Hoc ex hypothese dico, quia sæpenumero

penumero tametsi alia res est publica melior atque magis expetenda, nihil tamen vetabit aliam quibusdam plus vtilitatis afferre.

P R O X I M V S est his quæ diximus, explicandi locus, quæ quibus, & qualis qualibus vtilis sit & accommodata respublica. Sed enim primum tenendum id quod vniuersè de omnibus statuum est idem. Nam pars illa quæ saluam esse vult rempublicam, potior esse debet, quàm quæ non vult eam stare & manere incolumem. Atque qualitate & quantitate censenda est ciuitas omnis. qualitate, vt libertate, diuitiis, disciplina, ingenuitate: quantitate verò, vt multitudine alterius partis auctiore. Ac fieri potest, vt in altera partium ex quibus ciuitas est constituta, qualitas insit: in altera, quantitas: vt exempli causa nobilibus ignobiles, aut diuitibus pauperes sint numero plures, neque tamen vna tantum superet alteram quantitate, quantum destituitur qualitate. Hæc igitur inter se comparanda. Ergo vbi pauperum & egen-tium multitudo vincit ea quam diximus proportionem, ibi natura fert vt populare sit imperium, & vnaquæque species popularis imperii pro exuperantia cuiusque plebis: vt si superet numerus agriculturalum, prima democratia: si opificum atque mercenariorum, postrema, & aliæ similiter intermedia. Vbi verò ordo opulentorum nobiliumque plus exuperat qualitate, quàm destituitur quantitate,

L ii

natura fert, vt sit illic paucorum status, & vnaquæque species illius pro exuperantia multitudinis, quæ talem obtinet principatum. Legumlator autem in constituenda republica semper medios assumere & animo concipere debet. Nam & si leges ferat paucorum potentia accommodatas, medios prospicere oportet, atque eò dirigere mentem. Et si populares faciat, legibus admouere & adhibere mediocres. Vbi superat aut vtrunque extremum aut alterum tantum multitudo mediõrum, vsuuenit vt ibi respublica firma sit & immobilis. Non enim timendum est nequando conspirent in eos opulenti atque egentes. Alteris alteri seruire nunquam volent. Quòd si rempublicam communiorem pluribusque commodiorem quærant, non aliam vllam inuenient: nec vnquam animum inducerent vt vicissim imperarent: proptereaque alteris alteri minimè confidunt. Vbi que verò fidelissimus est arbiter. Arbiter autè medius. Et quanto melius immixta ac temperata respublica, tanto magis stabilis est atque firma. At multum respublicas ab optimatibus regi volunt, peccant, non solum quòd nimium tribuunt diuitibus, verumetiam quòd circunueniunt decipiuntque plebem. Nam ex fallacibus bonis accidere verum malum tandem necesse est. Etenim diuitum cupiditas immodica plus habèdi, rempublicam magis euertit quàm vitium plebis æquo maiora cupientis.

Cap. 13.

S V N T autem publicis in rebus quinque res numero, in quibus prætexendæ causæ gratia potentiores

tiores dolosè & malitiosè agūt cum plebe, in comitio & cōcione, in magistratibus, in iudiciis, in armorum tractatione, in exercitatione corporum. In cōcione hanc adornant fraudem, omnibus esse comitiorum potestatem, sed diuitibus nisi venerint in concionem, irrogari multam aut solis, aut multo maiorem quam pauperibus. In magistratibus sic eludūt, iis quibus est census, non licere magistratum eiurare atq; recusare, pauperibus licere: & in iudiciis, diuitibus irrogari poenam, nisi iudicent, pauperibus esse impunitatem: aut illis magnam, his parvam esse multam, vt Charondæ legibus sancitum est. Est etiā vbi licet omnibus qui nomina sunt professi, suffragium ferre & iudicare. quòd si nominibus datis nec veniant in concionem, nec iudicent, his magnæ irrogantur multæ, vt metu damni fugiant professionem, & quia non sint professi, iure cōcionis iudiciorumque priuentur. Eodem modo leges ferūt & de armis habendis, & de corporibus exercendis. Pauperibus licet arma non habere, mulctantur diuites si non habent. Et si non exerceantur in cāpo, impunè ferunt pauperes, dant poenam diuites: vt hi timore multæ gymnasium & arma obtineant, illi quia non id verentur, ne habeant. Hæc sunt igitur commenta fraudis quæ in ferendis legibus potentiores regni cupiditate inducti excogitant. Quibus in ciuitatibus principatum obtinet multitudo, in eiusmodi præstigias plebeii fraudem moliuntur. Nam tenuibus quando concionibus adsunt, & iudicant, mer-

cedem tribuunt, opulentis nullam irrogant multam. Perpicuum est igitur, si quis est qui rempublicam iustè miscere atque temperare velit, oportere eum cogere & conciliare quæ sancita sunt legibus utrorumque, & his dare mercedem, & illis irrogare multam. Hoc modo omnes essent concionum iudiciorumque participes: at illo alteri tantum republica fruuntur. Necessè est porrò ex his solum rempublicam confirmari, quibus est armorum facultas. Quanta verò debeat esse multitudo eorum qui ex censu rempublicam capeffunt, neque definiri simpliciter, neque dici potest, sed ad rem pertinet spectare qualitatem, & maximum numerum præscribere, ut ii quibus patet aditus ad rempublicam, sint plures quam qui carent honoribus & luce reipublicæ. Nam tenues & honoribus exclusi quiescere, nullamque seditionem mouere volunt, si nemo afferat illis iniuriam, nemo quicquam eripiat fortunarum. Id autem facile non est, quia non semper accidit, ut ii penes quos est reipublicæ administratio, boni sint, atque plebecule accepti. & quum bellum est, si pauperes sint, nec alimentum capiant, cunctari atque cessare solent. Quòd si quis alimentum ministret, bellum inferre volunt. Sunt apud quos respublica non ex iis est modò qui arma gestant, verum etiam ex iis qui aliquando gestarunt. Ex his erat Malienium respublica, qui magistratus ex ordine militantium legebant. Et apud Græcos quæ regum principatus secuta est prima respublica, ex illis est constituta qui bellum gerebant: & illa quidem primum ex equitibus

bus: propterea quòd belli robur & præstátia in equitibus esset. Nam si deest ordinũ descriptio, nullis est vsibus armorũ tractatio. Et eiusmodi peritia ac instituto veteres carebant. Itaque in equitatu stabilimen erat & firmitudo belli. At vbi ciuitates increuerũt, & milites plus virium conceperunt, tum plures fue- re participes reipublicæ. Quare priores quas modò respublikas vocamus, eas rectiones populares nomi- nabant. Atq; imperia & respublikas obtinebant aut pauci potentes, aut reges: nec iniuria, quia quum es- sent homines pauci, non ita multus mediolorum nu- merus inueniebatur. Quòd igitur mediocres essent numero pauci, & in paruum classem descripti, faci- lius patiebãtur imperium. Cur ergo plures sint spe- cies rerumpublicarũ, & quamobrem præter eas quæ dictæ fuerãt, aliæ reperiãtur (nec enim popularis im- perii, nec aliorũ statuum species est vna) deinde quæ differentia intercedãt, & quid sit in causa cur istud accidat: præterea quæ (vt persæpe dicitur) sit opti- ma rerumpublicarum, & ex aliis quæ quibus con- gruât, à nobis est explicatum.

DE singulis rursus vniuersè atq; singulatim dif- feramus, & ad ea quæ sequuntur aptum sumamus exordium. Cap. 14.
Omniũ rerumpublicarũ particulæ sunt tres, quarum bono legislatori est habenda ratio, vt quid cuiq; vtile & cõmodũ sit perspiciat: quæ si be- ne descriptæ sanæq; sunt, remp. bene habere est ne- cesse, & pro singularum differentia respublikas va- riare, & alias esse. Ex his tribus vna in publicis cõsi-

liis versatur, altera in magistratibus, hoc est qui constitui, & quarum rerum potestatem habere, & quo genere legendi creari debeant, curat. Tertia ius dicit. Quæ pars consilia tractat, habet potestatem decernendi de bello & pace, & auxilio belli, & fœdere, de legibus, de nece, de exilio, de publicatione bonorum, de rationibus reposcendis. Atque necesse est has omnes sententias aut omnibus civibus dicendas permitti, aut omnibus quibusdam, ut alicui vni magistratui, aut alias pluribus quam alias, aut omnibus quasdam, & nonnullas quibusdam. Omnes igitur ciues decernere de rebus omnibus popolare est, quoniam plebs hæc petit æqualitatem. Sunt autem modi plures quibus omnes de omnibus decernunt. Vnus est, quum singulatim sententiam dicunt, non omnes in unum coacti, ut in republica Teleclis Milesii, atque in aliis civitatibus, consultant coacti magistratus, ad quos eunt omnes singulatim, ex omni tribu atque minimis ordinibus & collegiis, sic ut nemo pretereatur: solumque coeunt de legibus ferendis, & de negociis publicis, & quæ à magistratibus referuntur audituri. Alius est modus quum sententiam dicunt omnes, sed solum coeunt ad creandos magistratus, ad leges ferendas de bello & pace, de rationibus reposcendis: de cæteris magistratus ex omnibus aut suffragio aut forte lecti, & singulis negociis præfecti, sententiam ferunt. Alius quoque modus, quum ciues coguntur de magistratibus, de rationibus honoris gesti, de bello & copiis auxiliariis consilium capturi, alia magistratus, quos delectu creari contingit,

Legendum videtur, ἢ πλείοσι μὲν ἑτέρας, ἢ ἑτέρως.

contingit, administrant: hi sunt quos gerere viros peritia atq; sciētia præditos est necesse. Quartus est modus, quum de omnibus omnes coacti deliberant, magistratus autem nulla de re statuunt, sed tantum primo loco sententiam dicunt, quem postrema democratia nūc exercet modum, quam paucorum imperiosæ dominationi, & tyrānicæ monarchiæ quasi ex altera parte respōdere dicimus. Omnes igitur hi modi ad imperium popolare pertinent. Quum verò de omnibus quidam statuunt, dominationis est paucorum, habetq; genus hoc differētiās plures. Nā quum leguntur à cēsu temperatiore, pluresq; propter census mediocritatē eò dignitatis perueniunt, nec quæ lex vetat, mouent, at sequuntur, ac licet habenti census honore publico frui, dominatio paucorum est quidē, ciuilis tamē illa, propterea quòd mediocritatem seruat. Quum verò non omnes sunt cōsiliū participes, sed electi, & imperant ex lege sicuti priores, dominationis est paucorum. At quum se ipsi legunt ii quibus est consilii potestas, quūmq; filius in locum patris succedit, atque ab eis leges reguntur, hanc cōstitutionem ad imperium paucorū pertinere est necesse. Sed quum genera rerum aliis alia tribuuntur, vt quum de bello & pace, & rationibus reposcendis omnes sententiam dicunt, de reliquis autem magistratus, & hi vel suffragio vel forte lecti, status est optimorum, vel ea quæ nomine generis resp. nominatur. Quòd si de quibusdam sententiam dicunt magistratus suffragio lecti, de quibusdā fortitione crea-

ti, creati inquam aut simpliciter, aut ex iis quorum habita est ratio in eligendis magistratibus, aut communiter lecti & sorte ducti, partim istorum ad optimorum statum, partim ad ipsam remp. pertinent. Hoc igitur modo pro rerum publicarum constitutione diuisi sunt atque distincti qui consilia tractant: & administrantur singulae ex ea quam diximus distributione. Vtile est autem rectioni, quae nunc esse maxime democratia videtur, (eam dico quae populo ad decernendum & melius aliquid statuendum dat etiam legum potestatem) utile inquam id quod in iudiciis seruatur ab iis qui pauci censu potentes obtinent principatum. iis enim quos ius dicere volunt, multam irrogant, vt iudicent: plebei mercedem pauperibus attribuunt. Et id quidem in concionibus facere prodest propterea, quod si communiter omnes adhibeantur in consilium, plebei cum illustribus, illustres cum vulgo, rectius meliusque decernent. Prodest quoque eos quibus est consiliorum potestas, aequae ex partibus ciuitatis aut deligi, aut sorte duci. Nec est inutile, si multo maior est numerus plebis quam principum ciuitatis, aut non omnibus dare mercedem, sed quot aequato numero nobilibus respondebunt: aut sorte reiicere plures a consilio. Vbi pauci ditiores praesunt, utile est aliquot e plebe antequam res statuatur eligere, & in consilium adhibere: aut constituere magistratum, qualis est in quibusdam ciuitatibus (*πρωβύλας* vocant, & *νομοφύλακας*, id est viros consultos qui ante de rebus sententiam ferunt, quam deferantur ad plebem

plebem vt sit author, & integritatē legum seruant.) Et ea in concione agitare, de quibus illi prius in curia statuerunt. Hoc modo plebs erit consilii particeps, nec abrogare poterit instituta reip. Iā plebs quę ad se relata fuerint, aut sciscet ac iubebit, aut nihil sententię delatę contrarium plebiscito firmabit: aut omnes in consilium admittere, decernendi potestatem magistratibus dare conducit. Et populus aliter facere debet atque fit in ciuitatibus. Nam quum aliquid faciundum censet, & eò suffragia fert, ne summam habeat potestatem, sed plebiscita rursus reiciantur ad magistratus. Hoc inuertūt ciuitates. Etenim pauci quum quid non esse statuēdum censent, primę sunt authoritatis. quum vero statuēdum esse existimant, non vtūtur summa potestate, sed decretum semper reiicitur ac refertur ad multitudinem. Hoc igitur modo de parte ciuitatis quę consilia tractat, & quę primam habet in republica potestatem, explicata est nostra sententia.

PROXIMVS est locus distinguendis magistratuum differentiis. Nam & huic particulę reip. multę sunt differētia, quot debeāt esse magistratus, & quam habere potestatē, & quantum cuiq; tempus definiendū (sunt enim qui in sex menses, qui in breuius tempus, qui in annum, qui in longius prorogāt imperium) debeānt ne esse perpetui, an diuturni, an neque perpetui neque diuturni, sępēne iidem viri præficiendi, an non iterum idem, at semel tantum. Præterea ex quibus, & à quibus & quomodo sint.

Cap. 15.

creandi. debet enim facultas omnium istorum suppetere viro qui ciuilem scientiam tractat, vt omnia distinguat, quótque modis statuantur ostendat, deinde aptet, & explicet cuiusmodi magistratus singulæ species rerumpublicarum desiderent. Nec istud explicare promptũ est, qui sint honores nomine magistratus appellãdi, quoniam communiõ ciuilis multis eget viris qui rebus curãdis præfint. quamobrem nec omneis voce delectos, nec omneis fortitione ductos magistratus censere debemus, vt in primis sacrificulos & sacerdotes. Hoc quidem munus aliud faciendum atque magistratus ciuitatis, deinde qui choro præfunt, & exhibent illum, adde præcones. Leguntur quoque legati. Sunt autem curationes publicæ aut omnium ciuium qui alicui rei gerẽdæ dant operam, vt dux belli curã gerit copiarum ac totius exercitus: aut ad partem spectant, vt ea quæ ad mulieres aut pueros instituẽdos pertinet. Sunt & œconomica. frequẽter enim legunt præfectos annonæ qui frumentum metiantur. Sunt aliæ administræ & quasi seruiles, quibus opulenti præficiunt seruos. Vt autem rudi simpliciq; definitione complectamur, magistratus ii maxime dicendi, quibus commissa sunt consilia & iudicia & imperia: & maxime imperium hoc meretur nomen, quia iubere & imperare res est dignior hac appellatione. Sed hæc, vt vere dicam, ad rẽ & vsum nihil pertinẽt, quia nondum sublata est eorum qui ambigunt de nomine, controuersia. Huic opus est alia animi cõmentatione. Satius est in quæstionem

stionē adducere quot & quales magistratus necessario statuēdi sint & in omni rep. & in ciuitatibus paruis, & qui necessarii quidē, sed non ita magni precii ad instituēdum laudabile reip. genus. Enimuero magnis in ciuitatibus vnū vni officio muneriq; præficere licet ac oportet, quia quū multi ciues sint, fieri potest vt multi ad remp. accedant. Oportet igitur alios magistratus semel ab iisdem geri, alios iterum ac sæpius, sed interiecto longo temporis interuallo. Et singula melius administrantur, quū in vna re versatur, quàm quū multis negociis implicatur. In paruis ciuitatibus ad paucos viros magistratus multos reiicere est necesse, quia propter hominum paucitatem non est facile multos publicis honoribus præesse. Nam qui in eorum locum sufficiētur atque succedent? Paruis enim ciuitatibus nonnunquam magistratibus ac legibus iisdem opus est, quibus & magnis. Hoc interest, parua eisdem sæpe viris egent, magnis id non nisi longo tempore cōtingit. Quamobrem nihil prohibet curationes multas multaq; munera vnà committere, quia aliud ab alio nō impeditur, & in hominū paucitate necesse est magistratus haud aliter ad plures vsus statuere, quàm ὀβελισκολύχνια, id est lucernas militares obeliscis impositas. Si dicamus igitur quot omni ciuitati magistratus haberi necesse est, quotque, etsi deesse non debent, minime necesse, facilè qui ista norit, coniunget eos quos in vnam cōferre potestatem rationi consentaneum est. Cōuenit & hoc animaduertisse, cuiusmodi magistra-

tus pro loco multa curare debeāt, & quarum rerum summam potestatem vbiq; magistratus vnus habere debeat, vt bene descriptæ atq; digestę constitutionis, ordinis & decētix, an in foro iudex, & qui ius interpretatur, & alius alio in loco, an idem vbique. Et vtrum rerum, an hominũ distribuenda partitio: verbi gratia vnusne præficiendus sit præscribendæ seruandæq; honestati, an alius qui cultũ liberũ & mulierũ curet. Et quod pertinet ad differentiã rerũ publicarũ, an in vnaquaq; differt magistratuũ genus, an nullũ discrimẽ habet, vt in statu populari, in paucorum dominatione, in optimorũ imperio, in vnus regno, vtrũne sunt iidem magistratus proprii, nõ ex paribus, non ex similibus, verũ in aliis ciuitatibus diuersi, vt in iis quæ regũtur ab optimis, lecti ex eruditis & excultis viris: in iis quæ à paucis, ex diuitibus: in iis quæ à populo, ex liberis: an pro differentiis istis variant magistratus? Est vbi conueniunt iidem, est vbi differunt. hic enim magnos, illic esse paruos conuenit eosdem. Verum etiam quidã proprii sunt, vt is quem gerunt ii qui antè res tractant in curia, q̄ ad populũ deferantur: non hæc authoritas popularis est, sed publicũ est atq; populare consiliũ. Oportet eiusmodi curiã esse cui negociũ curaq; sit consiliis suis populo prospicere, & antè decernere q̄ populus in cõcionẽ vocetur, vt is laboret, & suis negociis incumbat. Id autẽ si numero sint pauci, dominationis est paucorũ. at necesse est paucos esse numero, qui prius consilia agitent, q̄ populũ rogent. Hoc igitur

tur

tur dominationis est paucorum. Sed vbi hi duo sunt magistratus, qui priores decernunt, consiliariis anteeunt authoritate. Consiliarius enim populare quiddam est. Qui consilio populum præuenit, ad oligarchiam spectat. Dissoluitur autem cōsiliū virtus in eo statu populari, in quo populus coit, ac de omnibus rebus statuit. quod vsuuenire solet quū proponitur quæstus aut merces iis qui venerint in concionem. Nam sese dant ocio, & subinde in comitia veniunt, atq; de omnibus ipsi iudicium & sententiā ferūt. Qui vero præfectus est pueris lege formādis, quiq; mulieribus, & siquis est alius magistratus cui curationis eiusmodi sit potestas, ad optimorum non populi statum spectat. Nam quū fiet vt pauperum vxores exire prohibeantur? Nec istud ad imperiū paucorū pertinet, quoniam vxores illorū deliciis atque voluptatibus diffluunt. Sed de his non plura dicam in præsentia. De constituendis magistratibus via ratioque disputationis ab initio tentanda. Definiti sunt tres modi in quibus constitutæ differentiæ, qui si componuntur, modos omneis comprehendi necesse est. Ex his tribus vnus est, qui sint ii qui constituent magistratus. alter, ex quibus statuāt. reliquus, quomodo. Horum cuiusq; tres sunt differentiæ. Aut enim cōstituunt illos ciues omnes, aut ciuiū pars. Et aut ex omnibus, aut ex quibusdā certis atque definitis, vt aut cēsu, aut genere, aut virtute, aut generis eius alia re, vt apud Megarēses ex iis qui coierūt societate, & bellū gerentibus auxiliū tulerūt: & hæc aut delectu, aut

fortitione. Hæc rursus bina ponuntur, alios magistratus à ciuiũ parte, alios ab omnibus creari, & alios ex omnibus, alios ex certis quibusdam, & alios delectu, alios fortitione. Horũque singulæ differentiæ quaternos efficiũt modos. Aut enim creãtur omnes ex omnibus suffragio, aut omnes ex omnibus fortitione. Et si creantur ex omnibus, aut id fit quasi sigillatim vt per tribus, per vicos, per tribuum partes quæ *φρατρίαι* vocãtur, donec itum sit per omneis qui *reip.* administrare possunt: aut vniuerse, & quotiescunque creantur ex omnibus, ac partim suffragio, partim fortitione. Rursum si non omnes, at quidam creant magistratus, aut id faciunt ex omnibus delectu, aut ex omnibus forte, aut ex quibusdam electione, aut ex quibusdã ductis fortibus, aut partim hoc, partim illo modo, hoc est, partim electione, partim fortitione. Ex duabus igitur coniugationibus duodecim modi fiũt separatim. Ex his duo genera creãdi popularia sunt, & ad democratiam pertinẽt, quũ magistratus omnes ex omnibus suffragio aut forte, aut vtroq; modo, hi fortitione, illi delectu creantur. Quum vero non omnes vnà, sed ex omnibus aut ex quibusdam vel fortitione vel electione, vel vtroque modo, aut quum ex omnibus hi, ex parte illi vtroq; modo, id est, hi fortitione, illi delectu creantur, hoc ad eam quam vocant *remp.* pertinet. Quod si quidã ex omnibus, aut electione, aut fortitione, aut vtroq; modo, hi suffragio, illi forte statuuntur, istud est eius *reip.* quæ oligarchia nominatur. Et si vtroq; modo,

verior

*Hic deprauata
sunt græca.*

verior est dominatio paucorum. Si vero ex omnibus hi, ex parte illi, aut si partim illorum suffragio, partim sortitione ad rempublicam vocantur, eius est status qui ad optimorum imperium tendit. Quum autem quidam creantur ex quibusdam, dominationis est paucorum, siue id sorte fiat, siue altero genere creandi, siue utroque modo. At quum ex omnibus præficiuntur quidam, aut ex aliquo genere civium magistratus omnes electione constituuntur, status est optimorum. Tot igitur numero sunt in magistratibus modi, pro rerumpublicarum varietatibus hoc modo distributi. Verum quæ quibus magistratuum genera sint utilia, aut quo pacto vnà cum potestatibus quas accipiunt, debeant ordinari, & qui sint, planum postea fiet. Potestatem magistratuum dico, qualis est vectigalium & præsidii custodiæque princeps. Nam potestatis est alia species, ut quæ in exercitu, & in pactis conuentis forensibus principatum obtinet.

EX tribus reipublicæ partibus explicanda restat ea quæ in iudiciis versatur. Sumendi sunt autem illorum modi ex eadem proposita distributione. Tribus enim modis iudiciorum differentia continentur: Ex quibus ordinibus, quibus de rebus, quomodo iudices legantur, videndum. Ex quibus, verbi gratia utrumne ex omnibus, an ex certis quibusdam. De quibus rebus, ut quot sint iudiciorum species. Quomodo, delectumne, an sortitione. Statuatur initio diuisio, quàm multæ sint iudiciorum formæ. Sunt

M

autem numero octo. Vna versatur in repositis rationibus vitæ, & honoris gesti. Altera in cognoscendis publicis iniuriis. Alia in iis quæ ad rempublicam pertinent. Quarta & magistratibus & hominibus priuatis dirimit controuersias in quibus de damno agitur ac mulcta. Quinta de pactis commerciisque priuatis quæ tanti sunt momenti, vt in iudicium veniant, ac præterea de cæde & hospicio peregrinorum iudicat. Et species quidem cædis, quum in iudices vel in alios de cædibus consultò factis quæritur, & quum de homicidiis non voluntariis, & quum de iis quæ fatetur quidē reus, sed de iure contendit. Est etiam quarta species, quotiescunque rei cædis haud voluntariæ, reuocantur in iudiciū de facinore sponte commisso, vt dicitur Athenis illud *ὀφθαλμοῦ* iudicium, quum reus de nauicula mari imposita causam dicit. Huiusmodi iudicia sunt rara etiam magnis in ciuitatibus. Quod ad peregrinorum iudicium pertinet, aliud est quum hospites cum hospitibus, aliud quum hospites cum ciuibus litigant. Iam præter hæc omnia iudicium exercetur de leuibus pactis, vt quæ drachmæ sunt vnius, aut quinque, aut paulo pluris. Nam & de istis ius est dicendum, nec id causæ genus incidit in iudicium multitudinem. Sed & has controuersias, & eas in quibus de cæde & peregrinis agitur, omittamus, de ciuilibus loquamur, quæ nisi recte componantur, seditiones motusque rerū publicarum pariunt. Atque necesse est aut de omnibus à nobis distributis omnes iudicare electione vel fortitione,

*Legendū græ
ce ὀφθαλμοῦ.
vide Harpo-
crationem.*

sortitione, aut de omnibus omneis partim sortitione partim electione, aut de parte eorundem alios sorte, alios electione. Hi sunt igitur numero quatuor modi. Sūt alii totidem particulatim distributi. Nam rursus non omnes, sed quidam certi de omnibus iudicant electione, aut quidam de omnibus sorte, aut partim sorte, partim electione, aut aliquot iudicia fiunt de rebus iisdem à sorte ductis & electis. Hi certe quidem modi sic dicti respondent illis quos explicauimus. Eadem præterea bina posita atque coniugata alios creant modos: verbi causa, quum alia iudicia dantur à iudicibus lectis ex omnibus, alia à certis quibusdam, alia ab vtrisque: vt si in eodem iudicio sint alii ex omnibus, alii ex parte lecti, & aut sortitione, aut delectu, aut vtroque modo. Quot modis igitur iudicia contineri queant, verbis est explicatum. Ex his prima ad imperium populare pertinent, quæ iudices habent lectos ex omnibus, aut qui iudicant omnibus de rebus. Secunda sunt imperii paucorum, quibus viri ex paucis quibusdam lecti, qui omnibus de rebus iudicant, præfunt. Tertia ad optimorum ciuilemque statum pertinent, in quibus alii ex omnibus, alii ex parte lecti dirimunt controuersias.

M ii

ARISTOTELIS POLITICON

Liber quintus.

Cap. i.

DE rebus aliis propè omnibus de quibus agere decreuimus, exposita est nostra sententia. Ex quibus autem causis, & quot, & qualibus, rerum publicarum status immutantur, ac quibus modis singulæ deprauantur, & quæ quibus commutantur, atque etiam quæ cuique tam publicè quàm priuatim salutaria sunt, quibus deinde rebus maxime seruantur incolumes, deinceps est videndum. Atque principio sumèdum est initium, multas rerum publicarum species extitisse, quum omnium consensus esset, ius & æqualitatem ex comparatione proportionèque seruari oportere, & ab ea, sicuti antea dictum est, errore dilaberentur. Orta est enim democratia, quòd qui nonnulla in re pares essent, omnino se pares esse existimarent, Oligarchia vero, quòd qui in aliquo vno impares essent, prorsus impares esse sese putarent. Nam quia fortunis opibusque sunt impares, se prorsus impares esse putant. Deinde qui tanquam pares sunt, æquam omnium partem capere volunt. qui verò tanquam impares sunt, plus habere, & in omnibus superiores esse cupiunt. Impar enim, quod maius est. Omnes igitur aliquo iure nituntur, sed à iuris absoluti veritate decerrant. Ea de causa quum reipublicæ non tantum capiunt vtrique, quantum opinione conceperunt, dissentiunt, & facta seditione tumultuantur.

tuantur. Qui virtute præstant, omnium iustissime seditiones concitare possent, minime tamen concitant. Etenim rationi consentaneum & æquum maxime est, vt hi solum simpliciter & sint & habeantur inæquales. Sunt qui genere præstantes, propter hanc inæqualitatem non idoneos se putant qui paria capeffant, (Nam clari natalibus existimantur, quos illustrent virtus diuitiæque maiorum) Hæc igitur, si vera fatemur, principia sunt & fontes vnde seditiones oriuntur atque discordiæ. Quamobrem mutationes iure fiunt, aliquando contra institutam remp. quum ex repub. constituta in aliam traducuntur, vt ex democratia in oligarchiam, aut ex oligarchia in democratiam, aut ex his in rempublicam & optimorum statum, aut è republica & optimorum statu in popularem paucorumque dominationem. Aliquando non contra institutam rempublicam eunt, sed eandem constitutionem rationemque seruandam esse censent, at instituto suo sic esse volunt, vt paucorum principatum, aut vnius imperium. Præterea fiunt mutationes ex minore in maius, & contrà, vt ex oligarchia statuta in maiorem aut in minorem generis eius potentiam, aut ex populari statu in liberiores aut liberam minus populi rectionem. Et item in cæteris fieri potest, vt aut augeantur, aut imminuantur. Adde quòd quum reip. pars aliqua mutatur, non nihil variat institutio, vt quum magistratus aliquis aut constituitur, aut tollitur, vt Lyfandrum ferunt contendisse Lacedæmone regi-

bus abrogare imperium: & Pausaniam regem Ephoris tribunatum. Et Epidamni mutata ex parte resp. quoniam tribuum principibus, quos vocāt φυλάκεις, adempta consiliorum potestate, curiam consiliumque statuissent. In ἡλιαίαν, hoc est in maximum Atheniēsiū iudicium, magistratus etiam qui in administratione reip. versantur, ire necesse est quū suffragio calculorum magistratus aliquis eò legitur. Nā magistratus vnus in hac rep. dominationis esse paucorum videbatur. Etenim ex inæqualitate suboritur vbiq̄ue seditio. Non enim disparibus est comparatio proportioq̄. Atque adeo perpetuum regis imperium si inter pares sit, æqualitate caret. Omnino quidem discordant atque dissentiunt ciues propterea, quòd æqualitatem quærūt. Est autem duplex æquatio. altera numero cōstat, altera dignitate. Aequatum numero dico, quod multitudine aut magnitudine idem est atque par. Aequatū dignitate, quod ratione par est: vt si æquabilitatem numeri spectes, duo superātur à tribus, & vnum à duobus. Si rationem, quatuor sunt duorum, & duo sunt vnius: quia quatuor in duo atque duo partes æqualeis, duo in vnū & vnum diuiduntur. Vtrunque enim, pars altera æquabilis. Quum autē consentiant id simpliciter esse ius, quod est æquabile dignitate, nihilominus (vt antea dictum est) dissentiunt, alii quidem quòd si qua in re pares sint, omnino pares esse se putant. alii quòd si qua in re sint impares, sese dignos existimant qui ex omnibus commodis imparia maioráque capessant.

λόγω ποιεῖ λέγω
scribendum.

fant. Quapropter duo maxime rerumpublicarum genera nascuntur, vnum populi, alterum paucorum. In paucis reperitur claritas generis & virtus, in multis diuitiæ ac libertas. Nam genere præstantes & boni viri nusquam centum: vbique locupletes multi. Simpliciter autem & absolute iura statuiffe ex alterutro genere æqualitatis, est dementiæ. ostendit euentus. Nulla quidem huiuscemodi respublica firma stabilis & fixa manet: cuius hanc causam reperies: Nullo modo fieri potest, quin si initio quum rei ducitur exordium, peccatum sit, non aliquod tandem inde prodeat & occurrat incommodum. Oportet igitur æqualitate tum quæ numero, tum quæ dignitate constat, vti. Attamen imperium populare tutius & multo pacatius est, quàm paucorum principatus, quia in hoc duo seditionum genera excitantur: vnum inter paucos potentiores, alterum in plebem: in illo vnũ tantum, aduersum potentiores. Plebeii inter se, quod magnopere dicendum sit, nullo publico diffidio contendunt. Quinetiam mediocritate ciuium temperata respublica, propius accedit ad popularem statum, quàm ad paucorum principatum, quæ quidem hæc rerumpublicarum genera firma securitate antecedit.

ET quia consideramus quibus ex causis feditiones mutationesque rerumpublicarum ducunt originem, primùm initia ac causæ illarum vniuerse generatimque capiundæ. Sunt autem prope-

modum, vt ita dicam, tres numero causæ quæ principio summam per se videntur explicandæ. Disputatione consequendum, vt ciues habent se quum in discordiam labuntur, & quibus de rebus: tertio loco quæ sint turbarum ciuilium seditionumque principia. Enimvero ciues quodammodo affectos esse, & de se opinionem concepisse, in genere statuenda potissimum causa mutationis de qua iam diximus. Alii quoniam æqualitatem cupiunt, si quum pares sint plus habentibus, minus habere se existiment, seditiones mouent. Alii qui inæqualitatem expetunt atque exuperantiam, si non plus habere se, sed par aut minus, quum sint impares, arbitrentur, statum reipublicæ perturbant. Hæc autem licet cupere iure, licet & iniuria. Nam minores vt pares sint, & pares vt maiores fiant, ciuili diffensione tumultuantur. Quo animo affecti ciues discordiam ferunt, verbis ostendimus. At vero quæstus & honor & hisce contraria sunt ea de quibus seditiose contendunt. Etenim quum ignominiam atque iacturam vel ipsorum vel amicorum fugiunt, contentione distrahuntur in ciuitatibus. Causæ atque principia motionum, vnde non aliter atque propter illa de quibus locuti sumus, afficiuntur ipsi, & ita se comparant, septem numero dici, & plures numerari possunt, quorum duo sunt eadē quæ paulò antè diximus, sed in aliam partem cōuersa. Nam lucri & honoris gratia acerbè digladiantur inter se, nō vt hæc sibi ipsi, quæ admodum prius est dictū, comparēt, sed quia vident

alios

alios iure, alios iniuria harum rerū plus habere. Sunt præterea causæ, improbitas, timor, exuperantia potestatis, despicientia, incrementum iusta proportione maius. Sunt & aliæ, largitionum corruptela, incuria, paruitas, dissimilitudo.

EX iis improbitas & quæstus quam habeant vim, Cap. 3.
quotq; mutationū causas, omnibus fere perspicuum est. Etenim quum magistratus improbi sunt atq; iniuriosi, & in omnibus superiores esse, & plus habere contendunt, ciues aliter atq; bonū est ipsis & reip. indulgenti & hanc licentiam danti, concitantur ac diffident. Atq; nonnunquam rebus ex priuatis, nonnunquam ex publicis immodica habēdi cupiditas iniicitur. Nec ignotus est honos quas habeat vires, & vt sit discordiæ causa. Nam qui prætereuntur in honoribus, & alios in honorē esse vidēt, nouis rebus student, atq; turbulenter agunt. Id autē iniuria fit, si qui præter dignitatem aut honore donantur, aut abeunt indonati. Iure verò, si cui pro dignitate exhibetur honor. Ab exuperantia potestatis seditio oboritur, si vel vnus vel plures sint potentiores ea maximè potestate quæ ad ciuitatem & ciuitatis administrationem pertinet. Ex his oriri consuevit aut vnus regnū, aut nimia dominatio potentiorū. Quamobrem nonnullis in locis excellētiores in annos decem populi suffragio extorres aguntur, vt Argis atq; Athenis. Quamquam fatius est ab initio vidēre, quū fiat ne cæteros tanta potestate superent, quàm tandem quum eò licentia data peruenerint, mederi. Metu in res nouas

conspirant & qui iura violarunt, veriti ne dent pœnas: & qui imminētem violentiā metuūt, vtpote qui prius anteuertere volūt, quàm patiantur iniuriam: vt Rhodi nobiles aduersum plebē cōiurati coierūt, propterea quòd vocarētur in ius, & criminis postularentur. Sed & despiciētia est in causa cur ciues feditione facta res nouas moliantur, vt in ciuitatibus quæ à paucis ditioribus reguntur, quum plures sint quorū nulla ratio in publicis muneribus habetur (nā diuites se præstantiores esse putant) vel in ciuitatibus quæ populari imperio constant, atq; confusionē perturbationēq; rerum & effrenatam licentiam contemnunt, vt Thebis prælio in Oenophytis cōmisso, quia malè resp. administrabatur, popularis dominatus interiit. Et Megarēsium democratia excisa, quia permixta turbulentaq; republica, & negligentia ac immodica libertate dissoluta, fracti victique fuerant. Atq; Syracusis status reip. mutatus antequam Gelo tyrannidem occupasset. Rhodi quoque democratia priusquam oppugnaretur, excidit. Est & alia causa quæ resp. immutat, incrementū iusta proportione maius. Vt enim corpus ex partibus componitur, & æqua proportione debet augeri, vt maneat symmetria, id est partium moderatio cōcors, quæ si abest, illud perit, vt si pes quatuor cubitis, reliquum corpus digitis octo longum sit: & interdum si non quantitate modò, sed etiam qualitate vltra modum proportionis augetur, in animalis specie diuersi formā figurāq; mutaretur: sic & ciuitas ex partibus
concreta

concreta est, quarum sæpe aliqua incremento latente prorumpit, vt egentium turba in democratia atq; in republica. Id accidit aliquando fortuito, vt Tarenti, quũ vicissent Iapyges Tarentinos, multosq; nobiles ex illis non ita multo post bella Medorum interemissent, resp. in democratiã mutata est. Et Argiui, quum ciues eorũ die septimo, hoc est apud eos atro & nefasto, pugnare coacti, à Cleomene Lacedæmonio necati esset, eò necessitatis adacti sunt, vt aliquot accolas seruos suos ad remp. admiserint. Et Athenis quum pugna pedestres infœliciter succederent, nobiles ad pauciores redacti, propterea quòd sub bellũ Laconicũ ex delectu militare cogerentur. Hoc quoque ciuitatibus iis quæ populari imperio reguntur, euenit, nec tamen ita sæpe. Nam quum plures ditescunt, atq; facultates augentur, rectiones populares in paucorũ dominationes potentatusq; mutantur. A largitionũ corruptela citra seditionẽ respUBLICÆ mutantur, vt in Heræa ciuitate. Quòd enim legeret eos qui suffragia largitione corrupissent, delectus in fortitionem mutatus est. Mutantur & incuria atq; negligentia, quum ad summos principesq; magistratus accedere sinũt homines qui statum reip. præsentem non amant, vt in Oreo oppido fracta est dominatio paucorum, quia magistratu donatus Heracleodorus ex oligarchia remp. atque democratiam fecit. Adde quòd & propter tenuẽ & paruũ istud euenit. Paruũ dico, quia sæpenumero nõ deprehenditur institutorum ciuitatis immodica traductio, quum paruũ de-

spicitur, vt Ambraciæ paruus erat cēsus, à nullo tandem creati magistratus, quasi parū aut nihil paruus à nullo differret. Deniq; seditionis est causa dissimilitudo, & vario hominum genere permixta ac cōfusa ciuitas, quoad in vnum cōspirauerit, coalueritq;. Vt enim non ex qualibet multitudine fit ciuitas, ita nec quolibet temporis spacio cohæret. Quicunq; igitur adhuc admiserunt in ciuitatem aut incolas, aut aduenas ex aliis ciuitatibus, pleriq; omnes seditionibus agitati, vt Achæi cum Trœzeniis Sybarim tenuerūt, deinde Achæi plures facti, Trœzenios eiecerūt, vnde Sybaritis illatū vulnus. Et Thuriis immixti Sybaritæ factione turbarunt ciuitatē. Nam quum plus q̄ par esset, perinde quasi ex agro suo, capere vellent, pulsi eiectiq; sunt. Et quum Bizantiis insidias perniciosamq; molirentur aduenæ, cognita diripiēdi voluntate, armorum vi exturbati fuerunt. Antissæi quoq; armis eiecerūt profugos & exules Chios, quos in ciuitatem suam admiserāt. Zancclæi verò Samiis receptis, de re sua deiecti sunt ipsi. Apolloniatae qui ad Euxinum pontū incolunt, quum ex aliis ciuitatibus aduenas introduxissent, in seditionū fluctus incidērunt. Amphipolitæ acceptis à Chalcidensi populo colonis, magna ex parte labefactati exire coacti sunt. In oligarchia tumultuatur vulgus quasi iniuria affectum, quia par & equale quum sit, vti prius est dictū, paria nō percipit. In democratia rebus nouis studēt nobiles, quia dispares non plus habent è publico q̄ cæteri. Est etiā quum ciuitates in seditionē erūpunt
propter

propter locum & situm, quando natura loci ad vnā ciuitatem apta nō est: vt Clazomeniis ii qui Chytrū incolebāt, in eos qui obtinebant infulā: & Colophonii in Notientes. Athenis non simili sunt animo, sed magis populares sunt ii qui in Pyræo, quàm qui in vrbe sedes habēt. Vt in bellis riuorum vel minimorum transitus, phalāgasid est acies instructas diuellunt ac separant, sic omnis discrepantia dissidium facere consuevit. Maximum fortasse dissidium virtus & vitium, deinde diuitiæ & paupertas, & item aliud alio maius, in quo genere vnum est illud, de quo locuti sumus, discrepans & discors.

SEDITIONES igitur non de paruis, sed ex Cap. 4. paruis rebus oriuntur. De magnis est contētio. Sed & paruæ simultates vires acquirunt, quādo sunt inter eos qui obtinent principatum: id quod olim Syracusis euēnit. Nā quum duo iuuenes qui magistratum gerebant, amoris gratia discordiā seditionemq; mouissent, status reipublicæ commotus est. Alter enim quum abesset ab vrbe, puerū quem amabat, cōciliauit socius eius, sibiq; fecit audientem. Ille contra socio infensus ac inimicus, illius vxori persuasit vt ad se veniret. Hinc illi, quū principes ciuitatis adiungerent, in discordiam concitarūt omnes. Itaq; huiusmodi magistratus obseruādi, atq; eorū qui præfunt, multūque possunt, dirimēda controuersia. Principio peccatur. Principium (vt est in prouerbio) dimidiū totius. Paruum igitur in illo peccatū atq; dissidium, diffensionibus aliarū partium comparatione

& proportione respondet. Nobiliū seditiones prorsus efficiunt vt tota ciuitas vnà capiat detrimētum, vt Hestięa quondam post imperia popularia. Quum duo fratres de paternorū bonorum diuisione cōtenderent, pauperior, quòd alter rem patris nec recēferet nec exhiberet, nec illum thesaurum quem pater inuenisset, sibi conciliauit plebem, & auxiliū petiuit. Alter qui multis opibus valebat, diuites asciuit. Delphis quū ex affinitate nata esset discordia, principiū fuit omniū seditionū quę sunt postea secutę. Sponsus enim auguratus aliquid triste secuturū, quum ad sponsam venisset, abiit, nec duxit vxorē. Puellę propinqui, vtpote qui iniuriā accepisse se putarent, illi sacra facienti sacrilegii crimen obiecerunt, ac deinde vt sacrilegū necarunt. Nec prætereūda Mitylene, in qua de virginibus orbis ad quas magna pecunia & opima venisset hæreditas, coorta seditio, multorum fuit initium malorū, & eius belli quod in eam susceperunt Athenienses, in quo Paches Mitylenē cepit. Nam quū Timophanes homo diues duas filias reliquisset, & eas Doxāder ambiisset, nec accepisset filiis suis vxores, seditionis initium fuit, atq; Athenienses quibuscum hospitiū publicè iunxerat, ad bellū concitauit. Apud Phocēses de muliere orbata ac hæreditatibus adaucta, oborta dissensio inter Mnaseam Mnesônis patrē, & Euthycratē Onomarchi parentem, principium fuit eius belli quod in Phocēses de sacro Delphico Lacedæmonii gesserunt. Epidamni pactis nuptiis mutata reip. forma. Qui filiam suā desponderat,

sponderat, quum multatus esset à sponsi patre qui & ipse magistratū adeptus erat, aduocauit eos quibus republica frui non licebat, & vti violatus, reip. statum perturbauit. Mutantur etiā ciuitatum status & in oligarchiā, & in democratiā, & in rempublicā, propterea quòd aut magistratus aliquis, aut aliqua pars ciuitatis fama quæ sita hominum sermone celebrata sit & aduēta, vt Areopagi consiliū, quo tempore Medi atq; Persæ bellū Græciæ intulerunt, probatum & celebre factum, voluerunt Athenienses vt acutiorem, seueriorem, fortioremq; redderet rempublicā. Contrā bello nauali imperita multitudo, propterea quòd author fuisset in Salamina victoriæ, & eo nomine imperium maris ac ditionē obtinuisset, imperio populari vires adauxit, validioremq; democratiā fecit. Et Argiui nobiles, quoniā prælio Mantineæ commisso, ab hoste Lacedæmonio gloriā magnam reportassent, imperium populare frāgere conati. Syracusis quòd plebs author esset victoriæ belli quod in Athenienses gerebatur, respublica in democratiā mutata. Chalcide, quia multitudo viris nobilibus addita tyrannum Phoxum sustulerat, statim imperio potita est. Ambraciæ non aliter factū. Plebs Periandro tyrāno vnā cum his qui tyrānidem occupare conabātur, eiecto, ad se rempublicam cōuertit. Et (vt vniuerso genere cōplectamur) id scire operæ precii est, omnes potestatis authores & priuatos & magistratus, & tribus, & omnem partem ciuitatis, & quamlibet multitudinem, tumultus ciuiles atq; sedi-

tiones commouere. Aut enim qui inuident honore præditis, discordiam ferunt priores: aut honore præditi, quia excellentiores superioresque se putant, nec uti iure pari, nec cæteris æquati quiescere volunt. Mutantur & respublicæ, quum partes earum quæ videntur esse contrariæ, ut diuites & pauperum vulgus, numero adæquantur, atque tot capita vel facultates in vna quot in altera parte numerantur, medium verò aut paruum aut nullum prorsus est. Nam si alterutra partium multo præstantior est, & sine vlla dubitatione melior, iam non vult se periculo committere. Quæ obrem virtute præstantes nullam dissensionem de qua magnopere dicendum sit, excitant. Sunt enim pauci si cum vulgi multitudine comparentur. Generatim in omni republica tum seditionum tum mutationum principia sunt huiusmodi. Qui statum ciuitatum mutant: id interdum vi, nonnunquam dolo faciunt. Vi, quum aut statim initio, aut postea necessitatem imponunt. Etenim dolus est duplex. Aliquando postquam ciues initio fefellerunt, illorum voluntate rem publicam mutant. Deinde tandem vi illis inuitis occupant: ut quo tempore imperarunt Athenis quadringenti viri, populum deceperunt, quum dicerent regem Persarum daturum pecunias ad id bellum quod in Lacedæmonios moueretur, & furo factò rempublicam occupare conati sunt. Aliquando persuadent initio mutandum esse statum rerum, ac postea rursus volentibus iis quos oratione captiosa adduxerunt, imperant. Si igitur summam non singulatim loquamur,

in omni

in omni reipublicæ genere ex iis quas exposuimus
causis accidit vt rerum summa conuerteretur.

HINC partitione facta, quid cuiq; reip. formæ Cap. 5.
accidat, est videndum. Sanè imperia popularia maxi-
me immutatur propter improbitatem & iniustitiam
quorūdam hominum popularium qui gratiam mul-
titudinis aucupantur. Nam quum eos quibus res est
copiosa, tum priuatim calumniis agitāt, tum publice
multitudine concitata, faciunt vt illi seditiose coeant:
quia vel inimicissimos in vnum cogit metus commu-
nis. Idq; multis in ciuitatibus videre licet. Etenim in
Coa ciuitate democratia mutata propterea, quòd
adulatores extiterunt qui plebē concitarent. Coierūt
enim & coniurauerūt nobiles. Rhodi quidā popula-
res homines stipendium cogeabant, & pecunia confe-
cta vetabant ea solui quæ Trierarchis, id est triremiū
præfectis debebantur. illi vero quòd ipsis creditores
impingerēt dicas, sunt coacti coniuratione facta im-
perium popolare demoliri. Heracleæ quoq; propter
factiosos populi duces haud ita multo post deductā
coloniā imperium popolare fractum. Nā ab illis vio-
lati nobiles, & è ciuitate exturbati, deinde in vnū coa-
cti, ac urbē ingressi, democratiā sustulerūt. Haud mul-
to secus democratia Megarensis est dissoluta. Duces
enim populares, vt bona publicare possent, multos il-
lustres viros extorres egerūt, adeo vt profugorū mul-
tudo creuerit. Illi aduersum popularem multitudi-
nem impetu facto, & ea prælio victa, ad paucos im-
perium transtulerunt. Idem passa Cumæ democra-

N

tia, quam dissoluit Thrasymachus. Quod si quis res aliorum perquirat, videbit eas hoc fere modo immutari: Aliquando ut gratificetur imperitæ multitudini, nobilibus afferunt iniuriã, & sunt in causa cur nouis rebus studeant, & contra plebẽ cocant atque coniurẽt. aut quia (ut fit legibus agrariis) bonorum possessiones diuidunt. aut quia fructus vti feruientes intercipiunt. Nonnunquam adhibent calumniam, ut diuitum bona publicare possint. Olim quum populi & belli dux idẽ esset, democratia tyrãnidi cedebat. Nam permulti fere veterum tyrannorum ex iis qui cum vulgo populariter agebant, extiterunt. Cur autẽ id tum fieret, nunc nõ ita fit, causa est huiusmodi. Qui gratia valebant apud populum, tum inter ductores ordinum numerabantur. Nondum homines eloquentiæ vires acceperant. Nunc aucta facultate dicendi, qui dicere possunt & orare, quò volunt plebeculam ducunt: sed quia sunt imperiti rerum bellicarum, non occupant imperium, nec in tyrannidem inuadunt, nisi forte sibi id leuiter est tentatum. Sæpiusque ætate maiorum quàm nostra tyrãni extiterunt, propterea quòd magni magistratus quibusdam committebantur: ut Miletis *ἢ τῆς πρυτανείας*, id est ex magistratu qui classibus & decuriis partiebatur, & à singulis harum dies aliquot gerebatur, tyrannis est facta, quia multarum magnarumque rerum potestatem habebat, qui illum magistratum gerebat. Præterea quòd tum non ita magnæ essent vrbes, sed in agris plebs ageret, & in opere rustico faciundo laboraret, facilius erat tyrannidem

tyrānidem occupare. Nam præfides populi quum arma didicissent, artemque militarem nouissent, tyrannidem occupabant. Et istud omnes agebant, quum fide, gratia, auctoritate plurimum valerent apud plebem cui se probassent. Erat autem probatio ductorum popularium, in diuites odium & inimicitia: vt Athenis Pisistratus egit, in Pediacos seditione facta: & Theagenes apud Megarenses cæsis diuitum pecoribus quæ ad fluuium pascentia interceperat: & Dionysius quum Daphnæum atque diuites accusaret, & cum huiusmodi viris inimicitias gereret: ac vt homo popularis auctoritatem gratiamque sibi quæsiisset, à vulgo dignus est habitus qui violento imperio potiretur. Atque democratia quæ floruit memoria patrum, in vltimum nouissimūque genus popularis imperii mutatur. Nam vbi magistratus non habitatione census & classis, ferente populo suffragia, leguntur: qui gratiam vulgi inierunt populares homines imperii cupidi, eò rem perducunt, vt summa potestas in leges populo plebiscitisque tradatur. Vt id ne fiat, aut minus sæpe fiat, remedium est, magistratus à tribubus, non ab omni multitudine creari. Omnes igitur popularis imperii mutationes ex his fere causis oboriuntur.

I M P E R. I A paucorum maxime duobus modis ante omnium oculos positis mutantur: vno quidem, si pauci potentes vulgi multitudinem iniuria lædunt. Quicumque enim tum se plebi ducem præbet, satis habet virium ad immutandum statum reip. ma-

Cap. 6.

xime si quis e numero paucorum qui obtinēt principatum, sit dux, & multitudini præsit, vt in Naxo Lygdamis, qui postea Naxios tyrannide oppressit. Sed & principium seditionis & contentionum oritur ex aliis. Aliquando ab ipsis diuitibus qui nullum gerūt honorem publicum, quum pauci admodum magistratibus fruuntur, oligarchia dissoluitur: quod Massiliæ, & Istri, & Heracleæ, aliisq; ciuitatibus est factū. Qui nō obtinebant magistratum, commouebant ciuitatem quoad obtinerent primū maiores natu fratres, deinde rursus minores. Est enim vbi pater & filius nō simul imperant, est vbi maior natu frater ac minor nō eodem tempore gerunt magistratum: nempe vbi ad veram ciuitatis constitutionem magis accedit oligarchia. Istri periit in democratiam mutata, Heracleæ ex paucioribus ad sexcentos viros redacta. Cnidi quoq; mutata, quū inter se nobiles discordassent propterea quòd pauci honore donarentur, & quòd (vt ante dictū est) nec pater filiū simul imperare, nec plures fratres sed maximum natu sinebāt. Plebs dissidentes adorta, atq; ex illustribus viris ducē nacta, impetu facto vicit. Debile enim & infirmū, quod seditione & discordia solutum. Et olim quū Erythris oligarchiā reginæ tenerent, etsi diligenter negocia publica curabant, tamen populus, quòd a paucis imperiū teneri ægre ferret, speciem reip. mutauit. Sed & qui imperant pauci, statum suę reip. mouent propter dissensionem eorum qui multitudinē colunt, atque populares esse volunt. Hæc ratio alliciendæ plebis est duplex.

duplex. vna in paucis illis principibus, quia tametsi pauci admodum sunt, tamen est qui vulgi gratiam quærat, vt vnus trigintaurum qui Atheniensibus præerant Charicles suos collegas firmauit, & adhortatus est vt fauorem plebis ambirent. & eodem modo Phrynicus vnus quadringentum, suos. Aut id fit quum multitudinem demulcent ii qui oligarchiam obtinent, vt Larissæ πολιτοφύλακες, id est ciuium custodes, plebem colebant, quòd ab ea legerentur. Et in omni dominatione paucorum, in qua non leguntur magistratus ab iis qui illos gerere possunt, sed ex magnis censibus creantur, aut ex iis qui ordine, consuetudine, amicitia iuncti sunt, vt ex collegiis & ordinibus ciuitatis: creant autem ii quibus est ius armorum, vel populus: quod Abydos sensit. Id quoque fit vbi iudices non leguntur ex iis qui rempublicam administrant, quia principes populares, vt ad se iudicia transferant, rempublicam mutant, quod Heraclea in Ponto pertulit. Præterea si qui ad pauciores oligarchiam trahunt: quoniam qui volunt esse iure pari, populum sibi conciliare, & auxilium implorare coguntur: atque mutantur imperia paucorum, quum patrimonia luxuriose viuendo dilapidarunt atque decoxerunt. Etenim homines isti res nouas moliuntur: & aut tyrannidem aggrediuntur ipsi, aut alium subornant, vt Hipparinus Dionysium Syracusis. Et Amphipoli quidam nomine Cleotimus, qui Chalcidenses colonos induxit, inductos seditiose in diuites cõcitauit. In Aegina propter

huiuscemodi causam qui negocium nomine Char-
 retis suscepisset, mouere statum rerum conatus est.
 Nonnunquam igitur aliquid mouere contendunt.
 Interdum bona publica furantur, & peculatum com-
 mittunt. hinc aut hi discordiam mouent in eos qui
 commodo priuantur, aut seditionis authores sunt
 ii qui pugnant in peculatores: quod Apolloniæ in
 Ponto accidit. Quod si concordia firmatur impe-
 rium paucorum, non seipsum facilè frangit. indicio
 est ciuitas Pharfalica, in qua pauci, quoniam recte
 seipsis vti sciunt, multos imperio gubernant. Adde
 quòd oligarchia dissoluitur, quum alia priori indu-
 citur. Id fit si quum omnis administratio reipublicæ
 ad paucos redacta sit, non tamen omnes illius ordi-
 nis viri summos magistratus capeffunt: id quod
 Elidi quondam accidit. Nam quum rerum summa
 regeretur à paucis, ex illis admodum pauci legeban-
 tur in Senatum, quòd senatores nonaginta perpe-
 tui essent, & ex potentissimis, non aliter atque Lace-
 dæmoniorum senatus, legerentur. Fitque conuersio
 rerum belli pacisque temporibus: belli quidem, quia
 dum multitudini non audent se credere, aliis vti mi-
 litibus coguntur. is autem cui exercitum crediderunt,
 sæpe tyrannus efficitur, vt Corinthi Timophanes.
 Quod si plures sint duces, sibi asserunt potentatum.
 Interdum hoc timore perterriti, quia vti plebe cogun-
 tur, ei reip. partem distribuunt. Tempore pacis, quia
 neutra pars alteri se credit, militibus, atque duci, qui
 intermedius vtrique parti consulat, rem committunt.

is vero

is vero nonnunquam arripit imperium, & vtriq; ordini se præficit. quod accidit Larissæ quo tempore Aleuadæ, hoc est Larissæi quidã genere nobilissimi, circa Samum imperium tenebant & Abydi, quum ex sodalitorum collegiis crearentur magistratus, in quibus vnum fuit Iphiadæ. Oriuntur & seditionum tempestates ex eo quòd qui oligarchiam obtinēt, alios alii concutiunt atque vexant, & tumultuose affligunt matrimoniorum aut controuersiarum iudicialium causa, quales de re vxoria diffensiones antea diximus. & Eretriæ Diagoras, quòd expetito coniugio iniuriã accepisse videretur, quam tenebant equites oligarchiam, sustulit. Ex iudiciali controuersia concitatus est Heracleæ tumultus, & Thebis obiecto adulterii crimine. Iure quidem lis illata, at seditiose pœna cõstituta, Heracleæ in Eutionem, Thebis in Archiũ. Nam vi armata protraxerunt eos inimici, vt in foro *κρυφῶν*, id est tormento ligneo quo excruciantur fontes, alligarentur. Multæ etiam paucorum dominationes fractæ, quòd ad domini in seruum imperium nimium accederēt, ciuibus eam seruitutem grauiter ferentibus, vt ea quæ Cnidi fuit, & ea quæ Chii. Mutantur euētū quodam & accessione resp. & illa quæ nomine generis vocatur, & illæ quæ paucorum imperio reguntur, in quibuscunque à censu consilium iudiciumq; obtinent ciues, atque pro ratione census cæteros capeffunt honores. Nam sæpenumero tempus in præfens constitutus est census, vt paucis in oligarchia, mediocribus in rep. ad summam rerum pateat

accessus. Quum beneficio pacis, aut alio foelici successu copia rerum abundantiaque facultatum suppetit, fit vt eadem bona multo maiore precio censeantur: & ita fiunt omnes omnium participes, interdum aditu lento, tardoque motu, adeo vt ne sentiat quidem, interdum maturius. Hisce rebus imperia paucorum in discordiam labuntur, atque mutantur. Vt summatim dicam, tam populi quam paucorum imperia labefactantur atque interdum transeunt non in contrarios rerum status, sed in eos qui sunt generis eiusdem: vt quæ lege stabant, mutantur in dominationes sui iuris, & contrà.

Cap. 7.

IN optimorum statu discordiæ mouentur: in quibus sunt illæ quæ de eorum qui donantur honoribus, paucitate nascuntur: id quod diximus esse causam cur moueantur imperia paucorum. Nam aristocratia quodammodo oligarchia videri potest, quoniam in vtraque pauci obtinent principatum. non tamen sunt ea de causa pauci, quum videatur optimorum status eò consistere, quòd multi sunt boni. Maximè vero seditiones oriri necesse est, quum multus est numerus eorum qui magnam de se conceperunt opinionem, & elatis animis magnificè senserunt, perinde quasi virtute similes eorum qui reipublicæ præsunt, cuiusmodi erant apud Lacedæmonios ii qui Partheniæ vocabantur. ex similibus quidem nati fuerant. quos vbi res novas moliri, insidiarique scelere deprehenso constitit, Tarétum coloniam deduxerunt. Aut id fit quum viri quanuis magni, atque

que nihilo virtute inferiores iis quibus exhibetur plus honoris, iacent, ac honore priuantur, qualis fuit sub regibus Lyfander. Aut quum fortis vir & animi excelsi non fit honorum particeps, vt Cindaon ille qui florente Agefilao coniuratione facta Spartiatas adoriri voluit. Præterea quum hi nimia laborant inopia, illi sunt æquo ditiores. Id in bellis maxime fieri solet, atque Lacedæmoniis accidit sub Messeniacum bellum. Ostendit Tyrtæus poëta in carmine quod Eunomia vocatur. Nam bello pressi & ad inopiam redacti postulabant vt ager diuideretur. Fit etiam si quis magnus & potens, vltro progredi, maiórque fieri, vt omnibus vnus imperet, velit, vt Lacedæmone Pausanias, qui bello Medico fuit imperator, & apud Carthaginienfes Hanno. Exoluanturque maximè & respublicæ & optimorum status propterea, quòd in administratione ius peruertitur, nec obtinetur à multis. Eius mali principium est male temperata permistio, in republica plebis ac potentiorum, in aristocratia virtutis & illorum, sed illorum maxime duorum, plebis, & potentiorum. Nam quæ vocantur respublicæ, necnon aristocratia, multæ ista miscere conantur. Et hoc aristocratia differunt ab iis quæ respublicæ nominantur, & ea de causa alia minus, alia magis stabiles & firmæ. Quæ magis deflectunt ad oligarchiam, vocant aristocratias: quæ ad vulgus & multitudinem, respublicas. Itaque firmiores tutioresque sunt aliis istæ. Melius enim est ac potenti-

us, quod multitudine valet: & qui sunt iure pari, firmiore vinculo amoris colligantur. Diuites autem atque locupletes si reipublicæ statuto præstantiores habeantur & excellentiores, agere proterue, & improbe lædere volunt, ac in omnibus superiores esse. Et omnino in vtram partem administrandi ratio propensior est, in eam summa rei impellitur, vtrisque sua commoda augentibus, vt in democratiam respublica, in oligarchiã aristocratia: aut contrã. Vt in democratiam aristocratia, quia qui minus percipiunt fructus, perinde atque iniuria læsi, rem in contrarium circumflectunt. Vt in oligarchiam respublica, quia id vnum firmum est ac stabile, quod pro dignitate adæquatur, & quæ sua sunt, obtinet. Thuriis id quod diximus euenit. nam quòd ex censu maiore legerentur magistratus, res ad minorem censum pluresque magistratus est traducta. ac quoniam totus ager à nobilibus præter legem possidebatur, (res enim publica effrenatiore paucorum dominatione premebatur) fiebat vt plus & auare cuperent, & præter æquum obtinerent. At plebs exercitata bello, potentior est facta, quàm præsidiũ militũ quos sibi diuites stipauerant custodes, atque vim fecit, quoad illi cesserunt agro quicunque eius plus habebant. Iam quoniam ciuitates omnes in quibus optimates obtinent principatum, ferunt dominationem paucorum, hinc nobiles honore & commoditate auctiores, & in omnibus superiores esse consueuerunt, vt Lacedæmone ad paucos

paucos opes confluunt, & illustribus viris quicquid
 volunt, facere licet, & cui libuerit, iungi, & auxili-
 um ferre. Ea de causa Locrorum ciuitas contracta
 cum Dionysio familiaritate, interiit: quod neque
 in democratia neque in aristocratia bene tempera-
 ta factum esset. Porro autem status optimorum
 mutationes, quia paulatim sensimque dissoluitur,
 maxime latent. quod ante vniuerse generatimque de
 rebus omnibus publicis est dictum, quandoquidem
 & parua res est conuersionum causa. Nam quum
 aliquid eorum quæ rempublicam spectant, sinunt,
 ac deinde aliud paulo maius, rem minore negotio
 qui volunt mouent, quoad omnem constitutionem
 omnemque reipublicæ concinnitatem miscuerint. Id
 accidit reipublicæ Thuriorum. Quum lex esset apud
 eos de ducendis ordinibus annos quinque, iuniores
 quidam comparata scientia belli, & apud multitu-
 dinem præsidiorum parta gloria, spretis iis qui in
 rebus gerendis versabantur, quòd existimarent eum
 locum se facilè obtinere posse, hanc primùm legem
 abrogare conati, vt liceret eosdem perpetuos esse du-
 ces, quoniam videbant id populum prompte esse iuf-
 surum, ac sibi plebiscito honorem daturum. Augu-
 res & magistri curiarum, qui à consilio dando *σύν-
 βουλοι* nominantur, quòd essent comitiorum princi-
 pes, initio contradicere cupierunt, deinde consen-
 serunt, quia existimabant ea lege mutata nihil a-
 liud in republica moturos. Postea quum alia quoque

mouerentur, & hi prohibere vellent, nihil proficiebant, sed omnis constitutio reipublicæ conuersa est in ditionem eorum qui nouas res erant aggressi. Omnes autem rerumpublicarum species aliquando ex se, aliquando extrinsecus dissoluuntur, quum respublica contraria aut iuxta aut longe quidem sed potens est posita: quod florente republica Atheniensium & Lacedæmoniorum contigit. Athenienses enim vbique paucorum dominationem, Lacedæmonii statum popularem auferebant. Quibus ex causis respublicæ variant, & vnde seditiones oriuntur, propè iam explicauimus.

Cap. 8.

P R O X I M V S est locus disputationi de vnaquaque republica communiter separatimque seruanda. Nec dubium est, vt hinc ducamus exordium, quin si teneamus quibus ex causis intereunt respublicæ, habeamus & eas quibus seruantur incolumes. Nam contrariorum contrariæ sunt effectiones, & exitio contraria falus. Ciuitatibus igitur bene constitutis ac temperatis non aliud magis cauendum, quàm ne quid ab instituto legum recedatur, atque maxime quod paulatim repit, obseruandum. Nam mutatio legum pedetentim progrediens haud secus latet atque sumptus qui non cogitur in summam, quia falsa argumentatione decipit hominis opinionem atque sententiã, non aliter atque hæc falsa ratio, Si parua singula, parua sunt omnia. Hoc autem aliquãdo verum, aliquando falsum. Vniuersum & omnia, non parua res est, sed ex paruis composita. Vnũ igitur

igitur huic principio obiiciendum præsidium. Deinde cauendum ne fides adhibeatur commentis ad fallendam imperitam multitudinem comparatis. Inducantur à rebus, & aperte deteguntur. Diximus antea quæ sint illa commenta fraudis ac σοφίσματα de quibus loquimur. Videas aliqua non optimatum modò, verum etiam paucorum diuitum imperia manere, non quòd res eorum tutæ sint atque firmæ, sed quoniam ii qui obtinent principatum, bene tractant ciues & expertes reipublicæ, & eiusdem participes. Expertes propterea, quòd eos nulla afficiunt iniuria, atque eximios aliquot viros & inter eos principes admittunt in rempublicam: nec qui ambiunt honorem, per iniustitiam priuant honore, nec plebeculæ commodum quæstumque præripiunt. Participes vero, quia familiariter se gerunt in illos, atque populariter. Nã quod ius par in multitudine & democratia populares quærunt, hoc in similibus est non cum iustitia modò, sed etiam cum vtilitate coniunctum. Itaque si plures in reipublicæ administratione versentur, non inutile est multas leges esse populares, vt non vltra sex menses prorogari magistratus, quòd similes omnes honore frui possint. Nam similes qui sunt, iam perinde se habent atque inter se homines plebei: ideòque vt antea diximus, in illis frequenter insunt nonnulli populares qui gratiam multitudinis aucupantur. Deinde minus cadunt in nimiam dominationem res & paucorum & optimorum, si non prorogentur magistratus. Non enim tam facile est eos perperam

facere, qui breui tempore, quàm qui longo obtinent principatum. Prorogatio longi temporis est in causa cur ciuitates quæ vel à paucis vel à populo reguntur, tyrannide & iniqua dominatione opprimantur. Aut enim in vtrisque maximi viri in tyrannidem inuadunt, hîc, qui gratiam multitudinis adepti, apud eam plurimum possunt: illic, qui potentiam æquo maiorem sibi compararunt. aut qui summos gerunt magistratus, si diu teneant imperium, regnum affectant. At uero manent incolumes rerum status, non solum quòd longè absunt à sua pernicie, & rebus iis vnde perimuntur, sed interdum quòd finitimæ sunt periculo, quia timore perterriti, maiorem custodiendæ reipublicæ dant operam. Debent igitur ii qui summæ rei curam gerunt, fingere & ostendere timores, vt sint quasi nocturnæ vigiliæ præsidiorū, quæ rem tuentur: & quod longe abest, prope instare & imminere fingendum, vt integram non dissipatam velint ciues rempublicam. Præterea nobilium & illustrium virorum contentiones seditio- nesque etiam legibus coercendæ, & cohibendi qui nondū contendunt, priusquã suscipiant inimicitias, & rempublicam turbent, quippe quos, vt malum initio oboriēs, deprehendere non sit cuiuslibet, sed hominis scientiæ ciuilibis periti. Quod attinet ad eam rerum conuersionem quæ ex oligarchia atque politia fit propter census æstimationem, quum eodem manente censu id accidit, abundante pecunia conducit inspicere quantus sit census publicus, & cum tem-
pore

pore præterito comparare. In quibusdam ciuitatibus est annuus, in maioribus tertio aut quarto quôque anno exigitur. Quod si multo maior est & auctior eo qui habitus est in reipublicæ constitutione, aut multis partibus imminutus, legem esse prodest, & singulorum césus vel augere, vel minuere. si auctus sit, augere pro ratione multiplicis incrementi. si diminutus, imminuere, atq; leuiorem habere. Quod nisi fiat hoc modo in iis ciuitatibus quæ à paucis diuitibus reguntur, & in iis quæ republica proprie dicta constant, hic oligarchia, illic effrenata potentia constituitur. Illo modo si res ibunt, ex republica democratiam, ex oligarchia rempublicam aut democratiam fieri videbis. Rei populari, & imperio paucorum omnique reipublicæ communiter vtile est neminem præter modum sic augere, vt superet aliorum quasi membrorum symmetriam. Enitendum potius paruos ac longo tēporis interuallo separatos honores, quàm statim magnos exhibere, quoniam collabuntur in mores perditos. Nec hominis est cuiusque secundam fortunam ac prosperam ferre. Quod si non erit factum, videndum saltem ne qui cumulatos honores detulerunt, rursus auferant vniuersos: sed hoc faciant accessione leniter increfcente. Maximèque curandum sic agere legibus, vti nemo longe superet alios, nec amicorum, nec pecuniarum viribus: alioquin eos ciuitate procul summouere. Quòd autem vel priuati, res nouas moliuntur, constituendus est magistratus, qui speculetur eos qui ali-

ter atque reipublicæ bonum est, viuunt, vt imperio populari, si democratia est: dominationi paucorum, si pauci diuites obtinent principatum, ac cæteris item rerumpublicarum formis. Et qui in ciuitate commode, suauiter, & ex animi sententia viuunt, iisdem causis impellentibus obseruandi. Adhibebitur huic malo remedium, si res gerendæ magistratúsque partibus contrariis vsque committentur. Contrarios atque oppositos esse dico bonos viros & æquos, imperitæ multitudini: diuites, pauperibus. Atque elaborandum aut egentium & locupletum numerum immiscere, aut statu mediocri temperatos adaugere. Hoc quidem certe dirimit eas controuersias & seditiones quæ ex impari iure nascuntur. In omni republica summum est, sic legibus & alio quouis genere administrandi statum rerum collocasse, vt munus publicum gerentibus ne liceat è publico quæstum facere: quod in paucorum principatu maxime cauendum. Non ita grauitur ferunt quum prohibentur imperare plebeii, verùm etiam quum priuatis rebus vacare licet, gaudent. Quod si existiment à magistratibus publica furto surripi, tum grauitur ferunt vtrunque, & honoribus, & commodis priuari. Vnóque modo vti democratia & aristocratia simul sint, fieri potest, si quis sanxerit hoc genus instituti. Nam fieri posset vt & nobilitas, & multitudo vulgaris, id quod vtraque sibi vellet, obtineret. Omnibus enim licere magistratū gerere, populare est:

nobiles

nobiles imperare, status optimorum. Id erit, si nihil lucri percipiatur à magistratibus, quia pauperes nolent imperare, propterea quòd nullus inde fiet quæstus, suis rebus operam dare malét: diuites, quoniam publicis emolumentis non egent, citra quæstum poterunt rempublicam administrare. Hoc modo fiet vt pauperes, quia suis rebus operam dabūt, augeantur atque ditescant: diuites & illustres, ne vel infimorum patiantur imperium. Ne igitur furtim publica pecunia auertatur, ante oculos omnium ciuium tradatur, ac in singulis tribuum partibus, quæ *φρατείας* nominantur, in singulis ordinibus & tribubus anti-grapha, id est tabulæ cum tabulis collatæ, & obseruandi cauendiq; gratia à pluribus scriptæ, reponantur. Quòd autem nullo suo quæstu rerum summam curant magistratus, iis qui re bene gesta probati fuerint, lege statuendi sunt honores. Quæ ciuitates populariter administrantur, diuitibus parcere debent, & eorum possessiones non modò non diuidere, sed ne fructus quidem. id quod nõnullæ ciuitates inscitè faciunt, & quia non intelligunt, se fallunt. Satius est (etiamsi velint id facere locupletes) impedimento esse quo minus sumptuosa quidem munera sed inutilia exhibeant, vt ne suis impensis choros ludòsve celebrent, aut lampadum certaminibus præsent, & si qua sunt alia generis eiusdem. Vbi pauci diuites imperant, habenda ratio pauperum, multaque egentibus adhibenda cura, atque partiendi magistratus illi vnde quæstus aliquis fieri possit. Et si quis diuitum

O

pauperi fuerit iniurius, in eū poenæ statuēdeꝝ grauior-
res, quàm si quis ipforū (plebeios intelligo) fuerit cō-
tumeliosus. Nec donatione sed cognatione venire
debent hæreditates: nec plures vni, sed vna tantum
venire. Sic enim magis equabūtur facultates, & egē-
tium plures efficientur diuites. Vtile est & in demo-
cratia & in oligarchia tribuere iis qui in minore sunt
reipublice parte, omnium præterquam summorum
magistratum parem vel primariā authoritatem: in
democratia, diuitibus: in oligarchia, pauperibus. Sū-
mi quidem magistratus solis iis in quorū potestate
est summa rerum, aut illorū pluribus committendi.

Cap. 9.

T R I B V S autem rebus præditos esse oportet
eos qui principes magistratus capeſſent, primū amore
in rempublicam constitutam, deinde summa
potestate ad obeunda imperii munera, post hæc vir-
tute atque iustitia, quæ cuiq; reipublicæ generi con-
ueniat: quia si non idem ius est omnibus in ciuita-
tibus, necesse est iustitiæ differētias esse. Quòd si nō
hæc omnia in vno & eodem reperiuntur, ambigi po-
test quomodo sint diuidendi magistratus: vt si quis
sit bonus imperator, sed homo improbus, nec reipu-
blicæ beneuolus, alter iustus & beneuolus, non ita
bellicosus, quis delectus sit habendus? Duo spectan-
da videntur, quid sit omnium magis commune, &
quid minus. In copiis ergo ducendis experiētia po-
tius habēda ratio, quàm virtutis. pauciores enim pe-
riti duces, plures æqui bonique sunt. In custodia ve-
rò & quæstura spectātur opposita, quia maiore vir-
tute

tute opus est, quàm quæ solet esse vulgo. At omnium communis est scientia. Quærat aliquis, si cui duo insint, potentia, atque amor reipublicæ, quid egeat virtute? Nam duabus hisce rebus instructus conficiet ea quæ reipublicæ profunt. An etiam virtus habenda, quoniam fieri potest, ut ii quibus insunt hæc duo, sese continere non possint. Itaque quemadmodum sibi non obtemperant, quanquam se norunt & amant, ita nihil prohibet esse qui eodem modo in commune sint affecti. Omnino quæ dicimus in legibus ut ciuitatibus vtilia & accommodata, ea conseruant omnia statum rerumpublicarum. Et quod sæpenumero dictum est, maximum principium & elementum, obseruare ut ea multitudo quæ saluam esse vult rempublicam, viribus superior sit ea quæ non vult. Præter hæc omnia, non est ignorandum medium, quod ignorant modò ciuitates quæ ad extrema deflexerunt. Multa quæ popularia videntur, imperium popolare dissoluunt: atque multa quæ dominationi paucorum creduntur vtilia, perimunt illam. Qui putant hanc vnam esse virtutem, rem longius à medio protrahunt, nec intelligunt esse veluti nasum, qui tametsi iustam magnitudinem, quæ pulcherrima est, relinquens, declinat in aduncum aut repandum, pulcher est tamen, atque etiam venustus aspectu. at uero si quis longius ad exuperantiam vsque porrigat, primum auferet decentem particulam mensuram, tandemque perficiet ut ne nasus quidem esse videatur, quia conuersus fuerit ad extrema contraria, exu-

perantiam atque defectionem. & eodẽ modo de cæteris partibus est dicendũ. Id accidit & aliis constitutionibus, vt ciuitatum. Etenim quãuis oligarchia atque democratia ab optimo statu exierint, sibi tamen satis esse possunt, & bene habere. Quòd si quis longius protrahat hanc & illam, primum deteriorẽ reddet, & tandem faciet vt ne respublica quidem sit. Quamobrem non debet ignorare legumlator, & qui rempublicam administrat, quæ genera rerum popularium democratiam seruant, & quæ perimunt, & item quæ res paucorum firmant oligarchiam, quæq; labefactant. Neutra quidẽ harum esse potest & permanere sine diuitibus & plebeia multitudine. Quũ verò facultates adæquantur, hanc aliam esse rempublicam necesse est. Quum igitur abrogant leges quæ ad inæqualitatem & exuperantiam pertinent, auferunt statum rerumpublicarum: peccántq; & in populari statu, & in dominatione paucorum. In populari statu, duces populares qui gratiam plebis penes quam legũ vis est, aucupantur, quia quum pugnant in diuites, bipartitò diuidunt ciuitatem. Ineunda est via contraria, & sic agendum, vt pro diuitibus semper dicere videantur. In dominatione paucorum bonum est pro plebe dicere potentiores qui obtinent principatum, & alia iurisiurandi verba atq; nunc solent confirmare. Sunt enim ciuitates imperio paucorum subditæ, in quibus nunc iurant hoc modo, Plebi & maleuolus ero, & eam quo malè tractẽ, consilium inibo. Oportet & existimari & simulari cõtrarium,

&

& indicare iureiurádo, Nulla iniuria violabo plebē. Omniū quæ dicta sunt, maximū est ad incolumitatē salutemq; rerūpublicarum id quod nunc parui pendunt omnes, sciētia ciuili erudiri. Nihil enim proderūt leges perutiles, & ab omnibus administrāda reipublicæ peritis celebratæ, nisi erūt in republica ciues moribus & disciplina formati: si populares sunt leges, more populari: si ad imperiū paucorū pertinent, modo paucorū. Nam si in vno est incontinentia atq; intemperātia, est & in ciuitate. Est autem reip. disciplina, non ea facere quibus pauci potētes, aut status popularis amantes gaudeant, sed quibus poterūt illi quidem oligarchiam, hi verò democratiā retinere. Nunc autē in quibus ciuitatibus imperiū tenēt pauci diuites, eorum qui pręsunt filii voluptates ac delicias sectantur: pauperū verò liberi in cāpo exercentur, & laborāt. Itaq; & volunt auidius, & possunt res nouas moliri. In iis autem ciuitatibus quæ à populo regūtur, & maximè vidētur esse populares, cōtrā ac vtile sit, res est cōstituta. hoc ex eo fit, quòd malè definiunt libertatem. Duobus enim imperiū popolare definiri videtur, summo principatu multitudinis, atque libertate. Nam ius in democratia par & æquabile esse putāt: & æquabile, quod imperita multitudo primum esse iusserit: liberumq; & æquabile, facere quod quisq; velit. Itaque in eiusmodi ciuitatibus vt quisque vult, ita viuit: & vt ait Euripides, eò fertur quò propendet volūtas. id autem malum & improbum. Nec enim putanda seruitus est vita ad rempu-

O iii

ARCHIVO FACULTATIVO
DE

Artilleria

blicam accommodata, sed incolumitas & salus. Vt nõ exquisitè & subtiliter disputemus, sed rudi simplici- que genere dicendi, hic est earũ rerũ numerus vnde oritur conuersio & interitus rerumpublicarum, & quibus illæ saluæ & incolumes permanent.

Cap. 10.

RELIQVVM est vt de monarchia differamus, & quibus ex causis intereat, & quibus seruetur præ- fidiis, explicemus. Quæ regna patiuntur, & imperia tyrannorũ, propemodum similia sunt iis quæ de pu- blicis rebus suprâ demõstrauimus. Nam regia pote- stas ad optimatum principatum accedit, tyrannis ex oligarchia postrema democratiaq; cõcreta: quapro- pter iis qui ferunt illam, grauissima atq; perniciosissi- ma, quippe quæ ex duobus est confecta malis, & fert egressiones ab optimo statu, & vitia vtriusque rei publicæ. Vtraque monarchia recta via ex contrariis prodit. Regnum quo populus æquos bonosq; viros tueretur, institutum est: & constituitur rex ex vi- ris bonis virtute cæteros longè superãtibus, aut re- bus gestis quæ prodeunt à virtute, aut certè illustri genere, quod hisce rebus multo præstantissimum. Tyrãnus autem ex populari multitudine oboritur, vt illustres nobilésque viros opprimat, nullãmq; pa- tiatur ab illis iniuriam. Id probauit euentus. Nam (si vera fatemur) omnes ferè tyranni facti sunt ex duci- bus popularibus, in quorũ fidem se multitudo per- misit, propterea quòd nobiles criminarentur, & ca- lumnia vexarent. Hoc enim modo iam ciuitatibus auctis imperia tyrannorũ constituta. Fuerũt his alia
priora

priora ex regibus, qui patria iura prætergrederentur, nimirumque suos opprimere seruitute cuperent: & alia ex hominibus qui ad gerendos summos magistratus eligebantur. Nam populi quondam & eos qui ciuilibus negociis præessent, & eos qui rebus diuinis & contemplationi darent operã, diuturno imperio præditos esse voluerunt. Alia manarunt è paucorum principatu, qui vnum aliquẽ cui summa rerum principẽsq; magistratus committeretur, eligebant. Omnibus his modis, si dominari modò voluissent, eò quòd iam tradita potestas esset, perficere facile potuissent, illi regis, hi primi honoris potestate freti: vt Phidon Argis, & alii qui regnũ obtinebant, facti sunt tyranni. Qui magistratum gerebant in Ionia, atq; Phalaris, ex publicis honoribus eruperunt in tyrannidem. Panætius apud Leontinos, Cypselus Corinthi, Pisistratus Athenis, Dionysius Syracusis. Itẽmque alii qui populares erant, & imperitæ multitudinis gratia abutebantur. Regnum, sicuti diximus, in morem status optimorum fuit institutum: quippe quod est ex dignitate, aut ex eius virtute qui præficitur, aut ex virtute generis eius, id est vel parẽtum vel maiorum, aut ex beneficiis, aut ex his atque facultate. Omnes enim qui beneficia in ciuitates aut gentes contulerunt, aut conferre potuerunt, hunc adepti sunt honorem, alii imminente seruitute bello propulsata, vt Codrus: alii vindicatis in libertatẽ populis, vt Cyrus: aut tyrãnis monstrisve cæsis, aut finibus propagatis, vt Lacedæmoniorum, Macedonum

Molofforúmque reges. Vult autē rex esse custos atque propugnator, vti qui fortunas & facultates habent, nullam patiantur iniustitiam, & ne populus improbitate & iniuria lædatur. Tyrannis verò (vt sæpenu-mero dictū est) nullum respicit bonum publicū, nisi utilitatis propriæ priuatiq; commodi gratia. Tyrāni finis est, voluptas: regis, honestas. Iccirco superiores partes melioresq; conditiones tyrannorum pecunia, regum potius honore constant: atque rex custoditur à ciuibus, tyrānus à peregrinis. Perspicuum est igitur tyrānidi esse pestes & popularis imperii, & status diuitum paucorum. Ex oligarchia malum contrahit, quòd fit illi finis, opum facultas: illi quidem non alio modo & præfidiū, & alimētū manere potest: quodq; multitudini confidere nō audeat. Itaque arma ciuibus adimere, & vulgus populi vexare, & ex vrbe extorres agere, incolasq; dispergere, tyrānidis & oligarchie cōmune est. Ex democratia caput hoc mali, bellū gerit in nobiles, & clam interimit ac palam, atque exturbat è ciuitate, quasi de eadē arte cōtēdāt, & imperio sint impedimēto. Ex ea re fit, vt illis insidie tendātur, aliis imperare, aliis seruitutē fugere volētibus. vnde Periandri consiliū Thrasibulo datū, eminentiorum spicarū deturbatio, quasi semper opus sit ciues eminentes auferre. Habēda sunt igitur, sicuti diximus, eadem ferè principia conuersionū in vnius imperio, quæ sunt in cōmunionē rerū publicarū. Nā iniustitia & metu ac fastu monarchorū adducti pleriq; eorum qui premūtur imperio, conspirāt, & illos adoriūtur.

Idq;

Idq; maxime faciunt iniuria ac contumelia (que pars est iniustitiæ) commoti, sed & aliquando suis bonis & facultatibus priuati. Nec solum principia sunt eadẽ, sed fines quoque, vt in publicis rebus, sic in tyrannide & regno. Monarchis enim magna vis opum suppetit ac honoris, quæ plerique omnes expetunt. Aggressionum partim feruntur in corpus imperantiũ, partim in principatum. quæ ab iniuria contumeliaq; prodeunt, in corpus. quumq; multæ sint contumeliæ partes, iram singulæ gignunt: atque omnes ferè qui ira concitantur, vlciscendi, non dignitate excellendi gratia impetum faciunt, vt pœna Pisistratidas est secuta quòd Harmodii forori dedecus intulisset, & Harmodiũ offendissent. Harmodius igitur irruit in eos propter fororẽ, Aristogiton propter Harmodium. Et insidiæ Periandro Ambraciæ tyranno paratæ, quòd quum biberet vnà cum puero suis deliciis, interrogasset ipse num de se iam cõcepisset? Pausaniæ dedit pœnas Philippus, quòd non animaduertisset in Attalum qui Pausaniæ attulerat iniuriam. Derdas item pœnã repetiuit ab Amynta paruo, propter iactationem in ipsius ætatem. Et Euagoras Cyprius ab Eunucho. Nam quum filius eius à muliere repudiatus esset, illum vt iniuria affectus interemit. Multiq; perniciem moliti sunt monarchis propterea quòd hi probrum corpori obtulissent, vt Crataeus Archelao. Semper enim grauitè ferebat eius consuetudinẽ. Itaq; satis valuit causa minor ad facinus edendum. Aut quòd neutram filiarum, quanquam

desponderat illi, dedit, sed natu maiorem collocauit Elibæ regi, bello in Sirrham & Arrhabæum occupatus, iuniorem Amyntæ filio, quòd existimaret eo pacto illum & è Cleopatra natum minime contēdere & certare velle: at hoc fuit alienandi animi principium, quòd ægre ferret se gratia veneris appeti. vnà coniuravit Hellanocrates Larissæus eadem ratione commotus. quòd enim vsus illius ætate, domū sicuti pollicitus erat, non reduxisset, existimabat improbitate petulanti, non amoris desiderio consuetudinem illi secum fuisse. Paron & Heraclides Aenienses occiderunt Cotyn vlciscendi patris gratia: & ab hoc desciuit Adamas, quoniam puer exectus ab illo, putabat iniuriam se accepisse. Multiq; ira cōmoti, quòd plagas in corpus accepissent, vt iniuria affecti, & magistratus & reges aut interfecerunt, aut prodiderūt, vt apud Mitylenæos Megacles cum amicis Pentolidas aggressus, quòd circumferrētur, clauaq; percuterent, interemit. Posteaq; Smerdes verberibus cæsus & à muliere extractus Penthilon occidit. Decamnichus causa fuit cur Archelaus oppugnaretur, vt pote qui cōiuratos primus incitauit, iratus eò quòd ipsum flagellis conscindendum poetæ Euripidi tradidisset. Euripides autem illi infensus erat propterea quòd aliquid in oris eius odorem tetrum dictitasset. Alii non pauci ea de causa hi sublatis, illi insidiis appetiti. Similia committūtur impellente metu. Est enim metus vt in rep. sic & in monarchia, inter causas malorum: vt in Xerxem coniuravit Artapanes, quia timebat

mebat crimē & accusationē propter Dareium, quòd eum Xerxis iniussu extulisset: sed existimabat hunc veniam sibi daturum, quasi rex, propterea quòd in conuiuium admittebat illum, non meminisset iniuriæ. Aliæ de cōtemptu fiunt insidiæ, vt quidam Sardanapalum cum mulieribus pensa diuidentem conspicatus, creauit illi periculum, si modò fabularū scriptores hæc vera dicunt. certe si non in illo, tamen in alio verū esse potest. Dionysio posteriori Dion molitus est perniciem, quòd videns sic habere ciues, & illum semper ebrium esse, hominem contempserit. Sunt & amici qui contemptu adducti parant insidias. Nam quòd ipsis adhibetur fides, aspernantur, quasi futurum sit vt minime suspecti lateant. His adde qui putant se posse obtinere principatum. nam quodammodo ob contemptum res nouas aggrediuntur. Vt potentes enim, & periculum contemnentes, quia potentia freti, in monarchos inuadunt: vti belliduces, quemadmodum Cyrus in Astyagem, cuius & viuendi genus & potentiam spernebat, quoniam vires eius ocio relāguescere, & ipsum deliciis operam dare vidisset. Seuthes Thracius quum dux exercitus esset, in Amadocum vires suas conuertit. Alii pluribus hisce causis, vt cōtemptu lucroq; commoti, monarchos adoriuntur, vt Ariobarzanem Mithridates. Ea de causa maxime iniiciunt manus viri natura audaces, & apud monarchos honore bellico præditi, quia fortitudo potestate munita, audacia est. Duabus his rebus adducti, vt faciliè victores futuri, erum-

punt in vnius principatum. Aliud est genus causæ quæque diximus, vnde honoris appetentes ad vim concitantur. non enim quemadmodum nonnulli tyrannis imminet, quia quæstus ingentes atque magnos honores illis exhiberi vident: sic quisque gloria ductus rebus nouis studens vult periclitari: sed illi propter eam quam diximus causam regnum affectant, hi non aliter atque si quid aliud præclare gererent, vnde nomen & gloriam apud alios sibi compararent, ita monarchis afferunt manum, non qui sibi monarchiam, sed gloriam parere velint. At vero perpauci numero sunt qui hac causa mouentur. Nulla quidem salutis cura subesse debet, si rem non confecerint, sed illis hæerere opus est Dionis propositum, quod non facile multis inest. Ille quidem cum paucis in Dionysium bellum gessit, eo se esse animo dictitans, vt quantumcunq; progredi posset, id sibi laboris satis futurum, vt si quum paulum terræ inuasisset, continuo mors ipsum occuparet, pulchre mori se existimaret. Tyrannis vno modo, veluti aliarum rerum publicarum singulæ, malo extrinsecus illato collabatur. si qua sit resp. potentior illi contraria, inerit haud dubie propter studia contraria, perdendi voluntas. Omnes autem quæ volunt, si facultas adsit, efficiunt. Contrariæ sunt resp. popularis tyrannicæ, vt figulo figulus, inquit Hesiodus. Etenim democratia postrema tyrannis est. Regnum & status optimorum, tyrannidi ex administrandi ratione contraria. Quapropter Lacedæmonii & Syracusani quo tempore bene rem suam administrabant

administrabant, permultas euerterunt tyrannorum dominationes. Sed & vno modo tyrannis labefactatur ab intestino malo, quum seditionibus domesticis agitantur tyranni, vt illa Gelonis, & Dionysii modò. Gelonis imperium solutum, quia Thrasylbulus Hieronis frater filium Gelonis alliciebat in gratiam, & ad voluptates, vt regnaret ipse, concitabat: familiares autem contraueniebant, ne prorsus tyrannis, sed Thrasylbulus frangeretur. Coniurati vero occasione data illos omnes expulerunt: Dion autem militibus coactis, & euocato populo Dionysium affinem suum posteaquam ab imperio deiecit, interfectus est. Quumque duæ sint causæ quibus homines inducti maxime, tyrannos adoriuntur, odium atque contemptus, vt alterum istorum tyrannos sequatur necesse est, odium. Despiciatum multæ sequuntur euersiones. Id hoc argumento confirmari potest, quòd permulti qui sibi imperia tyrannica quæsierunt, illa retinuerunt: qui susceperunt ab illis, omnes propemodum perdidērunt. Nam qui voluptatibus operam dant, facile veniunt in contemptum, multasque dant insidiarum occasiones. Enimvero odii particula statuenda est ira, quòd earundem actionum quodammodo parens est, atque odio sæpe efficacior. Nam quòd ratione non vtitur hæc perturbatio, vehementius in facinus irati feruntur. Maximeque solent iram persequi, qui iniuriam acceperunt. ea de causa & Peisistratarum tyrannis est soluta, atque aliorum multæ. Odium vero ratione magis vtetur. Etenim dolor comitatur iram:

quare non facilè rationi morem gerit. Odium sine dolore est. Vt autem summatim breuiterq; dicamus, quot diximus esse causas imperii paucorum intemperati & extremi, & popularis administrationis vltimæ, totidem quoque tyrannidis statuendæ sunt, quia sunt & hæ dominationes diuisione tyrannorum cõprehensæ. Regnum minime extrinsecus dissipatur, ideóque diuturnum est. Cæterum ex ipso multa abruptendi genera oboriuntur. Nam duobus modis exitium patitur: vno, quum seditione labefactantur regni participes. altero, si crudelius tyrånorum more imperare, & præter æquum legemq; in plures dominari volũt. At iam nulla sunt regna. Quod si qua videntur esse, monarchiæ magis tyrannidésque censeferi debent: quia regia potestas non inuitis præest, & ad maiores pertinet. multi autem nomine reges, aliorum similes sunt, nec vllus adeo præstat, vt magnitudinem principatus atque dignitatem plane adæquare possit. quamobrem ferũtur ab inuitis. Quòd si quis fraude aut vi regnat, iam tyrånis ea dominatio videtur. In regnis autẽ quibus patri filius aut generis eius alius succedit, præter eas quas demonstrauius interitus causas, hæc quoque statuenda, quòd multis plane cõtemnẽdis imperiũ traditur, qui nõ tyrannicã potentiã, sed regiũ honorẽ adepti, improbe & flagitiose viuũt, ac cõtumeliose tractãt suos. Facilis autẽ est regni dissolutio. Breui non erit, si nolint ciues. At tyrånus etiã si nolint, manebit. His rebus igitur & aliis id genus causis monarchiæ franguntur.

Seruantur

SERVANTVR autem, vt vniuerse sum- Cap. 11.
matimq; dicam, à contrariis: vt singulatim, regnis ad
moderationem potestatemque temperatiorem actis.
Nam quanto minor cuique magistratui traditur po-
testas, tãto diutius illum manere est necesse, quia mi-
nus ii qui summam imperii tenent, seruitute premunt
suos, magisque suos mores æquant, & eorum qui-
bus præfunt, minus flagrant inuidia. Id in causa fuit
cur longum tempus apud Molossos regnum per-
manferit, & apud Lacedæmonios, quia ab initio ma-
gistratus ille diuisus esset in duas partes, atque rur-
sum Theopompus vnà cum aliis eum temperasset,
ac Ephorum constituisset imperium. Nam detra-
cta potestate, regnum diuturnitate temporis adau-
xit: & ita quodammodo non minus sed maius effe-
cit: quod vxori quærenti, puderetne ipsum regnum
debilius filiis tradere, quàm à patre accepisset, respõ-
disse ferunt atque dixisse, Non pudet: diuturnius
enim trado. Imperia tyrannorũ duobus modis ma-
xime cõtrariis salua manent. Alter est traditus, quo
plerique tyrannorum gubernant imperium. Multa
quæ huc pertinent, instituisse fertur Periander Co-
rinthius multa ab regno Persarum talia sumi pos-
sunt. Et quæ dudum narrauimus, ad tyrannidis sa-
lutem nonnihil pertinent, eminentiores excellentio-
résq; viros deturbare atq; demetere, & homines ela-
ri spiritus auferre, neque sodalitia, neque societa-
tem, neque disciplinam, neque aliud quicquam simi-
le permittere, sed amoliri omnia vnde gigni duo so-

lent, spiritus ingentis elatio, & existimatio præclara. Iuuat etiam neque scholas nec alios conuentus qui fruuntur ocio, permittere, & omnia factitare ex quibus alios alii propter consuetudinis inopiam suspectos habebunt: quia cognitio facit vt multi probentur, & auctoritatem fidemque sibi pariant. Expedit quoque stipatores externos omni tempore in hominum conspectum se dare, & ad fores versari. Sic enim plane sciri potest quid agant homines. Videndumque prudenter, an continua seruitute iugum pati consuescant. Dispiciendaque sunt alia generis eius, vt Persica ac barbara, quæ tyrannica sunt. Eadem certe vis est omnium. Nec alienum est à tyranno, operam dare ne in occulto lateant quæcunque dixerit egerit ve quis eorum qui reguntur: atque speculatores emittere, vt qui Syracusis *ποταγωγίδαι*, hoc est delatores vocantur: vt Hiero emissarios habebat qui subaudirent vbinam coitio conuentus ve esset. Minus enim libere, qui metuunt exploratores huiusmodi, loquuntur: & siquid liberius audent, minus latere possunt. Tyrannidis est etiam facere vt calumnias adhibeant, & crimen obiectent, vtq; simultates alant, atque collidantur infensi amicis amici, plebs nobilibus, diuites diuitibus. Et vt ad inopiã redigantur ii qui parent, ne custodiæ præsidioque alimenta sumministrare possint, sed victum cottidiano labore quærantibus ocium desit, & insidiandi tempus. Huiusce rei manent exempla Pyramides Aegyptiæ, & colossus ac ingens statua à Cypselidis erecta, &

quod

quod Peisistratidæ extruxerunt Olympium, & Sami Polycratis opera. Hæc omnia conficiunt idem, assiduum laborem & paupertatem hominum qui tyrannide opprimuntur. Adde pensionem vectigalium, vti Syracusis Dionysio imperante accidit, annis quinque facultatibus atque fortunis omnibus ciues nomine vectigalium euerti. Vult etiam gerere bellum tyrannus, vt ii quibus præest, ne sint in ocio, sempérque duce egeant. Ac regnum seruatur ab amicis. Tyrānicum vero, nullam prorsus amicis adhibere fidem, nec illis se credere, quasi velint omnes atque maxime possint tyrannum perdere. Et quæ in deterrima ac extrema democratia fiunt, tyrannica sunt omnia, imperium mulierum domi, nimiáque licentia, vt indicent quid moliantur viri, & ex eadem causa seruorum immodica libertas. Nec enim serui nec mulieres tyrannis insidias parant. Nam si comode & ex animi sententia viuunt, & tyrannidi & democratia vt bene velint esse, necesse est. Etenim multitudo popularis monarchiam tenere, & tyrannorum more dominari cupit. Quapropter adulator apud vtrosque, tyrannos, atque plebeios, in honore est. Apud plebeios quidē popularis homo, qui multitudinis leuitatem voluptate quasi titillat. Est enim huiusmodi vir multitudinis assentator. Apud tyrannos in eodem sunt loco qui se abiiciunt, & humiles atque demissi cum illis agunt atque versantur: quod quidem munus est adulationis. Etenim hæc est causa cur improbos habeat amicos tyrannis, quòd qui

P

ita dominantur, assentatoribus patefaciunt aures, & blanditiis deliniti corruptique gaudent. Nullus autem committat istud qui sit animo libero & excelso. Aut amant boni viri, aut non adulantur. Improbis ad res improbas vtilis ac idonei. Clauus enim clauo truditur, vt est in prouerbio. Est etiam tyrannicum, nullo graui & angusto, nullo ingenuo liberoque delectari, quia vnum se generis huius esse existimat tyrannus. At qui grauitatem præ se ferenti & grauiter habenti, simili grauitate respondet, atque agit libere, præstantiam dominationemque tyrānidis auferre, & æqualitatem inducere videtur. Oderunt igitur viros graues ac liberos tyranni, vt quos imperium violare credant. In conuiuium & vsum cottidianum externos adhibere potius quam ciues, tyrannicum, quasi ciues sint hostes, externi contra nihil moliantur. Hæc & similia tyrannica sunt, & illius imperii seruantia. Nihil enim improbitatis, flagitii, sceleris omittitur. Hæc omnia (vt summatim colligam) tribus formis continentur. Tria sunt enim quæ tanquam scopum signumque petunt tyranni: vnum, vt ii quibus præfunt, deiecto sint animo rudi-que, propterea quòd nemo parui animi tendit insidias. Alterum, vt alter alterius habeat suspectam fidem, quia nõ antè dissipatur tyrannis, quàm ciuium pars cõuenierit, & haud dubiam acceperit dederitque fidem. Ideoque bonis viris infert bellum, quasi perniciosus huic dominationi, nõ eò solum quòd seruitute premi nolunt, & vt m̄cipia domino seruire, verum etiam quòd

quòd & sibi & aliis sunt fideles, neq; se neq; alios ac-
 cusant. Tertium, vt nulla sit facultas agendi. Nullus
 enim conatur efficere quæ fieri nullo modo possunt.
 Itaque si non adsit facultas, tyrannidem soluere non
 contendit. Hi tres ergo fines, ad quos tyrannorū cō-
 silia referuntur. Omnia quidem tyrannica ad hæc
 proposita referre licet, tum vt ne alii in aliorū fidem
 se tradant, tum vt agendi facultate & animi virtute
 destituantur. Vnus ergo modus vnde salus tyranni-
 di petitur, hic est. Alter vero ferè contrà atque di-
 ctum est, rem curat, qui sumi potest ex interitu re-
 gnorum. Vt est vna ratio qua regnum perit, quum
 insolentius & crudelius fit hoc imperium, sic tyran-
 nidis est conseruatio, quum ad regni similitudinem
 comparatur, & vnum modo seruat ac retinet, po-
 tentiam, vt non volentibus modò, verum etiam no-
 lentibus & inuitis imperet. Id enim quum abiicit,
 imperium tyrannicum abiicit. Hoc igitur vti funda-
 mentum manere opus est: reliqua partim facienda,
 partim simulanda sunt à tyranno, vt pulchrè perso-
 nam regis agere videatur. Primum faciundum, vt
 communeis vtilitates curare existimetur: nec largia-
 tur ea dona quæ profundi grauitè & ægre multi fe-
 runt, quòd hæc ex eorum opera ac labore & parco-
 tenuique emolumento subtrahuntur, atque mere-
 tricibus dantur & aduenis atq; artificibus effuse. Ra-
 tioq; reddenda accepti & expensi. quod aliquot iam
 tyranni fecerunt. Sic enim rem administrans, nō ty-
 rannus esse, ac œconomus videbitur. Nec timendum

nequando pecuniis egeat, qui sit dominus ciuitatis. Sed & si migrent domo tyrāni, locum ve mutant, id erit vtilius, quàm si numos coactos coaceruatósque domi relinquunt, propterea quòd rebus minus insidiabuntur custodes. Tyrannis autem, quum foris agunt, custodes magis quàm ciues timendi, quoniam hi comitantur, illi continentur domi. Deinde tyranno faciendum vt vectigalia atque operas suorum cogere videatur & œconomix causa, & vt si quando sit opus, bellicis opportunitatibus sint vsui: & vt prorsus exhibeat se custodem atque dispensatorem rerum non quasi priuatarum, sed vt communium. Nec ostendat se difficilem & asperum, sed grauem, & honore dignum: quod efficit vt qui incidunt in illum aut adeunt conueniendi gratia, nō timeant, sed potius reuereantur. Id autem facilè non consequetur homo idoneus qui contemnatur. Quamobrem si non aliarum virtutum, ciuilis tamen habenda ratio, & ea de se opinio confirmanda. Præterea vt iniuriam nulli inferre videatur, neque adolescenti, neque adolescentulæ, nec alii cuiquam eorum qui cum eo versantur. Et vt eius vxores eandem moderationem seruent erga alias, quoniam mulierum contumeliæ in causa fuerunt cur tyrannorum multæ dominationes perierint. Vtq; in corporis voluptatibus contrà faciat atque nunc pleriq; tyrannorum. Non enim solum statim ineunte die voluptatibus dant operã, multosq; dies continue fruuntur, sed etiam videri volūt ab aliis id facere, quò tanquam foelices ac beatos

beatos qui viderint admirentur. At in his maxime ratio modusque seruandus, vt si non fugiant illas, aliis saltem fugere videantur. Nec enim sobrius facile insidiis appetitur, nec contemnitur, sed ebrius: nec qui vigilat, sed qui dormit. Omniumque fere quæ dudum exposuimus, facienda cōtraria. Instruēda ac ornanda ciuitas vt à curatore, non tyranno. Præterea vt diuinis rebus operam dare maxime videatur, est curandum. Minus enim verētur ne quid iniquum & iniustum patiantur ab eo principe, quē timere deos & colere opinantur: minúsque insidiabuntur illi, vtpote cui dimicanti dii auxilium ferant. Oportetque talem videri, non qui deos ex animi inopia inscitia ac ignoratione veneretur. Et viros aliqua in re laudabiles sic ornare, vt non existiment se plus honoris à ciuibus, etiamsi legibus suis vterētur, accipere potuisse. Honores huiuscemodi partiri debet ipse, pœnas sumere per alios magistratus atque iudices. Omnis autem monarchiæ salus & conseruatio communis est, neminem vnum magnis honoribus & opibus extollere, at si visum fuerit, plures, propterea quòd alius aliū obseruabit. Quòd si quem statuere sublimem sit necesse, ne constituat hominem moribus audacem, quia mores generis huius in omnibus rebus agendis rerum nouarum sunt appetentissimi. Quòd si cui potestatem infringendam putet, paulatim sensimque istud facere debet, non simul vniuersam auferre potestatem. Quinetiã ab omni iniuria ac contumelia, & à duabus magis

quàm à cæteris omnibus abstinendum, ne verberibus sæuiat in corpora, ne stupro vitiet ætatem. Maxime adhibenda cautio, ne sic eos accipiat qui student honori. Imminutionem pecuniarum à principe negligentia grauius ferunt auari: dedecus, bonæ famæ studiosi, & æqui bonique viri. Quamobrem aut his viris parcendum, aut sic irrogandæ pœnæ, vt patrio more, non incuria ac despicientia facere videatur. Quæ cum ætate consuetudo tyranno est, non ex licentia sed amoris gratia nata videri debet. Omnino quæ dedecus, ignominiam maculamq; iniurere videntur, amplioribus ornamentis honoribusque redimenda. Timendi maxime qui manus audent afferre corpori, & adhibitis custodibus obseruandi maxime, qui si occiderint, non optant sibi vitam promereri. Iccirco summa cautio sit ab iis, qui vel se vel sibi charos iniuriam accipere putant. Non enim sibi parcunt, qui ira commoti feruntur in vindictam. In eam sententiam dixit Heraclitus, durum esse & graue cum animo ira flagranti certare, propterea quòd emitur hoc animam. Quòd autem ciuitates ex duabus sunt partibus constitutæ, ex hominibus opulentis atque pauperibus, cogitandum est vt imperii beneficio vtrique feruentur, & ab alteris alteri nulla iniustitia lædantur. Vtri tamen viribus superiores sint, videndum, vt eos maxime conciliet imperio. Nam si ita habeant res, non erit necesse tyrannum donare libertate feruos, nec arma adimere, quia pars altera viribus tyrannidis adiuncta satis erit

ad eos vincendos qui rebus nouis studere, & principem adoriri volent. De singulis horum disputare superuacaneum videtur. Manifestum est enim propositum quò tendat, oportere non tyrannicum sed œconomum regiùmque iis videri quibus præest, nec eum qui in rem suam communia interuertat, sed qui publicum curet, & vitæ mediocritates non exuperantias persequatur. Adde quòd nobiles viros & illustres familiares habere, vulgus blanditiis lenire debet. Ex his enim rebus necesse est non modò pulchrius & optabilius imperium, quo non humiles & abiecti, sed viri præstantes & dignitate conspicui reguntur, & quod non odio & metu continuo laborat, verum etiam diuturnius atque stabilius esse. Iam mores ita componat suos, vt aut virtute & honestate præditus, aut semibonus sit: non iniustus, at semiiustus.

ET QUIDEM breuiore sunt omnibus Cap. 12.
 publicis rebus oligarchia ac tyrannis. Nam longissimo tempore Sicyone stetit Orthagoræ tyrannis & filiorum. Illa quidem permansit annos centum. Cuius rei causa fuit ea moderatio qua in suos utebantur, & ratio viuendi, qua multum legibus seruiabant. Clisthenes quia bellicosus erat, nõ fuit Sicyoniis contemptui, & adhibita diligentia vt sibi populum conciliaret, multa populariter egit. Is itaque fertur eum qui abiudicasset ipsi victoriam, & ex victoribus hominem exemisset, coronasse. Sunt qui dicant, illius qui ita iudicauit, esse statuam viri-

lem eam quæ in foro sedet. Aiunt & Peisistratum, quum ad Ariopagitas in ius vocatus esset, subiisse iudicium. Altera fuit Corinthi Clepsidarum tyrannis. Etenim septuagintatreis annos & sex menses rerum summam tenuit. Cypselus enim imperavit annos triginta, Periander quatuor & quadraginta, Psammetichus Gordii filius treis annos. Huius sunt eadem causæ, quæ superioris. Nam Cypselus quòd popularis esset, imperium sine stipatorum custodia peregit. Periander acerbe & tyrannice imperavit, alioqui vir fortis, atque bellica virtute clarus. Tertia, quam Athenis Peisistratidæ occuparunt, haud continua fuit, quia vnus illorum bis aufugit Peisistratus. Itaque spacio trium & triginta annorum Atheniensibus imperarunt, ipse decem & septem, filii decem & octo. Sic omnes anni fuerunt trigintaquinque. Ex reliquis illa fuit Hieronis & Gelonis apud Syracusanos, quæ paucis annis stetit, duodeviginti. Gelon quum septem dominatus esset, octauo oppetiit mortem. Hiero quum decem. Thrasylbulus vndecimo mense excidit. Alia multa fuerunt imperia tyrannica, quæ prorsus omnia breui interierunt. Diximus propè de omnibus quæ ad respublicas & ad monarchias pertinent, quibus ex causis intereunt, & contrà quibus ex rebus seruãtur. In rep. Platonis, Socrates de mutationibus disputat, nec bene quidem disputat, propterea quòd optimæ reipublicæ atque primæ nullam propriè mutationem attribuit. Nam causam mutationis esse dicit,

quòd

quòd nihil manet atq; perpetuò stabile firmūq; est, sed annis voluentibus quadam comprehensione & ambitu omnia mutantur. Earū conuersionū principium sumi ex iis quorum sesquitertia radix numero quinario coniūcta duas efficit harmonias, quum solidus fuerit huiusce descriptionis mathematicæ numerus, confirmat: quasi natura gignat aliquādo improbos & hebetes, & alios aptiores ad capeffendum animi cultū. Hoc quidem fortè non improbè dicit, quoniā fieri potest vt nonnulli sint quos nullo modo erudire, bonosque viros efficere possis. At vt est hæc eius propria mutatio reipublicæ quā dicit optimam, potius quàm aliarū, & eorū quæ fiunt omniū? & cur potius à tempore, à quo dicit omnia mutari? Illa etiam quæ non eodem tempore esse fieri ve cœperūt, quomodo simul immutantur? vt si quæ pridie illius diei quo fit conuersio, vno eodemq; tēpore statim mutant? Præterea cur ex hac optima reipublica ad Laconicā digreditur? Sæpius enim in cōtrariam quàm in finitimam ac propinquā res omnis publica conuertitur. Eadem quoq; ratio mutationū cæterarū. Ex Laconica fit oligarchia, inquit, & ex hac, democratia, ex democratia tyrannis. At qui etiā è contrario reflectuntur, vt democratia in oligarchiam, ac sæpius quàm in monarchiam. Præterea non ostēdit an tyrānis mutetur, an non: & si mutetur, quamobrem, & in quod reip. genus vertatur. Id eò cōmisit, quòd non facilè potuit dicere. Nec enim certum est atq; definitū. Nam de illius sentētia debet in primam

atq; optimam conuerti. Sic enim circuli continenter circunduceretur orbis. Sed mutatur & in tyrannida tyrannis, vt Sicyone dominatio Myronis in tyrānidem Clifthenis verfa est: & in oligarchiam, vt quæ Chalcide fuit Antileontis: & in democratiam, vt illa Gelonis apud Syracufanos: & in aristocratiā, vt illa Charilai apud Lacedæmonios, & apud Carthaginiēfes. Atq; ex oligarchia fit tyrānis, vt in Sicilia omnis ferè vetufta, apud Leontinos Panētii, & ea quā Gelæ tenuit Cleāder, & quā Rhegii Anaxilaus, ac multis in ciuitatibus eodem modo. Illud absurdū putare, ideo rerū summam à paucis ditioribus occupari, quòd homines auidi pecunię & ad rem augendā impigri, gerāt magistratus, nō quòd multi cæteris longè ditiores iniquum existiment ius ciuitatis esse par habentibus rem, & nihil habentibus. Multæ ciuitates sunt in quibus regnant pauci potentes, vbi leges vetant quæstū sectari, atq; pecuniæ causa negociari. Et Carthaginienfes, quibus est status popularis, lucro dant operam, necdum illorū variauit imperiū. Absurdè quoq; dicitur, oligarchiam duabus ciuitatibus cōtineri, vna diuitum, altera pauperū, & ea de causa mutari. Quid enim fert imperiū paucorum deterius quàm Lacedæmoniorū, aut alia quæuis respublica, vbi non omnes paria possidēt, aut non omnes simili genere bonitatis sunt præditi? Nemine pauperiore factō quàm antea fuisset, nihilominus oligarchia in democratia vertitur, si plures sint tenues ac inopes: & in oligarchiā democratia, si diuites multitudinem vincant,

vincant,

vincant, & illi negligenter agant, hi diligēter animaduertāt. Quumq; multæ sint mutationū causæ, non eas enumerat, sed vnam ponit, quòd qui rem suā dilapidant, & ære alieno opprimuntur, deueniunt in paupertatem. quasi verò ab initio fuerint omnes aut pluri diuites. Id autē falsum. At duces nonnulli posteaquam decoxerunt, res novas moliuntur. quū alius quisquā rem profudit, nihil accidit reipublicæ graue. Nec vnquā potius in democratiā, quàm in aliam reipublicę formā mutantur imperia paucorū. Præterea ciues, aut si non sunt honorū participes, aut si iniuria læduntur, aut contumeliosè tractantur, seditiones concitant, statumq; ciuitatū mutant: quod faciunt etiam si non absumpserint opes, quoniā facere licet quod volūt, cuius rei causam ferūt esse nimiam libertatē. Quumq; plures habeat species oligarchia atque democratia, de mutationibus vtriusque disputat Socrates perinde quasi vna sit ac simplex.

ARISTOTELIS POLITICON

Liber sextus.

VOT ergo differentia & quæ sint Cap. r.
 cōsultationis, ac eius ordinis qui cōsilia tractat, & summā rerum tenet, de constituēdis magistratibus, de iudiciis, & quæ cui reipublicæ cōgrua sunt visa: præterea ex quibus & per quæ rerū status intereāt aut seruentur, prius à nobis est disputatum. Quòd autē plures habeat species democratia, & itē

res aliæ publicæ, non erit inutile addere quæ restant, & videre quæ cuiq; ratio propria sit & accommodata. Præterea videndū, quas sibi rerumpublicarū partes concilient & adiungāt omnes illæ de quibus egimus formæ, propterea quòd illarū coniugatione rerum summa variatur, vt sunt optimorum status qui ad oligarchiam, & nōnullæ quæ vocātur respublicæ, quæ ad democratiā proniores sunt. De coniugationibus iis loquor, quas tametsi nullus inspexit hætenus, tamen inspiciundæ videntur, vt si pars illa quæ versatur in consiliis, & ea quæ legēdi magistratus habet potestatem, imperio paucorum seruādo sit instituta, & si consiliū ad oligarchiam, comitiū ad aristocratiam deflectat, aut si quo alio modo non omnia reip. familiaria propriaq; sint cōstituta. Quæ cui democratia ciuitati, & item quæ cui oligarchia multitudini cōgruat, & quid quibus aliis ciuitatibus sit utile, suprā demonstraui. At certè planū faciēdum est non modò quæ sit ex his administrandi rationibus optima, atque ciuitatibus vtilissima, verum etiam quomodo & has & alias instruere oporteat, breuiter explicandū. A democratia sumamus initiū. Nam res illi contraria, quā vocant oligarchiam nōnulli, simul aperietur ac erit perspicua. Vt hæc via ratioq; docēdi constet, sumēda sunt omnia popularia, & quæ popularibus adiuncta rebus videntur, quòd ex eorum compositione popularis imperii formæ prodeūt, & non vna solūm democratia, sed plures ac differentes existunt. Duæ sunt enim causæ cur plura popularis imperii

imperii genera reperiantur. Prior à nobis antè dicta est, quòd turbæ popularis multæ sunt differētia. Est alia quæ colit agrum, alia quæ exercet illiberales artes, alia tenuissima ac extrema mercenariorū: quarū si primā cum secunda, & tertiā rursus cum vtraque sumas, nō differūt modò quòd hinc aut melior aut deterior sit democratia, verumetiam quòd specie diuersa. Altera causa est, de qua sermo nunc habetur. Nam popularibus imperiis consequētia, & quæ huiusce reip. videntur esse propria, si coniūguntur, populares status variant. Alii quidem pauciora, alii plura, alii vniuersa sunt consequētia. Nec inutile est has species omneis cognitas habere, & ad instituendum quod quis fortè volet genus, & ad corrigendū quod prauum putabit. Etenim qui respublicas instituūt, omnia quæ suo proposito conueniunt, & ad vnum tendunt finem, collecta volūt. Quod qui faciūt, peccant, vti suprā capite de interitu & cōseruatione rerum publicarū diximus. Nunc autē quæ sint auctoritates dignitatesq; ciuitatum, qui mores, quæ studia & fines, exponimus. Rectionis igitur popularis scopus & finis est libertas. Nam perinde loqui de libertate confueuerunt, quasi in ea republica sola cōmunis omniū sit libertas. Aiunt enim ad eam veluti ad designatū finem tendere omnem democratiam. Pars vna libertatis est, parēre vicissim, & imperare: quia populare ius est, par & æquale numero nō dignitate obtinere. quo iure constituto, multitudinē dominari necesse est, & quod decreuerint plures, id esse ex-

tremum atq; iustū. Vnicuiq; ciuiū par esse ius oportere confirmant. Itaq; vbi populus summæ rei præest, fit vt plus habeant potestatis tenues ac egentes, q̄ diuites & opulēti. plures enim sunt, & quod statuerunt plures, authoritate præstat, & illi parētur. Hoc igitur vnū libertatis est signū, quò qui democratiam obtinent, rem tendere arbitrantur. Pars altera, vnūquenq; facere quod vult, hoc à libertate fieri dicunt, quandoquidē non licet ei qui seruus est, eo quo vult modo viuere. Hic igitur alter est popularis imperii finis. Hinc nata libido primū nemini parēdi, deinde si istud negaretur, vicissim modò parēdi. Hęc via munitur ad eam libertatē qua fruuntur omnes iure pari. Hisce iactis fundamētis, & illiusmodi ducto principio, popularia sunt instituta, omnes ex omnibus legere magistratus: omnes singulis, singulos omnibus vicissim præesse: fortitione creare magistratus aut omnes, aut qui experientia & arte non egēt: ex nullo vel quamminimo censu ad remp. accedere: neminem eūdem bis magistratū gerere, aut raro, aut paucos honores, nisi qui ad bellū pertinēt: imperia non esse diuturna aut omnia, aut quæ prorogari non est necesse: omnes iudicare posse: ex omnibus legere iudices: de omnibus rebus ferre sentētiam, aut de plurimis & maximis atque summis, vt de rationibus honoris gesti reposcendis, de rep. de pactis conuētis singulorum: cōcionem rerū omnium aut maximarum habere potestatē, magistratū nullius, aut lōgè minimarū. Nec est in iis qui præsunt, aliud populare magis q̄

Hic interturbata sunt Græca.

gis quod consilium, ubi non omnibus ad vitam satis copiosa merces perfoluitur. Id ubi fit, plebei vim magistratus huius auferunt, quoniam multitudo quam satis vberem questum facit, in consilio omnia iudicia ad se conuertit, ut antea dictum est quum supra hac de re via atque ratione disputaretur. Deinde maxime omnibus perdere stipendia, & in his concionibus, iudiciis, magistratibus, si non omnibus, at magistratibus, iudiciis, consilio, concionibus principibus, aut illis magistratibus quos inter se sodalitates celebrare est necesse. Præterea quoniam genere, diuitiis, ratione disciplinæ oligarchia definitur, horum contraria ad statum popularem videntur pertinere, generis ignobilitas, paupertas, ars illiberalis. Nullum magistratum perpetuum esse. Quod si quis ex antiqua mutatione relictus est, & illius amputare vires, & qui suffragio legebantur, fortitione creare. Hæc igitur communia sunt earum ciuitatum quæ à multitudine reguntur, & manant ex eo iure quod esse populare consentiunt. Istud est omnibus esse par & æquum numero in ea quæ maxime democratia atque multitudo popularis videtur. Ius enim æquatum est quum pauperes nihilo magis imperant quam diuites, neque soli dominantur, sed omnes ex æquo: quod numero continetur. Sic enim in reipublica ius par inesse putant, atque libertatem.

POSTEA affert hoc dubitationem, ut erunt iure pari? censusne quingentum ciuium partiendi & distribuendi mille viris, ut quantum quingenti, tantum mille possint? an non ita statuenda æquabilitas, sed hoc modo diuidendi ciues, deinde pares ex quingentis & ex

Cap. 2.

mille sumēdi, vt penes eos sint differētiarū cognitio-
nes atq; iudicia? An hęc resp. iure populari iustissima,
an ea potius quæ multitudine & numero nititur?
Dicunt enim qui imperio populari fauēt, id esse ius,
quod pluribus visum est: qui verò tuētur oligarchiā,
id quod statuerūt ditiores: quia pro multitudine for-
tunarū iudicari oportere confirmant. Sed est vtrifq;
inæqualitas & iniustitia: quia si fiat quod pauci vo-
lunt, tyrānis erit. Etenim si vnus plura quàm cæteri
diuites, habeat, iure quo pauci diuites innitūtur, im-
perium solus obtinere debet. Si quod plures nume-
ro decreuerint, id ratū erit, iura violabunt publicātes
bona diuitū atq; pauciorum, ita vti antea dictum est.
Quę sit igitur equabilitas, quę cōueniet inter vtrof-
que, vidēdum, & ex eo iure quod vtrique statuunt,
querendū. Dicunt enim quod ciuium plures statue-
rint, id ratum esse oportere. Esto quidem istuc, non
omnino tamen, sed quum duæ sint partes ex quibus
ciuitas constat, diuites & pauperes: quod vtriq;, vel
plures decreuerint, id ius esto. Quòd si in contraria
distractæ sunt sententiæ, valeat quod plures & cēsu
maiore ciues censuerint: vt sint opulenti decem, pau-
peres viginti. decreuerūt aliquid sex diuites, contra-
rium decem & quinque pauperes. in sententiā paupe-
rum diuites quatuor, in sententiam diuitum quinque
pauperes ierunt. vtrifq; numeratis, id ratum sit quod
alterutra pars maiore cēsu decreuerit. Quòd si cēsu
pares inciderint, hęc esse cōtrouersiam promiscuam
communemq; statuendum, vt si nunc in duas diuisa
parteis

partei sit concio, aut iudiciū: & aut forte dirimenda cōtrouersia, aut aliud simile faciūdum. Enimuero de æqualitate & iure quanquā arduum est atq; difficile veritatem inuenire, facilius tamē hęc reperire, quàm eò perducere qui plus habere & superiores esse possunt. Semper enim ius & æqualitatem viribus inferiores quærunt, potentiores verò negligunt.

Q V V M popularis imperii formæ sint quatuor, optima quæ ordine prima, vt superioribus illis sermonibus demonstratū est. Hęc enim omnium antiquissima. Verbi gratia, si quis multitudinis varietates differentiasq; distinguat, agriculturalum populus optimus erit. Et ita fieri potest, vt democratia constitutur vbi multitudo ex agricultura vel pecore pascēdo victū quærirat. Nam quòd res eius tenuis est, vrget opus, & assiduè laborat. Itaq; non habet concionem frequēter, sed raro coit: & quia nō illi suppetūt necessaria, in opere faciūdo cōsumit operā, nec cupit aliena. Dulcius est opus rusticū facere, q̄ rēp. administrare, & eos gerere magistratus, vnde nō licet vberem fructū percipere, magnūq; facere quæstū. Vulgus enim lucri q̄ honoris appetētius. Eius rei signū, imperia tyrannorū olim tulit, & fert paucorū dominationes, si non sit impedimēto magistratus quo minus in opere faciundo labore, siq; nihil eripiat: quia tum breui ditescunt alii, alii non egēt. Iam quum legendi magistratus rationisq; reposcendæ habeat potestātē, si quid honoris ambit, expletur hoc iure. Sūt enim populi, qui tametsi non legūt magistratus, sed

Cap. 3.

Q

aliquot viri ex omnib⁹ vicissim lecti (vt Mantineæ fit) tamen quòd in consilio deliberandi ius habent atq; decernendi, bene agi secum putant. Et hanc esse formam quandam popularis imperii credendum, qualis erat Mantineæ quondam. Quamobrem vtile est ei populo de quo priore loco diximus, & ita mos fuit, vt omnes ius habeant & in magistratibus creâdis, & in reposcendis rationibus, & in dirimendis controuersis, atq; vt summos honores gerât viri delecti, & ex censu maiore maiores, aut ex censu nullû, sed ii præfint, qui imperare possunt. Qui sic rempublicam administrant, rem bene gerere necesse est, quia populo volente, nec bonis viris inuidente, semper optimi capeffent républicã, & virtute præditis atq; nobilibus fatis erit hoc munus. non enim regêtur ab aliis deterioribus. & iustè imperabunt, quòd alii iure suo rationem vitæ magistratusq; gesti reposcent. Vtile quidem suspensos teneri qui præfunt, nec facere licere quicquid visum fuerit, propterea quòd licétia agendi quod quis velit, innatû cuiq; vitium cõtinerere non potest. Necesse est igitur id quod in ciuitatibus perutile est euenire, vt æqui boniq; viri & infontes non imminuta ciuium potestate præfint. Perspicuum est igitur optimam hanc esse democratiam. in promptu causa est: nempe quòd generis eius est populus. Sûnt aliquot leges vetustæ à pluribus latæ, quarum nulla non utilis ad instituendum populum qui agricultura dat operã, vt quæ iubet aut ne quis vsquã possideat agrû ultra modum lege definitû: aut si vsquam, ne tamen

ne tamen à loco designato adusque sedes vrbis & ciuium. Et in multis ciuitatibus quondam lege cautum erat, ne cui primas hæreditates vendere liceret. Est etiam lex quam tulisse fertur Oxylus, cuius est hæc vis, ne quis pecuniam foeneraretur in eam agri partem, quam singuli possiderent. Nunc autē Aphytalorum lege æstimanda res est & corrigenda, quoniam ad id quod dicimus, est vtilis. Illi quidem quantum multi sunt, & agrum non ita magnum possident: omnes tamen agrum colūt. Non enim fundos quos habent, totos mercede & precio inscribunt, sed in tam minutas particulas diuidunt, vt etiam pauperes æstimationē preciūq; superare possint. Post eam multitudinem quæ exercet agrum, populus est optimus in quo pastores pecuariique sunt qui ex pecuaria viuunt. Multa sunt illi cum aratoribus conferenda. Hi consuetudine longa exercitati, & ad bellicos labores apti, & corporibus vtilis sunt, quique in castris & statiuis ac sub dio durare possūt. Omnis penè reliqua multitudo ex qua cæteri status populares constant, hisce deterior multo, magisque vitiosa. Nam improba vita est artificum sordidorum, & eorum qui vendundis rebus & emundis student, atque illorum qui suas operas mercede locant. nihil hoc genus hominum tractat, nihil agit cum virtute iunctum. Præterea quum versetur omne id genus in foro & in vrbe, facilè, vt verè dicam, coit, & conciones frequētat. Agricolaë quia fusi, sparsi, disiectique viuunt in agro, non coeunt, nec ita conuētū &

Q ii

eiusmodi comitio opus est illis. Et ubi talis est situs
 loci, ut ager ab urbe distractus longè sit, ibi demo-
 cratiam bonam, utilemque rempublicam statuere fa-
 cile est, quia plebs in agris viuere coloniarum more
 cogitur. Itaque tametsi turba non deest, quæ in forū ne-
 gociandi gratia conuenit, tamen non haberi conciones
 in iis ciuitatibus, nisi rustica multitudo passim disie-
 cta coierit, necesse est. Ut igitur optima ac prima de-
 mocratia statuenda sit, exposuimus. Nec obscurum
 quomodo reliquæ species extrui pararique debeant. Se-
 quendus est ordo, & ad eas progrediendum, quæ de-
 generauerunt: semperque deterior multitudo separan-
 da. Extremam verò democratiam, propterea quòd
 omnium societate miscetur, nec ciuitatis est cuiusque
 ferre, nec facile permanere, nisi legibus ac moribus
 bene sit constituta. Diximus autem prius omnia ferè
 quæ & hanc & alias respublicas demoliri solent. Ad
 hanc constituendam democratiã, & ad populum fir-
 mandum, consueuerunt ii qui præfunt, in numerum
 ciuium admittere quæ plurimos non modò germanos ac
 legitimos, verum etiam ex utrolibet ciue, id est patre vel
 matre natos. Omnes enim huic populo magis affines
 atque coniuncti. Consueuerunt igitur hoc modo rem
 populares duces substruere. Admittendi tamen dum
 superet nobiliũ & mediocrium numerus: non autem
 progrediendum longius est: quia si plures sint plebei,
 ordinẽ reip. confundet, ac magis nobilitatem iritabunt
 ad ægrè ferendum populare imperium: quæ causa
 fuit cur Cyrene discordiã pertulerit. Nam parua im-
 probitas

probitas cōniuentibus oculis præteritur: magna verò si fit, magis ante oculos obuersatur. Præterea ad istiusmodi democratiã sunt vtilia quædã ex cōposito structa, cuiusmodi vsus est Clisthenes Athenis, quū democratiã augere vellet, & qui apud Cyrenæos imperiū populare statuerūt. Plures aliæ conficiendæ tribus, & phratriæ ne priuatis sacris dent operã, in pauca atq; publica sunt cogendæ, omniaq; cōminiscenda & adornanda, vt q̄maxime cōmiscantur omnes, priorēq; cōsuetudines, hoc est cōgressus familiares diffingantur ac dissipentur. Adde quòd omnia quæ vafre & maliciosè struunt tyrāni, popularia videntur esse, vt licentia seruorū, (quæ nō nihil utilitatis afferre potest, si quibus debet finibus cōtinetur) & mulierū, liberūq; vt incuria videndi quã quisq; ducat vitã, quãuis pro arbitrio ducat. Eiusmodi reip. multi fauebūt, quia iucūdius est multis dissolutè q̄ tēperatè viuere.

LEGISLATORIS autē, & eorū qui remp. Cap. 4.
generis huius cōstituere volunt, nec summū munus est nec solum & vnū officium ciuitatē cōstituere, sed potius videre quo pacto maneat icolumis. Nec enim arduum est atq; difficile vnū diem aut biduū aut triduum manere statū rerum, quocūq; modo instituerint cōditores. Opus est igitur videre causas de quibus antè mentionē fecimus, vnde respUBLICÆ seruetur, & vnde intereāt: ex illis diuturnitatē moliri, atq; munire securitatē: vitare quæ demoliuntur eas: sancire leges & nō scriptas & scriptas, quæ complectantur ea maximè quibus rerūpublicarū salus cōtinetur: non

arbitrari id esse populare, quod efficit ut ciuitas à populo quæ maxime regatur: nec id in oligarchia magno opere laudandum, quod rem paucorum ditiorum imperio & potestati summo opere subiiciat, sed id quod hoc aut illud in longissimum tempus firmat imperium. Nunc autem populares duces & assentatores populi, ut imperitæ multitudini gratificetur, multorum bona de iudicium sententia publicari iubent. Eos igitur quibus summa rerum curæ est, agere contra & obniti par est, atque legem ferre, ne bona eorum quibus lites æstimatæ sunt, quum publicantur, ad populum perueniant, sed ad sacrum. Nam qui iura violant, propterea quod pares poenas dabunt, nihilo minus scelus admittere verebuntur: populus autem, quia nihil de bonis reorum percepturus est, non ita facile damnabit. Præterea accusationes quæ publicè agitantur, ut quam paucissimæ sint faciendum: prohibendaque deferendi cupiditas, grauius poenis iis qui temerè accusant, irrogatis. non enim plebeios sed illustres ac nobiles deferre consueverunt. Quinetiam ciues omneis reipublicæ beneuolos esse maximè oportet. Sin aliter erit, non tamen ut hostes existimare qui præsent. Quod autem ciuitates illæ populares quæ postremis administrandi rationibus utuntur, hominum multitudine sunt frequentes, difficile est concionibus adesse, si nulla tribuitur merces. Id verò quibus in locis nulla sunt populi vectigalia, nobilibus viris inimicum & hostile, quoniã à tributo, & bonorum publicatione, atque iudiciis iniquis accipi necesse est: quod multos iam populares status

euertit.

euertit. Vbi igitur nulla sunt publica vectigalia, paucæ conciones habēdæ, & de multis quidē, sed paucis diebus constituēda iudicia. Hoc enim & eò pertinet vt diuites metū de sumptibus excludāt, si mercedem iudicādi non accipiant, sed pauperes. Idē vtile quoq; ad melius & æquius dirimēdas controuersias. Nā locupletes nolūt dies multos à rebus priuatis abesse: nō inuiti breue tēpus absunt. Vbi sunt vectigalia, nō id faciundū, quod nūc duces populares factitāt. Distribuant & vnā percipiunt eam pecuniā quæ tempora necessitatis reliquerunt, & eadem rursus egent. Est egentibus hoc subsidium quasi dolium perforatum. At is qui verus est populi fautor amplificatōrque, videre debet ne paupertate nimia vulgus opprimatur. Hæc enim causa, cur improba sit atq; vitiosa democratia. Excogitanda ratio, & ars inuenienda qua diu permaneat facultatum copia, quandoquidem & diuitibus illud est vtile. Quæ percipiuntur ex vectigalibus, cogenda, ac coacta pauperibus diuidenda, si modò tam multa cogi possint, vt cuique tenuium satis sint ad agellum comparādum, aut saltem ad facultatem negociationis & agriculturæ. Quòd si non omnibus diuidi, at in tribus aut in aliam partem singulatim distribui possunt. Quod vt commodius fieri possit, diuites ii qui muneri publico vano minimeq; necessario præesse cupiunt, ad necessarios conuentus habendos stipendia conferre debent. Carthaginiēses quia huiuscemodi ratione quadam rem suam administrant, populo beneuolo vtūtur & ami-

co. Semper aliquot ex illo viros emittunt in circumiacentes locos, & commisso publico negotio ditāt. Nobilium est hominū, qui apud populū gratiosi esse volunt, & mente præditi sunt, pauperes excipere, & allato præsidio & adiuuamento ad quæstuosum laborē cōuertere. Nec est inutile Tarētinos imitari. Illi quidem propterea quòd egentibus vsu rerū suarum communicant, sibi conciliant multitudinē, beneuolamque reddūt. Ac etiam magistratus omneis duobus modis creāt, hos electione, illos sortitione. Sortitione quidem, vt ratio plebis habeatur: electione verò, vt summam rerum melius administrent. Idque facere licet eodē magistratu partito, & aliis delectis, aliis forte creatis, commisso. Vt igitur res populares constitui debeant, explicatum est.

Cap. 5. EX his planum fit propemodū, qua ratione oporteat imperia paucorū comparare. Ex cōtrariis enim concilianda cogendaq; sunt, & vnaquæq; oligarchia cum democratia sibi contraria cōferenda est ac æstimanda, maximè quæ inter res paucorū moderatione temperata primū locum tenet. Ea quidem est illi finitima, quæ resp. vocatur, in qua diuidendi census, & alii minores, alii maiores æstimādi. Minores, vnde liceat ad necessarios minoresq; magistrat⁹ peruenire. Maiores, vnde prodeāt qui summos & principes gerent magistratus: vt ii quibus est census, ad remp. accedere iure possint, & è censu tanta vis hominum asciscatur ad publicū munus, vt ii qui magistratum gerere possunt, viribus superent eos quibus id non licet.

licet. Assumendique de meliori genere vulgi, reip. participes. Non aliter & oligarchiam proximam censu paulum crescente instituere oportet. Ea vero dominatio paucorum quæ extremo deterrimoq; populari imperio opponitur, & qua nulla est oligarchia magis imperiosa atq; tyrannica, quanto deterior est, tanto eget diligentiore custodia. Vt enim corpora integra valetudine, & nauigia firma & instructa, diutius, si peccatum est, resistunt, nec statim admissio vitio corrumpuntur, ægra vero corpora, & exoluta nauigia, atque malis instructa nautis, delicta ne minima quidem ferre possunt: sic deterrimæ respUBLICÆ diligenter admodum custodiendæ. Populares igitur ciuitates, hominum vis & copia conseruat. Id enim iuri quod dignitate metimur, opponitur. Oligarchia contrà re bene instituta digestaque seruanda.

PLEBIS autē partes quum sint quatuor cæ- Cap. 6.
 teris præstantiores, agricolæ, artifices, negociatores, mercenarii, quumque bello sint vtilis totidem, equites, grauis armaturæ pedites, ferentarii, nautici: vbi campus est apertus equis, ibi natura loci poscit oligarchiam præpotentem constitui, quoniam his viribus incolæ seruantur: & equos alere nulli nisi quibus est res ampla, possunt. Vbi locus grauius armatum peditem expetit, oligarchiam secundam statui suadet, quia grauis armatura diuitum magis est quàm pauperum. Vires autem leuiter armatorum peditem & nauticorum prorsus ad democratiam contendunt. Nunc igitur vbi multa generis huius est

turba, si discordia suboriatur, peius diuites pugnant. Huic autem rei adhibendum remedium, & imitandi belli duces periti, qui viribus equitatus & militis grauius armati congruentem leuis armaturæ multitudinem copulant. Hac expeditiore multitudine, qui democratiam obtinere volunt, in seditionibus opulentos vincunt: quia quum sint expediti, in equites armatosq; pedites facile dimicant. Ex his igitur quum diuites sibi robur adsciscunt, in ipsos numero plures adsciscunt. Atq; opus est ætate distributa, quum sint alii seniores, alii iuuenes, à patribus florētes ætate filios leuibus & expeditis exercitationibus instituentos tradi: & ex his egregios legi, qui certaminibus præsent, & artis huiusce munera probe calleant. Prodest etiam ius administrandæ reip. plebeiis hominibus impertiri. aut (vt ante dictum est) quum censum fuerint adepti, aut (vt apud Thebanos) quum tempore lege definito fordidas artes reliquerint, aut (vt Massiliæ fit) quum cognita causa sententia fertur qui digni sint administratione reip. qui admitti, quique debeant excludi. Præterea summis magistratibus, quos obtinere debent ii qui in administranda rep. versantur, aliquot rerum curationes adiungendæ, vt iis honoribus plebs carere velit, & ignoscat imperantibus, vt qui multum imperandi gratia precium persoluant. Congruum est eos qui principes magistratus inierunt, magnifica sacra facere, & aliquid extruere publicum, vt quum plebs in epulum conuiuiumq; publicum admititur, & ciuitatem donariis & ædificiis

ornatam

ornatam intuetur, lubens præsentem reip. statum videat. Non id verò nunc pauci ditiores qui regnant, sed contrarium factitant. Non enim minus quæstum sectantur, quàm honorem. quamobrem non improbe dicitur, paucorum imperia paruas esse democracias. Vt igitur constitui debeant imperia tum populi tum paucorum, hoc explicare modo licet.

HIS quæ diximus, finitima adiunctaque est non indiligens magistratuū diuisio, quot & qui sint, quibusq; rebus præsent, vti supra demōstratum est. Nec enim fieri potest vt sine magistratibus necessariis stet ciuitas, nec vt bene colatur, si desint imperia quæ ad compositæ distincte & ornate viuendum pertinent. Præterea necesse est, vti supra diximus, in ciuitatibus paruis pauciores, in magnis plures esse magistratus. Quos ergo copulare, quosque separare congruum est, tenendum. Primum igitur adhibenda cura rebus necessariis quæ in foro veneunt, cui præficiendus est magistratus, qui inspiciat vt pacta conueniant, & vt temporibus & loco opportuna sit rerum digestio, propterea quòd in omnibus ferè ciuitatibus, ad vsum comunē, & necessariam vitæ societatem, hæc emere, illa vendere necesse est. Idque maxime accedit ad eam rerum copiam quæ nobis opus est, & propter quam videntur homines in vnū conuenisse, & communionē ciuitatis inuenisse. Huic alia cura finitima ac propinqua, quæ ad res vrbanas publicas & priuatas pertinet, vt compositæ & ornate suo quæq; loco sint: quæ ruunt ædificia, erigantur:

Cap. 7.

quæ viæ exteruntur, muniantur, & seruentur incolumes: vt fines regantur, ne sit cur vicinum vicinus infimulet. His adde quæ simili genere curæ continētur. Hanc præfecturā permulti vocant *ἀσωομίαν*, hoc est vrbis moderationē, cui multæ numero sunt partes, quibus alios & alios præficiunt in iis ciuitatibus quæ ciuium frequentia maiore celebrantur, vt murorum molitores, fontium curatores, portuum custodes. Est alia cura necessaria & huic finitima. Est enim de rebus iisdem, sed ad agrum & prædia rustica pertinentibus: cui qui præfunt, ab aliis *ἀγρόνομοι*, quòd in agris versentur, & illorum iura describāt: ab aliis *ύλωροί*, quòd sylvas custodiant, nominantur. His in rebus igitur tria sunt administrandi genera. Alius est magistratus ad quem publica vectigalia referuntur, à quo seruantur, & vt quæque pars administrationis exigit, partiuntur. Hoc qui funguntur officio, coactores & quæstores vocant. Est & alius magistratus apud quem pacta priuata sententiâsque iudiciorum in tabulis publicis perscribi & in acta referri oportet. apud hunc eundem accusationes intendi, & iudicia constitui necesse est. Est vbi in plures diuidunt hunc magistratum. Horum tamen omnium proprius est vnus. Vocantur autem *ἰδρομνήμονες*, id est scribæ iurati: & *ὑδισάται*, quia sunt tabulis publicis præfecti: & *μνήμονες*, quia res memoriæ produnt, aut quòd monumenta & acta seruant. Finitima sunt his & alia nomina. Qui proxime sequitur magistratus, maxime necessarius est, atq; omniū fere difficillimus, qui

qui pecunias exigat ab iis quibus lites sunt æstimate, & irrogatæ multæ, qui præficiatur cogēdis multis publicis, & in custodiã corpora det, ac in vincula aut carcerē cōiiciat. Est hæc administratio molesta, propterea quòd multorum suscipit inimicitias. Vbi igitur magnū facere quæstum non licet, nulli inducere animū possunt vt illum gerant magistratum: nec si induxerunt, pro legum seueritate exercere volunt. cæterum necessarius est, quia nihil prodest iudicia fieri, iuraque interpretari, nisi finis imponatur. quòd si neque iura dicuntur, nec exactiones sequuntur, fieri non potest vt societas communiq; ciuium permaneat. Quapropter satius est non vnum hunc esse magistratum, sed ex aliis alii iudiciis constituendi, & vt erunt sententiæ actorumq; præscriptiones antè diuise, sic, quoad licebit, erunt diuidēdi. Statuendiq; sunt alii magistratus præterea, qui nonnulla exigant cogantq;: & noui potius, qui latas de rebus nouis sententias exequãtur: quumq; alius de præsentibus damnatoriã sententiã tulerit, alius esse debet coactor, qui multas exigat, vt *ἀσώμοι*, hoc est vrbanaŕũ rerum moderatores, persequantur quæ statuerint ii qui in foro ius dicunt, & alii sint qui vrgeant eos quos *ἀσώμοι* damnauerint. Nam quãto minus erit odium in exactionum præfectos, tanto citius ad finem perducentur executiones. Enimuero quũ damnant iidẽ & iudicatum persequuntur, duplici flagrant inuidia: & quũ de omnibus iidem & iudicant, & pœnas exigunt, hostili odio laborant. Atq; multis in locis diui-

sa sunt eorum munera qui maleficos obseruant, & illorum qui pœnas cōstitutas reposcunt, vt Athenis eorum quos vndecimuiros appellant. Quamobrem fatius est & hunc separare magistratum, & vt declinet inuidiam, remedium excogitare. Non enim minus est necessarius quàm qui dictus est à nobis. Fit autem vt æqui boniq; viri hunc maxime fugiāt magistratum, nec tutum sit improbos illi præficere: proptereaq; obseruatione & custodia magis egēt, quàm qui alios obseruare & coercere possint. Non igitur vnus statui debet illis principatus, nec idem perpetuo, sed vbi est aut epheborū aut custodum aut magistratuū institutus ordo, novos alios & alios hanc suscipere curā oportet. Hæc igitur imperia vt maxime necessaria prima statuenda sunt. Præter hos magistratus alii sunt nihilominus necessarii, sed ampliore specie & honore donati. Opus est illis quidem experientia ac fide multa. Huiusmodi sunt & qui in custodiēda ciuitate versantur, & qui ad bellicos vsus deliguntur. Nam belli pacisq; temporibus vt portas & muros curent ac tueātur, ciues enumerent, & in classes ordinesq; distribuant, est necesse. In aliis ciuitatibus magistratus hisce rebus præfecti sunt plures, in aliis pauciores, vt in paruis vnus hæc omnia administrat. Hos vocant duces exercitus, & imperatores. Præterea si sint equites, aut leuis armaturæ pedites, aut sagittarii, aut copiæ nauales, horum singulis ordinibus interdum suus est magistratus. qui præfunt, nauarchi, equitum præfecti, pedestrium copiarū ductores

etores vocantur: inferiores qui partem regunt, tri-
 rarchi, duces manipulares, tribuni militum, & item
 cæteræ partes. Tota ratio istorum species est vna cu-
 ræ quæ rei militari dat operam. Sic est hic magistra-
 tus. Et quia sunt magistratus, si non omnes, aliqui ta-
 men, qui multa negocia publica administrant, alium
 statui necesse est qui rationem honoris gesti repetat,
 & quod erit prauū corrigat, nihil aliud administret.
 Hos vocant alii correctores, alii logistas, id est calcu-
 li rationumq; præfectos, alii quæfitores, alii patro-
 nos siue defensores. Præter hos omneis magistratus
 est alius omniū maxime princeps. Ille quidē sapius
 vectigal & tributū constituit: aut vbi populus sum-
 mā imperii tenet, multitudini præest. Oportet enim
 id cui senatus habendi aut cogendæ cōcionis ius est,
 primas habere in ciuitate. In republica vocātur πρῆ-
 στατοι, quòd prius in curia decernāt quod populus sci-
 scat. In democratia nomine consilii potius appellādi.
 Is est omnis ferè magistratuū ciuiliū numerus. Est
 alia curādi species quæ ad deos pertinet, vt quod ob-
 eunt munus sacerdotes, & administri rerū sacrarū: vt
 quæ stant fana ac templa, sacra tecta q; maneant: quæ
 ruinā minātur, & vitiū faciūt, erigantur: atq; alia quæ
 rei diuinæ faciundæ sunt constituta. In quibusdā lo-
 cis, vt paruis in ciuitatibus, fit vt vna sit hæc admini-
 stratio, in nonnullis multa sunt & à sacerdotio distin-
 cta munera, cuiusmodi sunt sacrificuli, æditui, sacræ
 pecuniæ quæstores. Hos proxime sequuntur viri sa-
 cris omnibus publicis destinati, quæ lex sacerdotibus

non attribuit, qui honorem ab epulo publico assequuntur, quos alii principes vocant, alii reges, alii epulones, siue sodalitatū principes. Vt ergo summatim dicamus, hæc munera sunt necessaria, quæ ad rem diuinam, ad rem militarem, ad vectigalia, ad expensas, ad forum, ad urbem & portus, ad agrum pertinent. Et item quæ ad iudicia, pacta conuenta, commentarios & acta, exactiones, præsidia, rationes, disquisitiones, legem repetundarum, ad extremum quæ ad curiam consiliūque ciuitatis attinent. Ciuitatibus autem tranquillioribus, ac magis commodè & ex animi sententia viuentibus, atque etiam venustatis decentiæque studiosis propria lex est de mulierum disciplina, de custodia legum, de instituēda pueritia, de campi magistris, præterea de certaminibus gymnics ac scenicis, & si qua alia generis huius spectacula forte dantur. Ex his administrandi generibus quædam certe vulgata plebiq; vsitata non sunt, vt lex de vxorum liberūmq; disciplina, quoniã pauperibus quòd mancipia non habent, opus est vxoribus & liberis vt asseclis vti. Quum vero tria sint magistratuum genera, quorum dignitate censentur amplissimi gubernatores ac leguntur, vnum eorum qui leges custodiunt, alterum illorum qui consilia ad comitium referenda capiunt, aliud omnium ciuium quibus est semel decernēdi potestas: primum ad aristocratiam, secundum ad oligarchiam, tertium ad democratiam pertinet. De omnibus fere magistratibus ita summatim breuitérque dictum est.

Aristotelis

ARISTOTELIS POLITICON

Liber septimus.

VI de optima republica diligenter pro rei natura indagare contendit, necesse est ut quæ vita maxime sit expetenda, primum definiat: propterea quòd hac non perspecta, quod sit optimum reip. genus, ignorari necesse est. Par est enim illos qui rem suam bene administrant, nisi quid præter opinionem eueniat, optime viuere ex præsentium rerum facultate. Quamobrem principio uti conueniat quæ vita maxime sit optanda, agendum est: deinde eadem ne sit publice & priuatim, an alia atque diuersa. Quum satis multa (opinor) in libris populariter scriptis de optima vita disputarim, illis est utendum in præsentia. Quòd si veritatem sequimur, vna diuisio est de qua nemini dubitare licet, quum tria sint bonorum genera, fortune, corporis, & animi, hæc omnia beatis inesse. Nemo quidem beatum fateatur illum, qui nihil habeat neque fortitudinis, neque temperantiam, neque iustitiam, neque prudentiam, sed timeat muscas præteruolantes, à nulla edendi bibendive turpissima cupiditate absteineat, amicos intimos quadrantis causa interficiat, quique non aliter mente captus sit, & veritatis expers, atque puer infans, aut furiosus. Nullus omnium, quæ dicimus, esse bona inficietur: sed in quantitate & exuperantia dissentiunt homines. Nam satis virtutis habere se putant, quantulumcumque habeant: at diuitiarum, pecuniam, potestatis, existima-

Cap. i.

R

tionis, & omnium quæ sunt huiusmodi, infinitum sequuntur incrementum. Nos iis qui id faciunt, dicemus haud esse difficile hisce de rebus ab effectis argumentum sumere, quum videamus non à bonis externis virtutes quæri atque conservari, sed externa à virtutibus: & ostendemus vitam beatam, siue in gaudio posita est, siue in virtute, siue in utroque, potius ad eos pertinere, qui morum virtutisque ornamentis reliquos superant, & ad illos potius quibus est externorum bonorum mediocritas, quam qui redundant illis virtute destituti. Enimvero qui viam rationis ineunt, id facile videre possunt. Nam quæ sunt extra nos, ut instrumentum, sine clauduntur: utiliaque sunt omnia quorum exuperantiam habentibus aut nocere, aut nihil prodesse necesse est. At singula animi bona quanto magis excrescunt, tanto magis utilia sunt, si non illis honesti modo, verum etiam utilis nomen imponendum. Nec omnino dubium est quin dicamus optimam cuiusque rei *δία θεαν*, id est qualitatis affectionem, siue mobilem qualitatem, eam habere in comparatione consecutionem, quæ excellentiæ rerum inter se distantium, quarum dicimus has affectiones esse, respondeat. Si animus igitur & bonorum possessione, & corpore, tum absolute tum nobis est præstantior, optimam cuiusque affectionem necesse est illorum proportioni comparationique respondere. Præterea hæc animi gratia sunt expetenda, & in eum finem omnes qui sapiunt, expetere debent, non autem propter hæc animus optandus. In singulos igitur tantum cadere felicitatis, quantum virtutis & prudentiæ, atque illius quæ inde profi-

de proficiscitur actionis, persuasum sit nobis exemplo dei, qui nullo bono externo, sed sua ipsius virtute, suapteque natura foelix est ac beatus. Nam & prosperam fortunam propterea aliud esse quam foelicitatem necesse est, quod bonorum que in animo sita non sunt, intercidit causa fortuna. Nullus est autem neque iustus neque temperans efficiēte fortuna, aut fortunæ gratia. Cōsequēs est ut ea ciuitas beata sit, quæ optima, quæque honeste agit atque præclare. quod ut probetur, non aliis rationibus eget. Nec fieri potest, ut ii qui non agunt honesta, bene agant ac honeste. Nulla autem neque viri neque ciuitatis actio bona est, si virtus absit atque prudētia. Ciuitatis autem fortitudo, iustitia ac prudentia, nō aliam vim habet ac speciē, quam singulorū hominū virtutes, vnde iusti, prudentes, fortes, temperati nominantur. Sed hæc exordii loco posita sint hæcenus, ut nostro de optima rep. sermoni aditū faciant. nec enim intacta præterire, nec omneis eorū rationes proprias explicare, quod aliud ociū desiderant, nobis licet. Hoc quātumcunq; est, nūc positū sit fundamentum, vitam optimam etiam quæ publicè ad ciuitates pertinet, iunctam esse cum virtute, cui tantum rei suppetit, ut agere ex virtute possit. In hac via rationeque disciplinæ, relictis contentionibus, qui de rebus hisce disceptant, hoc postea videre debēt, sit'ne qui adduci non potuit ut ea crederet esse vera quæ diximus.

SUPEREST explicandum an vniuscuiusque **Cap. 2**
hominis & ciuitatis foelicitas dicēda sit eadem, an nō?
Id autem perspicuum. Omnes enim eandem esse cō-

R ii

sentient. Nam quicumque in vno vitā statuunt beatam, quod diues est, hi quoque totā ciuitatem si opibus abundat, beatā esse existimāt. Et quicumque tyrannicā vitam habent in summo precio, hi quoque ciuitatem plurimis imperantem dicent esse beatissimā. Quod si quis vnū hominem à virtute cōmendat, is & ciuitatem virtute præstātem dicet esse foeliciorem. Iam duo se offerūt, quæ inuestigatione mētis egēt: vnū, vtra magis expetēda vita, an ea quæ in administratione reip. & ciuitatis communionē versatur, an potius quæ peregrinatione gaudet, vinculo ciuili societatis exoluta? Præterea quæ resp. statuenda, & quæ ciuitatis optima cōstitutio: siue omnibus optāda est cōmuniō ciuitatis, siue non omnibus, sed permultis expetenda. Hoc certe quidem a nobis susceptum munus, nō quid expetere quisque debeat, explicare cōtendit, sed ad cogitationē contēplationemque ciuilem pertinet. Nos enim hoc nobis inquirēdū proposuimus, nō illud, quia præter institutū diceretur: hoc vero munus est huiusce rationis ac doctrinæ. Perpicuū est igitur, ac necessariō cōfitendū, optimā esse rēp. cuius institutis ciuium quilibet optime agit, atque beate viuit. Ab iis autem qui vitam cum virtute iunctā præferendā esse cōsentiunt, quæstio affertur, vtra sit vita potior, an illa ciuitatis & actionis, an illa omnibus rebus externis soluta, vt cōtemplationi dedita, quam solam philosophorum esse dicunt. Hæc ferè duo genera vitæ ornatissimi virtute viri & patrum & nostra memoria sibi proponere videntur, duo inquam, vnum politicum, alterum philosophicum.

philosophicum. Sed non parum refert vtro se modo habeat veritas: quia necesse est eum qui rem bene & prudenter instituit, & singulos homines priuatim, & publicè ciuitatem ad meliorem scopum finemq; dirigere. Sunt qui putāt imperium quo ciues loco iuncti reguntur, si illos vti seruos premat, summa cōtumelia non vacare: si vti liberos liberaliter tractet, iniuria quidem vacare, tamen impedimento esse quo minus gubernator tranquille, commode, & ex animi sententia viuat. Horum sententiæ occurrunt alii, contraque opinantur solam actionis vitam ac ciuilem esse viri, quòd in vnaquaque virtute priuatis hominibus haud sint plures agendi opportunitates, quàm laborantibus in commune, & publica administrantibus. Istorum sic habent sententiæ. Alii rationē imperandi herilem & tyrannicam solā esse beatam cōfirmāt. Et nonnulli sunt populi apud quos eò feruntur leges, vt dominentur in finitimos. Ideoq; quū permultis in ciuitatibus permulta varie fuscq; (vt ita dicā) legibus sancita sint, tamē sicubi ad vnū quiddā respiciūt leges, ad dominatū quasi ad scopū feruntur omnes: hūc petūt, hunc attingere conātur: vt Lacedæmone & in Creta ad res bellicas omnis fere disciplina atque legū multitudo instituta cōtendit. Præterea in omnibus gentibus quæ superiores esse & amplius imperium tenere possunt, hæc in precio fuit potestas: vt in Scythis, Persis, Thracibus, & Celtis. Nec desunt apud quos leges quædā ad eā virtutē ciues incitāt. Ferunt Carthaginenses accipere tot annulorū qui foribus appēdātur,

R iii

ornatū, quot in bellis ipsi militauerunt. Fuit quondā lex in Macedonia, qua qui nullum interfecisset hostē, capistro cingebatur. Apud Scythas quū scyphus in solennibus epulis circumferretur, nemini qui nullum interemisset hostem, bibere licebat. Apud Iberos gētem bellicosam, tot numero ad tumulum columellas erigunt, quot is cuius est, occidit hostes. Et apud alios alia sunt huiusmodi multa partim legibus partim moribus cōprehensa. Atqui si munus est hoc eius qui reip. dat operā, prospicere posse quo pacto finitimis velint nolint imperet atq; dominetur, id quale sit, cōtemplari volentibus, nimis absurdum forsā videbitur. Nam quī potest istud aut ciuile aut lege sancientum videri, quod ne legitimum quidem est? Non autem iustū atq; legitimū, finitimos imperio subiicere non modò iuste, sed etiam iniuria. Fieri autem potest vt subiiciantur iniuria. Sed ne istud quidē in aliis scientiis videmus. Nec enim medici nec gubernatoris officium est aut persuadere, aut vim afferre, illius ægrotis, huiusce nautis. At pleriq; dominationem ab imperio ciuili nihil differre arbitrari videntur. Quodque sibi singuli neque iustum neque vtile esse dicūt, hoc in alios committere non verentur. Sibi ipsi iustū imperium quærunt: quum de aliis agitur, iidem iura negligūt. Absurdū est, nisi si hoc suapte natura quod dominetur idoneum est, illud non item. Quod si ita res est, conari oportet non in omnia, sed in ea quæ in dominorum potestate voluit esse natura, dominari: quemadmodum neque homines venari debemus vt

aut

aut edantur, aut diis maectentur: sed quod his vsibus natura inuestigādum genuit, id est animal ferum, mē-
 sis hominum comparatum. Porro autem fieri potest
 vt sit vna per se foelix ac beata ciuitas, ea scilicet quæ
 præclare administratur: quandoquidem fieri potest
 vt ciuitas bonis vtēs legibus, sola per se stet, locumq;
 nullis gentibus interclusum aut peruium teneat, cu-
 ius reip. constitutio nec ad bellum nec ad hostes supe-
 randos contendet. Fingamus animo nihil esse istorū.
 Est igitur perspicuum, omnia quæ ad bellū pertinent
 studia, ac omnes quæ eò referuntur curationes, existi-
 mandas esse præclaras, non vt extremum summumq;
 omnium finem, sed illius gratia constitutas. Diligētis
 autem legislatoris est spectare ciuitatem, & hominū
 genus, atque aliam omnem bene viuendi societatem,
 ac videre quibus modis foelicitatem ciues, quoad eius
 fieri potest, consequentur. Nonnullæ tamen legitimæ
 constitutiones different: quod videre debet legum
 ferēdarum disciplina, si qui sint finitimi, quæ in quos
 exercitationum genera comparanda, aut vt officiis in
 singulos vtendum. At hoc quidem etiam postea re-
 periet idoneum inquirēdi locum, ad quem finem de-
 beat optima respublica contendere.

Q V O D attinet ad eos qui consentiunt vitam Cap. 3.
 cum virtute iunctam maxime expetendam, sed de v-
 su vitæ dissentiunt, nobis est disputandū, ac in vtrosq;
 dicendū. Hi quidē ciuiles magistratus improbāt, pro-
 pterea quòd homnis liberi vitā aliā, ac eius qui rép.
 administrat, existimāt, atq; omnium maxime optabi-

R iiii

lem. Illi vitam quæ in luce reip. versatur, optimam putant, quia fieri non posse arbitrantur, ut is agat bene, qui nihil agit: & actionum rerumque prosperos euentus & foelicitatem idem esse credunt. Vtrosque partim recte, partim haud recte dicere manifestum est. Quod illi confirmant hominis liberi quam domini vitam esse meliorem, id quidem verum. Vti quidem seruo quia seruus est, res est neque grauis, neque præclara: quoniam ea quæ necessaria curat ac imperat potestas, nihil habet præclari. Existimare tamen omne imperium esse dominatum, errare est, & à recto deflectere. Non enim in homines liberos imperium, ab herili dominatione minus differt, quam quod est natura liberum, ab eo quod naturaliter est seruum. His de rebus autem satis abunde & copiose primis sermonibus est disputatum. Nec verum est & æquum, maiori laude ocius quam actionem commendare. Est enim foelicitas, actio. Præterea iustorum hominum actiones & temperantium ad multa ac præclara tendunt, & eò finis extremique referuntur. At fortasse non deerit qui his sic constitutis atque definitis existimet optimum esse vnum omnium imperio potiri, quod esset eiusmodi principis res plurimas ac pulcherrimas gerendi facultas. itaque qui imperium tenere potest, præterire non debet, ac propinquo relinquere, sed arripere: neque pater filiorum, neque filii patris, neque prorsus amicus amici rationem habere, nec ea de re sollicitus esse, propterea quod optimum quod est, id expetendum maxime: & optimum est bene agere. Id quidem fortasse vere dicunt, si in auferentibus & vim afferentibus inerit

id quod

id quod omnium est optimum, ac summe expetendum. At forsitan haud fieri potest ut insit, sed hoc falsum substituunt. Non enim iam agere praecleara poterit, qui non ab aliis tantum excellentia differt, quantum vir a muliere, pater a liberis, dominus a seruis. Qui igitur a recto deflectit, & aequum praetergreditur, nunquam postea tantum officii perfecti rectique facti consequetur, quantum iam transgressione virtutis aberravit. Honestum iustumque est ut vicissim praesint similes. hoc enim par, ac simile. Quod si paribus impar, & similibus dissimile datur, id abhorret a natura. Nihil autem pulchrum ac honestum quod est praeter naturam. Itaque si quis alius atque dispar sit, virtute & optimarum rerum effectrice facultate praestantior, hunc affectari, honestum: huic parere, iustum. Nec virtutem solum, sed etiam agendi facultatem inesse par est. At haec si pulchre dicuntur, & foelicitas actionum prosperitas est habenda, erit optima vita & communiter vniuersae ciuitatis, & priuatim singulorum, quae actione virtutis vsuque fungetur. Nec id genus vitae ad aliorum commoditates, ut nonnulli putant, referri necesse est: nec solas actionis esse cogitationes eas quas animus versat eorum gratia quae ex actione proficiuntur, & in sensum cadunt, sed multo magis illas contemplationes atque meditationes quae sua perfectione constant, sui gratia versantur. Est agendi foelicitas, extremum: ergo & actio quaedam. Maximeque proprie dicimus agere, qui vi mentis & intelligentiae actiones externas architectantur. Nec vero actione vacare necesse est eas ciuitates quae solae stant, nullo externorum confinio

interclusæ, quæque sibi hoc vitæ genus delegerunt. nam fieri potest & vsuuenit vt mutua sit actio partium, quoniam partibus ciuitatis inter se multi sunt societatis communionisque modi. Hoc item singulis hominibus inest. Nam vix deus omnisque mundus quibus præter actiones proprias & interiores nullæ sunt aliæ externæ, bene haberent, si aliò omnis actio referenda esset. Nemini dubium est igitur, quin optimam vitam cuiq; homini, & communiter ciuitatibus hominibusque eandem esse sit necesse.

Cap. 4.

QVÆ modò hisce de rebus diximus, quoniam in exordio posita sunt, & alia rerūpublicarum genera antè contemplati exposuimus, eorum quæ supersunt initium ducetur, si principio dicemus quæ debeant esse fundamēta principiæque ciuitatis eius cui ex animi sententia constitutio futura est. Nec enim fieri potest vt optima sit resp. nisi quæ sunt opus omnia, quadam conuenientia, quam *συμμετρίαν* vocant, temperata suppeditant. Multa igitur subiicienda sunt ac velut optato substernenda, quorum nullum suppetere non possit. verbi gratia videndum de numero ciuium, & de loci natura atq; modo. Vt enim cæteris artificibus, vt textori & nauium ædificatori materiam ad efficiendum opus idoneam subiici necesse est, (nam quanto melior est comparata, tanto quod arte conficitur, præstantius erit ac pulchrius) sic conditori ciuitatis & legumlatori propria materia ac idonea subiici debet. Primum copiæ ciuilis est hominum multitudo. hic videndum quot & quales natura homines

ra homines esse debeant. Et quod ad locum pertinet, prospiciendū est item quantus & qualis esse debeat. Complures igitur existimant magnam esse oportere beatā ciuitatem. Id si verum est, ignorant quæ magna sit & quæ exigua ac parua ciuitas, quia magnitudinē eius incolentium numero metiūtur, quum melius sit nō multitudinem, sed vires intueri. Ciuitati quidem suū munus est, ac officiū: quod quæ maximè peragere potest, ea maxima putanda est: vt Hippocrates nō homo sed medicus maior est dicendus, quàm qui illū magnitudine corporis superat. Enimvero si in iudicanda magnitudine spectandus est numerus, nō quiuis numerus est spectandus, propterea quòd in ciuitatibus fortasse necesse est & feruorum & inquilinorum atque peregrinorum magnum esse numerum: sed eorum habenda ratio, qui sunt aliqua pars ciuitatis, & ex quibus ciuitas suis partibus constituitur. Multitudinis huius excellentia, magnæ ciuitatis est signū. At ex qua ciuitate fordidi artifices numero multi, milites & viri bellicosi exeunt pauci, ea magna esse nullo modo potest. Non enim res est eadem, magna ciuitas, & populo frequens. At vero & istud ex officiis planum fit, quia difficile est, & difficilius fortasse quàm quod fieri potest, ciuitatem æquo frequētiorem, bonis legibus institui atque gubernari. Earum quidem quæ rem præclare administrant, nullam videmus effusam, nimumque multitudini patentem. idque planum fit rationum fide & probatione. Nam quum lex quoddam sit institu-

tum, necesse est statum legum bonarum esse bene descriptam ac decoram constitutionem. at numerus nimium multus ordine & instituto componi regi q; nō potest. Hoc enim munus diuinæ potestatis, quæ quidem hanc mūdi vniuersitatē cōtinet. Quòd autē pulchrum in multitudine & magnitudine esse cōsuevit, illā ciuitatem esse pulcherrimā necesse est, cui magnitudo, & is de quo diximus multitudinis est modus. Sed & ciuitatibus est aliqua magnitudinis mēfura, vt aliorum omnium, animantiū, stirpium, instrumētōrū quidam modus est certus. Etenim horum singula aut nimium parua, aut æquo grandiora, suam vim non tenebunt, sed interdum prorsus natura exuentur, interdū male habebunt: vt nauigiū magnitudine quatuor digitorum, non erit omnino nauigiū, nec quod erit duo stadia longum: & ad iniustam magnitudinē perductum, nunc paruitate, nunc immodica mole vitabit nauigationem. Non aliter & ciuitas quæ paucioribus continetur, non sibi satis est. quæ cōstat nimium multis, necessaria quidem veluti gens, non vt ciuitas, suppeditat. Non enim tam magna rationē administrandi facilè capit. Nam quis erit dux & imperator auctæ supra modum multitudinis? aut quis erit in ea præco non Stentorius? Necesse est igitur eā ciuitatem esse primam, quæ tanta multitudine hominū constat, quanta primū satis est ad bene viuendum in cōmunionē ciuili. Fieri potest vt quæ hanc multitudine superat, sit maior ciuitas, sed hoc (vt diximus) nō est infinitum. Vbi vero exuperantiæ statuendus sit terminus,

terminus, facile est ex officiis cognoscere, quia sunt actiones & officia ciuitatis alia magistratum, alia priuatorum. Magistratus officium est iubere, & iudicare. Vt autem ius dicatur, utque magistratus distribuatur pro dignitate, ciues inter se qui sint, cognoscere necesse est. Nam ubi id fieri nequit, necessario & magistratus & iudicia perperam constituuntur. Nec vero licet in utrisque temere quicquam committere, & inconsiderate: quod in nimium multa hominum frequentia fieri perspicuum est. Accedit huc, quod peregrinis, profugis, aduenisq; facile est irrepere in ciuium numerum, & una cum illis reperi frui, propterea quod aucta multitudine praeter modum, non est difficile latere. Perspicuum est igitur hunc esse modum ciuitatis optimum, copiam multitudinis tam frequentem, ut sibi satis sit ad tuendam vitam, & videri facile cognoscique possit. Hoc igitur modo ciuitatis magnitudo finiatur.

H V C propè accedit locus & ager, eademq; penè ratione continetur. Nã si de qualitate illius agitur, non est dubium quin omnes eum laudent, qui abunde sufficere potest. ut sit huiusmodi, vberem esse omniumq; rerum feracem necesse est. Etenim omnium rerum copia, nullius inopia est comoditas satis multa, *αὐτάρκες* vocatur. Multitudine vero ac magnitudine tantus esse debet, ut incolæ liberè simul & temperatè viuere, & opera illiberali vacare possint. hoc autè bene an male dicamus, postea diligentius & accuratius erit videndum, quum de toto genere possessionis bonorum, & afflu-

Cap. 5.

entia rerum dato disputationis loco mentionem faciemus, & ostendemus quonam pacto quóque modo rebus debeamus uti. Quum enim de ea re quaeritur, multae sunt controversiae, quod a medio deflectunt homines ad extrema, & ad utranque vitae immoderationem, alii ad sordidam parsimoniã, alii ad delicias atque luxuriam. Quae autem species loci probanda sit, arduum non est ac difficile explicare. Non nihil bonis imperatoribus ac peritis est credendum, accessu difficile hostibus, egressu facile civibus esse oportere. Praeterea ut hominum multitudinem conspectu facilem esse debere dicebamus, sic & agrum dicimus. Est autem conspectu facilis ager, cui subsidium minimo negotio submittitur. Quod si ex animi sententia civitas collocatur, & ad mare & ad terram commodè iacere debet: cuius una ratio à nobis est exposita. nam quò subsidia mittantur, omnium locorum communis esse debet. Alter est finis, ut qui nascuntur fructus, transferantur. Est alius etiam, ut materia ac lignum, & siquid aliud generis eius manu parandum regio praebet, facile portetur aut vehatur.

Cap. 6.

DE maritima comunione, utilisne sit civitatibus quae bonis legibus sunt institutae, an verò perniciofa, multae sunt controversiae. Tum enim venire peregrinos aliis educatos legibus, & versari inter ciues, inutile ad tuendum bonarum legum statum. atqui ingentem hominum turbam (cogi quidem ex consuetudine & usu maris, dimittentibus ac recipientibus negociatores multos civitatibus) bene administrandae reip. facultati ex aduerso repugnare confirmant. Haec si non accidunt,
 fatius

fatius esse urbem & agrum maritimis rebus uti, tum propter securitatem, tum propter eorum quæ desiderat usus, copiam, manifestum est. Etenim quo facilius hostes sustinere ciuitas possit, opus est ut qui seruandi sunt, iis subsidio copiarum nauales & pedestres facile mittantur, & si qui imminet & aggrediuntur hostibus nocere velit, nec utroque, terra ac mari possit, at certe quod obtinet utrumque, altero facilius nocebit. Et quæ ciues non habent apud se, importare: & quibus abundant, exportare est necesse. Sibi quidem non aliis negociari, vendere & emere ciuitas debet. Qui vero omnibus suum forum patefaciunt, id quæstus gratia faciunt. Quod si hac immodica habendi cupiditate vacare debet ciuitas, eiusmodi nundinationem quæstuosamque negociationem repudiet. Nam & nunc videmus multis & agris & urbibus nauium stationes ac portus scite & commodè sitos commercii causa adiacere. Itaque perspicuum est nec urbem ipsam impertiri, nec locum dari longinquiorem, sed muris & aliis eiusmodi propugnaculis propinquum muniri oportere. Nam si quid boni ex eo commercio forte euenerit, hoc ciuitati acquiretur. siquid incommodi, non erit difficile cauere legibus, exprimere & definire qui misceri inter se debeant, qui que non debeant. Nec dubium est quin optimum sit habere naualem facultatem certo aliquo numero definitam. Non enim modò sibi, verum etiam finitimis & metum & opem ferre posse ut terra sic & mari bonum est. Iam potestatis huius multitudo magnitudoque ut vitæ ciuitatis consentiat, videndum. Etenim si vitam ducet impe-

riofam, & reip. administrationi deditam, necesse est & hanc potentiam rebus gerendis pari moderatione respondere. At hominū frequentiam quę turba nautica constat, in ciuitatibus esse nō opus est. Hęc enim nulla pars ciuitatis esse debet. Quę portatur hominū manus libera, ac ex pedestribus copiis est, ea principatum obtinet, atque nautis imperat. Quum accolarum qui bello domiti & in seruitutem redacti circū habitant, & agricolarum frequentia est, non potest non esse copia nautarum. Id & nunc in nonnullis ciuitatibus videmus esse, vt in Heracleotarū ciuitate. Multas enim triremes implent, quanquam ciuitatem obtinent magnitudine cæteris contractiorem. In hunc modum de agro, de portibus, de ciuitatibus & mari atque nauali potestate nostra sit exposita sententia. De ciuium multitudine, quo fine quóque modo cōtineri debeat, antea diximus.

Cap. 7.

N V N C autem differere volumus, quales esse natura ciues expediat. Hoc propemodum perspicere licet, si respicias ciuitates Græcorum quę bene audiunt, & hominum sermone celebrantur, & si ad vniuersum orbem terrarum, vt est gentibus distributus, referas mētem. Nam frigidis in locis gentes, quęque tenent Europam, plene quidem sunt animi, sed intelligentiæ minus habent & artis: quapropter diutius liberæ perstant: at imperitæ sunt administrandæ reipublicæ, nec finitimis imperare possunt. Quę Asiam incolunt, animo sunt perspicaci, & ad artes aptæ, nō item fortes & animosæ, quamobrem sub imperio & seruitute

seruitute permanēt. Genus autem Græcorum, sicut medium est inter vtrosq; locos, ita particeps est am-
 borum. Et animosum est, & ingeniosum. Quapro-
 pter & liberum permanet, & optime ciuitatem ad-
 ministrat, ac vnam obtinens remp. omnibus impera-
 re potest. Eandem quoque differentiam habent inter
 se nationes Græcorum. Aliis enim natura ad vnum
 modò horum quasi membrorum accommodata est,
 aliis ad hanc vtrâq; facultatem bene temperata. Per-
 spicuum est igitur eos & ingeniosos & animosos na-
 tura esse oportere, qui se legislatori ad virtutem do-
 ciles exhibebunt. Nam quod aiunt quidam, hoc cu-
 stodibus inesse debere, vt in notos amico sint animo,
 in ignotos fero & immiti: vis illa præstans animæ, est
 quæ parit amicitiam. Ea quidem est animæ facultas,
 qua beneuoli sumus, & amamus. Eius rei signū est
 quòd in familiares & amicos acer animus, qui se ne-
 glectū & contemptum putat, q̄ aduersus ignotos &
 alienos magis attollitur. Ideoq; Archilochus in simu-
 lās amicos, apte & cōgrue sermonē vertit ad animū,
 Pressusne ab amicis extinguebare?

Ab hac animæ facultate capiūt omnes imperium at-
 que libertatem, quia res est & imperiosa, & inuicta.
 Nec pulchre dicitur oportere custodes aduenis &
 ignotis asperos & molestos esse. Nemini quisquā tam
 asper esse debet: nec viri magnanimi natura sunt fe-
 ri & acerbi, nisi in eos qui afferūt iniuriam. Hoc etiā
 modo (id quod supra demonstratum est) grauius affi-
 ciuntur in familiares, si se lædi iniuria arbitrantur.

S

Nec temere istuc accidit. A quibus enim sibi iure deberi beneficium existimāt, ab iis eo se priuari, & præterea iniuria affici iudicant. vnde vulgatum est proverbium, Fratrum cōtentiones acerbæ: & qui supra modum amauerunt, iidem quoque supra modū ode- runt. De ciuibus igitur qui ad remp. contendūt, aut in commune conspirant, quot & quales natura esse debeant, qualis & quantus ager expetendus, prope- modum definita sententia est. Nec enim tam quæsi- ta ac numeris omnibus absoluta definitio est eorum quæ in sensum cadunt, quàm quæ ratione proban- tur atque demonstratione.

Cap. 8.

VT autem in iis quæ natura constant, nō omnes illæ sunt partes totius concreti, sine quibus haud po- test esse totum, sic perspicuū est non esse statuendas partes ciuitatis, quæcūq; ciuitatibus necessariae sunt, nec vllius alterius cōmunionis ex qua vnū cōflatur genus. Iis enim quibus est cōmunitas, siue pari siue impari parte donātur, aliquid vnū & cōmune & idē esse debet, siue hoc exempli gratia alimentū est, siue agri quantitas, siue aliud huiusmodi. Quum vero ali- quid est alterius gratia, & aliud, ad quod illud refer- tur, nihil horum est commune: at illi facere, huic acci- pere ius est. verbi gratia, omnis instrumenti ad opus efficiendum comparati, & artificis, nihil est commu- ne. Nam domus & architecti nihil est commune, sed ars architectorū gratia domus est cōparata. Ita fit vt opum facultatibus ciuitas egeat, nec vlla sit pars ciui- tatis illa rerū copia: ac multa animis prædita ac viua
sunt

sunt partes eorum quæ possidentur. Ciuitas autem societas est ac cõmunio similiũ quædã, gratia vitæ quæ fieri potest optimæ. Et quoniã fœlicitas summũ bonum est, quæ actione virtutis & vsu quodã vero perfectoq; cõstat, & sic accidit, vt alii suscipiant & obtineant illam, alii parũ aut nihil eius habeãt, perspicuũ est hanc esse causam cur ciuitatis distinctæ sint species atq; differentiæ, cūrque plures habeantur respUBLICÆ. Id alio modo aliisq; rationibus singuli quũ venantur & captant, alia viuendi & remp. administrandi genera conficiunt. Est autem vidẽdum quot sunt eæ res, quæ si desint, ciuitas esse non possit. Etenim quas dicimus ciuitatis esse partes, in his rebus necessariis ducendæ sunt. Colligendus est igitur rerum parãdarum numerus. Ex illis enim planum fiet quid ciuitas omnis desideret. Primum est opus alimento, deinde artibus, quia vita multis eget instrumentis. Tertio loco sunt arma. Nam quibus est reipublicæ societas, iis necessaria sunt arma, & quibus vtantur magistratus ad eos compellendos qui parẽre nolunt, & quibus externorum iniuria ac impetus coerceatur. Habenda præterea pecuniarum copia & ad priuatos & ad bellicos vsus. Est etiam quintum atque primum, quod ad deorum cultum pertinet, sacerdotium sacrificiũq; vocant. Adde & sextum numero, & omnium maxime necessariũ, cõsiliũ & iudiciũ, quo decernãtur vtilia, & iura dicãtur. Hæc sunt igitur quibus eget (vt vere dicã) ciuitas omnis. Nã ciuitas (vt dicimus) est hominũ multitudo nõ quouis

modo coacta, sed ea quæ sibi satis est ad viuendum. Quod siquid horum desit, quæ coierit societas, plane sibi satis esse non poterit. Itaque pro rerum gerendarum necessitate statuenda ciuitas. Multi igitur esse debent aratores & agricolæ, qui in alimento parando versentur, artifices multi, propugnatores, opulenti, & qui necessaria ac vtilia decernant senatores, consiliarii, ac iudices.

Cap. 9.

HIS definitis restat vt videamus an omnes omnium horum debeant esse participes. Etenim fieri potest vt iidem omnes sint & agricolæ, & artifices, & consiliarii ac iudices. an singulis his rebus alii præficiendi, an ex his alia propria, alia communia necessario sint? Id autem non in omni rep. Vt enim diximus, fieri potest vt omnibus omnia, & non omnibus omnia, sed aliis alia communicentur. Illa quidem alia rerum publicarum genera efficiunt. Nam in ciuitatibus quæ à populo reguntur, omnibus omnia partiuntur. In iis vero quæ paucis ditioribus obtemperant, contra paucis omnia. Et quia animo quærimus optimam rei administrandæ rationem, & illa foelicissimam reddit ciuitatem, dictumque prius est foelicitatem sine virtute esse non posse, perspicuum est in ea ciuitate quæ pulcherrime administratur, & viros habet simpliciter & absolute, non ex hypothesi & quodammodo bonos & iustos, non oportere ciues fordidis artibus ac vili nundinatione victitare, propterea quod ignobilis & abiecta ac virtuti contraria est istiusmodi vita. nec agricolas esse futuros ciues, quia
ad

ad virtutem comparandã, & ad ciuiles actiones ociũ necessariũ est. Quòd autem pars illa quæ rei militari dat operam, & ea quæ consilia de commodis & vtilitatibus capit, & ea quæ iura interpretatur ac iudicat, in ciuitatibus inest, & hæ tres potissimùm videntur earum partes, videndum, iisdem ne ambo munera tribuenda, an aliis alia. Videre facile est iisdem quodãmodo & diuersis quodammodo attribui oportere. Nam qua ratione vtrunq; munus alterius est ætatis, & alterum prudentia, alterũ viribus eget, aliis & aliis tribuenda sunt hæc negocia. Quà vero fieri nequit, vt ii qui vim afferre, aut illatam propulsare possunt, ferant perpetuos magistratus, eatenus eisdem sunt hæc munia committenda. Quibus enim data sunt arma, iis est potestas aut confirmandi aut mutandi statum reip. Restat igitur, vt ea respublica vtriq; ordini tradatur, non vno & eodem tempore, sed vt natura fert. Iuniores viribus, seniores prudentia valent. Prodest igitur ac ius est duabus his ætatibus arma ac consiliũ partiri. Hæc enim diuisio quod dignitatis est obtinet. Enimuero opus est his rem suppetere, quia ciuibus opũ facultates deesse non debent. Hi autẽ ciues. Nam qui fordidis artibus dant operam, non habentur ciues, nec vllum genus aliud, quod virtutis opus non exercet. Id planũ fit ex proposito. Fœlicitas enim sine virtute esse nõ potest. At quũ fœlicẽ dicimus ciuitatem, non eius aliquam partem, sed ciues omneis respicere debemus. Perspicuũ est igitur fortunas & facultates illorũ esse oportere, si necesse est

agricolas seruos esse, aut barbaros, aut accolas in seruitutem redactos. Ex iis quos enumerauimus, reliquum est sacerdotum genus, quorum manifestus est ordo. Nec enim agricola, nec illiberalis ac fordidus artifex statuendus est sacerdos, quum debeant ciues venerari deos, & eorū sacra generi seruili non committere. Quum vero ciues in duas diuisi partes sint, quorum vna armorum, altera cōsiliorum habet potestatem, & oporteat ministrare diis, atq; in re diuina quiescere viros quibus ociū longo tempore negatū est: ii merito sacris faciūdis præficiēdi sunt. Diximus ea quæ si defint, ciuitas non constat, quotq; sint partes ciuitatis. agricolarum enim & artificum, ac totū genus inopum & mercenariorum ciuitatibus est necessarium: sed partes ciuitatis duæ, vna quæ in armis, altera quæ in consiliis versatur. Et horum generum quodq; separatim est, hoc semper, illud vicissim.

Cap. 10.

C I V I T A T E M separatim in genera distribuēdam esse, & aliud pugnatorū, aliud agricolarum genus esse oportere, neq; nunc, neq; nuper intellexerunt ii qui de ratione administrandæ reip. philosophantur. Sic etiā nunc res est Aegyptiorū, atq; Cretensiu. Ita enim (vt aiūt) Sefostris Aegyptiis, Minos Cretensibus legem tulit. Vetus autem esse videtur sodalitatū constitutio. Nam Cretenfia conuiuia Minoë regnante fieri cœperunt, Itala verò sunt his longè antiquiora. Narrant qui illic habitant viri historiae & antiquitatum periti, Italum quendam fuisse regem Oenotrię: ab eo pro Oenotris Italos nomi-

ne

ne mutato appellatos, & oram maritimam Europæ quæ est inter sinum Scylleticum & Lameticum (quæ loca distant iter vnus diei dimidiati) nomen Italiæ accepisse. Hunc Italum ferunt Oenotris qui pastores essent, agriculturam tradidisse, & alias quidem leges eis tulisse, & sodalitates instituisse primum. Ideoque nunc etiam sunt qui publicis epulis & nonnullis ab eo constitutis legibus vtuntur. Incolebant autem partem quæ ad Tyrrheniam vergit, Opici qui antea, & nunc Aufones cognomine vocantur. Eam vero quæ ad Iapygiam & Ionicum pertinet, (Syrtis vocatur) Chaones tenebant. Erant autem Chaones Oenotri genere. Hinc igitur primùm institutæ sodalitates prodierunt. At ciuium partitio genere distincta manauit ex Aegypto. Sefostris enim regnũ longe antiquius est quàm Minois. Et alia ferè omnia longo tempore sæpius, aut infinito potius inuenta fuisse credendum est. Nam ab egestate & vsu necessaria inueniri & ostendi credibile: quibus inuētis par est ea quæ ad ornatũ affluētiamq; pertinent, accipere incrementũ. Sic & respublicas reper-
tas & auctas esse credendũ. Instituta reip. esse prorsus antiqua indicat res Aegyptiorũ. Hi quidẽ antiquissimi videtur esse, & leges habuerunt, ac ciuilem constitutionẽ. Vtendũ est igitur iis quæ antiqui factis cõmode tradiderunt. quæ præterierunt, inquirenda. Eorũ quibus est ius armorũ, & quorũ ciuitas est cõmunis, agrũ esse oportere, supra demonstraui-
& cur inter eos alii debeant esse agricolæ, ac qualis

& quantus ager habendus, ostendimus. Iam de agri diuisione, & qui qualesq; esse debeant aratores, primum differendum. Quia neque communem esse bonorum possessionem, uti dixere nonnulli, sed vsu comunicari, ut societas & amor ciuium poscit, nec vlli ciuium deesse alimentum, oportere dicimus, & omnes censent ciuitatibus bene constitutis vtilis esse sodalitates, (cur idem nobis quoque videatur, postea dicemus) quumque ciues omnibus earum participes esse oporteat, nec facile sit pauperes e priuatis rebus quod statutum fuerit tributum ferre, & aliam administrare domum, atq; etiam quum sumptus in deos communiter a tota ciuitate fiant: in duas partes agrum diuidi necesse est, & alteram esse communem, alteram vero propriam: & harum utraq; rursus in duas diuidi partes, ut communis & publicae altera pars ad deorum cultus & sacrificia, altera ad expensas sodalitatum pertineat: propriae vero & priuatae pars altera seruiat iis qui colunt agros longinquiores, altera urbanis: ut duabus unicuique partibus distributis, uterque locus omnibus partiatur. Tum enim seruatur hoc pacto aequalitas ac iustitia, & maior in finitima bella concordia. Vbi non ita fit, alii parum metuunt eas quae finitimorum suscipiuntur inimicitias, alii nimis anxie vitant, ac praeter decorum. Sunt igitur ciuitates quibus est lex, ne extremi & finitimis populis contigui admittantur in consilium de suscipiendo in finitimos bello, utpote qui utilitate priuata ducti rectum & vtile consilium dare non possint. Hisce de causis,
sic

fic vti diximus, ager est diuidendus. Quòd si cultores agri dentur ex animi sententia, serui maximè deligendi, qui nec eiusdem tribus & ordinis sint, nec iracundi & audaces. Vtiles erunt hoc modo subeundo labori, quieti, rerumque nouarum minimè cupidi. Proximi sunt his accolæ barbari, ac secundo loco expetendi, si ad eam quam diximus seruorum naturam proximè accedant. Ex his eos qui priuati sunt, in priuatis agris versari, & eorum esse qui res priuatas obtinent, oportet: qui publici, in agro publico. Quo pacto debeamus vti seruis, & cur omnibus illis satius est preciũ proponi libertatem, postea dicemus.

V R B E M & continentis & maris itemq; totius Cap. II.
 agri (quoad eius fieri potest) cõmunem esse oportere suprà demonstratum est. Quum ipsa per se consideratur, sic eius est situs expetendus, vt quatuor obseruemus. Primum, vti necesse est, valetudinẽ. Nã quæ ad auroram vergunt vrbes, & ad eos ventos qui ab oriente spirant, salubriores sunt: deinde quæ ad aquilonẽ, vtpote quæ facilius frigus & hyemẽ salubrem admittunt. Quod superest, obseruandũ vt sit opportunè sita ad ciuiles & bellicas actiones. Belli gratia faciles exitus ciuibus esse debent, hostibus difficiles aditus & obfessiones. Atq; maxime debet esse vis & copia natiua aquarum fontiumq;: quæ si nõ suppetit, abundantia tamen reperiatur, si pluuiæ receptacula magna & aquis affluẽtia comparentur, sic vt ex agro cõpulsos ab hostibus in oppida ciues nõquam deficiant. Quòd autem habenda ratio valetudinis in-

colarum, quæ situ loci commodo, & qualitate cœli, deinde aquarū salubriū vsu iuuatur, hoc quoq; diligenter est curandum. Quibus enim rebus abunde & frequenter vtimur in curādo corpore, illæ permultum iuuant sanitatem. Ea vis est aquarū, ventiq; natura. Itaq; si non omnes sunt aquę similes, nec abundant salubres : in ciuitatibus quæ sapienter rem administrant, separādæ distinguendæq; sunt, & aliæ seorsim ad alimentum, aliæ ad alios vsus conferendæ. Quod ad munita loca attinet, non omnibus rerū publicarum generibus similis est utilitas: vt acropolis, id est locus editus ac munitus in ciuitate, utilis est paucorum ditiorum & vnius dominationi: planities & locus æquabilis, imperio populari: neutrum administrationi optimorum, sed multa potius loca firmissima. Aedium priuatarū constitutio iucundior & accommodatior ad alias actiōnes existimatur, si aditus habet faciliores, modumq; recentiore & hippodamiū seruat: contrā ad bellicas defensiones atq; tuendos ciues vtiliora sunt ædificia qualia habuerūt veteres. Est enim illa collocatio domus, exitu difficilis externis, & abdita ac inuētū molesta oppugnare cōtendētibus. Opus est igitur vtraq; ædificandi ratione ciuitatibus. Id enim fieri potest si quis eo construat modo, quo solent agricolæ quas vocāt aliqui vinearum *ουσείδες*, id est ordines & cōstitutiones. Nec tota ciuitas aditu facilis esse debet, sed aliquot in partibus ac locis. Hoc enim modo & ad securitatem & ad ornatum compositior erit. Qui verò dicunt muros

ab iis

ab iis ciuitatibus quæ virtutem sunt adeptæ, haberi non oportere, nimis antiquè ac imperitè iudicant: quum videant re ipsa ab iis improbari, quæ illo instituto sibi gloriam captarunt. In similes quidè, & hominum copia nõ ita multo præstantiores hostes, vti munimento murorũ, & eo præsidio petere salutem, nec pulchrum est, nec laudabile. Quia verò accidit & vsuuenit interdũ, vt qui irruunt hostes, longè superent humanã ac pauciorum virtutem, si petenda salus, & fugienda calamitas ac contumelia, munitione murorum firmissimã, ad sustinendũ bellum optimã esse hoc maximè tẽpore, subtiliter inuentis ad obfiones telis ac machinis, credendum est. Nã qui mœnia ciuitatibus non esse circundãda putat, similis est eius qui agrum accessu facilẽ esse, locosq; montanos auferre, & nullos priuatis ædibus parietes circũdare, quòd alioqui molles & effœminati sint futuri qui teneant eas, vult. Enimuero non hoc quidem ignorandũ, iis qui vrbi mœnia circundederũt, licere vtroque modo suis oppidis vti, & vt habentibus muros, & vt non habẽtibus: iis verò quibus mœnia defunt, haud licere. Quod si ita est, non vrbi solũ circũducendi muri, sed etiam tam diligenter extruendi, vt & ornamento sint ac decori ciuitati, & bellicis vtilitatibus cum aliis tum nuper inuentis subseruiant. Vt enim aggredientibus curæ est, inuenire quibus modis superiores euadent, sic & iis qui se suãque tueri volunt, vtendum præsidiis, quorum alia sunt reperta, alia quærenda, ac ratione sapientiaq; reperien-

da. Nam quos pulchrè munitos paratósque vident, eos aggredi principio non contendunt.

Cap. 12.

QUOD autem in sodalitatibus & publicis epulis multū ciuium numerū separari atq; distribui, murósque custodiis ac turribus locis opportunis intercipi ac dirimi necesse est, planè res eò prouocat, vt in custodiis illis sodalitates aliquot præparentur. Hæc igitur sic describere licet. Quæ rebus diuinis sacræ statuuntur ædes, amplissimaq; magistratum conuiuia, aptum tenere locū decet, & in eodem fieri sacra, quæcunq; vel lex vel aliud oraculū atq; responsum separatim non excipit. Is autē locus assignari potest, quisquis est conspicuus atq; dignus in quo virtus satis honestè collocetur, quique munitior vicinis partibus vrbs immineat. Sub eum locū pulchre statuitur forum iudiciale, cuiusmodi celebre ferunt in Thessalia, quod liberum vocant. Illud est quod omnino rebus venalibus vacare debet, nec admittere artificem, nec agricolā, nec alium quempiam generis eius qui à magistratibus nō sit vocatus. Eritq; gratior locus, si in eo seniorum gymnasia fuerint ordine cōstituta, propterea quòd gymnasiōrū constitutio ætatibus diuidi accommodariq; debet. Et inter iuniores oportet nōnullos magistratus versari, inter magistratus autem nōnullos seniores. Nam præsentia magistratum, quum versatur ante oculos, verum pudorem, liberalemq; timorem maximè gignit. Aliud esse forum rerum venalium opus est, cui seorsum locus sit conuentu facilis & iis quæ vehuntur è mari, & iis omnibus

omnibus quæ portantur è terra. Quòd auté ciuium multitudo diuiditur in sacerdotes & in magistratus, decet epulas ac conuiuia sacerdotũ ad sacra ædificia constitui. Sodalitates auté magistratum, quorũ cura versatur in pactis conuētis, in accusationibus criminum, in denunciãdis iudiciis, dieq; dicendo, & alia simili administratione, præterea in constituẽdo mercatu rerum venalium, in ea quæ vocatur ἀστυνομία, ad forum, & locũ quò promiscuè concurrũt homines, parandæ sunt. is auté locus est circa necessariũ forũ. Nam quod superius statuimus, hisce negociis vacare, hoc verò necessariis rebus accõmodari volumus. Eandem rationẽ & eundẽ ordinem feruare debent municipes, & qui in agro versantur. Etenim magistratibus illic agentibus, quos alii vocãt ὑλωρῆς, id est syluarũ custodes, alii ἀγρονόμοι, hoc est vel rusticanos, vel assignatores agri, loca custodiæ causę sodalitatẽsque necessariæ sunt. Atq; etiã fana ac loca sacra, alia diis, alia heroibus distributa ager habere debet. Sed hic immorari, & de his subtiliter & exquisitè differere, hominis est ociosi. Nõ enĩ difficile ista cognoscere, sed facere arduũ magis, propterea quòd differere, optionis est: euenire, fortunę. In præsens tẽpus igitur quod hisce de rebus amplius agi potest, omittatur.

DICENDVM nobis est de ipsa rep. quibus Cap. 13.
ex rebus qualibũsq; debeat ea constare ciuitas, quæ foelix est futura, atq; summã rei sapiẽter administra-
tura. Nam omnibus in rebus duo sunt in quibus ratio bene agendi posita est: alterum in statuẽdo rectè

scopo, proponendóq; sine rerum agendarũ: alterum in reperiendis iis rebus quæ agenda sunt vt perueniatur ad extremũ. Hæc enim & consentire inter se & dissentire possunt, quia nõnunquam scopus rectè positus est, sed in actione qua eò peruenitur, peccat homines. Interdũ consequuntur omnia quæ ad finẽ extremũq; referuntur, sed improbũ statuerũt finẽ. Aliquãdo in vtroq; peccant, vt in arte medicinæ. nec enim interdũ rectè iudicãt quale debeat esse corpus sanum, nec ad eum quẽ proposuerunt finem, opera necessaria assequuntur. In artibus autem scientiisq; vtrunq; obtinẽdum, & extremum, & intermedium actionum munus. Omnes quidem certè manifestò expetunt bene beatèq; viuẽdi genus, sed aliis est obtinendi potestas, aliis (aut fortuna aut natura impediẽte) non est. Eget enim aliqua rerum copia vita beata: sic tamen, vt melius affectis minorẽ, peius habentibus maiorem suppetere sit necesse. Alii, tametsi nõ defunt facultates, haud tamẽ cõtinuò rectè quærunt foelicitatem. Quum sit igitur nostrũ institutum optimam ciuitatis administrãdę rationẽ cognoscere, & optima sit ea ratio qua ciuitas optimè regetur: optimè autem regetur illa quæ efficiet vt maximè sit beata: perspicuum est ignorari nõ oportere quid sit foelicitas. Dicimus in libris de moribus (siquid habet vtilitatis illæ disputationes) foelicitatẽ esse actionem, ac perfectum virtutis vsum, & eum simplicem & absolutum, non quodammodo perfectum. Dico quodammodo perfectum, qui versatur in rebus necessariis,

cessariis: simplicem, qui in honestis atq; præclaris: ut
 in exercenda iustitia quæ iure irrogantur poenæ &
 animaduersiones, à virtute quidē prodeūt, at neces-
 sarię sunt, & iccirco honestę, quòd necessarię. Opta-
 bilius quidē certè nihil istorum desiderari, nihil esse
 necessariū neq; viro neq; ciuitati. Sed quæ moderan-
 tur honoribus atq; opibus, honestissimæ sunt actio-
 nes. Alterū genus agendi est expugnatio mali: at se-
 cundi generis actiones, contrā. extructiones enim
 bonorū sunt & effectiones. Vir bonus & paupertate
 & morbo, & aliis casibus aduersis bene vtetur, sed
 in contrariis est beatitudo. Hoc enim definitū est in
 sermonibus de ratione morū, eum esse bonū, cui be-
 neficio virtutis bona sunt, & ea simpliciter bona.
 perspicuumq; est eos virtutis vsus bonos & honestos
 simpliciter esse oportere. Quamobrem putāt homi-
 nes externas facultates esse beatitatis authores, non
 aliter atq; si quis splendidè & pulchrè canēdi fidibus
 causam dicat esse lyram potius quàm artem. Necessè
 est igitur (si vera sunt quæ diximus) alia bona ciuita-
 tis suppetere, alia comparari à legūlatore. Optamus
 igitur vrbi & ciuitati situm opportunū, & affluentē
 rerum quarū domina fortuna, copiam. Illā quidem
 principem domināmq; facimus: at efficere bonā ci-
 uitatem, non iam fortunæ, sed sciētix consiliiq; mu-
 nus est. Enimvero bona ciuitas est quū boni sunt ii
 ciues quibus impartitūtur remp. omnibus autem ci-
 uibus impertimur remp. Hoc igitur vidēdum, quo-
 modo vir bonus fiat. Etenim si vsuuenit ut omnes

sint boni, nõ autem modò singuli ciues, id hoc modo optabilius. Alterũ enim, ciues vniuersos esse bonos, sequitur illud, singulos esse bonos. Optabilius autem quod posterius, ac maius. At uero tribus rebus boni probique fiunt, natura, vitæ consuetudine, ratione. Nam primũ necesse est, vt hominem, non vt aliud animal nasci, & ita certa aliqua constitutione corporis & animi præditum esse. & sunt quibus ita nasci nihil prodest, propterea quòd moribus immutantur. Sunt enim quæ natura in vtrãque partem pariter inclinãt, sed morũ consuetudine aut in peius aut in melius proniora redduntur. Sanè cæteræ animantes genere viuẽdi naturam maximè sequuntur, per paucæ educationem atq; mores. At homo etiã ratione viuit, quia ratione solus vtitur. Hæc igitur sibi consonare est necesse. Nam multa præter mores atq; naturam agũt homines adducti ratione, si aliter agi melius esse sibi persuaferint. Quales igitur natura esse debeant ii qui legumlatori facilè obtemperabũt, supra demonstraui. Reliquum est vt iam de ratione disciplinæ disputemus. Discuntur enim moribus recepta, & quæ viua voce tradũtur.

Cap. 14.

ET quia ex iis qui imperãt, & iis qui parent, ciuili omnis societas est constituta, id quidẽ videndum, debeãt ne cõmutari qui tenent imperiũ, & qui obtemperãt, an iidem in omnem vitã permanere. Nam sine controuersia disciplinam cõsequi, ac illi diuisioni respondere erit necesse. Si tantum igitur inter se differrent, quãtum deos & heroes ab hominibus distare

stare arbitramur, (qui primū corpore, deinde animo
 lōgè antecellunt) & ita nemini dubiū esset nec obscu-
 rum, quāto præstarent ductores iis quibus præessent,
 sanè melius esset semper eosdē manere, & illos omni
 tēpore imperare, hos verò parēre. Quòd autē excellē-
 tiam tantā cōsequi facile nō est, nec iam tēpus fert (vt
 inquit Scylax in Indis) vt reges adeò superēt eos qui-
 bus præfunt, perspicuū est multis de causis omnes, æ-
 quato iure societatis, imperare vicissim & parēre oport-
 ere. Tum enim ius idē similibus æquatur, atq; remp.
 præter iustū cōstitutā manere difficile est. Omnes enī
 rustici coeūt cum iis qui regūtur & parēt, rerū noua-
 rum cupidi. Tot verò numero præesse reip. quot hęc
 omnē multitudinē superare possint, vnū quiddā est
 eorū quę nullo modo fieri possunt. At verò magistra-
 tus ab iis quibus præfunt, differre oportere nō ambi-
 gitur. Vt hęc erūt, & quibus modis cōmuniter agēt,
 debet videre legūlator. de ea re antè dictū est. Ostēdit
 natura delectū, quum eosdē genere ipso fecit hos iu-
 niores, illos natu maiores: ex quibus illos obtēperare,
 hos imperare decet. Nemo grauitè fert qui minor æta-
 te paret, nec præstare se opinatur, maximè quū vicis-
 sim vbi aduentarit ætas, sit idē beneficiū suscepturus.
 eos igitur qui præfunt, & eos quibus præfunt, & eos-
 dem & diuersos esse, itemq; disciplinā & eandē & di-
 uersam, fateri licet. Nā (vulgata est sententia) qui bene
 imperaturus est, eū paruisse prius, est necesse. Est autē
 imperiū (vti primis sermonibus explicauimus) vnum
 quod ad imperantē, alterū quod ad obtēperātem re-
 fertur. illud herile, hoc liberale dicimus. Differunt &

T

imperata quædã, non operum labore, sed fine. Multa sunt igitur quæ operã ministrorũ iuuenũq; poscere videtur, quæ nõ inhonestè liberi possunt administra- re, propterea quòd actiones suapte natura nõ tã diffe- runt honesto & inhonesto, q̃ fine, & eo gratia cuius exercetur. Quòd autẽ ciuis & imperãtis eandem esse virtutẽ ac optimi viri, & eundẽ parẽre primũ, deinde imperare oportere cõfirmamus, laborare debet ac cõ- tendere legislator, vt inueniat qua ratione & quibus institutis efficiãtur boni viri, quĩq; sit finis optimæ vi- tæ. Animus autẽ diuisus est in duas partes, quarũ alte- ra ex se rationẽ habet, altera ex se nõ habet, sed ratio- ni auscultare potest. Harũ partiũ dicimus esse virtu- tes eas vnde quodammodo vir bonus nominatur. In vtra potius statuẽdum sit extremũ, ii planè explicare possunt, qui sic animũ diuidũt, vt nos. Sẽper enim de- terius ad id quod melius est, refertur, ac propter illud positum est. quod eodẽ modo perspicuum est & in iis quæ arte, & in iis quæ natura constãt. Præstãtius autẽ meliusq; est id quod ratione præditũ est, & hoc í duas partes est distributum, qua distributione solemus vti. Est enĩ alia ratio actionis, alia cõtẽplationis. Sic igitur pars diuidenda, & æqua proportione actiones distri- buẽdæ. atq; partis eius quæ natura melior est, expetẽ- dæ magis actiones ab iis qui aut omnes aut duas cõse- qui possunt. Id enim cuiq; maximè semper expetẽdũ, quod obtinere summi viri summãq; virtutis est. Sed & omnis vita in negociũ & ocium, in bellum pacemq; partita. Rerumq; gerẽdarũ quædã sunt vtilis atq; ne- cessariæ, quædã conspicuæ & honestæ, in quibus eũ- dem

demesse delectū qui est in animi partibus, & earum actionibus, est necesse. Nam bellū pacis ergó, negocium ocii causa, necessaria ac vtilia propter honesta petere debemus. Hæc igitur omnia sunt ei videnda qui ciuitatē instituit, legesq; ferēdæ & pro animi partibus, & pro actionibus illarum, sed meliora ac extrema spectāda magis. Eodem modo & in vitæ generibus, & in rerum diuisionibus est cauēdum. Opus est enim in ciuilibus negociis & in bellis posse versari, sed pacem & ocium potius agere, necessaria ac vtilia facere quidē, sed honesta magis. Ad hæc igitur proposita disciplina cōuertēda est & eorum qui nōdum excefferunt è pueritia, & aliarū quæ disciplinæ egent etatum. Nunc autē Græci qui summā rerum optimè videntur administrare, & qui respublicas eorū instituerunt legūlatores, neq; instituta ciuitatis ad meliorem finem vertisse, neq; leges atq; disciplinā ad virtutes omneis direxisse mihi videntur: at ridiculè declinarunt ad eas quæ putātur vtilis esse, & ad violētas opes imperiumq; tyrannicū propius accedūt. Accedit huc quorundam qui postea scripserunt, sentētia. Laudāt enim rem Lacedæmoniorum, propositumq; legislatoris admirātur, quòd leges omneis ad dominationem bellūmq; conuerterit. Sed ista facilè refellitur ratione possunt, & iam rebus ipsis sunt refutata. Vt enim multi multis dominari cupiūt, quòd hinc multa suppetunt fortunæ commoda, ita Thibro & alii omnes qui de Laconū rep. scribunt, vidētur admirari illum qui tulit his leges, quòd laboribus & periculis exercitati, multis imperarūt. Etenim manifestū est,

(quoniam excidit imperiū Laconū) nec eos esse fœ-
 lices, nec legumlatorē bonum fuisse. Hoc ridiculum
 præterea, si quū legibus eius starēt, nemoq; esset im-
 pedimēto quo minus legibus vterētur, laudabile vi-
 uendi genus repudiarunt. Nec rectè concipiunt ani-
 mo quale sit imperiū, quod legumlator videri debet
 habere preciosum. Nā herili dominatu pulchrius est
 imperium liberorum, ac virtuti coniūctius. Præterea
 non eò ciuitas habēda fœlix, nec laude efferendus est
 legum cōditor, quòd suos vincere docuerit vt finiti-
 mis imperarent. Hoc quidē non mediocre damnum
 dare potest. Nullus enim dubitat, quin ciuis potens
 tentet hoc consequi, vt suæ ciuitati imperare possit:
 quod crimen Lacedæmonii obiiciunt Pausanię regi,
 tametsi qualē isti commēdant, obtinuerat honorem.
 Nulla quidem certè ratio nullaq; lex eiusmodi ciuilis
 est, nec vtilis nec vera. Nā quæ res & priuatim & pu-
 blicè sunt optimæ, has in animos hominum induce-
 re debet legumlator. Nec iccirco à ciuibus pugnādi
 ratio debet exerceri, vt eos qui non meruerunt, redi-
 gant in seruitutē. sed primū ne aliis seruiant ipsi, de-
 inde vt principatum quærant qui obtemperantibus
 sit vsui, non vt omnes dominatione premere velint.
 Præterea vt sint eorū domini qui ad seruiendū sunt
 idonei. Porrò autem legislatori studēdum potius, vt
 propter ocium pacémq; leges de bellicis aliisq; rebus
 ferat, nō rationes solūm testimonio sunt, verūetiam
 qui rationibus cōsentiūt euentus. Nā ciuitates eiu-
 modi permultæ, quo tēpore bella gerūt in hostē, ma-
 nent incolumes: vbi verò imperiū sunt adeptæ, labe-
 factatur

factatur ac pereunt, quia dum pacis ocio quiescunt, haud aliter atq; ferrū splendore deposito rubiginē cōtrahunt. Author est huiusce rei legislator, qui nō ita ciues instituit, vt quieti viuere, & ocio frui possent.

Q V V M finis idem & cōmuniter & singulatim Cap. 15.
hominibus propositus esse videatur, quūq; sit necesse idem extremum statui & optimo viro, & optimæ reip. perspicuū est eas virtutes quę ad ociū tendunt, in rep. inesse oportere. Finis enim (vt sæpe dictū est) pax quidē belli, ociū verò negocii. Vtiles autē ad ociū vitāq; traducendā virtutes eæ sunt, & quarū vsus est in ocio, & quarū in negotio. Nam multa necessaria sunt habēda, vt in ocio liceat esse. Ciuitatem igitur & temperantē, & fortem, laborumq; patiētem esse oportet. Vt prouerbio fertur, ociū nullū seruis. Qui autē fortiter pericula subire non possunt, rediguntur in eorū qui impetu facto vicerūt, seruitutē. Opus est igitur fortitudine atq; tolerātia in rebus gerendis, sapiētia in agenda quiete, temperātia ac iustitia hoc & illo tēpore, & magis iis qui pace fruuntur ac ocio. Nam bellū ad iustitiam temperantiamq; nos adigit. at vsus prosperæ fortunæ, & ociū cū pace, petulantes, cōtumeliosos, & confidenter improbos magis reddit. Multa igitur opus est iustitia multaq; temperātia iis qui viuere ex animi sententia, & omnium rerum quæ fœlices & beatos faciūt, copia frui vidētur, vt si qui sunt (quemadmodū poētę ferunt) in insulis fortunatorum. hi quidem maximè egebunt sapientia, tēperantia, ac iustitia, ac eò magis, quòd ocio fruuntur in abūdātia taliū bonorū. Cur igitur ciuitas

ea quæ fœlix ac bona futura est, has habere virtutes debeat, perspicuum est, quū turpe sit bonis rebus vti nō posse, sed eos q̄ negocia tractāt, ac bella gerūt, bonos videri: q̄ sunt ī pace & in ocio, mācipiis ac seruitiis cōparari. Debēt igitur (nō vt Lacedæmonii) virtutē exercere ciues. Nec eò ab aliis differunt illi, quòd nō eadē quę ceteri summa putēt esse bona, sed quòd existiment illa vna aliqua virtute quæri. Planū fit ex his hæc bona pacis esse maiora, & horū fructū virtutib⁹ iis quæ ad illū referūtur, anteponēdū. Id quo pacto & quibus institutis cōparetur, vidēdū est. Ac tripartita fuit diuisio nostra, vt diceremus opus esse natura, more, ratione. Quales autē natura ciues debeāt esse, suprā demōstrauimus. Reliquū est vt videamus erudiēdī ne ratione prius sint, an moribus. Hæc enī sibi optimè cōsonare & cōsentire debēt, quia vsuuenit vt ratio ab optimo proposito deflectat, ac eò morū similitudine ducatur. Hoc certè quidē manifestū est, hic vt in aliis rebus, ortum rei ex aliquo principio duci, & ad finē & extremū ab aliquo principio, quò tēdebat aliud, perueniri. Nobis autē ratio mēnsq; naturæ finis est. Ad hæc igitur informādus est ortus, & exercēda morum cōsuetudo. Deinde, vt animus & corpus duo sunt, sic & animi duas partes videmus, vnā rationis expertē, alterā ratione præditā: & harū duos habit⁹ numero, appetitū, atq; mētē. Vtq; corpus quū gignitur homo, prius est anima, sic & pars quæ ratione caret, prior est ea quæ rationis est particeps. Id quoq; perspicuum est: Ira, voluntas & cupiditas, non ita multo post ortum puerulis inest, ratio verò

&

& mēs ætate prouectis innascitur. Corporis igitur q̄ animi cura prior est ducēda, deinde curādus appetitus. Nā propter mentē curamus appetitum, propter animum corpus. Itaque si ab initio legislator videre debet vt erūt optima eorum qui aluntur, corpora, primò habenda ratio cōiugii, quot annos nati, qualesque debeant inire connubii societatem.

Q V V M de matrimonii societate leges ferūtur, Cap. 16.
 legislator & eos qui iūgi volūt, & tēpus vitæ intueri debet, vt ætatibus idonei cōueniāt in eādē maturitatē: & ne discrepēt facultates, vt si iā vir gignere possit, fœmina non possit, aut cōtrā. ex his dissensiones inter eos atq; discordiæ. Deinde prouidere debet quo pacto cōmodè succedāt liberi. Nec enī bonū est liberos in ætatū cursu longius à patribus relinqui, propterea quòd ea gratia quā liberi parentibus referre debēt, senioribus est inutilis: & quā patres opē ferre solēt, tū liberis deest. nec interuallo breuiore superari, quia nō mediocres hinc oriūtur molestiæ. nā pudor eiusmodi liberis, vt æqualibus, minor est, & in œconomia querulū atq; litigiosum quod propīquū. Præterea (quandoquidē vnde principiū ducebamus, huc peruenimus) faciūdū, vt eorū qui gignūtur, corpora volūtati legislatoris accōmodētur. Hæc omnia ferè vna adhibita cura accidūt. Nam quum gignendi finis extremus (vt de eo quod ferè semper euenit, loquamur) sit cōstitutus, viris quidem annorū sexaginta numerus, mulieribus verò quinquaginta: initium coniugii ex ætatis inæqualitate debet ad ea tēpora deuenire. Est autem adolescētium coniunctio

ad procreandos liberos improba. In cūctis animantibus iuniorū parētum soboles, ac magis foemina, debilis & imperfecta, atq; statura formaq; parua. necesse est igitur hoc idem & hominibus accidere. Huiusce rei signū certum & necessarium: In quibus ciuitatibus cōsuetum est ac patrium adolefcētulos & adolefcētulas matrimonio copulari, in iis corpora immatura, debilia, paruāque sunt. Præterea grauius in partu laborāt immaturæ puellæ, & plures intereunt. Propterea Troezeniis cōsulentibus oraculū, datum responsum ferūt in hanc sententiā, multas quòd intempestiuæ nuberēt, interire, nō quòd immaturi fructus inferrētur. Præterea ad tēperantiā vtile est ætate prouectiores collocari. Intēperatiores enim vidētur esse, quæ iuniores operā veneri dederūt. Et mares si coeant quo tēpore corpus augetur, sunt impedimēto quo minus crescat. Etenim cōsuetudinis huius definitum quoddā tēpus est, quo non melius ac præstātius id quod postea plenū atq; perfectū. Virgines igitur decimo octauo ætatis anno, mares tricesimo septimo aut circiter iungi par est. Tum florentibus ac validis corporibus erit cōiugiū, & ita labētibus annis vnā venietur opportunè ad naturalē procreādæ sobolis vacationē. Adde quòd cōiuges eiusmodi suscipient liberos qui sibi cōmodè succedāt, alios ineunte flore ætatis, si q̄primū, vt rationi consentaneū est, gignātur, alios quū fractior ætas ad annū sexagesimū obrepet. Quo tēpore ætatis ineūda sit cōiugii societas, explicauimus. Hoc autē cōsuetudinis vinculū, vt

anni

anni tēporibus multi qui mēte atq; ratione momēta comprehendunt, bene vtūtur & opportune, debet hyeme cōiungi. Iā ad liberos procreādos opus est parētes futuros animo perquirere & quæ à medicis, & quæ à naturalibus philosophis dicuntur. Nā medici tēpora corporibus opportuna satis ostendūt, & phyfici de ventis & flatibus satis multa loquuntur, qui aquilones austris præferūt. Quæ vero corpora nascētibz utilissima sint, intentiore animo explicabuntur in sermonibus de puerorū disciplina. Nunc summatim dicere sat est. Habitus athletarū nec utilis est ad eam corporis cōstitutionē quæ ciuilibus negociis est accōmodata, nec ad bonam valetudinem, nec ad liberūm procreationem, nec ille qui incommoda valetudine laborat, ac nimis est impatiens laborū, sed istorū medijs. Comparādus est igitur habitus exercitatus, nec laboribus violentis exercitatus, nec vni modò labori, vt Athletarum, sed hominum liberaliū actionibus assuetus. Hæc autem similiter habēda viris & foeminis. Prægnantibus sua curanda sunt corpora, desidia fugienda, alimento tenui debiliq; non vtendū. Id minimo negocio perficiet legislator, si iusserit, mulieres adeptas honorem concipiendi, cottidie prodire, & loca sacra diuini cultus gratia inuisere. Mentē cōtrā remissius agere q̄ corpora, verū est. Vt enim stirpes alimentum capiunt è terra, sic foetus vtero clausi matris alimento fruuntur. De liberis exponendis & educandis feratur lex, ne quis alat corpus mancum, fractum, debilitatum & inutile. Et si morum instituta prohibēt ne quis partus exponatur, ne supra mo-

Legendum in
detur ἐγνώμης

dum soboles increfcant, definiendus est numerus liberorum. Quod si qui præter legem dent operam liberis & gignant, antè faciendus abortus, quàm sensus & vita sit infusa. Erit enim sanctum & inuiolabile, quod sensus & vitæ finibus includetur. Quòd autem tempus ætatis est definitum, quo primùm vir & vxor inire coniugiũ debeãt, definiatur & hoc, quàm multos annos inferuendũ sit reip. & liberi procreãdi. Nam seniorũ proles, vti iuniorũ, corporibus immaturis ac mentibus aliquid desiderat: & qui conseruerunt, infirma gignunt. & ea de causa mētis & intelligētia vi præditi gignãt. hæc in permultis est, quã poetarũ nõnulli, qui numero septenario metiebãtur ætatẽ, dixerunt ad annũ quinquagesimũ peruenire. Itaq; qui quatuor annis aut quinque superant hanc ætatẽ, ab vsitata liberũm procreatione liberos esse, & in reliquũ tempus aut valetudinis gratia, aut alia simili causa congregari videri par est. Consuetudo vero cum alia vxore, aut cũ alio viro, omnino turpis esto, ne vsquã liceat vlllo modo non suã suumve cõtingere, quũ sit & appelletur maritus. Quòd si quẽ quo tempore datur opera liberis, aliquid tale committere planum fiat, is ignominia digna scelere notetur.

Cap. 17.

LIBERIS natis, magni interesse putandum quo vescantur alimento, vt corporum sibi comparẽt vires. Qui cætera animalia contemplantur, & gêtes eas quibus est curæ semper accommodare bello corpora, iis maxime proprium & familiare lactis, quum implet, alimentum videtur, ac magis si, ne inde morbi gignantur, nihil adhibeatur vini. Prodest etiã mo-

tus

tus agitari quotquot sunt in illius ætatis potestate. Et
 ne mēbra propterea quòd tenera sunt, distorta fiāt,
 vtuntur & nunc nonnullæ gentes instrumentis ad
 eos vsus fabricatis, quæ faciūt ne corpus ea deformi-
 tate peruertatur. Vtile est etiam statim à prima pue-
 ritia frigoribus assuescere. id enim & ad bonā vale-
 tudinē, & ad labores militares perutile est. Quãobré
 mos est barbaris multis, his quidē infantes demer-
 gere in amnē frigidū, illis vero, vt Celtis, paruū tegu-
 mentū circundare. Quibus homo assuescere potest, iis
 omnibus statim ab initio illum assuescere melius est,
 ita vt sensim paulatimq; fiat accessio. Habitus autem
 puerorū, quòd viget in eo flore calor innatus, ad fri-
 gorum consuetudinē natura propensior est. Primæ
 igitur ætati & illi proximæ hanc adhibere diligentia
 prodest. Aetas huic finitima ad annos quinque, quā
 nec ad vllū discipline genus, nec ad labores necessa-
 rios, ne sint impedimento quo minus augeatur cor-
 pus, adigere debeas, tantum debet exercere motū, vt
 corporū segnitiē desidiamq; fugiat. motus autē con-
 citādus & aliis rebus gerēdis, & ludo: debentq; ludi
 esse neque illiberales, neque laboriosi, neq; remissi.
 Quos autem sermone quāsque fabulas audire bo-
 num sit hanc tantulam ætatem, videant ii magistra-
 tus quos Lacedæmonii *παιδαγωγός* vocant, hoc est di-
 scipline legūmque pueritiæ moderatores. Nam de-
 bent hæc omnia munire viam ad studia futura: quã-
 obrem plerosque ludos imitationes esse futuræ ve-
 ritatis, studiiq; seueri, prodest. Contentiones vocis, &
 clamores qui spiritu vehemēter intēto eliduntur, vt

eiulatus, pueris improbè denegant ii qui vetant legibus, quandoquidem augendis corporibus profunt, & illa quodãmodo agitant ac exercēt. Spiritus enim contentio laborantibus addit vires: quod & puerulis in animæ contentione necesse est contingere. Videndum quoque pædonomis, vt hæc & alia vitæ institutio quamminimum cum seruis erit. Hanc quidē ætatem ad annos septem ali domi necesse est. Aequū est igitur & tantulos ab auditionibus & spectaculis illiberalium rerum atque verborum amoueri. Atque cum omnem aliam, tum verborum turpitudinē à legiflatore prorsus ciuitate exterminari. Nam licentiæ quiduis turpe & inhonestum loquendi, proxima est turpiter agendi proteruitas. Cauendum igitur ne quid huiusmodi à primis annis vel loquātur, vel audiant. Quòd si quis aut verbis aut factis ausus erit in vetitum, is conuictus, si liber est quidem, nondum tamen dignus existimatus qui in sodalitates vocaretur, ignominiis plagisq; puniendus. si prouectior ætate, quia seruili more peccauit, illiberalibus ignominiis est notandus. Quum quid huiusmodi obscœne fœdeq; dictum ciuitate exterminamus, manifestum est & nos vetare, ne quis aut picturas aut fabulas spectet fœdas & impudicas. Itaq; magistratus curare debent, nequa sit in ciuitate aut statua aut pictura turpitudinis atq; fœditatis imitatrix, nisi apud illos deos quibus lex petulantiam lasciuiamq; ridiculam attribuit. Hic permittit viros pro se, pro liberis & vxoribus sacra facere, & venerari deos. Atq; ferenda lex est, quæ mollioribus annis interdicit iamborū comœdiarūq; spectaculo,

ſpectaculo, quoad eò ventum ſit ætatis, in qua ad ſodalitia vocari, & iam cõmunibus epulis frui licebit: omnesq; diſciplina cõfirmabit, ne & ebrietate capiãtur, & iis quæ ab huiuscemodi rebus oriuntur incõmodis. Hæc in præſentia curſim diximus: poſtea intẽtiore animo fuſius explicãda res erit, & quærẽdum quid primo loco diſcendũ, quid non, quõque pacto diſcendum. Ea de re mẽtionem fecimus, vt hic locus neceſſario poſcebat. Nec perperã fortaffe Theodorus actor tragœdiæ quiddã ſimile dicebat, qui nemi ni vnquam permisit agere ante ſe, etiamſi viles eſſent hiſtriones: quaſi primis auditionibus facilius cõciliẽtur ii qui ſpectãt. Idẽ vſuuenit & in hominum & in rerum conſuetudine. Nam prima quẽq; magis amamus. Quamobrẽ vitia omnia à pueris alienãda ſunt, illa maxime quæ ſcelere & inimicitiiſ continentur. Exactis annis quinq;, tum proximis ad ſeptimũ vſq; duobus conſiderandũ quibus diſciplinis operã dare, & quas eos ſcientias diſcere vtilius erit. Nã duæ ſunt ætates quibus inſtitutionẽ & diſciplinã partiri neceſſe eſt, ab anno ſeptimo ad pubertatẽ, & ruruſ à pubertate ad annum vicesimũ primum. Qui ſeptenario numero diuidunt ætates, plerunq; perperam dicunt. quamobrẽ naturæ diuiſionem ſequi debemus, propterea quòd omnis ars atque diſciplina id quod à natura relictum eſt, explere contendit. Itaque videndum primum, ſtatuendũ ne ſit aliquid de pueris, deinde vtrum ſuſcipienda ſit eorum cura publice, an, quod & nũc ſit in permultis ciuitatibus, priuatim; & tandem quod eſſe debeat inſtituendi genus.

ARISTOTELIS POLITICON

Liber octauus.

Cap. 1.

NEMINI sanè dubium est, quin legislator id maxime curare debeat, atque rationes inuenire, quibus instituat pueritia. Etenim quum ciuitates hoc negligunt, capit resp. detrimentum. Singulæ pro natura sua debent administrari, propterea quòd vnumquodq; reip. genus more suo proprio & seruari, & ab initio constitui solet: vt ratione populari democratia, vtq; suo genere administrandi paucorum dominatio: semperq; modus optimus administrationis, reip. melioris est author. Atq; etiam in omnibus facultatibus artibusque comparandis præmeditari ac prædiscere, necnon antè singulis exercendis assuescere necesse est. Perspicuum est igitur & virtutis actiones esse prædiscendas, in vsumq; ducendas. Quòd autem finis est vnus omni ciuitati, nemini dubium est quin vna & eadem esse debeat omnium disciplina, & quin huius cura publica sit, haud priuata, quæadmodum cuiq; nunc sui curæ sunt liberi, quos priuatim priuatam quam censuerit disciplinam docet. Cõmuniũ verò cõmunis exercitatio: simulq; nemo ciuiũ suum se debet existimare, sed omnes ciuitatis esse. Est enim quisq; particula ciuitatis: & quæ singulis cura atq; diligētia adhibetur, ad totius ciuitatis administrationẽ cõferri debet. Hac in re Lacedæmonios cõmendare licet, qui pueris instituendis maximopere studēt, & quidem publice. Plannum

num fecimus igitur de pueritiæ disciplina ferendas esse leges, & erudiendam publicè iuventutem.

QVÆ autē, quoq; modo tradenda sit disciplina, ne quis ignoret, explicandū. Nunc enim de rebus agendis & officiis ambigitur, & nō omnes eadē pueritiæ discenda esse putāt, neq; virtutis neque optimæ vitæ comparandæ gratia, neq; perspicuū est an magis decet ad intelligentiā mētis, an ad animi & appetitus mores cōvertere disciplinam. Et ex obuia ac in medio posita instituēdi ratione confusa est & turbulenta inuestigatio, totaq; res obscura, discēdāne sint quæ sunt vsui vitæ, an quæ tendunt ad virtutē, an superuacanea, atq; minime necessaria. Hæc omnia suos inuenerūt æstimatores. Nec de virtutibus omnino cōsentiunt, nec eandem vtiq; virtutē colunt omnes. nō igitur sine ratione de illius exercitatione discrepant. Ex vtilibus fanè discenda necessaria dubiū non est: nec id quoque, non omnia capeſſenda: sed quum diuisæ separatæq; sint res ingenuæ, & illiberales, illa capiunda, quæ cum vtilitate coniuncta, neq; fordidum neque vilem reddunt artificē. Omnis autē res & ars atq; disciplina vilis & sordida putanda, quæ hominū liberorum aut corpus, aut animū, aut mētem vsibus actionibusq; virtutis inutilē reddit. Artes igitur eiusmodi quæ in deterius parant & afficiūt corpus, operas item mercenarias fordidas & illiberales appellamus, quia mentē in laborē, perturbationē, humilitatemq; deiiciunt. Sunt & ingenuæ scientiæ, quas aliqua ex parte discere non est illiberale, sed lōgius persequi quoad perfectè sciātur, inutile, propterea quòd

Cap. 2.

*Hæc mutilatis
græcis resti-
tuimus. ex ue-
teri transla-
tione.*

ea quæ diximus incommoda sequuntur. Magnique interest quò referamus aut operam aut disciplinam. Nam si vel ad nos, vel ad amicos, vel ad virtutem, nõ est illiberale. Quòd si quis hoc agit aliorum causa, mercenarium & seruile quiddam agere videbitur. Disciplinæ igitur humiles & nunc abiectæ (quemadmodum supra demõstrauimus) sunt ancipites, & in vtranque variant partem.

Cap. 3.

S V N T autem quatuor propemodum, quæ discenda pueris tradere consueuerunt, literæ, gymnastica, musica, scientia pingendi. Literarum atq; picturæ scientiam tradunt, quòd his artibus hæc vita multis modis adiuuatur. Gymnasticã vero, quòd ad fortitudinẽ contẽdit. Iam musica venit in dubiũ. Nunc enim permulti voluptatis gratia discunt illam. At illi primi statuerunt inter disciplinas propterea, quòd ipsa natura non solum (vti sæpe dictum est) in negotio recte, verum etiã in ocio pulchre agere posse vult. Ocium sane est omniũ principiũ, vt & rursus de eo loquamur. Nam si necessaria sunt ambo, ocium magis expetendũ, non quo ludamus aut iocemur, quia necessario ludus & iocus nobis esset extremũ vitæ. quod si fieri non potest, in negociis vtendum potius iocularibus atq; ludicris, quia qui laborat, eget animi remissione & quiete. ludus autem & iocus animi recreandi gratia repertus. Negociũ autẽ comitatur labor & cõtentio. quamobrẽ ludicra atque iocularia perinde quasi medelã quandam admittere debent ii qui tempus opportunũ & vsum rerum seruare possunt. Is enim motus animi, remissio est & iucunda
quies.

quies. Ocium vero videtur ipsum voluptatem foelicitatemq; & vitam beatam continere. Hoc autem nõ est iis qui labore defudant, sed iis qui ocio fruuntur. Nam qui versatur in negotio, ad aliquẽ finem refert laborem, nempe ad id consequendũ, quod nõ habet. Foelicitas autẽ finis est, quã nõ cum ægritudine, sed cum voluptate esse putant omnes. hanc tamẽ voluptatẽ non eandẽ iam statuunt, at singuli sibi suãq; affectioni accommodatã, optimus optimã, & ab honestissimis rebus emanantẽ. Itaq; perspicuũ est quãdã esse discenda, & animũ doctrina excolendũ, quò traducat in ocio vitam, & ea rudimenta disciplinaf; ad se referri, & seipsis esse contentas. Quæ vero ad negociũ pertinent, vt necessarias haberi, ac propter alia tractari. Propterea musicã priores illi disciplinã esse voluerunt, non vt artem necessariã, quia nihil habet huiusmodi: non vt quæstuariam, quẽadmodũ literas, quæ comparantur ad quæstũ pecunię, ad œconomiã, ad disciplinã, multaf; ciuileis actiones. Scientia quoque pingendi videtur vtilis ad certius ferendum de artificum operibus iudicium, nõ vti gymnastica ad valetudinem viresq; comparata. Horum neutrũ sequi musicam videmus. Reliquũ est igitur vt ad degendam in ocio vitam comparetur. Quò videntur illam referre, qui admittunt, quoniam in eo genere vitæ statuunt, quod ad homines liberos pertinere arbitrantur. quamobrem sic Homerus cecinit,

Quàm suaue est epulis dulcem vocitare Thalian?
Et sic alios affatus, qui
Accersunt citharœdũ, inqt, Is vt demulceat omnes.

Alibi dicit Vlyffes optimum esse viuēdi institutum,
quum hominibus lætitia fruētibus

Conuiuæ in tectis pendent ex ore canentis

Ordine compositi.

Perpicuū est igitur esse doctrinā quandā, quam tra-
dere filiis parentes, nō vt aut vtilē aut necessariā, sed
vt liberalē honestamq; debent. Vtrum sit vna, an nū-
mero plures, & quæ sint, ac quomodo se habeant,
postea nobis erit differendū. Nunc autē tantū nobis
confectū sit, ad eā quā sumus inituri viam, esse veterū
testimoniū de rudimentis quæ penè abiecta atq; ne-
glecta iacent. Id enim musica demonstrat. Præterea
tradendam esse pueris ex vtilibus scientiis aliquā, vt
literarum disciplinā, non solū quòd vtilis est, sed etiā
quòd aliæ multæ beneficio literarum comparari pos-
sunt. Tradendā quoq; scientiā pingendi, nō quòd vi-
tent errorem quū quid sibi mercabūtur, atq; in em-
ptione & venditione rerum decipi falliq; nō possint,
sed potius quòd ars illa facultatē contemplandi cor-
porum formā pulchritudinemq; suppeditat. Vbiq;
autem querere vtile & cōmodū, minime congruens
est viris magnanimis & ingenuis. Quū planū factum
sit, puerine sint instituendi rebus iis quæ pertinent
ad morum, an ad rationis & intelligentiæ virtutes,
priusne corporis an mētis habēda cura: ex his aper-
te colligitur pueros esse tradēdos gymnasticæ & pē-
dotribicæ, hoc est duabus artibus, quarum priorem
docent athletæ, posteriorem magistri campi. harum
enim altera præstantem reddit corporis habitum gy-
mnastica, altera vero opera.

QV AE

QVAE ciuitates nunc curam summam pueris Cap. 4.
 adhibere existimantur, errant. illæ quidem athleticū
 informant corporis habitum, & speciem atq; incre-
 mentum corporū lædunt, quod vitium non admise-
 runt Lacones, sed laborū tolerātia suos reddunt fe-
 ros, duros & agrestes. quasi id maxime ad fortitudi-
 nem cōducatur. At uero (vti sæpe dictū est) nec vnā, nec
 istam potissimū curā spectare debet is cui hoc munus
 incumbit. Quod si qui ad hanc vnā vertūtur, nō ta-
 men consequūtur quā volūt fortitudinē. Nec enim
 ceteris in animātibus, nec in nationibus videmus ad-
 iūgi fortitudinē immanibus & efferatis moribus, sed
 lenioribus potius, & iis quibus leo præditus est. Mul-
 tæ sunt gētes quæ ad necādos homines atq; deuorā-
 dos promptè ferūtur, vt Achæi circa Pontū, & Enio-
 chi. Sūt alii in cōtinente locisq; mediterraneis aut æ-
 que feri, aut immaniores, q̄ latrocinātur nullā partē
 fortitudinis adepti. Adde quòd Lacones ipsi (scimus
 enim) quo tēpore laborib⁹ & exercitationibus operā-
 dabāt, soli cæteris erant præstātiores. Nūc autē & lu-
 dicris exercitationibus, & bellicis certaminibus ab a-
 liis vincūtur. Nō enim quòd eo modo iuuetutē exer-
 cebāt, præstātiores erant, sed hoc solū, quòd alii non
 exercerētur ī exercitatos. Honestas igitur nō imma-
 nitas ī certaminibus primas habere debet. Nec enim
 lūpus, nec alia fera subiret honestū periculū, sed po-
 tius vir bonus & fortis. Qui ad hæc exercēdi genera
 plus fatis immiserūt cōpulerūtq; pueros, nec iis tra-
 diderūt qui necessaria docerent, sordidos artifices re-
 uera, & ad vnū modò laborē publicū, & eum ceteris

(vti ratio confirmat) deteriore[m] vtiles reddiderunt. Operę precium est autē non ex superioribus factis iudicare, sed ex iis quę modò fieri videmus. Nunc habent qui ex aduerso disciplina ac exercitatione contendunt, antea non habebāt. Certū est igitur & confessum gymnastica vtendum esse, nec dubium quomodo sit vtendū. Ad tempora pubertatis leuiore[s] adhibendę sunt exercitationes: nimum tenues victus, violentaq; ieiunia, atq; vrgētiores labores prohibēdi, ne corporibus sint impedimēto quo minus crescant. Nec argumentum leue est, nec infirmū signū, debilitatem corporis hoc modo cōtrahi posse, quòd inter victores Olympiorū vix duos aut tres inuenias qui iidem vicerint viri & adolescentuli, propterea quòd ii qui iuuentutē exercent, laboribus violētis auferūt vires. A pubertate vero quū tres anni discendis aliis artibus exacti fuerint, tū licet & laboribus & alimēti dura parsimonia proximā occupare ætatē. Nō enim mente simul & corpore laborare bonum, propterea quòd vterq; labor alteri contrarius est effectu. Labor enim corporis mentem, mētis autē corpus impedit.

Cap. 5.

QVVM DE MVSIKA suprā disputarem, nonnulla in dubium vocauimus, quę nunc repetita præire commodum est, vt sit quædam prolusio disputationi qua quis vti dicendo posset, cui hæc explicanda res esset. Nec enim quas habeat vires, explicare facile est, nec cuius rei causa sit interponenda, ludine & remissionis animi gratia, vt somnus, & liberalior potus. Hęc enim suapte natura non sunt honesta, sed suauia atque iucunda, ac simul perturbationem.

perturbationem curarum grauium sedant, vt inquit Euripides. Quapropter adhiberi iubent illam, & omnibus his vtuntur eodē modo, vino, crapula, musica, quibus addunt & saltationem. An potius existimandum musicam ad virtutem contendere, vt quæ (non aliter atq; gymnastica reddit præstantem corporis habitum) inducere possit morum suauitatem, & honesto lætitiæ generi assuefacere? An rationem vitæ prudentiamque iuuat? Etenim statuendum est hoc tertium ex iis quæ de arte canendi pronunciata sunt. Musicam ludi gratia pueris non esse tradendam, cognoscere facile est. Non enim quum discunt, ludunt, quia studium scientiarum tristis comitatur seueritas. Neque vero par est eam tradi pueris & imperfectis ætatibus ad delectationē honestamq; lætitiā, quia nulli imperfecto finis conuenit atq; perfectio. Sed existimabit aliquis fortasse puerorū studiū ad exercitationē ludicram referri, qua viri facti delectabuntur ætate perfecta. Hoc si verū est, quid opus est eos discere, nō autem (vt Persarum Medorumq; reges) aliis modulātibus capere voluptatē fructumq; disciplinæ? Etenim necesse est eos id melius promptiusq; facere, qui data opera hęc exercuerūt artē, q̄ qui tantū illi temporis operā dederunt, quantum ad discendū satis erat. Si pueris ad eū finem suscipiendus est hic labor, erunt etiā rei culinarię parādi: quod est absurdū. Eadē quoq; dubitatio est, morēsne possit facere meliores. Nā quid opus ista discere, nō alios audire potius, atq; recte lætari, ac iudicare posse, vt Lacones solent? Illi quidē tametsi non discunt, tamē (vt

aiunt) recte iudicare possunt quæ modulandi genera bona sint & vtilia, quæq; mala atque incommoda. Eadem ratio valebit, si quò iucunde viuatur & liberaliter, musica sit vtendum, quid est eos ipsos discere necesse, non aliis vtentibus oblectari? Intueri licet cõceptã nobis de diis opinionẽ. Non enim poetæ Iouẽ aut voce aut fidibus canentem faciũt. Atq; etiã fordidos artifices appellamus huiusmodi musicos. Idq; factitare dicimus esse hominis haud sobrii, aut certe ludentis. Hisce de rebus postea, si ita res tulerit, agemus. Prima vero quæstio, an inter disciplinas statuẽda sit musica, an nõ: & quod horũ triũ quæ in dubitationem vocauimus, efficere possit, an disciplinã, an ludũ leuiorẽ, an oblectamentũ solatiũq; vitæ. Vt horũ cõmunis videatur omniũ, ratio persuadet. Ludus enim remissionis animi gratia interponitur, quã esse iucundã necesse est, propterea quòd vti medela quædam leuat ægritudinẽ quã pariunt labores. Et ingenuo liberaliq; vitę instituto sine controuersia nõ honestas modò, verumetiam voluptas esse debet, quoniam duabus his rebus cõstat fœlicitas. Omnes autẽ dicimus in rebus suauissimis habendã esse musicã & eam quę nuda ac simplici modulatione, & eã quę varia & canora vocũ suauitate cõstat. Hæc igitur Musæus, Est homini cantare suaue. Itaque iure in hominũ conuentus, & in solatia agendæ vitæ, musicam, vtpote quæ animum lætitia mulcere potest, admittunt. Hinc igitur existimare licet hanc à pueris esse discendam. Nam quæ sine vilo incommodo iucũda sunt, non ad finẽ modò, sed etiam

ad

ad quietem & tempus remissionis apta sunt. Quum autem raro homines finem consequantur, sæpe intermisso labore conquiescant, atque ludicris rebus utantur: proderit, non ultra modum quidem, sed oblectandi gratia, voluptatibus eius recreari & conquiescere. Accidit autem ut homines finem statuerent res ludicras, propterea quod nonnullam fortasse voluptatem, non quamlibet tamen, finis habet, quam quum expetunt ac persequuntur, illam deteriore, quasi cum foelicitate coniunctam, quia videtur idem posse quod finis, accipiunt. Nam ut illud extremum nullius boni futuri gratia petendum, sic istæ voluptates non ad futura sed ad præterita ut labores ægritudinesque referuntur. Cur igitur velint his voluptatibus esse foelices, hæc non temere causa putanda est. Non autem existimandum hanc solam esse causam cur nobis impartiri musicam velimus, nec illam etiam quam censent, remittendis laboribus hanc prodesse. At vero quærendum num & hoc accesserit. Præstantior est vis eius atque natura, quam quæ rebus his tantum sit vsui, nec ab ea solum percipienda communis voluptas quam sensu capiunt omnes. Habet enim musica naturalem voluptatem, unde fit ut sit omnibus ætatibus omnibusque moribus vsus eius suavis, dulcis atque iucundus. Videndum igitur an ad mores & animum pertineat. Id autem planum fiet, si nos afficiat & immutet quodammodo. Atqui nos affici demonstrant Olympi cantus, qui sine controuersia furore diuino concitant animos. Hic autem furor est status animi perturbatio. Omnes etiam qui cantus

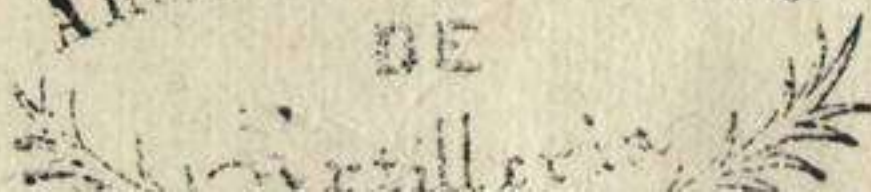
imitationes audiunt citra numeros atque modulationes, pro sonorum modo afficiuntur. Quumque musica sit iucunda, ac virtus in gaudio recto, in amore odióque versetur, nihil certe sic discere & in consuetudinē vocare debemus, vt iudicare recte, & moribus æquis mansuetisq; & honestis actionibus oblectari. In numeris autem & cantibus nonnullæ sunt quæ ad veras naturas maxime accedunt, similitudines iræ, clemētia, fortitudinis, temperātia, & omniū quæ contraria sunt his, aliorūque moralium. Id demonstrat effectus. Animus enim immutatur nobis hæc audientibus. qui si ex rerum simulachris & imaginibus aut ægritudinem aut lætitiā concipere solet, parum aut nihil abest quin eodē modo rebus veris aut doleat aut oblectetur: vt si quis alterius imaginem videns, non alia q̄ formæ causa gaudeat, illi necesse est & eius aspectū, cuius imaginē cōtemplatur, esse iucūdum. In aliis autem quæ cadunt in sensum, nulla est imago & similitudo morū, vt in iis quæ tactu sentiūtur & gustu. In iis quæ visu percipiuntur, non multum mouet imago. Eò cadunt figuræ quæ parum mouēt: & hic sensus omnium communis est. Adde quòd non sunt hæc morum similitudines, at signa potius, quæ morum figuræ colorésque fiunt. & hæc sunt in corpore in perturbationibus. At uero magni refert quæ simulachra contēplere. Pueri non Pafonis, sed Polygnoti, & si quis alius pictor aut statuarius depingit mores, imagines & signa debent intueri. At in ipsis modulationibus imitationes morum inuenias. Nec id dubium est. Nam cōcentuum

vis atque natura quamprimum distinguitur, & eius varietas apparet. Itaque qui audiunt, aliter afficiuntur atque aliter, nec vno & eodem modo quavis immutantur harmonia, sed quibusdam luctuosius contractiusq; , vt ea quæ mixolydia vocatur: aliis mollius, vt remissis: nōnulla mediocriter ac compositæ, quod ex concētibus Dorius vnus efficere videtur. Mētem Phrygius agit in furorē. Hęc probè dicūt, qui via sapientiæ rationes huius disciplinæ inquisierūt. Nam ex rebus ipsis orationū testimonia assumunt. In numeris est eadē ratio. aliis est modus statarius, aliis motorius: & horū motus aliis violētiores, aliis compositi magis ac liberales. Ex his igitur planum fit affectus animi multis modis à musica parari. Quod si est, haud dubiū quin adhibēdi sint ei pueri, & canēdi rationibus informādi. Musicæ doctrina tātulæ ætatis naturæ congruens est. Nam propter ætatem pueri nihil vltro graue & iniucundum ferūt: musica verò sua pte natura delectat, & animis nostris quædā videtur esse cognatio cū harmoniæ concētu, & numerorum concordia. Quamobrē multi sapiētes cōfirmant, aut harmoniā esse animā, aut in anima esse harmoniam.

N V N C explicandū nobis est, quod prius in cō-
trouersiam adduximus, debeāt necne pueri vocis &
instrumentorū scientia formari. Perspicuum autem
magni interesse, si quis excellere velit, non audire aut
videre modò, sed etiam res ipsum tractare posse. Nec
enim fieri potest, aut ægrè potest, vti rectè iudicēt ii
qui artē efficiendæ rei non sunt assecuti. Adde quòd
pueris op^o est aliqua exercitatione: quo fit vt Archi-

Cap. 6.

ARCHIVO FACULTATIVO
DE

τᾶ πλαταγῶν, id est instrumentum quoddam stridore & crepitu sonorum, bene inuentam esse credamus. Datur enim puerulis, ut illius usu occupati familiarē supellectilem ne frangant. Pueritia quiescere nequit, quam obrē paruulis hic congruēs est ludus. Grandiusculis autē crepātis instrumenti loco tradēda disciplina. Ex his apertē colligitur sic pueros musicā docēdos esse, ut nō audire modō, verū etiam quod est artis huius agere possint. Quid autē deceat aut nō deceat etates, haud difficile est explicare, & istorū infringere sententiā, qui studiū musicū sordidū & illiberale esse dicunt. Nā quod iudicādi causa, non solūm contēplari, sed etiā agere necesse est, iccirco primū actione pueris vtendū, senioribus factis non vtendū. Tum satis erit ex puerili disciplina quæ sint honesta iudicare posse, & honesto genere voluptatis vti. Nec arduum est reprehensionē illā refutare, qua nōnulli studium musicæ culpāt, perinde quasi sordidos artifices reddat, si viderimus quatenus agendo progrediendū sit iis qui doctrinā ciuili virtuti accōmodatā capeffunt, quos scire cātus, quosq; numeros, & quibus instrumentis artē exercere debeant. Etenim hoc esse variū ratio ostēdit, & in his varietatibus est obiectionis refutatio. Nihil enim prohibet hac in arte modos esse, qui quod isti vitio dāt, sordidos artifices reddāt. Perpicuum est igitur hanc doctrinam nec impedimēto esse rebus quæ postea sunt agēdæ, nec corpus sordidū, & laboribus tū bellicis tū ciuilibus inutile facere debere. Iam quū pueri discūt, subseruiat vsui & exercitationi, postea disciplinis. Id vsuuenit in hac disciplina

disciplina

disciplina, si neque in iis quæ ad certamina artificiosa
 pertinet, neq; in illis quæ admirationem efficiunt, & cu-
 riosius exquiruntur, elaboraret, quæ nunc in certamina,
 è certaminibus in puerilem disciplinam venerunt. Sed
 his dent operam, quoad possint, cætibus & numeris,
 & non solum communi sensu musicæ, ut alia quædam
 animata, atq; etiã feruitorum puerulorumq; vulgus,
 oblectari. Hinc planum fit quibus instrumentis sit uten-
 dum. Nec enim tibiæ discetibus adhibenda, nec aliud
 instrumentum laboriosum, & artificibus accommodatum,
 ut cithara, & siquid est generis huius, sed quæcumq; ho-
 mines reddunt aptiores ad audiendam vel musicam, vel
 aliam disciplinam. Præterea tibia non fouet bonos mo-
 res, sed iram potius & animum concitat. hac igitur utendum
 temporibus iis quibus spectaculum καὶ θάρασις, id est cura-
 tionem affectuum, potius quam disciplinam inducere potest.
 Adde quod non solum animi cultum non iuuat, sed etiã
 contra potius impedit, utpote quæ sit impedimento quo
 minus ratione mentis utatur. Iure igitur improbarunt
 illius usum priores, & exturbarunt è commercio pue-
 rorum atq; liberorum, tametsi primum fuerat usus. Plus
 otii nacti, & discendi auidiores facti, propterea quod
 diuitiis abundaret, atq; aucta animi magnitudine ere-
 ctiores ad virtutem, iam antea res gestas in Medos, &
 postea, quum magnificè de se sensissent, elati rerum ge-
 starum gloria, omnem tractabant disciplinam, nec perfici-
 ebant aliquid, sed inquirebant. Induxerunt igitur &
 artem tibiaram, puerisq; discendam tradiderunt. Etenim
 quidam Lacedæmone qui choris præerat, ipse tibiis mo-
 dos fecit. Et Athenis adeo frequens & usitata fuit, ut

ingenui penè omnes illã discerent. Ostendit ea tabula quã Thrasippus, qui choros exhibuit Ecphãtidæ propofuit. Postea damnata est atque repudiata, propterea quòd experiëntia ipsa melius poterãt quid ad virtutẽ pertineret, & quid nõ, iudicare. Et item reiecta sunt ab ingenuis instrumentorũ veterum multa, vt Pyctides, & Barbiti, & quæ voluptate afficere cõtendunt eos qui vtentibus patefaciunt aures, vt Heptagona, Trigona, Sambucæ, atq; omnia quæ tã curiosa manuũ egët actione. Nec ratione caret id quod de tibiis veteres fabulę ferunt. Aiunt enim Mineruã quas inuenisset tibias abiectisse. Nec improbè dicas id deam fecisse, quòd molestè ferret oris illam quam faciunt tibiæ deformitatẽ. At uero credibilius est id ab ea factũ, quòd scientia tiliarũ nihil adiuuat mētem. Nam Mineruę scientiam attribuimus & artẽ. Artificiofam fanè instrumentorũ & actionis huius improbamus disciplinã: artificiosamq; statuimus eam quæ certaminibus est cõparata: quod qui agit, non illam suæ virtutis, sed audiētium ridiculæ molestæq; voluptatis gratia tractat. Hanc igitur actionem ad ingenuos viros pertinere non putamus, quòd qui id faciũt, mercenarii viles & fordidi fiũt. Improbis enim scopis quem petunt, & finis quò tendũt. Nam spectator molestus atque ridiculus musicam immutare consuevit. Itaq; artifices qui auditori placere studēt, aptos suis auribus reddit, & eorum corpora turpi gestu motũque distorquet.

Cap. 7. I A M videndum quæ harmoniæ, quiq; rythmi sint discendi, omnibũsne sit vtendũ, an distributis generibus

ribus aliud capeffendū, aliud relinquēdum. Deinde iisne qui discipline dant operam, statuere debeamus eandem partitionem siue diuisionē quam musici, an aliam quandā tertiā. Quum musicā videamus melopœia, id est habitu modulationis effectæ, & rythmo, id est numero constare, quæ sit vtriq; vis ad disciplinam, tenendū est, eligendāne potius ea pars quæ apta modulatione cantuq; decenti constat, an quæ in numeris aptè cōpositis consistit. De rebus musicis multa præclarè dicere & aliquot ætatis huius musicos, & qui musicæ disciplinæ periti sunt philosophos arbitrati, exquisitā singularū partium indagationē tribuamus iis qui inquirere volunt. Nūc autē, ne recedamus à iure nostro, diuidamus tātūm formas crafius, ac de illis pauca dicamus. Nam probamus modulationū diuisionē quam philosophi nonnulli distribuunt, qui statuunt alias esse morales, alias agentes, alias concitātes: & harū singulis propriā diuersamq; harmoniarū naturam attribuunt. Utendūmq; musica dicimus non vtilitatis vnus, at pluriū causa, vt discipline, & curationis atq; medicinæ cuiusdā. Quid autem vocemus curationē, nūc quidē simpliciter & summatim, rursus autem manifestius in libro de arte poëtica dicemus. Utendū quoq; ad oblectamētum vitæ, ad animi remissionē, contentionisq; sedationē. Omnibus harmoniis quidē, sed non eodem vtēdum modo, verūm discipline causa, quæ ad mores maximè pertinent, vsurpandæ. In audiendis aliis qui hanc artem manibus exercent, & agentibus & concitanti-
bus est fruendū. Nam quæ perturbatio vehementer

animos quorūdam mouet, in animis omnium reperitur, & quātitate differt minore atq; maiore, vt misericordia, & metus, atq; etiam furor animi. Sūt enim qui capiūtur & afficiuntur hoc motu. Videmus eos quum animū ad sacrorum cultū expiant, idoneūmq; reddūt, sacris modulationibus carminibusq; ita constitui, vt si medicinā curationēmq; reperissent. Quod idem pati necesse est eos & qui commiseratione, & qui metu, & generatim q̄ aliqua perturbatione sunt affecti, atq; alios, quatenus aliquid huiusmodi singulis iniiciūt, omnēsq; aliqua ex parte curari & alleuari cū voluptate. Non aliter & cantus ad animos subleuandos apti, innoxia hominibus afferunt lætitiā. In hoc igitur harmoniæ modulationisq; genere spectandi sunt ii qui in theatro musicam manibus exercent, atq; decertant. Quòd autē spectator est duplex, alius ingenuus & excultus, alius rudis, grauis & molestus, ex artificum, cerdonum, mercenariorūmq; plebecula, huic quoq; ad ocium & animi remissionē certamina spectaculāque tribuenda. Vt sunt ordinis huius animi inculti, deprauati, & à naturali habitu í errorem depulsi, sic & à vero nonnullæ defleūt harmoniæ, ac soni vehemēter intenti, & quasi fœdo colore inquinati. Id autem cuiq; iucundū, quod eius naturæ proprium & accommodatū. Largienda est igitur certantibus hæc licentia, vt ad eiusmodi spectatorem hoc musicæ genere abutantur. Ad erudendum animum (vt antè dictum est) iis vtēdum vocum cantibus & harmoniis, quę mores animūmq; componunt. Generis huius est concentus Dorius, vt suprā demōstra-

demōstra-

demonstrauimus. Admittendi quoque sunt alii modi, quos nobis probant ii qui in studio philosophiæ ac musicæ versantur. Socrates autem in republica sua non probè cum Doria harmonia solam Phrygiã relinquit, vtpote qui in instrumentorũ genere tibiam damnauit. Est enim vis eadẽ Phrygiæ inter concensus, quæ tibiæ inter instrumẽta, propterea quòd ambæ concitant animos atque perturbant. Id ostẽdit poësis. Omnis enim bacchatio, & omnis concitator motus, tibiis magis quàm cæteris instrumentis furit, & aptius Phrygiis modis quàm reliquis ardet, vt dithyrambus sine controuersia Phrygius esse cẽsetur: cuius & alia exempla multa referunt qui istã vim concitandi prudenter & acutè perspiciunt: & hoc, Philoxenum conatũ esse in harmonia Dorica facere dithyrambum carmen, nec potuisse, sed ex illius natura delapsum, ad Phrygiam dithyrambo congruẽtem recidisse. Omnes autẽ Doriã valde firmã stabilẽmq; esse, & hanc vnam præcipuè mores compositos, viriles, fortesq; inducere consentiunt. Præterea quũ medium inter extrema laudemus, & illud persequendũ esse dicamus, atque inter harmonias mediã habeat Doria naturam: perspicuum est Dorios cantus maximè iunioribus esse discendos. Sunt autem duo consideranda, quid fieri possit, & quid deceat. Nam quisque potius quod potest, ac decet, moliri debet. Hæc sunt ætatibus definita, vt iis qui diuturnitate vitæ penè exanimati languescunt, haud facile est contentas harmonias cantare, sed huic ætati natura modos remissiores subiicit. In hoc igitur non immerito Socratem

arguunt quidam musici, quòd harmonias remissas improbarit, nec discendas esse iudicarit, vt qui putaret esse quasi vinolentas, non ex temulentia facultate, quoniam furorem bacchantem magis inducit ebrietas, sed qui languidas & penè mortuas existimaret. Tales igitur concentus atque modulationes aliqua ex parte ad futuram senectutis ætatem comparandæ. Et si qua est harmonia, quæ propterea quòd morum concinnitatem & animi cultum iuuare potest, ætati puerorum congruens est, ea quoq; discenda. Lydius inter omneis concentus præditus hac natura videtur. Hi tres scilicet animo excolendo statuendi fines, quorum vnum mediocritate, alterum potestate, tertium decoro metimur.

F I N I S .